

PÉCSI SZEMLE

várostörténeti folyóirat

ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ!

(Tutó niká = E jelben győzz!)

Krisztus-monogram a Kr. u. IV. századból
(Pécs, Szent István tér, Péter–Pál sírkamra, 2000.)

2009

tavas

2005. október 19-én Bozóki András hivatalosan is bejelentette: a Magyar Köztársaság kormánya a nemzetközi szakmai zsűri döntése alapján Pécs-et jelölte a 2010-es Európa Kulturális Fővárosa címre.

FEDELES TAMÁS

A PÉCSI PÜSPÖKSÉG MILLENNIUMA

A pécsi püspökség az egyetlen a Szent István alapította egyházi központok közül, melynek fennmaradt az alapítólevele. A dokumentum ugyan nem az eredeti formájában vészelte át a háborúkkal terhelt évszázadok viharait, azonban a 13. századi kiegészítésekkel (*interpolatio*) ellátott oklevél egy 1404-ben készült átirata mindmáig megtalálható a Pécsi Püspöki Levéltárban. Az eredeti diploma 1009. augusztus 23-án került kiállításra, így az idei esztendőben ünnepeljük az egyházmegye ezeréves fennállását. A közelgő jeles eseményre 2005 őszén kezdődtek meg az előkészületek. Első lépéseként a Püspök Úr megújította az egyházmegye különböző bizottságait, köztük az egyháztörténetit is. Az egyházmegye törtérijával foglalkozó szakemberek legfontosabb feladatául egy a modern tudományos igényeknek megfelelő, az egyházmegye történetét feldolgozó monográfia-sorozat elkészítését jelölte ki. Ez annál is inkább időszerű, mivel az egyetlen összefoglaló munka, Koller József nyolckötetes műve, latin nyelven íródott, s az utolsó kötete is közel 200 éve látott napvilágot. E körülményből (is) következik, hogy generációk nőttek fel anélkül, hogy – esetleges szándékuk ellenére – bővebb ismeretekhez jutottak volna a püspökség értékkeremtő, kultúraközvetítő szerepéről, amely jelentős mértékben hozzájárult Pécs és az egyházmegye gazdasági és kulturális prosperitásához. Az említettek okán talán nem lesz haszon nélküli tehát, ha a következő oldalakon az időrend mentén a püspökség történetének néhány fontos mozzanatát bemutatom.

„BONIPERTET TETTÜK MEG ODA PÜSPÖKNEK”

Államalapító királyunk bevezette országát az első ezredforduló Keresztény Európájába, amely által lehetővé vált a középkori keresztény kultúra megalapozása a Kárpát-medencében. Kétségtelen, hogy az új értékrend, a műveltség elsődleges letéteményesei a külhonból érkezett egyháziak voltak, hiszen ők rendelkeztek a megfelelő ismeretekkel. Az egyházi központok, a püspöki székhelyek, a kolostorok, a királyi prépostságok egyszersmind a kultúra centrumai voltak.

A történeti hagyomány István király nevéhez tíz egyházmegye felállítását köti, azonban napjainkra többé-kevésbé elfogadottá vált, hogy váci egyházmegyét Orseoló Péter, míg a biharit (később váradi) I. András állította föl. Első királyunk egyházszervezése három jól elkülöníthető szakaszra bontható. Az első periódusban (1003-ig) szervezték meg a veszprémi, a győri és az erdélyi püspökséget és az esztergomi érsekséget. A második szakaszban (1009-ig) létesültek az egri, kalocsai, pécsi egyházmegyék, majd végül a – még biztosan Istvánhoz köthető – csanádi püspökség (1028) került felállításra. A pécsi püspökség megszervezése Szent Istvánnak a fekete magyarok ellen vezetett hadjáratához (1008) kapcsolható. A jelzett népesség szállásterülete Magyarország alsó részein, a Duna Baranya, Valkó (esetleg Bács, Bodrog) vármegyékre és a Szerémség területére eső szakasza mentén valószínűsíthető. Miu-tán *Querfurti Brúnó* missziós tevékenysége (1003–1008) nem hozott maradandó sike-

reket „Magyarország királya háborúval támadva Fekete Magyarországra (Ungriam Nigram), mind erőszakkal, mind félelemmel és szeretettel méltó volt azt az egész földet az igaz hitre téríteni”, tudósít egy francia krónika. Az egyházmegye létrejötte tehát szorosan összekapcsolódott az államszervező harcok egyik epizódjával, így az erdélyi és a csanádi püspökségek alapításához hasonlóan fegyveres harc előzte meg.

„A Szent Háromság és Oszthatatlan Egység nevében. István, Magyarország királya. Tudja meg minden mostani és jövőbeli hívünk, hogy mi az igen szent apostoli [pápa] egyetértésével, és az ő követé, Azo püspök, továbbá valamennyi hívünk: érsekek, határispánok, ispánok, valamint kisebb [méltóságú] személyek jelenlétében elrendeltük a pécsi püspökség megalapítását Isten és minden szentje dicsőségére, Bonipertet tettük meg oda püspöknek, kiváltságokkal láttuk el azt, és határait megerősítettük. [...] Kelt a szeptember Kalendae-je előtti 10. napon [augusztus 23-án], a 7. indikcióban, az Úr megtestesülésének 1009. esztendejében, a kegyes István uralkodásának 9. évében. Történt Győr várában.” (Piti Ferenc fordítása)

Pécs első püspöke tehát Bonipert lett (1009–36), aki külföldről érkezett a magyar királyi udvarba, minden valószínűség szerint Galliából. A legújabb kutatások alapján úgy tűnik, hogy a késő antik korban emelt *cella septichora* volt az első püspöki templom. A püspök és környezete az ókeresztény temető területén állította fel rezidenciáját, amely az antik Sopianae és a középkori Quinque-Ecclesiae között fennálló szakrális kontinuitás egyértelmű bizonyítéka.

„MÓRT [...] PÉCSETT A PÜSPÖKI MÉLTÓSÁGRA EMELTE”

Mór az első magyar származású főpapok egyike volt a 11. század első felében, s a pannonhalmi Benedek-rendi apátság éléről került 1036-ban a pécsi püspöki székebe, melyet kb. 1075-ig irányított. Azon kevés főpap közé tartozott, akik túléltek a *Vata* vezette, 1046-os pogánylázadást. Alkalmassint ő volt azon három püspök egyike, aki az említett esztendőben, Székesfehérvárott I. András (1046–1060) fejére helyezte a Szent Koronát. Helyi ordináriusként jelen volt a pécsváradi (1037) és a szekszárdi (1061) bencés apátságok felszentelésén. A Képes Krónika tudósításából tudjuk, hogy Orseolo Péter királyt (1038–1041, 1044–1046) Pécssett temették el a püspöki székesegyházban. A szertartást vélhetőleg Mór püspök végezte, s ugyancsak ő celebrálta a gyászmisét I. Béla (1060–1063) temetésén 1063-ban.

Pécsi püspökségének legjelentősebb epizódja 1064 húsvétján történt, ugyanis ekkor Salamon király (1063–1074) és Géza herceg (a későbbi király [1074–1077]) a városban ünnepelték meg közösen a húsvétot, mely eseményről a Képes Krónika is beszámol. „(...) Salamon király és Géza herceg Győrött békét kötöttek Magyarország színe előtt; majd együtt ünnepelték meg a húsvétot egész udvarukkal Pécssett. Ott azután húsvét napján Géza herceg tisztelegéssel, a maga kezével tette fel a koronát Salamon király fejére, az ország főembereinek jelenlétében, és úgy vezette be dicsőséggel misére, Szent Péternek, az apostolok fejedelmének királyi baziilikájába. (...) A következő éjszakában azonban (...) hirtelen tűzvész támadt és elborította az egész egyházat, mind a palotákat és többi épületeket és mindazt, ami hozzájuk tartozott; a szörnyű tűzvész mindent elemésztt.” (Geréb László fordítása) A lángok mar-

működőse alatt nyerte el végső formáját, s a bazilika falfreskóit is az ő megbízásából készítették el. Ugyancsak az ő nevéhez köthetjük a pécsi társaskáptalan alapítását, mely a török hódoltság kezdetéig a püspökvárban működött.

Az egyetlen ma is működő magyar alapítású szerzetesrend gyökerei a Pécs melletti Jakab-hegyre vezethetők vissza. Az első remetecsoportokat ugyanis a francia eredetű Bertalan püspök (1219–1251) fogta össze, s egy kolostort építtetett számukra. Püspöksége idejére esett a tatárok pusztítása, melynek Pécs is áldozatul esett. Maga a püspök csapatai élén részt vett a muhi ütközetben, azonban szerencsés módon megmenekült. Az ezt követő újjáépítés megkezdése a nevéhez köthető. Többször teljesített diplomáciai szolgálatot Aragóniában, s Barcelonában ő adta össze (1235) I. Jakab aragóniai királyt és Jolánta magyar királylányt. Szintén az ő nevéhez fűződik az egykori pécsi Szent Bertalan templom alapítása, melyben a névadó apostol kézereklyéjét helyezte el.

Záh nembeli Jób (1252–1280) püspöksége idején kezdődött a pécsi püspökvár építése, mely vélhetőleg utóda, Balog nembeli Széchy Pál (1286–1306) idején fejeződött be. Mindenesetre erre utalhat, hogy az első várnagyot 1291-ből ismerjük. Pál püspök nevéhez fűződik a Krisztus teste ünnepét követő napon a természeti csapások (mennydörgés és villámcsapás) elleni oltalom érdekében zajló körmenet elrendelése az egyházmegye számára, mely intézkedés nyomát a 15. századi pécsi misekönyv őrizte meg.

1346-ban I. (Nagy) Lajos király (1342–1382) egykori nevelője, a sziléziai származású Miklós nyerte el a püspöki méltóságot. A királyi család bizalmasának számító klerikus számos egyházi javadalommal rendelkezett, valamint jelentős birtokadományokban is részesítette az uralkodó. 1355-ben alapította a székesegyház észak-nyugati oldalán az Aranyos Mária kápolnát, melyben végső nyughelyét lelta (1360).

Miklóst ismét egy külföldi követte, a német (pfalzi) származású Koppenbachi Vilmos (1361–1374). A kiváló diplomatára IV. Károly császár prágai udvarában figyelt fel a magyar uralkodó. Lajos elsősorban a diplomácia terén számított Vilmos szolgálataira, de emellett kormányzati feladatokkal is megbízta. Királyi káplán, kápolnaispán, majd titkos kancellár lett. Pécsi püspökként a legjelentősebb, az egyházmegye, sőt az ország határain is túlmutató tette a pécsi egyetem megalapítása volt, melynek ő volt az első kancellárja.

A magyar arisztokrata családból származó Alsáni Bálint több mint három évtizedig kormányozta az egyházmegyét (1374–1408). Bolognában szerzett kánonjogi doktorátust, majd hazatértét követően megkapta az esztergomi olvasókanonoki méltóságot, később pedig egy veszprémi kanonoki javadalmat. A király sem nélkülözte a képzett klerikus szolgálatát, elsősorban diplomataként alkalmazta, sőt alkancellárrá nevezte ki. 1384-ben elnyerte a bíborosi kalapot, azonban pápai engedéllyel továbbra is székhelyén maradt.

A 15. század első felében a Pfalzból származó Albeni familia tagjai irányították az egyházmegyét. Elsőként János (1410–1421), aki már zágrábi püspökként nyerte a főkancellári címet, sőt 1423-ban Luxemburgi Zsigmond (1387–1437) a Német-római Birodalom főkancellárjává nevezte ki. Utóda öccse, Henrik kolozs-

monostori apát lett (1421–1444), s az ő nevéhez fűződik a Szent Móric és mártírtársai tiszteletére szentelt kápolna alapítása a pécsi püspökvárban. Építkezéseket folytatott a szászi (ma Mázaszászvár része) püspöki váron, melyet a feltárás során előkerült, a család címerével díszített kályhacsempék is igazolnak. Minden bizonnyal a várnai csatában esett el.

Csezmeicei János, ismertebb humanista nevén Janus Pannonius, 1459-től 1472-es halálig viselte a püspöki méltóságot. Amint közismert, az országos politikában is igen magas pozíciókba emelkedett Hunyadi Mátyás regnálása alatt (1458–1490). Sikeres pályafutásának a nagybátyjával, Zrednai Vitéz Jánossal vezetett királyellenes összeesküvés vetett véget; majd az akció bukását követően, a Zágráb megyei Medve várában hunyt el. Az Európa-hírű költő kormányzati és diplomáciai feladatai miatt viszonylag keveset tartózkodott székvárosában, azonban fontosnak tartotta, hogy Pécssett (is) számára ösztönző szellemi légkört alakítson ki. Erre elsősorban a püspöki udvar klerikus személyzetén, és a két káptalan tagjain keresztül nyílt alkalma. Az Európa-hírű költőt már kortársai is nagyra értékelték, így pl. a szintén kiváló humanista II. Pius pápával (1458–1464) is levelezést folytatott.

Ernuszt Zsigmond 1473-ban került az egyházmegye élére. Az ekkor a húszas éveiben járó ifjú megfelelő választásnak tűnt, hiszen a családja Mátyásnak köszönhető magyarországi pályafutását. Zsigmond püspök is magas fokú képzettséggel rendelkezett: bécsi tanulmányait követően Ferrarában tökéletesítette tudását. Mátyás halálát követően Corvin János pártján állt, majd a vesztes Csont-hegyi csatát követően II. Ulászlóhoz (1490–1516) csatlakozott. 1494 és 1496 között királyi kincstartóként működött, azonban sikkasztáson érték. Miután befizette az elsikkasztott összeget szabadon engedték, és egészen 1505 nyarán történt meggyilkolásáig kormányozta az egyházmegyét. Ő erősítette meg a püspökvárat, s az újabb kutatások alapján szintén nevéhez köthető a püspöki palota áthelyezése a székesegyház délnyugati oldalára. A székesegyház késő gótikus átépítése is az ő nevéhez fűződik. A püspök anyagi támogatásával látott napvilágot a pécsi misekönyv (*Missale Quinquesecclesiense: 1487 Bázél, 1499 Velence*).

A kassai polgárcsaládból származó Szatmári György 1505. decemberében került püspökség élére. Ez sorrendben már a harmadik püspöki méltósága volt, hiszen a préposti, kanonoki stallumokat követően 1499-ben veszprémi, majd 1501-ben a tekintélyes váradi püspökség élére került. Az ország irá-

A Pécsi Missalé (1499)

nyitásában ekkor már kulcspozíciót töltött be, ugyanis 1503-tól titkos kancellárként működött. Fontos kormányzati feladatai mellett igen nagy gondot fordított a humanista kultúra művelésére is. Ő maga is egyetemi tanulmányokat folytatott Krakóban, majd Bolognában, de igazi jelentőségét a körülötte kialakult humanista csoport, valamint a Pécssett, Kassán folytatott építkezései mutatják. Az ő megrendelésére készült az a vörös márvány tabernákulum, melyet ma is megcsodálhatunk a bazilika *Corpus Christi* kápolnájában. Egyházi karrierjének csúcspontját az esztergomi érseki székhely jelentette, melyet Bakócz 1521-es halálát követően nyert el.

A rövid ideig regnáló Csulai Móré Fülöp (1523–1526) királyi titkárként elsősorban diplomáciai feladatokat látott el. A mohácsi csatában a püspökség bandériumával harcolt, majd az ütközet során szerzett sebesüléseibe halt bele Pécs felé tartván. A püspökség középkori története Váraljai Szaniszló (1541–1548) kormányzása alatt végződött, aki – noha jelentős erőket mozgósított a védelem érdekében –, a török 1543 július elején mégis elfoglalta a várost.

OKTATÁS

A pécsi székeskáptalani iskola meglehetősen jó hírnek örvendett és széles körű műveltséget biztosított hallgatóinak. Az iskola már vélhetőleg a 11. század első felében működött. Bonipert püspök az intézmény számára kérte Fulbert chartres-i püspöktől, Priscianus grammatikai munkáját, amelyet akkor a legteljesebb latin tudást nyújtó nyelvkönyvként tartottak számon. A pécsi székeskáptalan hiteleshelyi kancelláriája magától értetődően szoros kapcsolatban állt az iskolával, hiszen mindkét intézmény irányítása az olvasókanonok feladata volt. Mind a székeskáptalan, mind pedig a székesegyházi iskola hatása a püspökség központjából távolra sugárzott. Ezt mutatja, hogy a káptalant és az iskolát távoli megyékből is felkeresték. Az 1290-es években Pozsegán a pécsi olvasókanonoki méltóság mintájára szervezték meg a lektori hivatalt és az iskolát is. A tananyag a következő tárgyakból állt: latin írás és olvasás, nyelvtan, szónoklat, számtan, mértan, alapfokú csillagászat, Gregorián ének, irat-szerkesztés.

Az egyházmegye mezővárosai közül Keszthelyen és Siklóson biztosan működtek iskolák, vélhetőleg azonban másutt is feltételezhetünk ilyen intézményeket (pl. Tolna, Ete). A diákok az alapvető ismeretekre tettek szert, így megtanultak írni-olvasni, számolni, e mellett nagy hangsúlyt fektettek az ének oktatására, mivel az iskolások tevékenyen részt vettek a szentmiséken.

Falusi iskolák valószínűleg minden plébániás településen működtek. Ezek képviselték az oktatási intézmények legalsó fokát. A plébános mellé szegődött tanulók csak az alapvető, elsősorban az egyházi pályához elengedhetetlen ismereteket sajátították el. Ezek közé tartozott az alapvető imádságok, a hitvallás ismerete, az evangéliumokat és a szentleckék szövegeit fel kellett tudniuk olvasni, ismerniük kellett az egyházi énekeket, azonban az írást csak kevés helyen tanították.

1367. szeptember 1-jén, az itáliai Viterbo városában állította ki V. Orbán pápa kancelláriája a pécsi egyetem (*Studium Generale Quienqueecclesiense*) alapítóle-

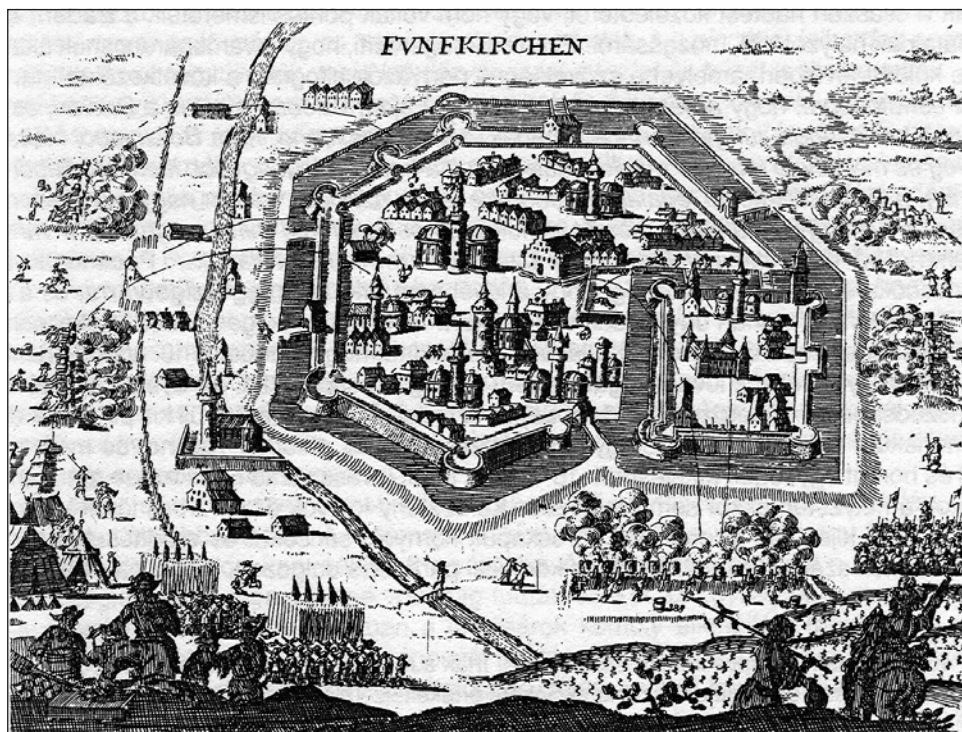
velét. Az egyetem Vilmos püspök kezdeményezésére és Lajos király beleegyezésével alakult meg. Az alapítás szervesen illeszkedik a közép-európai egyetemalapítások sorába, mely a prágai egyetem életre hívásával (1348) vette kezdetét. Ezt követte Krakkó (1364) és Bécs (1365) egyetemének létrehozása. Az egyetemen működött a jogi, és a bölcséleti fakultás, valamint nagy valószínűséggel az orvosi kar is. A pápai oklevél azonban egyértelműen fogalmaz a teológiai kar tekintetében, ugyanis annak felállítását nem engedélyezte. Az intézmény felállításában Vilmos püspök játszotta a központi szerepet, s nem utolsó sorban a pécsi püspökség anyagi lehetőségei. Az egyetem létrejöttének okai közül kizárhatjuk a boszniai eretnekek térítésének szándékát, hiszen hittudományi karral nem rendelkezett az intézmény. Két fontos körülmény állt az alapítás hátterében. Ezek közül az egyik minden bizonnyal a város vonzáskörzetében élők tanulási szándéka volt. A 14. században ugyanis Magyarországról a pécsi és a szomszédos zágrábi egyházmegyékből tanultak a legtöbben külföldi egyetemeken. Ugyancsak fontos szempont volt egy belföldi intézmény létesítése, mely a királyi udvar számára szavatolta a megfelelő diplomata-utánpótlás képzését. Az uralkodó diplomatáinak döntő többsége ugyanis a királyi kápolna klerikusai közül került ki, akik korábban elsősorban Padovában és Bolognában folytattak kánonjogi tanulmányokat. Az egyetem tanárai közül a következőket ismerjük: Galvano Bettini bolognai jogászprofesszor, Rudolf pécsi, Miklós pozsegai, és Pál szebeni prépostok, Kolozsvári Bálint, a nürnbergi Hermann Lurz, Czudar Imre. Az egyetem csak rövid ideig működött, a 15. század elejére bizonyosan elenyészett.

A FÉLHOLD ÁRNYÉKÁBAN

A hódoltság idején a székesegyházat a törökök raktárnak használták, a Szent Bertalan plébániatemplomot pedig dzsámivá (Gázi Kászim) alakították. A pécsi püspöki címet folyamatosan adományozták, jelezvén, hogy a terület a Katolikus Egyház részét képezi, azonban a felszabadulásig egyetlen püspök sem járt az egyházmegye területén.

A 16. század folyamán a reformáció egyes irányzatai is megjelentek az egyházmegye hajdani területén. Elsőként Luther követői érkeztek, majd a század második felében a református és az unitárius felekezet prédikátorai követték őket. E két utóbbi felekezet közti folyamatos polémia egyik legjelentősebb epizódja az 1588-as *Pécsi Disputa* volt. Az unitárius püspök is Pécssett állította fel székhelyét. Kezdetben Pécssett, a Mindenszentek templomot az unitáriusok és a katolikusok közösen használták, majd a 17. században a katolikusok kiszorultak onnét. Először a templomhoz épített kápolnában, majd 1653-ban a Mindenszentek templom mellé épült fatemplomban mutatták be a szentmiséket.

Mindazonáltal Baranyában a közel 60–70 faluból álló katolikus lakosság teljesen elszigetelten állt az unitárius és református települések gyűrűjében. A hódoltságban ez volt a legnagyobb lélekszámú katolikus népesség, így – többek között – e miatt kelthette fel a Jézus Társaság érdeklődését, akik 1612-től kezdve Pécssett missziót működtettek. A jezsuiták mellett a bosnyák ferencesek is időről- időre megjelentek a területen. A katolikus falvak lakosainak pasztorációját az említett szerze-

Pécs 1686-os ostromáról készült metszet

teszendek tagjai mellett, a nép körében nagy tekintélynek örvendő laikusok, az ún. licenciátusok végezték.

A 17. század folyamán a püspökök megpróbálták kapcsolatot létesíteni egyházmegyéjükkel. Segítségükre voltak ebben a jezsuita atyák, akik az esetek döntő többségében az általános helynöki teendőket is ellátták. Fontos volt ez a hívek lelki gondozása szempontjából és nem elhanyagolható, hogy az egyházi és földesúri adókat is igyekeztek begyűjteni. A pécsi püspökök közül e században Vinkovics Benedek (1630–1637) tette a legtöbbet a püspökség birtokainak megőrzése érdekében; lajstromot készíttetett ezekről, hogy az egyházmegye állapotáról a lehető legtöbb információt összegyűjtse. A török kiszorítására tett kísérletek közül Zrínyi Miklós akciója sikerrel kecsegtetett. Az északi Dráva-híd felégetését követően elfoglalta Pécs-et, azonban az egykori püspökvárat nem sikerült bevennie. A Badeni Lajos vezette seregek végül 1686 októberében szabadították fel a várost.

AZ ÚJJÁÉPÍTÉS ÉVTIZEDEI

A felszabadító harcok hadmozdulatai következtében, és a seregek felvonulási területe mentén a lakosság nagy része elmenekült, illetőleg sokan közülük a hadmozdulatok áldozataivá váltak. Az új időszak első püspöke a harcos természe-

tú Radanay Mátyás Ignác (1687–1703) lett. Radanay püspöki működésére a kinevezése körüli bonyodalmak, I. Lipóttal való szembenállás és az újrakezdés nehéz feladata nyomta rá bélyegét. Legfontosabb feladatának a klérus birtokainak visszavételét és az egyházmegye rekatolizálását tekintette. 1692-ben Pécs város lakossága esküvel kötelezte magát, hogy római katolikus vallásúak élhetnek csak a püspöki székhelyen. Radanay a püspöki birtokokról is elűzte a más felekezethez tartozókat. A katolikus felekezet megerősítése és az egyházmegye birtokainak visszaszerzése mellett az elpusztult vagy romokban heverő egyházi épületek helyreállítására is nagy gondot fordított. A pécsi székesegyház a visszafoglaló harcok során Gabrielle Vecchi katonáinak pusztítása következtében használhatatlan állapotba került, így a Mindenszentek templomot használta püspöki templomként.

Radanayt egy vesztfáliai katona, Nesselrode Ferenc Vilmos követte a püspökség élén (1703–1732). A Habsburgokhoz lojális tábornok katonai szolgálatok mellett követként is tevékenykedett, s ugyanakkor különböző egyházi javadalmakat élvezett, dacára annak, hogy csak 1711-ben szentelték pappá. Püspökségének kezdetére egy tragikus esemény vetett árnyékot. A Rákóczi-szabadságharc idején ugyanis székvárosát először a kurucok, majd pedig a rácok dúlták fel 1704-ben. Egy korabeli szemtanú beszámolója alapján különösen a szerbek pusztítása volt kegyetlen. „Így húsvét másnapján érte el a rác katonaság a várost, amelyben az ott tartózkodó polgárok őket mint szabadítót a legnagyobb örömmel vártuk (...) az úgynevezett és elképzelt szabadítók mindjárt mézszárlásba kezdtek, sokkal kegyetlenebbül mint a kurucok, vagy a törökök, vagy a tatárok. Pécs város polgárait, akik kis részben

Nesselrode Ferenc Vilmos

németek, legnagyobbbrészt magyarok és katolikussá tért rácok voltak irtani kezdték. Négy Jézus társaságbeli atyát, három ferencest, egy pálost és egy kanonokot igen sokakkal, férfivel és nővel együtt szörnyű halállal kivégeztek (...)

I. Lipót császár (1657–1705) az egyházmegye klérusának 1703-ban, új adományként (*nova donatio*) visszaadta korábbi birtokait. Nesselrode 1714-ben egyházmegyei zsinatot hívott össze, melyen az egyházmegye helyzetét mérte fel. Az egyházmegye állapota felőli tájékozódás érdekében két alkalommal egyházlátogatást (*canonica visitatio*) tartott (1721, 1729).

Berényi Zsigmond báró Nagyszombatban, Bécsben, majd Rómában végzett teológiai tanulmányait doktori fokozattal zárta. Esztergomi kanonokként és honti főesperesként nevezték ki esztergomi segédpüspökké 1728-ban. Miután a folyamatosan Rómában tartózkodó Cienfuegos Alvarez bíboros kapta a pécsi püspökséget (1735–1739), Berényit nevezték ki az egyházmegye adminisztrátorává, majd a kardinális halálát követően megkapta a püspöki méltóságot (1739–1748). Már adminisztrátorként előkészületeket tett a klérus utánpótlását biztosító szeminárium létrehozására, melynek épülete végül 1746-ra készült el.

A „KLIMO-RENEZÁNSZ”

A pécsi püspökség történetének egyik legnagyobb formátumú főpapja 1751-ben került az egyházmegye élére. A szerény anyagi lehetőségekkel bíró felvidéki családból származó Klimó György tehetségére hamar felfigyeltek. Nagyszombatban végzett teológiai tanulmányait követően hamarosan pozsonyi, majd esztergomi kanonok lett, s az esztergomi érseki helynök titkáráként alkalmazta. A császári udvarban is felfigyeltek az ifjú klerikusra, s Mária Terézia (1740–1780) a magyar ügyek előadójává nevezte ki.

Püspökként mindenekelőtt a papság képzését, a tudomány és a kultúra támogatását tartotta szem előtt. A klerikusok mélyebb ismereteit, felkészülését biztosítandó új tárgyak oktatását írta elő, majd pedig a képzés időtartamát is növelte. A teológiai képzés színvonalának emelése érdekében a legtehetségesebb kispapokat Nagyszombatba, s esetenként Rómába küldte, akik visszatérve katedrát kaptak. Szándéka szerint ugyanis a létrehozandó egyetem teológiai fakultása a szeminárium hittudományi intézetre épült volna. Ugyancsak a tervezett egyetemi képzés érdekeit szolgálta volna a Klimó által létesített papírmalom, valamint az Engel János Józsefnek a püspök támogatásával alapított nyomdája (1773) is. Az egyetem alapítására vonatkozó tervei azonban halála miatt nem valósulhattak meg.

Történelmi érdeklődése nyomán elmélyedt a püspökség korábbi históriájában és elérte, hogy a Kalán püspök által elnyert érseki pallium viselésének jogát XIV. Benedek pápa (1740–1758) számára is engedélyezte. Az egyházmegye történetére vonatkozó dokumentumok összegyűjtésével egyik tehetséges fiatal papját, Koller Józsefet bízta meg. Hazai és külföldi kutatásait anyagilag és személyes kapcsolatait útján is támogatta, azonban a monumentális, (7+1 kötetes) munka (*Historia Episcopatus Quinqueecclesiarum I–VII, Prolegomena in historiam Episcopatus Quinqueecclesiarum*) elkészültét már nem érthette meg.

Impozáns könyvtárát az országban elsőként nyitotta meg az érdeklődők előtt 1774-ben, megvetve ezzel a mai egyetemi könyvtár alapjait. A könyvtár használata ingyenes volt, amint arról első szabályzata is tudósít. „A könyvtár küszöbét titkon át ne lépd. A polcokhoz ne nyúlj, kérd a könyvet, amelyet olvasni óhajtasz. Használd azt, de őrizd meg tisztán, ne rongáld hasogatással, szurkálással, sem jeleket bele ne rójj. Könyvjelzőt belehelyezned és bármit kijegyezned szabad. Másolván a könyvre ne könyökölj, papírost se tégy reá és jó messze, jobb felől tartsd a tintát meg a porzót. Ostoba, üres fecsegő maradj távol. Csendben légy, hangos olvasással másokat ne zavarj. Elmenvén a könyvet csukd be. A kicsit add vissza a felügyelőknek, a nagyot reá bízva hagyd az asztalon. Fizetned semmit sem kell, gazdagabban távozz, térj vissza gyakrabban.”

Klimo püspöki tevékenységének neuralgikus pontját a város szabad királyi rangra emelése körüli konfliktus jelentette. A polgárok csak Klimo halálát követően, 1780 januárjában kapták meg Mária Teréziától a privilégiumlevelet.

Három esztendőszéküresedést követően nevezték ki Eszterházy Pál Lászlót a püspökség élére (1780–1799). A pálos rendi szerzetest igen érzékenyen érintette II. József (1780–1790) szerzetesrendek feloszlatására, illetőleg tevékenységi körük korlátozására hozott rendelete.

A 19. SZÁZAD JELES FŐPAPJAI

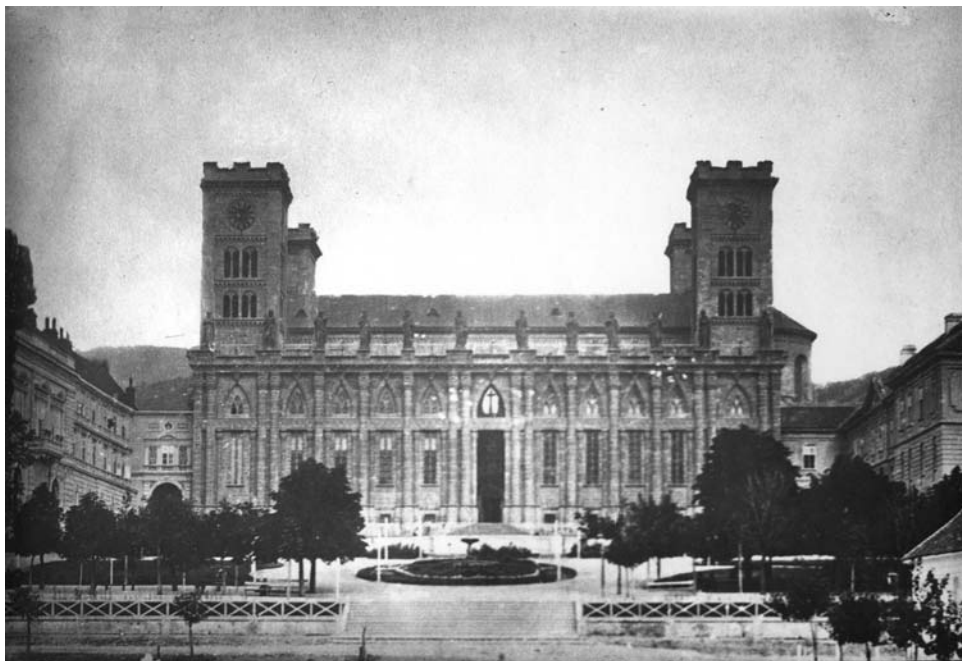
Talán még a pécsiek közül sem tudják sokan, hogy a város sétálóutcáját nem egy koronás főről, hanem Király József pécsi püspökről (1807–1825) nevezték el. Ugyanis miután 1820-ban a város jelentős része a lángok martalékává vált, jelentős összeggel támogatta a károsultakat, valamint a város újjáépítését, s hálából a város vezetése a település fő utcáját róla nevezte el. Több plébániát alapított, s ugyancsak az ő működése alatt kezdődött meg a székesegyház újjáépítése Pollack Mihály tervei alapján. 1814-ben, hosszabb tárgyalások eredményeképpen a ciszterciek átvették a pécsi gimnáziumot. Szívesen áldozott a püspöksége jövedelméből nemes célokra, jelentős összeggel támogatta – többek között – a Ludovika Akadémiát. 1817-ben pedig a mohácsi csata emléknapiján (augusztus 29.) évi rendszerességgel három nyelven (magyar, német, horvát) celebrálandó szentmisére és emlékbeszéd tartására tett jelentős alapítványt.

A jeles tudós, Szepeszy Ignác báró az erdélyi egyházmegye éléről került Pécsre 1828-ban. A bölcsész és teológiai doktorátussal rendelkező főpap nevéhez számos kulturális innováció fűződik. 1831-ben tehetséges klerikusokat maga mellé véve, hozzálátott a Szentírás modern magyar fordításához, melynek szükségességét már az 1822-ben összeült nemzeti zsinaton is tárgyalták. 1834 és 1836 között, összesen hat kötetben jelent meg a magyar nyelvű Biblia, melynek kiadását püspöksége jövedelméből finanszírozta. A magyar nyelv ügyét olyan anyyra szíven viselte, hogy miután az országgyűlés felső tábláján ő volt az első magyarul felszólaló képviselő (1825), egyházmegyéjében – a Dráván-túli horvát plébániák kivételével – elrendelte a magyar nyelvű anyakönyvvezetést (1831).

Az oktatás terén is jelentős szerepet játszott, hiszen az ő nevéhez fűződik a Püspöki Joglíceum létesítése. Az 1828/29-es tanévtől kezdve a püspöki szeminárium keretei között két esztendőös bölcsészeti tanfolyamot indított, melyet világiak is látogathattak. Ezt követően 100 000 forintos alapítványt tett az önálló jogakadémia felállítására. A várostól kapott telken felépíttette a leendő épületet, amely ma az Egyetemi Könyvtár központi épületének ad otthont. Később megvásárolta az egykori Pálos kolostort (a mai Széchenyi Gimnázium épülete) és templomot (a mai Lyceum templom) a vármegyétől, s oda költöztette az intézményt.

Scitovszky János a rozsnói püspöki székből került Pécsre (1838–1852). Elődjéhez hasonlóan különösen az oktatás terén tett sokat az egyházmegyéért. Elsősorban a falusi iskolák helyzetén kívánt javítani. Létrehozta a Pécsegyházmegyei Tanítók Nyugdíj Intézetét, valamint rendezte a tanítók fizetését. Az alapfokú oktatás spektrumát bővítette a történelem, a földrajz és a természettan tárgyak bevezetésével. A leányok megfelelő szintű oktatásának érdekében Pécsre hívta a Miasszonyunkról nevezett apácákat, s számukra kolostort (a mai Leöwey Klára Gimnázium épülete) és templomot építtetett.

Girk Györgyöt (1853–1868) és az I. Vatikáni Zsinaton résztvevő Kovács Zsigmondot (1869–1877) Dulánszky Nándor követte a pécsi püspöki székből (1877–1896). Az ő neve leginkább a székesegyház átépítésével forrt egybe. A püs-

A székesegyház az 1882-es átépítés előtt

pök Friedrich von Schmidt építész, a bécsi Rathaus alkotóját bízta meg az épület neoromán átalakítási terveinek elkészítésével. Az építkezési munkálatok 1882 júniusában kezdődtek Augustinus Kirstein felügyelete alatt, mely során minden gótikus és barokk elemet, így többek között a szentély késő gótikus csillagboltozatát, eltávolítottak az épületről. A belső és külső átépítés nyomán jött létre a ma is látható neoromán bazilika. Érdekességként említhetjük, hogy néhány éve került napvilágra a székesegyház délnyugati tornyán lévő kereszt alatti gömbből egy időkapuszula, mely a torony építésének befejezését rögzíti. Az üveghengerbe elhelyezett pergamen tanúsága szerint az említett torony zárókövét 1886 augusztusában helyezték el, a keresztet pedig ugyanazon év októberében rögzítették. A pergamen mellé több korjelző pénzérmét, és egy papírbankót is elhelyeztek. Az újjáépített székesegyházat I. Ferenc József császár jelenlétében szentelte fel a püspök 1891. június 22-én. Ugyancsak az építkezéshez kapcsolódóan került sor a dóm előtti terület térrendezésére is.

A 20. SZÁZAD FORGATAGÁBAN

A püspökséget Hetyey Sámuel (1897–1903) vezette át a 20. századba. Rövid püspöksége dacára több fontos intézkedést hozott. 100 000 forintos alapítvánnyal konszolidálta a Püspöki Tanítóképző és a Joglíceum anyagi helyzetét. 1900-ban megalapította a Püspöki Tápiintézetet, mely a szegény körülmények között élő tehetséges középiskolás fiúk számára biztosított ingyenes étkeztetést. A Dómmúzeum elődjét, a püspöki lapidáriumot 1899-ben alapította, s ott kerültek elhelyezésre a székesegyház átépítése során napvilágra került középkori emlékek.

A patinás családból származó gróf Zichy Gyula 1905 és 1926 között állt az egyházmegye élén. A tanulmányait Innsbruckban és Rómában végző klerikust pápai kamarásként ösztönsége X. Pius (1903–1914) szentelte püspökké a Sixtus-kápolnában. Zichy állhatatosságának, s nem utolsósorban római kapcsolatainak köszönhetően sikerült a Jézustársaság generálisát megnyerni a Pécssett alapítandó korszerű gimnázium és internátus ügyének. A püspök jelentős alapítványt tett (1908) az intézmény felállítására, amely 1912-ben kezdte meg működését. A Pius Gimnázium és Kollégium egykori épületkomplexuma ma a Pécsi Tudományegyetem Bölcsész és Természettudományi karainak ad otthont. A trianoni békediktátumot követően az Erzsébet Tudományegyetem Pozsonyból Pécsre költözött (1923). Pécs városa a világháború és a szerb megszállás okozta anyagi veszteségek miatt nem tudott minden szükséges felszerelést biztosítani az intézmény számára. Leginkább a könyvtár hiánya volt problematikus, ugyanis a mintegy 65 000 kötetes egyetemi könyvtár Pozsonyban maradt. Zichy püspök sietett az intézmény segítségére, s az egyetemnek adta a Püspöki Könyvtár épületét, valamint használatra átengedte az igen értékes, közel 30 000 kötetes könyvvállományát.

Miután elődje a kalocsai érseki méltóságra emelkedett, Virág Ferenc szekszárdi esperes-plébános került a püspöki székbe (1926–1958). Már Zichy püspök idején felmerült a pálos rend Pécsre történő visszatérésének gondolata, sőt a tárgyalások is megkezdődtek. A pálos kolostor és templom számára Virág püspök a

telket, míg a székeskáptalan az építőanyag jelentős részét biztosította. A ma is működő kolostort 1934-ben, a templomot pedig három esztendővel később szentelték fel. Szintén az ő püspöksége alatt épült a Jézus Szíve, a gyárvárosi, a kertvárosi és Bártfa utcai plébániatemplom. Az egyházfegyelem erősítése és a lelki megújulás érdekében 1936-ban egyházmegyei zsinatot hívott össze. 1943. június 6-án került sor a város Jézus Szent Szívének oltalmába ajánlására. Az ünnepélyes aktust a Pius templomból induló ünnepélyes körmenet előzte meg, melyen mintegy 50 000 hívő vett részt. Az eseményen jelen volt Angelo Rotta pápai nuncius is, aki szentmisét mutatott be, majd megáldotta a város polgárait. A felajánlás szövegét Esztergár Lajos polgármester mondta el a Széchenyi téren. „(...) A megpróbáltatások e nehéz napjaiban, a rengő-remegő föld határaitól emeljük tekintetünket hozzád, Urunk! Tőled várunk oltalmat és segítséget. Súlyos vétkeink terhe alatt megtörve fordulunk hozzád (...) Hajolj le irgalmasan, és emelj minket magadhoz. Jézus Szentséges Szíve, vedd oltalmadba városunk minden rendű és rangú polgárát. Áraszd ránk a te szeretetedet, hogy annak fényében és melegségében élhessünk és dolgozhassunk (...)”

Az idős Virág püspök mellé 1948-ban nevezték ki segédpüspöknek Rogács Ferencet, aki elődje halálát követően 1958 és 1961 között állt az egyházmegye élén. A katolikus egyház életének egyik legkritikusabb időszaka vette kezdetét 1945 utáni évtizedekben. A kommunista diktatúra első intézkedései közé tartozott az egyházi intézmények módszeres ellehetetlenítése, szétzúzása. 1948-ban az iskolákat államosították, majd 1950-ben feloszlatták a szerzetesrendeket. Az egyháziak minden lépését figyelték, így a püspöki palotában számos poloskát helyeztek el, s még a püspök és segédpüspöke közti kommunikációt is az Állami Egyházügyi Hivatal (AEH) engedélyéhez kötötték.

A Rogács püspök halálát követő éveket a Szentszék és a magyar kommunista rezsim közti ellentétek határozták meg, mely megfigyelhető a pécsi püspökség történetén is. A püspök halálát követően Róma a kifogástalan életű Bellon Gellértet nevezte ki a püspökség adminisztrátorává segédpüspökként. Minthogy nem történt a Szentszék és az AEH között előzetes egyeztetés, a kormány nem járult hozzá a kinevezéshez. Ekkor a magasan kvalifikált teológiai professzort, Cserhádi Józsefet választotta meg a kanonoki testület káptalani helynökké. Az 1964-ben létrejött vatikáni-magyar tárgyalásokat követően apostoli kormányzóként, majd 1969-től immár megyéspüspökként irányította az egyházmegye életét. Részt vett a II. Vatikáni Zsinat (1962–65) ülésein. Noha tevékenységének objektív megítéléséhez még nincs meg a kellő időtávlat, annyi mindenképpen elmondható, hogy az állampárttal való dialógusban látta a Magyar Katolikus Egyház túlélésének egyetlen lehetőségét, s ez jól mutatja realitásérzékét. Szerteágazó nyugati–európai kapcsolatrendszerévé szerzett anyagi támogatásnak köszönhetően sor kerülhetett a székesegyház és püspöki palota felújítására. 1989-ben, 75. életévének betöltését követően a pápa felmentette püspöki tevékenysége alól, s nyugalmazott püspökként Pécsen élt 1994-ben bekövetkező haláláig.

Az egyházmegye jelenlegi főpásztor, 82. a sorban, Mayer Mihály 1988-tól segédpüspökként, majd 1989 ősztől megyéspüspökként áll az egyházmegye

Pápai szentmise Pogányban, 1991-ben

élén. Működésének egyik legjelentősebb eseménye őszentsége II. János Pál pápa (1978–2005) 1991 augusztusában tett pécsi látogatása volt. A demokratikus átalakulást követő reorganizáló munka során az egyház számos korábban államosított intézményt kapott vissza, melyekben a visszatelepült szerzetesrendek, illetőleg a világi klérus megkezdték működésüket.

2006. március 4-én ünnepi szentmise keretében nyitotta meg Püspök Úr az egyházmegye millenniumának előkészületi idejét. A közelgő jelentős évforduló megfelelő alkalom arra, hogy – vallásfelekezeti hovatartozásunktól függetlenül – számba vegyük az egyház mindmáig tartó értékteremtő szerepét. E rövid áttekintést az egyházmegye története egyik elismert kutatójának gondolataival zárom: „Ha látjuk a Széchenyi gimnáziumba igyekvő diákokat, a Leöwey Gimnázium csacsogó diákseregét, hallunk a Pécsi Tudományegyetem Bölcsész Karának tudományos munkájáról, az egyetemi Könyvtár és a benne rejtőző Klimó Könyvtár csodálatos gyűjteményéről és felüldülünk a sétatér padsorán, nem árt tudni, hogy ezek az épületek Pécs volt püspökeiktől ránk hagyott örökségek, napjaink és holnapjaink, unokáink és messze utódaink, a jövő Pécs lakói számára.”¹

¹ Borsy Károly: Pécs püspökei a török idők után = Pécsi Szemle 2001. tavasz, 41. p.; A képek és térkép forrása = A Pécsi Egyházmegye ezer éve. Sümegi József (szerk.). Pécs, 2008. c. kötet.

VARGA SZABOLCS

VOLT-E A SZENT KORONA PÉCSETT 1529-BEN?

Az 1526. évi pusztítás emléke még élénken élt a Dél-Dunántúlon, amikor 1529-ben újabb szultáni hadjárat közeledett a Drávához. Habsburg Ferdinánd hatalmának gyengését jelezte, hogy pártja szinte azonnal felmorzsolódott az oszmán támadás hírére. Török Bálint távol volt, temesi ispánként éppen Erdélyben tevékenykedett, míg Perényi Péter erdélyi vajda Siklóson pihente ki az előző évi erdélyi hadjárat fáradalmait.¹ Mivel csapatait nem hozhatta magával, csupán néhány familiárisa lehetett vele baranyai rezidenciáján. Így különösen védtelennek érezhette magát, amikor meghallotta, hogy a baranyai nemesség egyöntetűen átállt Szapolyai oldalára és tárt karokkal várja a török seregeket.² Nem véletlen, hogy a költözés mellett döntött, felkészületlenül nem akarta bevárni, hogy körbezárják és kiostromlják gyengén megerősített várából. Istvánffy szerint „elindulván azért Sárospatakra (melyet bizonyára, jóllehet erőszakkal bírván, kőfallal s bástyákkal város módjára s formájára keríteni kezdett vala) az királyi koronát s egyéb ékességeket, melyek az János és Ferdinánd koronázatja után őtöle az visegrádi várban való őrizésre semmiképpen nem vitettek, hanem az törvények ellen magával megtartotta volna, azmint mondánk, szekrényében eltéve magával hordozta, és útában Kajdácsnál, nem messze Sakszárdtól meghálás kedvéért Sárvízre tére; az az falu annakelőtte is elég híres vala, de az Perényi nyomorúsága után híresebb s nevesebb lőtt. Melyet mikor Szerecsen János, ki abban az háborúban az pécsi püspökséget János engedelmeiből bírja vala, kétszáz lovassal és ötszáz gyalogokkal, kiknek nagyobb része puskás s némely része nyilas vala, azon éjjel Perényit, ki semmi afféle ellenséges dologtól nem tudott tartani, vitézlő népestől, kik az álomtól s bortól megnehezítve voltak megütötte s egynéhányat levágván, kik az első zenebonára fegyvert fogtanak volna, s az többit könnyen elfutamtatván Perényit feleségestől, gyermekestől s minden gazdagságával és az királyi koronával hatalmában ejtő, s fogva lindvai Bánffy Jánosnak Sopronciában adá tartani, mivel Pécs városát nem oly erősnek ítélné, hogy oly gazdag nyereség benne tartathatnék.”³

Nem véletlen a hosszú idézet. Istvánffy művének megjelenése, 1622 óta a történetírásban Perényi elfogása és a Szent Korona ideiglenes pécsi jelenléte szinte teljesen elfogadottá vált. Már Ibrahim Pecsevi is tényként kezelte a történetet. „A pécsi püspök János király híve volt. A mint ez meghallotta, hogy az a koronával megy, Pécsről 200 vitéz lovas, és 500 gyalogost küldött utána. Mikor Szekszárd közelében a Sárvíz partján levő faluban megszállott, utolérték és a semmit nem sejtőt meglepték. Néhány emberét levágták, magát pedig a családjával és a koro-

---

¹ Bessenyei József: A Héttorony foglya. Török Bálint. Budapest, 1986. 36–37. p.

² Szakály Ferenc: Schreiber Farkas, pécsi bíró (1527–1542). (Pályakép néhány gazdaság- és társadalomtörténeti tanulsággal) = A JPM Évkönyve 20–21(1975–76) Pécs, 1977. 84. p.

³ Istvánffy Miklós magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában. I/1 1–12. Könyv. S. a r. Benits Péter. Történelmi források I. Budapest, 2001. 281–282. p.

nával együtt elfogták és Pécsre vitték. De mivel nem merete Pécssett tartani, Sopron várának bégje pedig szintén János király híve volt, Bánfi János lindvai béggel ahhoz akarta küldeni Sopronba.⁴ Midőn a padisah a mohácsi mezőn tábornokot ült, értesült e dolgról, tehát magához hívatta a pécsi püspököt és Bánfi Jánost s szigorúan rájuk parancsolt és a koronát meg Prin Pétert előhozatta.⁵ Az nyilvánvaló, hogy Pecsevi Istvánffy alapján dolgozott, de valószínűleg szülővárosa iránti tiszteletből egy apró, ám lényeges momentummal kiegészítette az elbeszélést. Ugyanis amíg Istvánffy csak sejtette, hogy a korona Pécsre került, Pecsevi ezt ki is mondta.

A két jeles történetíró mellett Verancsics Antal, a kitűnő humanista főpap is megemlékezett az 1529-ben történekről – elbeszélése lényegében megegyezett Istvánffyével: „Periny Pétert megfogá Szerecseny János mind feleségivel, gyermekivel Gajdácsnál az Sár vize mellett. Hol minden kincsiben zsákmánt tőnek. Az királyi korona is Szerecsen János keziben juta.”⁶ Ettől kezdve nem volt megállás. E három megbízhatónak tekintett szerző alapján tudományos művek sokaságában tűnt fel a történet. Papírra vetette Váradi Ferenc Baranya vármegyéről írt munkájában, ami teljesen elfogadható, hiszen a lelkes lokálpatrióták szemében egy település történelmi megbecsültségét komolyan emelte Szent István fejékének ideiglenes jelenléte.⁷ Márpedig egy 1491. évre tett utaláson kívül csak 1529-ből szóltak a források a korona pécsi jelenlétéről.⁸ A helytörténeti szakirodalom mellett a történetírás kiemelkedő alkotásaiban is visszaköszönt Szerecsen tette.⁹ A legjobb példa erre, hogy maga Szekfű Gyula is említette nagyhatású történeti szintézisében.¹⁰

A szent ereklye kalandos sorsának említése nem maradhatott ki a koronáról írt tudományos munkákból sem. Az ugyanabban az évben napvilágot látott forrásválogatás, illetve a Benda Kálmán és Fügedi Erik által írt kismonográfia is említést tett Perényi balszerencséről, sőt, az előbbiben a szerkesztő külön a bevezetésben is értékelte ezt az adatot.¹¹ Igaz, Katona Tamás itt már kételyeinek adott hangot, és megjegyezte, hogy a különböző források adatai nem mindig egyeznek. Azzal támasztotta ezt alá, hogy amíg az oszmán források szerint Ibrahim nagyvezír csak október 30-án adta át Tass falu mellett a koronát, Szapolyai már e hónap 10-én úgy nyilatkozott, hogy a szultántól megkapta Buda várát a fejéssel együtt.¹²

⁴ Szaplonca, Alsószaplonca vagy Boldogasszonyfalva néven ismert település Körös megyében. Valóban a Bánffy család birtokolta. Ma Veliki Baštaji Horvátországban.

⁵ Thúry József: Pecsevi viszonya a magyar történetíráshoz. Századok 26 (1892) 575. p.

⁶ 1504–1566. Memoria rerum. Magyarországon legutóbbi László király fiának legutóbbi Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete. S.a.r. az utószót és a jegyzeteket írta Bessenyei József. Budapest, 1981. 36. p.

⁷ Baranya multja és jelenje. II. Váradi Ferenc (szerk.). Pécs, 1897. 398. p.

⁸ Állítólag 1491-ben Corvin János egy rövid ideig ugyancsak itt rejtette. Gosztönyi Gyula: A pécsi vár = Pécs szab. Kír. Város „Majorossy Imre Múzeumának” 1939–40. évi értesítője. 55–70. Pécs, 1940. 59. p.

⁹ Szerecsen Jánosra lásd: Szakály Ferenc: Tolna megye negyven esztendeje a mohácsi csata után (1526–1566) = Tanulmányok Tolna megye történetéből II. Puskeley Attila (szerk.). Szekszárd, 1969. 17–22. p.

¹⁰ Hóman Bálint–Szekfű Gyula: Magyar történet III. kötet. Írta Szekfű. Bp. 1935. 23. p.

¹¹ Benda Kálmán–Fügedi Erik: A magyar korona regénye. Budapest, 1979. 118. p.; A korona kilenc évszázada. Történelmi források a magyar koronáról. Katona Tamás (vál. és szerk.). Budapest, 1979. 184–185. p.

¹² A korona kilenc évszázada ... i.m. 1979.

Katona gyanúja igaz volt, de megérzését árnyalni kell, ugyanis jóval több bizonytalanság merült fel a korona sorsát illetőleg, mint az a kötet bevezetőjéből kiderül. Csupán az elbeszélő forrásokat tekintve szemet szúr Verancsics egy – az eseményeket leíró részt közvetlenül követő – mondata, miszerint „Szerecsen János Perény Pétert mind az koronával ajándokon adá János királynak.”¹³ Ez az adalék teljesen hiányzik Istvánffynál, és szöges ellentétben áll az általa leírtakkal. Sőt, nem csupán Istvánffynak mond ellent, de a Szülejmán szultán naplójában feljegyzett adatokkal sem egyezik. Ő ugyanis Bátaszék környékén, Kesztlőcnél járt, amikor kiderült, hogy „a gyaur bégek közül egy Pirim Petri nevű nagy béget, aki a királlyá választottakat szokta megkoronázni, mikor a Dráva partján járt, egy vár bégje elfogván, börtönbe vetette, és jelentést tett a boldogságos udvarnak. Ennek elhozása végett Izvornik bégje, Kücsük Báli bég, küldetett el, a maga emberein kívül még 500 szipáhival együtt.”¹⁴ Tehát a koronáról szó sincsen ebben a forrásban, és ez nem véletlen. A szultán ugyanis egyértelműen fogalmazott a hadjárat után propagandisztikus okokból kiadott győzelmi jelentésében. „Tehát az egész Magyarország a benne levő várakkal és a hozzá tartozó tartományokkal együtt meghódította; s a felséges úristen kegyelméből egyszersmind kezembe került a főntebb már említett és 'korona' néven ismeretes királyi korona, mely a nevezett Visegrád várában szokott őriztetni...” Ezt pedig Bécs sikertelen ostroma után visszafelé, amikor Budán találkozott Szapolyaival, átadta patronáltja kezébe.¹⁵ Összegzésként megállapíthatjuk, hogy még a történet ősforrásainak tekinthető források is sokszor elmentmondanak egymásnak, és gondos kritikával megelőzhető lett volna a korona kalandjának valóságáig nemesedése. Ugyanis már ezen forrásrészletek végigolvasása után is bizonyos, hogy a korona nem volt Perényinél, amikor elfogták Szerecsen emberei, hanem Visegrád elfoglalásával jutott Szülejmán kezébe, aki ezután adta oda János királynak.¹⁶ Így természetesen Pécssett sem járhatott.

Ez a következtetés nem az én érdemem. Szalay László már a 19. században azt állította, hogy a korona Visegrádról került a szultán birtokába.¹⁷ 1981-ben Bessenyei József is erre a következtetésre jutott, és azt állította, hogy a koronát Báthori István nádor és koronaőr őrizte Visegrádon, miközben Perényin rajtaütöttek Szerecsen emberei.¹⁸ Az igazi áttörést Iván László kutatásai hozták meg, aki Visegrád történetének megírása során bizonyította be Gévy Antal munkái alapján, hogy a korona mindvégig Visegrádon volt, és nem barangolta be az erdélyi vajda pogyászában a Magyar Királyságot. Sőt, még Perényit sem Pécssett, hanem

¹³ Memoria rerum... i.m. 1981. 36. p.

¹⁴ Török történetírók I. Thúry József (ford.). Bp. 1893. 332. p.

¹⁵ A korona kilenc évszázada... i.m. 1979. 212; 214. p.

¹⁶ A kismonográfia szerint júl. 25-én történt az incidens. Benda-Fügedi... i.m. 1979. 118. Érdekes, hogy Benda három évvel később már úgy vélte, hogy Perényi elfogatására augusztus 18-a körül került sor. = Benda Kálmán: Magyarország történeti kronológiája II. 1526–1848. Bp. 1982. 364. p.

¹⁷ „Szolimán János királyt Budán hagyta... S most Bécs ellen indult. Útközben Visegrádot, s a Ferdinándnak királlyá kenetése óta ismét Visegrádon őrzött koronát kezébe ejtette.” Szalay László: Magyarország története IV. kötet. A mohácsi véstől a linczi békekötésig 1526–1645. Pest, 1865. 98. p.

¹⁸ Memoria rerum... i.m. 1981. 163. 100. lj. Bessenyei szerint augusztus 31-én fogták el Perényit, de forrásait sajnos nem adja meg.

valószínűleg a püspöki adminisztrátor döbröközi várában őrizték, és augusztus utolsó napjaiban Kücsük Báli zvorniki bég innen vitte a szultán budai táborába.¹⁹

A szakirodalom mellett források is bizonyítják a korona Visegrádon való őrzését a kérdéses időből. Már Ferdinánd koronázásakor, 1527. november 11-én kinevezték Perényi Pétert és Báthori Istvánt koronaöröknek. Előbbi ezen a napon esküt is tett rá, hogy a koronát Visegrádon megőrzi, és onnan a társa tudta és engedélye nélkül el nem szállítja, kinevezett várnagyát le nem cseréli.²⁰ A gyors intézkedésre azért lehetett szükség, mert közvetlenül a koronázás, és azt követő lakoma után a koronaörök feladata volt a fejék biztonságos helyre szállítása. Perényiék hamar munkához láttak, mert november 29-én letette a hűségesküjét a nádor által kinevezett Johannes Cheh de Geszt, míg Perényi választottja Nicolaus de Kozár volt.²¹ Kozári még 1529-ben is tisztségében szolgált, amikor I. Ferdinánd július 20-án utasította Thurzó Eleket, hogy a magyar tanácsosok viseljék gondját a koronának, és egyben felszólította a budai őrseget, hogy szükség esetén küldjenek ötven gyalogost a visegrádi vár védelmére.²² Thurzó öt nappal későbbi válaszában tudósította az uralkodót a legújabb fejleményekről. Sajnos maradéktalanul nem hajthatta végre Ferdinánd parancsait, mert a szokásjog értelmében a koronaörök beleegyezése nélkül nem vezényelhetett katonaságot a várba.²³ Ezért a levél kézhezvétele után, augusztus 6-án a Habsburg uralkodó megbízta Ladislaus Edlasperg nevű tanácsosát, hogy tárgyaljon a nádorral a koronáról.²⁴ Utóbbi adat arra is bizonyíték, hogy Perényi ekkor már fogságban volt, így egyedül Báthorira maradt a korona megőrzésének feladata. A megváltozott helyzet miatt Visegrád várnagyainak augusztus 20-án új fogadalmat kellett tenniük Esztergomban. Fekete Miklós és Kozári Miklós ekkor már csak Báthorinak tettek esküt, hogy minden veszélytől megőrzik a várat és a koronát, igaz azt megjegyezték, hogy szabadulása után az erdélyi vajda ismét gyakorolhatja koronaőri tiszteiből fakadó jogait.²⁵

Ekkortól kezdve azonban a korona hosszú hetekre eltűnik a forrásokból, és legközelebb Szülejmán kezében bukkant fel, amikor visszaadta Szapolyainak. Az alábbiakban ennek időpontját próbáljuk közelebről meghatározni. Azt már fentebb láttuk, hogy a hadjárat naplójában megadott október 30-a kései, hiszen

¹⁹ Nem Mohácsra, ahogy azt a szerző feltételezte. = Iván László: A visegrádi vár története a kezdetektől 1685-ig. Visegrád, 2004. 138–139. p. A könyvre Sudár Balázs hívta fel a figyelmemet, így ezen cikk alapötlete is tőle származik. Ezúton mondok köszönetet neki. Perényi fogságának a helyszíne egy okból problematikus. Kücsük Bálinak két hétre telt Perényit Pestre szállítani, márpedig Döbröközből ez nem tartott volna ennyi ideig. Bánffy és Szaplonca nevének a történetbe való beillesztése pedig önmagában teljesen értelmetlen, kivéve ha valóban itt őrizték a vajdát. A kérdés nem tudom eldönteni.

²⁰ MOL N 48 Lad. K. Nro. 1. No. 48. Pálffy Gézának köszönöm, hogy a forrásokat a rendelkezésemre bocsátotta.

²¹ MOL N 48 Lad. K. Nro. 1. No. 49.

²² Erdélyi Gabriella: I. Ferdinánd és Thurzó Elek levelezése 1526–1532. = Lymbus kötetek I. Budapest, 2005. XXIX.

²³ „*Hoc tamen Maiestas Vestra pro meliori informatione scire dignetur, Coronam ex loco, in quo est, deferri in alium non posse neque etiam pedites illac imponi sine pari consensu domini palatini et Petri Pereni, qui sunt conservatores Sacrae Coronae, hi tamen facient ea, quae rei et temporis necessitas expostulaverit.*” 49. p.

²⁴ Erdélyi... XXX. im. 2005.

²⁵ MOL N 48 Lad. K. Nro. 1. No. 49.

Szapolyai majd három héttel korábban megtörténtnek írja le az eseményeket. De tovább is szűkíthetjük az időkeretet, hiszen Nádasdy Tamás már október 4-én arról számolt be, hogy Szülejmán visszaadta a koronát János királynak Budán.²⁶ Ez tehát a hatalmi szimbólum Szapolyai kezébe kerülésének legkésőbbi időpontja.

Legkorábban azután juthatott hozzá János király a fejékhez, miután a török csapatok elfoglalták Visegrád várát. Erre valamikor szeptember 8., Buda bevétele után kerülhetett sor. Elestéről rendkívül szűkszavúan nyilatkoznak a források. Úgy tűnik, hogy rövid harc után egy Budáról kiküldött kisebb sereg vette be a várat. Ennek során meghalt Fekete Miklós társa, Kozári Miklós pedig ettől megrettenve átadta a koronát és a várat.²⁷ Ha elfogadjuk azt, hogy szeptember 14-én történt János királynak Szerémi által előadott budai „intronizációja”, akkor Visegrád bevételére még később kerülhetett sor. Ugyanis ekkor még egy szó sem esett a koronázási ékszerekről.²⁸ Mivel Nádasdy Várday Pál átállásával egy időben említette a fenti esetet, ezért Visegrád valamikor Esztergommal egy időben adhatta meg magát.²⁹

Ez azonban újabb problémákat vet fel, amelyek jelentősége részben túlmutat a korona pécsi jelenlétén. Szapolyai és Szülejmán ugyanis nem találkoztak Budán, mielőtt az utóbbi továbbindult volna Bécs felé. A források túlnyomó része viszont azt állítja, hogy a szultán valamikor október végén adta át a koronázási ékszereket Szapolyainak. Mind a szultán naplója, mind a győzelmi jelentése erről tudósít.³⁰ Szerémi is megemlékezett a két uralkodó Rákos mezején való találkozásáról, de szerinte a koronát Szapolyai vitte ide a szultán kérésére.³¹ Szapolyai és Nádasdy többször idézett levelei viszont arról tanúskodnak, hogy erre már október 4-e előtt sor került. A helyzetre három megoldás kínálkozik. A) A korona Visegrádról a szultán táborába került, és ebben az esetben valóban csak október végén került vissza magyar kézbe. Szapolyai és Nádasdy pedig tulajdonképpen csak a korona visszaigéréséről szólt.³² Tehát míg a fejék a Bécs alatti táborban pihent, a

²⁶ MOL P 1314 4869. 1529. okt. 4. Raada. Nádasdy Tamás Batthyány Ferencnek.

²⁷ „De castro Wisegradiense hoc scribere possumus quod Nicolaus Fekethe qui fuit castellanus cum altero Nicolao Kozarii fuit in castro mortuus simulcum uxori et liberis suis. Et iste Nicolaus Kozarii temendentus restituit castrum simulcum corona.” MOL P 1314 4869. Itt mondok köszönetet Oborni Teréznek a szöveg elolvasásához nyújtott segítségével.

²⁸ Szerémi György: Magyarország romlásáról. Budapest, 1979. 238–239. p. Az eseményről a szultán naplója is tudósít. A korona kilenc évszázada... i.m. 198. p. Így azonban ekkor nem történhetett meg a koronázási ékszerek átadása, ahogy azt Benda Kálmán feltételezte. Magyarország történeti kronológiája... i.m. 1982. 364. p.

²⁹ „...cesar thurcorum nunc est circa civitatem Wyennensem quia in Strigonio non est moratus quoniam dominus archiepiscopus Paulus subdedit se Johanni regi nunc postulat gratiam sive maiestate adhuc non fuit conclusum. Stephanus Chabý fuit Bude apud regiam maiestatem cupit dominus archiepiscopus ut ipsum in eodem archiepiscopatu relinqueret adhuc de eo non fuit destinatum, nescimus quid de eo facient, speramus fieri sibi gratiam.” MOL P 1314 4869.

³⁰ A korona kilenc évszázada... i.m. 1979. 206. p.; Amikor Szülejmán Bécs felől Budára ért, akkor jött elé János „...a már említett koronát átadtam neki”. = A korona kilenc évszázada... i.m. 1979. 214. p.

³¹ Magyarország romlásáról... i.m. 1979. 245–246. p.

³² „Sed cesar et castrum et corona reddidit Johanni Regi et necnon est apud manus regis et totum regnum hungarie donavit sibi cesar. Habet sicuti intelligere et visu percipere cognoscereque potuimus quinque centum milia hominum. Et promisit Johanni regi in regno Hungarie ipsum deffendere et conservare. Et ultra hoc contra hostem regis puta contra regem Ferdinandum proficiscere quoad pes equi sui ducere potest et quiquid in regno Austrie occupare possit civitates que quiscumque expugnare eas omnes Johanni regi donaturus est.” MOL P 1314 4869.

szultán levélben azt már visszaadományozta Szapolyainak a Magyar Királysággal és a Ferdinándtól meghódított német (ausztriai) városokkal együtt. Ez alapján a hadjárat oszmán forrásai mondanak igazat, és a szultán Budán adta át személyesen a koronát. A kortárs történetíró, Zermegh János leírása is ezt a verziót erősíti. Igaz, ő maga éppen ekkor Zágrábban tartózkodott Erdődy Simon szervitoraként, de így is rendkívül részletesen ecsetelte a hadjárat eseményeit. Szülejmán, „midőn Budára érnek, [Szülejmán] belépve a várba Jánost főembereivel együtt beszélítja, és megparancsolja, hogy a királyi fejéket meg a többi királyi díszet, amelyek a királyokat beiktatáskor ékesíteni szokták, tegyék az asztalra”.³³ Azaz a korona eddig nála volt. B) Elvben az is lehetőség lett volna, ha Szülejmán valamikor az ostrom alatt visszatért volna Budára, de ezt az eshetőséget kizárhatjuk, ugyanis erről a hadjárat napló biztosan megemlékezett volna. C) A harmadik lehetőség – az elsőhöz hasonlóan – szintén valószínűnek tűnik. Szülejmán visszaküldte Budára a koronát, amíg ő maga Bécs alatt állomásozott. Ez megmagyarázná Szerémi állítását, miszerint a szultán arra kérte óbudai találkozásuk alatt Jánost, hogy mutassa meg neki a koronát, amire a magyar országgyűlések történetéből jól ismert mezőn került sor.³⁴ Ennek azonban csak akkor van értelme, ha Szülejmán korábban nem látta Szent István fejéket, mert azt Visegrádról az ostromlók azonnal Budára vitték. Közvetve Thurzó Elek beszámolója is Szerémit erősíti. Ferdinánd híve egy november 8-án kelt levélre hivatkozva azt állította, hogy Szülejmán Óbudán adta át Buda várát Szapolyainak, majd a Dunán való átkelés után ismét találkoztak, és ekkor védelmet és katonai támogatást ígért vazallusának.³⁵ Zermegh azonban csak az óbudai találkozási tudott, amelyet Budára lokalizált. Így örökítette meg az eseményt: „Lám, ma a te kezvedbe és hatalmadba adom e várat, Buda várost és Magyarország egész királyságát, téged Magyarország királyának nyilvánítalak és hirdetek... emlékezz Istenre és az én jótéteményeimre. Így vedd a koronát és az összes többi királyi ékességet, amelyekkel a te és örökösöd a jövőben szerencsésen éljtek. Ezekkel a szavakkal a császár kivonult a várból, a hídon átkelt a Dunán és Jánost Budán hagyva hazatért.”³⁶ Így érthetővé válna a Tas melletti tábor kapcsán lejegyzett eset, amikor Ibrahim „...lőháton összegyűjtve a bégeket, előhozatta a királyoktól viseltetni szokott koronát s megmutatta nekik, ezt mondva: Ez a korona Nursiván idejéből maradt fenn...”.³⁷ Ha eltekintünk attól, hogy ez nem következhetett be Pest elhagyása után, az alapmotívum igazsága nem kizárt, azaz a Bécs alól visszatérő török főtisztek kíváncsiak voltak a szent ereklyére.³⁸

Nem állítom, hogy minden ellentmondást fel tudtam oldani, jócskán maradtak bizonytalanságok. Mindezek ellenére az adatokból egyelőre az alábbi kép tűnik a

³³ Zermegh János: Emlékirat a Ferdinánd és János, Magyarország királyai között történt dolgokról. = Krónikáink magyarul III/2. Kulcsár Péter (vál. és ford.). Budapest, 2007. 150. p.

³⁴ Magyarország romlásáról... i.m. 1979. 245–246. p.

³⁵ Erdélyi... i.m. 2005. Thurzó Elek levelezése... 50. p.

³⁶ Sörös Pongrácz: Zermegh János és munkája = Századok XLI (1907) Zermegh János... i.m. 1907. 150–151. p.

³⁷ A korona kilenc évszázada... i.m. 1979. 206. p.

³⁸ Az oszmánok koronáról vallott felfogására lásd: Sudár Balázs: Egy török utazó a magyar Szent Koronáról. (kézirat)

legvalószínűbbnek. Perényi valóban fogságba esett Tolna megyében, Szerecsen János kezéből török csapatok vitték Budára, ahol Szülejmán nagylelkűen Szapolyai kegyére bízta őt. Az oszmán seregek Bécs felé elfoglalták Esztergomot, Várday Pál pedig újra Szapolyai kegyelmébe ajánlotta magát. Eközben Visegrád is oszmán kézbe került, ahonnan a koronát Budára szállították, ahol vagy Szapolyai, vagy a védelmére kinevezett török csapat vezetője, Hüszrev vigyázott rá. Szülejmán azonban már ekkor biztosította Jánost arról, hogy az övé a korona. Miután a szultán visszatért Budára, ott személyesen adta át a koronát Szapolyainak, és ezzel megerősítette a Mohács mezején történeteket, ország-világ előtt nyilvánvalóvá tette, hogy pártfogoltja az ő akaratából viselheti a magyar királyi címet. Az sem zárható ki teljesen, hogy Szent István ereklyéje megfordult Bécs alatt, de újabb adatok híján ez a kevésbé valószínű. Az azonban bizonyos, hogy a korona ebben az esetben nem járt Péccsett, és ezzel egy legendával szegényebb lett a város múltja.

Végezetül már csak arra kell választ találni, hogy miképpen alakulhatott ki mégis ez a történet. Az biztos, hogy sem Szülejmán naplója, sem győzelmi jelentése nem említette e színes eseményt, ahogy Szeréminél sem találjuk nyomát. Az eddig ismert okleveles forrásanyag is hallgat róla, ahogy a családot jól ismerő Sztárai Mihály sem ismerte a történetet.³⁹ A bevezetőben már említett Istvánffy Miklós volt az, aki Perényi kalandos történetét széles körben elterjesztette, tőle vette át Pecsevi, és így került be a török irodalom érdeklődési körébe. Istvánffy pedig ebben a kérdésben Zermegh János munkájára támaszkodott, ahogy azt Sörös Pongrác meggyőzően bizonyította.⁴⁰ Verancsics és Zermegh kapcsolatára eleddig nem sikerült adatot találnom, ezért nem tudom, hogy Verancsics tőle vette volna az információt, vagy máshonnan merített.⁴¹ Arra pedig végképp nem tudom a választ, hogy Zermegh hol hallotta ezt. Az ő emlékiratából azonban szintén hiányzik a Pécsre való utalás, nála a koronát rögtön Szaplancára szállították. A baranyai illetőségű Istvánffy már sejtetni engedte ezt a lehetőséget, és Pecsevi volt az első, aki határozottan állította, hogy a fejék Szerecsen János jóvoltából Pécsre került. Ez egy fontos adalék Pecsevi lokálpatriotizmusára, és a sors fintora, hogy éppen a megszálló hatalom egyik képviselőjének köszönhetette a város a Szent Korona itt őrzésének fikcióját.

³⁹ Sztárai Mihály: *História Perényi Ferenc kiszabadulásáról. Perényi Péter élete és halála. Téglásy Imre (vál., a szöveg. gond., bev. és jegyzetek). (Magyar Ritkaságok) Bp. 1985.*

⁴⁰ Zermegh János... i.m. 1907. 150–151. p. 97–118; 219–235. p.

⁴¹ Ha egyáltalán Verancsics írta a neki tulajdonított művet. Bartoniek Emma Acsády Ignác kutatásai alapján elutasította a humanista főpap szerzőségét = Bartoniek Emma: *Fejezetek a XVI–XVII. századi magyarországi történetírás történetéből.* Bp. 1975. 39. Talán ugyanaz a mű ezen részének szerzője, aki Zermeghet is informálta. A Varasd vármegyéből származó szerző ugyanis nem használt írásos forrásokat műve megírása során, hanem adatközlőire támaszkodott. Ennek ellenére többnyire megbízható. 87–91. p.

NAGY IMRE

TÖRÖK VILÁG A MECSEK ALJÁN VÁLASZÚTI GYÖRGY ÉS A „PÉCSI DISPUTA” (ÖTTORONY IX.)

*Pecsevi-i Szirem, mánend bág-i Irem.
Evlia Cselebi*

*Si quaeris coetera,
videbis rudera.
Urbs est desolata,
multum ruinata in omnibus.
Nihil singulare quod videas,
Nihil exquisitum quod audias.*

Ismeretlen szerző

1543-ban történt eleste után Pécs aránylag gyorsan török várossá vált. Közigazgatási szempontból előbb a budai (1600-ig), majd a kanizsai pasák szandzsákszékhelye lett (1686-ig). Ennek megfelelően szerveződtek a helyi intézmények. Iskolák, kolostorok működtek. A hivatalnokok, keleti szokás szerint, katonai egyenruhát viseltek. A lakosság ivóvízszükségletét kutak, csorgók látták el. A kutat jelölő *sád-irván* és *csesme* szavakat, a népi ajkakon átalakult változatban, „sandervár” és (főként összetételekben) „csizma” (lásd: Piricsizma) formában ma is őrzik a helynevek. A kutak közül néhány napjainkban is látható, egyikük a Rókus-dombon. Mint ahogy a tisztálkodó helyek közül Memi pasa fürdőjének feltárt maradványai is megsejmelhetők. A keresztény templomok helyén, többnyire azok köveiből, mecsetek, dzsámik létesültek. Ezek közül a főtéren álló templomot, az európai iszlám építészet egyik kiemelkedő alkotását, valóban megillette a muszlim fogalmak szerint kitüntetett „dzsámi” elnevezés: imámja irányította a hitéletet, minaretjéből naponta ötször szólította imára híveit a müezzin, iskolájában muzulmán tanulóknak moárrif magyarázta a Koránt. A városi kereskedelmet lebonyolító bazárt a feljegyzések szerint több száz üzlet alkotta.

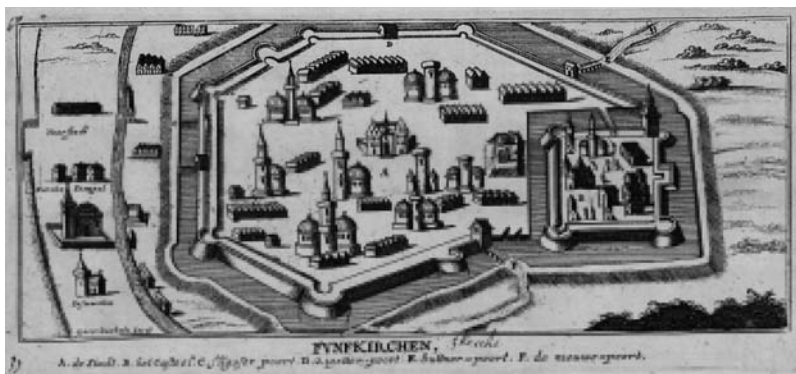
1570 körül Pécsnek, az akkor már balkáni török város képét mutató településnek mintegy négyezer lakosa lehetett. Ennek felét sem tette ki a keresztény népesség, a többség vegyes eredetű balkáni népcsoportokból állt, jórészt bosnyák és szerb betelepülőkből, illetve a hadsereggel és annak nyomában érkező török népességből tevődött össze.¹ (A bosnyák muzulmánt jelentő *potur* szót a Puturluk helynév őrzi.) Az adatok azonban nem nyújtanak mindenben hiteles tájékoztatást.

---

¹ A török Pécs. Szabó Pál Zoltán 1941-ben megjelent hasonló című művének bővített kiadása. Átdolgozta: Rúzsás Lajos. Pécs, 1958.; Gosztonyi Gyula: Pécs török kori vízvezetéke = Pécs Szabad Királyi Város Majorossy Imre Múzeumának 1941. évi Értesítője; Szőnyi Ottó: Török kútmedencék Baranyában = A Pécs–Baranya megyei Múzeum Egyesület Értesítője 1928. 30–33. p.

A népesség egy része ugyanis feltehetően kivonta magát a különféle összeírók (például az adószedők) látóköréből.

Az írásos hagyományokra rátérve meg kell említenünk Pecsevi (Pécsi) Ibrahim nevét, aki 1570 körül született Pécsen, fontos hivatalokat viselt a Balkánon és Kis-Ázsiában, majd élete utolsó évtizedét szintén Pécsen töltötte. Valószínűleg itt is halt meg 1651-ben. Az utolsó száz év történelmét dolgozta fel *Tarih* (Krónika) című művében. Mivel jól beszélt magyarul, itteni forrásokat is felhasznált, így Istvánffy Miklós munkáját. Könyvében sok más egyéb mellett beszámol a szentként tisztelt Idrisz babánál tett látogatásáról (akinek síremléke, türbéje ma is áll a Gyermekkórház kertjében), üzenetet vitt tőle Boszniába Hasszán pasának, aki szintén a jó öreg tisztelője volt, többször is elmondatta Pecsevi Ibrahimmal, hogy mit is mondott az apó, majd hálából egy köpönyegre való pénzt küldött neki. Pecsevi könyvét lapozgatva más érdekes eseményekről is hírt kapunk. A hadakozásokról szólva elbeszéli, hogy 1603–1604 telén (ez idő tájt zajlott a tizenötéves háború) Pécsen állomásozott seregével Gázi Giráj krími tatár kán, aki költészetkedvelő ember volt. Pecsevi Ibrahim rokonszenves képet fest róla: „Majdnem mindennap ellátogattunk hozzá, időnként pedig együtt elmentünk sétálgatásra, vadászatra. Többnyire írogatással és egyéb szép foglalkozásokkal töltöttük az időt. Engem, szegényt, különösen a talika írásmódra buzdított, és a toll metszésének a módjára és az írás némely szabályaira oktatott. A jó magot azonban nagyon terméketlen talajra szórta! A bagdadi Fuzulinak „Benk u Bade” című költeményét utánozva „Kahve u Bade” címmel írt egy verses füzetet. „Pécsen ennyi hasznunk volt!” – mondta.”²

Gaspar Buttats metszete

Az 1660-as évek első felében járt Magyarországon a török világutazó, Evlia Cselebi, az „istenfélő írástudó”, amint a neve mondja. Tízkötetes munkájának hatodik részében számol be itteni élményeiről.³ Szekfű Gyula szerint nem szavahihető

² Nagy Imre Gábor–Kövecz Ferenc (szerk.): Pécs ezer éve. Szemelvények és források a város történetéből (1009–1962). Történeti olvasókönyv. Pécs, 1996. 81–82. p.

³ Magyarul két kötetben, 1904-ben, illetve 1908-ban jelent meg, újabb kiadása: Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai 1660–1664. Fordította: Karácson Imre. Előszó és jegyzetek: Fodor Pál. Budapest, 1985.

forrás, mert tollát nem annyira a tapasztalatok, mint inkább a keleti fantázia mozgatja, látását amúgy is elhomályosítja az iszlám felsőbbrendűségének hamis tudata. Gyakran túloz, sokszor pontatlan. Felcseréli a földrajzi neveket, összekeveri az erdélyi fejedelmeket.⁴ Ám még ha „történeti szempontból teljesen indifferens” is, mint Szekfű állítja,⁵ de azért a korabeli hétköznapi élet szemléletes képét rajzolja meg. Színes beszámolót ad csáktornyai látogatásáról Zrínyi Miklósnál, ahogy ő nevezi: Zerín-oglunál (a.m. Zerín-fi). Evlia Cselebi követségben, egy török tiszt kiváltása céljából járt a költő hadvezérnél, akit „okos, értelmes és éleslátású ember”-nek nevez. A látogatás eredményeként Zrínyi visszaadta a török kapitány szabadságát, de megeskette Mária anyára (Jézus anyját a muzulmánok is tisztelik), hogy a későbbiekben tartózkodni fog a magyarok elleni harcoktól.⁶

Minket kivált Evlia Cselebi pécsi tapasztalatai érdekelnek. A lankás Ferava (így nevezi a Mecseket) déli oldalán fekvő város látványa szinte magával ragadja a világutazót 87 bástyájával, 17 templomával, 6 kolostorával, 47 csorgókútjával és 400 boltjával. (Leírását, valóban úgy tűnik, dús képzelőereje is színezi.) Különösen a város szőlő- és kertkultúrájáról szól elismerően, lelkendezve beszél a fekete szeder és a kumri (kajszi-barack) friss ízéről és a kertekben termesztett százhetven(!) körtefaj édes zamataról, ezekből a szerző negyvenhetet(!) meg is kóstolt. Szerinte joggal mondják e városról: „Pecsevi-i Szirem, mánend báj-i Irem. (Szerémnek Pécsre hasonlít Irem kertjéhez.) Nem sokkal ezután utazott erre Nyugat felől Edward Brown, aki szintén úgy tapasztalta, hogy Győr és Komárom után keleti miliőbe jut a látogató.⁷ Evlia Cselebi bizonyára elfogult, túlzó színekkel festett képének azonban fonákja is van. Ezt akkor érzékelhetjük, amikor Szulejmán szultán dzsámijának leírását olvassuk: „A régi mesterek közül egy ügyes építőmester minden tehetségét erre az épületre fordítván, olyan munkát létesített, hogy a világon egyetlen régi építőmester sem készített ily művet. Sőt e dsáminak külsején és belsején, a különféle gyűrűköveket készítő kőcsiszolóknak kezéből kikerült többfajta ékszerféle kővel kirakott fal van, a melyet a tanult emberek szájátva bámulnak és szemlélnek. [...] A mérnöki és építészeti tudományban jártas egyén, ha ezt az épületet meglátja, elbámul rajta. Ez imahelynek négy sarkán egy-egy óratorony van; a régiek ezekbe a tornyokba harangokat helyeztek el s harangoztak, amely egy konaknyira [egynapi járásnyira] is elhallatszott. [...] Belseje telides-teli van oszmánli hadiszerekkel. Ennek a szertárnak és a dsámi kapujának kulcsai mind a parancsnok aga kezében vannak. A dsámi alsó részében a kormányzóság buzája van, egyéb helyei kölessel és kétszersülttel vannak tele.”⁸ Alig ismerjük fel, hogy a székesegyházról van szó, amelyben egykor Mór püspök prédikált, Nagy Lajos imádkozott, ahová Janus Pannoniust és Péter királyt temették. A beszámoló idején raktárul szolgált.

Amit Evlia Cselebi Irem kertjének, vagyis a Paradicsomnak látott, azt egy ismeretlen szerző – minden bizonnyal domonkos szerzetes – latin nyelvű énekében

⁴ Török történetírók III. Budapest, 1916. 1–63. p.

⁵ Török... i.m. 1916. 31. p.

⁶ Evlia Cselebi... i.m. 1985. 67–78. p.

⁷ Szamota István: Régi utazók Magyarországon és a Balkán-félszigeten. Budapest, 1891. 377. p.

⁸ Evlia Cselebi... i.m. 1985. 230–231. p.

(*Lessus urbis huius sub iugo Turcico gementis*) keservesen megsirat, mert a magyarok egykori Athénjének pusztulása fájdalommal tölti el. A tanulmányunk mottójaként olvasható latin szövegrészletet most Zsikó Gyula fordításában magyarul idézzük:

„Ne kérd mi volt előbb!
 Most minden törmelék.
 A sok vihart látott
 városra vész szállott s romban hever.
 Nincs szemre érdemes látni való,
 nincs fülre érdemes, mit tudni jó.”

A vers egy domonkos eredetű kéziratos kolligátumból került elő. Érdekes, hogy – mint Fitz József megfigyelte – a múlt értékeit felidézve a szerző ugyanazokat a motívumokat emeli ki, amelyeket ma is pécsi jellegzetességekként szoktak hangsúlyozni (szép fekvés, kellemes éghajlat, finom borok, a história évszázadait idéző épületek). A nagy humanisták egykori városának felidézését fájdalmas ritmikával ellenpontozzák a jelenbeli pusztulásra történő utalások, amelyek aztán főszólamává válnak a vers zárlatában. A szöveg minden bizonnyal a török korban keletkezett, ezt leginkább az igazolja, hogy a szerző nem nevezi meg a pusztulás okát (erre csupán a cím utal, amelyet alkalmasint később írt a vers fölé a másoló), ezt ugyanis odaértettnek tekinti.⁹

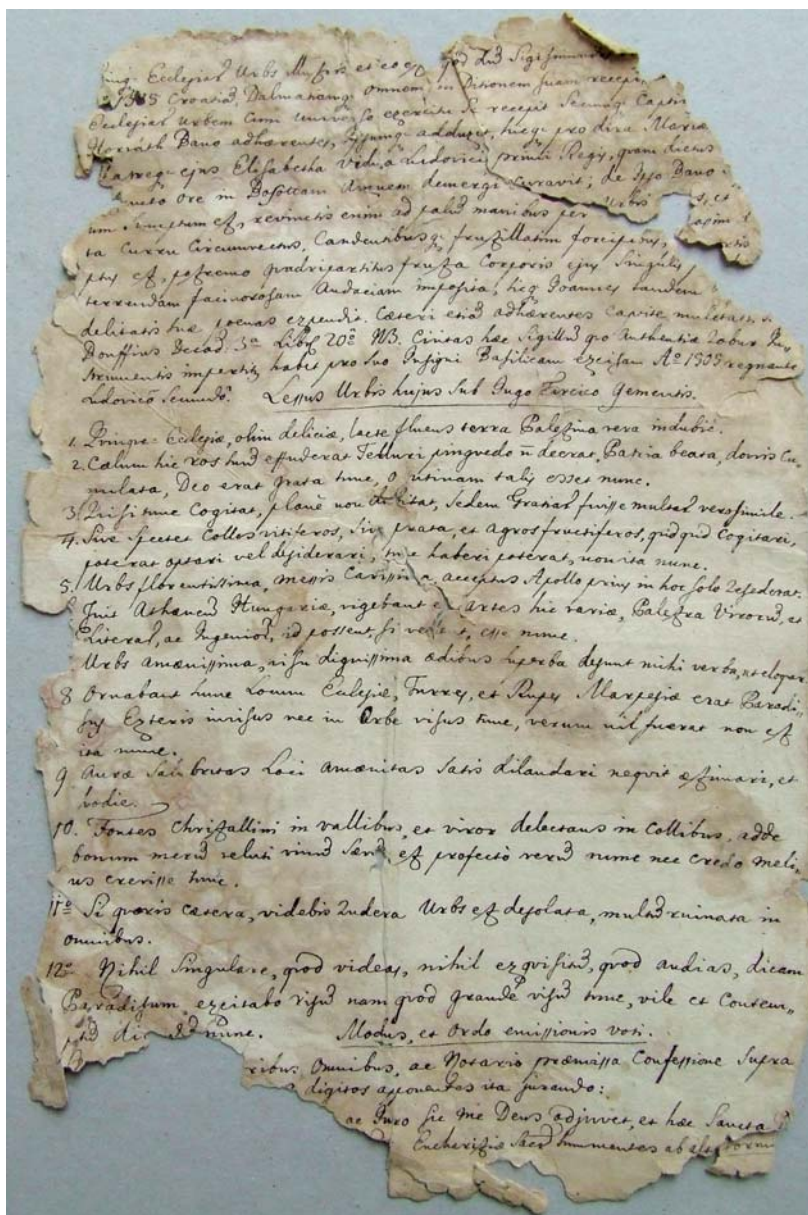
A város és környéke gyakran vált hadszínterré. Említettük, hogy a tizenöt éves háború idején tatárok is állomásoztak a városban. Később, 1664-ben, a nevezetes téli hadjárat idején Zrínyi lövette a várost, elfoglalásakor pedig a katonák kifosztották, majd felperzselték. A felszabadító háború során Makár János alezredes csapatai cselekedték ugyanezt. Ekkor az ezret sem érthette el az itteni népesség száma. Ezek sem a jobára kiegészített házakban tartózkodtak, hanem pincékbe, barlangokba rejtőzve, a Mecsek erdeiben meghúzódva. A török kiűzése után Gabrillo Vecchi tábornok még a székesegyházat is kifosztotta (a törökök nem sokkal korábban jelentős összeget utaltak át az épület állagának megőrzése céljából!), felásatta és kirabolta a sírokat, leszedette a toronyból az órát, lebontatta az ólomtetőzetet, s a zsákmányt eladva saját orzost vagyónát gyarapította. Még a harangot is le akarta szedetni, de csak a nyelvét tudta kivéteni.¹⁰ És ez az ember volt Szigetvártól Pécsig az új rend első katonai vezetője! Baranyát ebben az időben „miser comitatus”-nak, szerencsétlen vármegyének nevezték. Márai Sándor szavai jutnak eszünkbe: a kultúra olyan, mint Nápoly, tűzhányó oldalára telepedett. Időnként előnti a láva, s aztán mindent újra kell kezdeni.

A korszak magyar nyelvű pécsi emlékeit keresve kissé vissza kell fordulnunk a 16. századba. Ami egyfelől Irem kertjének látszott, másfelől a pusztulás korának, egy harmadik nézőpontból, a végvári harcok felől szemlélődve hősi időszakként jelenik meg. Ez a kései magyar lovagkor. Ennek szerény krónikása Tinódi Sebestyén, aki valószínűleg a Baranya megyei Tinódon született 1515 előtt (a török időkben el-

⁹ Fitz József: Siralmas ének a török iga alatt nyögő Pécsről = Közlemények a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Könyvtárából. 20. szám, 1933. június.

¹⁰ Kápolnai Zsigmond: Vecchi tábornok és a pécsi polgárság = A Pécs–Baranya megyei Múzeum Egyesület Értesítője 1909. 104–110. p.

pusztult falu Rózsafa mellett feküdhettek, ahol egy mezőt, illetve egy dűlőt ma is így neveznek). Feltehetően Pécsen tanult, itt szereshette latinus műveltségét és zenei képzettségét. A Dél-Dunántúl leggazdagabb főúrának, Török Bálintnak lantos deák-

Ism. domonkos szerző: Siralmas ének... a latin szöveg kézirata. PTE Egyetemi Könyvtár.

ja lett, gazdájának fiait tanította, s részt vett ura hadi vállalkozásaiban. Egy alkalommal súlyosan meg is sebesült. Egyik műve latin versőiben ezt írja: „Tinódi Sebestyén deák készítette, midőn balkezét Dombóváron nehéz seb gyötörte.” Szigetváron írta *Judit asszony históriája* című, bibliai tárgyú művét. Buda elfoglalásakor ő vitt hírt asszonyának férje elfogatásáról. Ezt az eseményt meg is énekelte *Buda veszéséről és Terek Bálint fogságáról* című históriás művében. Ezután Baranyavárott tűnik fel. Mint később a haditudósítók, bejárta a háborús események színhelyeit, saját tapasztalatából, illetve első kézből szerezte „híryanagát”. 1554-ben Kolozsvárott kiadott *Cronica* című könyvének előszavában ezt írta: „Igazmondó jámbor vitézőktül, kik ez dolgokban jelön voltak, értéköztem, sem adományért, sem barátságért, sem félelemért hamisat be nem írtam, az mi keveset írtam, igazat írtam”. Sok bolyongása után Kassán telepedett le. Ezzel kilép a mi szemhatárunkból. 1556-ban halt meg Sárvárott. Utolsó szavait idézve: megvetve a halandó muzsikát a mennybe ment, hogy az angyaloktól jobbat tanuljon.¹¹

Sabaſthanus Lantus de Thynoſ

Tinódi Sebestyén névaláírása

Eszmetörténeti szempontból ez a hitviták kora. Baranyai főszereplői: Sztárai Mihály és Válaszúti György. Sztárai, aki valószínűleg Drávasztáran született a századforduló körül, s feltehetően Padovában tanult, ferences szerzetes volt. Sárospatakon ismerkedett meg a reformáció eszméivel, itt lett lutheránus. Életének legtermékenyebb időszakát azonban Baranyában, Laskón töltötte, előbb 1543-tól, utóbb 1558-tól, két szakaszban, már Kálvin követőjeként. A protestáns hit lelkes terjesztője volt. Így számol be erről egyik levelében: „Hét éve múlt már, hogy én Isten akaratából a török uralma alatt álló Alsó Baranyában – mint első és egyedüli – Laskó városában, mely egy magyar mérföldre esik Eszéktől, az Úr igéjét hirdetni kezdtem, és már innen és túl a Dunán és Dráván, a többi testvérekkel – s a szentlélek segélyével 120 egyházat építettem, amelyek közül mindenikben egy értelem szerint hirdetik és vétetik az Úr igéje, és pedig oly nagy tisztasággal, hogy sokan állítják, miszerint jobban szervezett egyházakat azoknál sem láttak, akiknél az Úr igéje ide s tova 30 év óta hirdetik. Semmi dicsőséget nem kívánunk magunknak e részben, hanem az egész Isten hatalmának tulajdonítjuk.”¹² Valóban „bámulatos energiával” dolgozott, mint Bitskey István írja.¹³ Szenvedélyes ember volt. Bornemisza Péter azt írta róla, hogy „noha értelmes és tudós ember, és sokat épített Magyarországon, de

¹¹ Dézsi Lajos: Tinódi Sebestyén 1505?–1556. Budapest, 1912. 124. p.; Hegyi János: Tinódi Lantos Sebestyén. Szigetvár, 1968.

¹² Nagy Sándor: Sztárai Mihály élete és művei = Egyetemes Philológiai Közlöny 1883. 785–803, 969–997. 794. p.

¹³ Bitskey István: Hitviták tüzeiben. Budapest, 1978. 35. p.

ötet is megbírja néha az harag, néha az bor is”. Sokoldalú irodalmi tevékenységet folytatott. Zsoltárátdolgozásait is lobogó harag hevíti. De szelíd is tud lenni, és engedelmes bárányként fordul Istenhez, akiben jó pásztorát tiszteli:

„Az ő mezejének szép zsiros füvein szépen legeltet engem,
Szent igéretinek édes beszédével mikor vigasztal engem,
Anyaszentegyházban és az ő aklában szépen megnyúgot engem,
Lopótól, farkastól, hamis tanyítótól ott megógtalmaz engem.”

– írja a 23. zsoltár általa magyarított szövegében.¹⁴ Verses történeti közül bizonyosan Baranyában írta 1544-ben *Eleazár históriáját*, amelynek tárgyát a Bibliából merítette. Az itteni török környezetben jó néhányan mohamedán hitre tértek. Eleazár és két fiának példájával a hit hűségese megőrzésére buzdította híveit.¹⁵

Sztárai legértékesebb művét a dráma műfajában alkotta. Az *igaz papság tiköre* cselekményének perszerű jellege a délnémet farsangi játékokra emlékeztet. A színmű öt felvonásos szerkezete megfelel a humanista poétika szabályainak. Az egyes felvonások zárt egységek, a szünetekben színváltásokra kerül sor. A cselekmény kibomlása hatásos dramaturgiai fokozással történik: egyre több szereplő lép fel, a papi hivatásról szóló vita egyre élesebbé válik, s mind magasabb fórumokon zajlik. Először két világi ember, Antal és Borbás bíró beszélget, a disputát papok folytatják, Böröck és Tamás, aztán fellép valamennyi, „a hódoltsági magyar városkákban is elképzelhető szereplő”, s végül már a pápa színe előtt, az ő részvételével perlekednek. Papjaival együtt ő is megszegyenül, s a szerző propagandisztikus szándékának megfelelően diadalmaskodik a papság protestáns értelmezése. Mivel a kudarcot valló katolikus papok nem méltók hivatásukra, a vikárius varga lesz, a barát szénégető, Böröck tímár, a pápát pedig kapálni küldik, amitől előre fél, mert „hévám a kapa nyele”. „Mepökjéd, s meghidegedik” – mondják neki. Ebből kitűnik, hogy a műfajra jellemző komikus tévedés, a *nodus erroris* motívumát Sztárai hitbéli tévelygésnéként értelmezi, ennek kell tisztázódnia a komédia végén.¹⁶ Ezzel a drámával kezdődött az eredeti magyar színjátszás.

Eszmetörténeti szempontból, valamint az írásbeli műveltség alakulása szempontjából a törökkor legjelentősebb pécsi eseménye és szövegemléke a *Pécsi Disputa*. A nevezetes eseményre 1588. augusztus 27-e és 31-e között került sor a Mindenszentek templomában, amelyet a török hatalom a keresztény lakosság számára meghagyott és megtűrt, s amelyet a keresztény felekezetek közösen használtak. A vita tárgya Jézus istenségének kérdése volt. Főszereplői: Skaricza Máté ráckevei református prédikátor, és Válaszúti György, Pécs unitárius lelkésze. A vita anyagát – saját álláspontjának részletezésével – Válaszúti György foglalta írásba. A *Pécsi Disputá*-nak két kézírata maradt ránk. Az egyiket az OSZK kéziratárában őrzik (le-

¹⁴ Balassi Bálint és a 16. század költői. I–II. S.a.r.: Varjas Béla. Budapest, 1979. I. 601. p.

¹⁵ Nagy Sándor... i.m. 1883; Stoll Béla: Sztárai Mihály ismeretlen bibliai históriája = Irodalomtörténeti Közlemények 1959. 520–523. p.

¹⁶ Pinnát Antal: A magyar reneszánsz dráma poétikája = Irodalomtörténeti Közlemények 1969. 5. 527–555, különösen: 536–539. p.

het, hogy autográf szöveg), a másik Kolozsvárott található (ennek másolója Johannes Sartorius, aki alkalmasint Válaszúti utóda volt a pécsi gyülekezetben, s 1608-ban másolta le elődje művét). Újabb kiadását Németh S. Katalin rendezte sajtó alá 1981-ben.¹⁷ A szöveg műfaji szempontból – Dán Róbert megállapítása szerint – szépirodalmi elemekkel és teológiai fejtegetésekkel gazdagított propagandairat. A munka az unitárius műveltség egyik legjelentősebb szövegemléke.¹⁸ A hódoltság területén e felekezet szellemi központja Pécs lett. Mielőtt a művet szemügyre vennénk, ismerkedjünk meg a vita előzményeivel és főszereplőivel!

A szóban forgó időszakban a dél-dunai kereskedelem megkerülhetetlen helyszíne volt a tolnai kikötő, a pécsi kereskedők beszerzési és értékesítési útvonalának is fontos állomása. Pécs viszont kaput jelentett a Délvidék felé a tolnaiak számára. A kölcsönös előnyökkel járó jó viszony azonban a hetvenes években megromlott. Enne oka az 1574-ben lezajlott, tragikus kimenetelű nagyharsányi hitvita volt. Ez ugyanis valóban vére ment! A vitában diadalmaskodó Veresmarti Illés református püspök felakasztatta unitárius ellenfelét, Alvinczi Györgyöt.¹⁹ Ez az esemény érthetően kiélezte a feszültséget a két felekezet között. Pécsen az unitáriusok voltak vezető pozícióban, Tolna viszont református irányítás alatt állott. Decsi Gáspár tolnai református prédikátor megtiltotta, hogy a tolnai polgárok kaput nyissanak a pécsi kalmároknak, „hogy pécsiekkel se innának, se ennének”. E „tolnai embargó” jegyében utasította ki portájáról Kürtösi János a dunaföldvári vásárra igyekvő pécsi polgárokat, akik megpihenni szerettek volna nála. Decsi Gáspár célja nyilvánvaló volt: az unitáriusok eretneknek bélyegzése. Jól tudták ezt a Mecsek alján. Ezért polgárai sérelmét a városi tanács úgy ítélte meg, hogy az magát Pécs városát érte, és határozottan fellépett az ügy tisztázása és a sérelem orvoslása érdekében. Az unitárius többségű tanács tagjai, Kis Farkas főbíró és Szabó Gergely polgármester aláírásával levelet fogalmaztak. Ebben kijelentik, hogy vallásuk az apostoli hitvallásokon nyugszik, s kéri ennek nyilvános megvitatását. Válaszútiék számára ugyanis létkérdés volt, hogy tisztázhassák magukat az eretnekség vádjai alól. Hivatkoznak a török hatalom által érvényesített vallási türelemre. Ehhez tudni kell, hogy a törökök figyelemmel kísérték a reformáció radikalizálódását, s bár a teológiai részletekkel nem foglalkoztak, azokat nem is nagyon értették, de annyit leszűrtek, hogy az iszlámhoz legközelebb állónak a Szentháromságot tagadó unitárius irányzat tekinthető. A pécsi unitáriusok elszántságát tehát motiválhatta, hogy számítottak a török hatalom rokonszenvére, s adott esetben védelmére.²⁰

Decsi Gáspár azonban nem vállalta a nyilvános vitát. Így kerül a képbe a ráckevei református prédikátor, Skaricza Máté, aki hajlandónak mutatkozott Pécsre utazni és képviselni a református álláspontot. Skaricza művelt ember volt, aki bejárta Európát Itáliától Angliáig, természetesen a német református városokat is

¹⁷ Válaszúti György: Pécsi Disputa = Régi Magyar Prózai Emlékek 5. kötet. Budapest, 1981.

¹⁸ Dán Róbert: A „Pécsi Disputa” = Irodalomtörténeti Közlemények (Reneszánsz Füzetek 31) 1976. 9–29. p.

¹⁹ Zoványi Jenő: Magyarországi protestantizmus 1565-től 1600-ig. Budapest, 1977. 131–132. p.

²⁰ Dán Róbert... i.m. 1976.

meglátogatta, majd Szegedi Kis István lelkészutóda lett Ráckevén.²¹ Szegedi Kis Istvánról meg kell jegyeznünk, hogy tudós híre alapján 1554-ben a laskói zsinaton őt választották meg az ekkor megszervezett baranyai szuperintendencia püspökévé. Az antitrinitáriusok ellen írt latin nyelvű munkái több külföldi kiadásban is megjelentek. Hagyatékát hivatali utóda, Skaricza Máté gondozta.²²

Válaszúti György Skariczával nagyjából egyidős volt. 1571-ben a kolozsvári iskola szeniora volt, innen került a Dunántúlra. 1574-től Pécs másodlelkése volt Jászberényi György mellett, majd ennek utódeként tevékenykedett. Kettejük érdeme, hogy Pécs unitárius centrummá vált. Ebben az a körülmény is szerepet játszott, hogy Erdélyben az unitáriusok számára kedvezőtlenül változtak a viszonyok. 1571-ben meghalt az ifjú fejedelem, a toleráns János Zsigmond, katolikus utóda, Báthory István pedig az általa hozott ún. „innovációs törvénnyel” elejét akarta venni a hitújítás további radikalizálódásának. Ez ellen a nagy tekintélyű Dávid Ferenc csak ideig-óráig tudta biztosítani a szabad vizsgálódás jogát. A neves szabadgondolkodót 1579-ben perbe fogták. Bebörtönzése után az unitárius (antitrinitárius) papság radikális tagjai a hódoltság területén, jelesen Pécssett kerestek menedéket.²³

Mint említettük, Válaszúti is Erdélyből jött. Közvetlenül Pécsre érkezése előtt, 1572 elején, de lehet, hogy már Pécssett írta a század egyik legérdekesebb színművét, a *Debreceni disputá-t* (*Válaszúti komédia* címen is ismert), azt a hitvitázó drámát, amely Sztárai művéhez hasonlóan költött eseményt ad elő, de szereplőit élő személyekről mintázta. A szatirikus cselekmény éle Péter pápa ellen irányul, akiben Mélius Pétert, később „a kálvinista Rómának” nevezett Debrecen református püspökét ábrázolta az unitárius szerző. Péter pápáék nyugalját megzavarják a Dávid Ferenc vezetésével Debrecenbe érkező antitrinitáriusok, akik a sorra kerülő vitában le is győzik a szorultságukban hasztalanul fondorkodó szentháromság hívőket. Ezeknek egyik papja, Vikárius Pál is átáll Dávidék oldalára. Követi őt Gál bíró városostól.

A szöveg jelenleg ismert formájában három felvonásból áll ugyan, de az első kettőnél jóval terjedelmesebb harmadik felvonás három vitát tartalmaz, kirajzolódik tehát a reneszánsz dráma poétikájának megfelelő öt felvonásos szerkezet. Válaszúti leleményes dramaturg, a felvonásokon belül több helyszínt képzel el, és meglehetősen szabadon mer bánni a cselekmény időrendjével. Hatásosan működteti azt a régóta alkalmazott bonyodalomképző fogást, amelyet „az idegen érkezése” kifejezéssel illethetünk. A kritikusan szemlélt debreceni papok kényelmét veszélyezteti egy távolabbról érkező, s a hírek szerint más elveket valló szereplő. Ily módon, bár Dávid Ferenc csak a harmadik felvonásban lép fel, szelleme addig is jelen van, mert a többiek szüntelenül róla beszélnek. Persze, alakja ellenfelei torzító tükrében jelenik meg, erre azonban frappáns módon rációzol az eleven valóság, előké-

²¹ Barla Jenő: Skaricza Máté élete = Protestáns Szemle 1901. 589–600, 660–677. p.; Herepei János: Skarica (sic!) Máté halála-ideje = Protestáns Szemle 1936. 17–20. p.; Szigeti Jenő: Évszázadok fényei. Skaricza Máté a rajzoló reformátor = Confessio 1994. 4. p.

²² Bitskey István... i.m. 1978. 61–63. p.

²³ Kanyaró Ferenc: Unitáriusok Magyarországon. Kolozsvár, 1891.; Kathona Géza: Fejezetek a török hódoltsági reformáció történetéből. Budapest, 1974.

szítve Péterék kudarcát. Válaszúti a figurákat beszédmódjuk által jellemzi. Az unitáriusok higgadt, megfontolt hangvételével szemben áll a debreceniek harsány, nyers, fellengzős modora. De mindkét tónus erőteljes, eleven színpadi beszédet közvetít. „A szereplők beszéde friss, életszerű, [a dráma] minden sorát áthatja a szarkasztikus humor és a pompás jellemző erő” – írja Pirnát Antal.²⁴

Mint látjuk, a leghevesebb hitviták immár a reformáció táborán belül, a Szent-háromság hívei és tagadói között zajlanak. Ezek inspirálták az unitárius vitadrámákat, amelyek, ahogy említettük, kitalált cselekményt jelenítenek meg. A *Pécsi Disputa* ellenben valóban megtörtént eseményt rögzít, ezért „eszmetörténeti szempontból felbecsülhetetlen értékű dokumentum”.²⁵ Emellett tudatosan szerkesztett, gondozott stílusú írásmű. A vita, különösen a nagyharsányi előzményekhez képest, meglepően toleráns szellemű. A Pécsre érkező Skariczát Válaszúti udvariasan fogadta. Együtt megebédeltek a katolikus István pap házában, majd sétáltak egyet a Mecsek-oldalban. De erről hallgassuk meg magát Válaszútit: „Engede az kívánságnak [Máté uram], és ez után ketten magunknak szakadván, kezdénk az magas hegyre hágni, melyről Orbán lator nagy vas szegekkel meg szegeztetett hordóban alá hengerítettt vala 1588. esztendőben, szintén farsangnak hetiben. És minek előtte arra az helyre jutottunk volna, kezdem Máthé uramot arra [inteni], hogy ha az mi városunknak látásáért ennyi fáradságot fel vött, hogy idejőjjön, cselekedné azt is, hogy ez mi kicsin gyülekezetünköt prédikálásával meg örvendeztesse. De ü kegyelme erre mind addig is, míg az híres neves Tettyének kútfejéhez és bőséges forrásához (mely harminckét malmot éjjel nappal forgathat, kinek alá folyásából Pécsnek hostattja, mely Buda felől vagyon, neveztetik Malmos Sédnek) jutnánk, semmit nem felele, hanem csak beszélgetés közben jelenté ezt, hogy ü neki senki háborúsága, patvarkodása nem kellene, hanem ha akarnók, írással [...] kész volna velünk tusakodni, és így, kinek volna igassága, meg próbálni. De erre én is kötelezem vala magamot, hogy én nekem is nem kellene senki vissza vonása, és ugyan erős fogadásokkal bátorítám [...], hogy semmit ne félne, mert bennünk afféle lélek nem volna, mely titkos gonosságra, nyelvünknek fogadása ellen esztekélné, és gyilkos természetű haragra ingerelne, hanem igasság szerető és békesség kívánó lélek lakozik mibenünk, és mi közöttünk. Azért az mi kívánságunknak bizvást engedgyen és nyavalátul semmit bátor ne félljen. [...] Mikor azért illyen és több efféle beszélgetésekkel jutottunk volna az híres vízkútfohöz, és abban Máthé uram meg mosdozott volna, hirtelen mosdásából fel állván, így kezdé el kérésemre feleletit. Tisztelendő György uram, kegyelmed hivatalja és tisztessége ez, hogy engemet kérj és incs az itt való prédikállásra. Ennekem mind az én hivatalom, mind tisztességem azt adgya tennem, hogy az kegyelmetek kívánságát meg ne vessem.”²⁶

A vendég pozitív válasza lehetővé tette, hogy mind a vita tárgyilagos és nyugodt hangnemét illetően, mind módszerére nézve egyezsége jussanak. Skaricza a

²⁴ Pirnát... i.m. 1969. 541. p.

²⁵ Dán... i.m. 1976. 13. p.

²⁶ Válaszúti György: Pécsi Disputa. 75–76. Az idézett szöveget stílussajátosságainak megőrzésével a mai nyelvhasználathoz és írásmódhoz igazítottuk.

Kéziratlap a Pécsi Disputa Kolozsvári példányáról

Mindenszentek templomában elmondott beszédeiben (ezeket sok érdeklődő hallgatta, István pap is ott volt híveivel), majd azokat követően fehér asztal melletti beszélgetésekben fejtette ki nézeteit Jézus istenségéről, néhány feltett kérdésre is készségesen válaszolt. Válaszúti ellenérveit írásban kérte. Így született a *Pécsi Disputa*, amelynek formába öntése során Skaricza szívesen segédkezett, forrásmunkákat küldött Válaszútinak. Skaricza Jézus kettős természete mellett szállt síkra, aki ennek értelmében test szerinti születése előtt is Istenként, isteni személyként létezett, s mint Fiú, mindenben egyenlő az Atyával. Válaszúti unitárius felfogása jegyében azt állította, hogy Jézus fizikai megjelenése előtt nem lehetett személy, a teremtés tőle függetlenül történt, s szerinte a Szentháromság léte nem igazolható a Bibliából. De ő is vallotta Jézus messiási szerepét, égi hatalmát, hangsúlyozta a benne való hit üdvözítő erejét, s a jövőben második eljövételét.²⁷

Válaszútival kapcsolatosan végül még két szerzőről kell említést tennünk. Az egyik Bogáti Fazakas Miklós, a hányatott sorsú unitárius lelkész, teológus-költő, aki

²⁷ Dán... i.m. 1976. 9–13. p.

valószínűleg 1582–1583-ban, pécsi tartózkodása idején írta irodalmi szempontból legjelentősebb művét, psalteriumát, a *Magyar Zsoltárt*, a korszak egyik legértékesebb irodalmi alkotását. Bogáti Fazakas 1548-ban született Tordán, az unitáriusok számára kedvezőtlenül alakuló erdélyi viszonyokból menekülve ő is Pécssett lelt menedékre. Zsoltárfordításai valójában szabad átültetések. Formailag és dallamvilágukat tekintve rendkívül változatosak. Sokféle sorfajta és strófaszerkezet csendül fel bennük „különb-különb magyar ékes nótákra”, tíz esetben Tinódi dallamaira. A szerző-átdolgozó lelki hevülete néha túláradvá teszi a verseket, de legszebb szakaszaiiban stílusa férfiasan zengő és dinamikusán lüktető. Ízelítőül lapozzuk fel a *XXIII. zsoltám*ak azt a részletét, amelyet fentebb Sztáraitól is idéztünk:

*„Semmi gondom nincsen és szükségem,
Nem rettegek, hogy eltévelyedjem,
Mert az Úr nagy pásztorom, vezérem,
Farkas foga nem fog én ellenem.*

*Temérdek és szép fűvön legeltet,
Egészséges abrakokkal éltet,
Ha akarom, mind virágon vezet,
Ha akarom lenyugot és feket.*

*Étel után jó vizekre viszen,
Kibe szívem ugyan megéledjen,
Fogyott erőm azonnal megtérjen,
Hévség miatt lelkem ne epedjen.”²⁸*

Bogáti később visszament Erdélybe. Fontos műve még a *Jób könyve* átültetése és a Jelenések könyvéhez írt kommentár.²⁹

A *Magyar Zsoltár*-nak több másolata ismert. Ezek közül leghitelesebb s az egyik legkorábbi a Péchi Simon-énekeskönyv. A könyv névadója, Péchi Simon a rendelkezésünkre álló adatok egy része szerint 1570 körül Pécssett született, egy helybeli kézműves család sarja. Későbbi élete Erdélyhez köti, ezért most csak röviden foglalkozunk vele. Pályája magasra ívelt, majd mélybe zuhant. Erdély kancellárja lett, de 1621-ben hűtlenség gyanújával perbe fogták, ezt 1638-ban újabb, súlyos következményekkel járó per követte.³⁰ (Kemény Zsigmond róla mintázta *Rajongók* című regényének egyik főhősét.) Szenterszébeti udvarházába visszavonulva írta műveit, amelyek a szombatos szekta dokumentumai. Szerintük Jézus küldetése az emberek értetlensége miatt kudarcot vallott, ezért második eljövételéig az ószövetségi törvényeket kell követni. Péchi korának legjelesebb hebraistája volt, akinek héber nyelvből készített átültetései, így részleges bibliafordítása (a Ge-

²⁸ Psalterium. Magyar Zsoltár. Kit az üdökbéli históriák értelme szerint külön-külön magyar ékes nótákra, az Isten gyülekezetinek javára fordított Bogáti Fazakas Miklós. Reprint kiadás. Budapest, 1979. 52. p.

²⁹ Dán Róbert: Bogáti Fazakas Miklós = Psalterium 239–266. p.

³⁰ Dán Róbert: Az erdélyi szombatosok és Péchi Simon. Budapest, 1987.

nezis 5. fejezetétől az Exodus 12. fejezetéig terjed) művelődéstörténeti szempontból rendkívül becsesek.³¹ Szemléletének háttérében Voigt Vilmos szerint a zsidó és a magyar nép rokonságát, sorsközösségét valló „komparatív kulturális modell” rejlik (egyik nép sem azonos származású a szomszédjaival, mindkettő keleti nyelvet beszél, s a zsidók Egyiptomból való kijövetelét párhuzamba lehet állítani a magyarok kijövetelével Szkíthiából).³²

Összefoglalva: a tanulmányunkban több nézőpontból bemutatott, s egyébként is meglehetősen tagolt, rétegzett másfél évszázad zord viszonyai között a Pécshez kapcsolódó irodalmi műveltség értékes eredményeket hozott létre. Ebben főként az itt szellemi középpontot teremtő unitáriusok játszottak alkotó szerepet. Az eredmények közül legfontosabb a *Pécsi Disputa* és – ha csakugyan Pécsen keletkezett, mint az adatok alapján feltételezhető – a *Válaszúti komédia* és a *Magyar Zsoltár*. A 18. század végén azonban egy felégetett, kifosztott és szinte lakatlan várost látunk. Mindent újra kellett kezdeni!

A felszabadult Pécs, egy korabeli érmen (*Notitia Hungaricae NV Mariae... Buda, é.n.*)

³¹ Dán Róbert: Humanizmus, reformáció, antitrinitarizmus és héber nyelv Magyarországon. Budapest, 1973.; Balázs Mihály: A kolozsvári unitárius kollégium 1135. számú kéziratáról = Irodalomtörténeti Közlemények 2002. 5–6. p.; Koltai Kornélia: Péchi Simon töredékes bibliafordítása (1634). D(PhD) értekezés tézisei. Budapest, 2004.

³² Voigt Vilmos: A magyarok azonosítása a zsidókkal – egy megőrzendő identitás-változtatás = <http://www.magyarpaxromana.hu>.

BOROS LÁSZLÓ

A PÉCSI EGYETEMI (LYCEUM) TEMPLOM

Az egyetlen magyar alapítású középkori szerzetesrend, Remete Szent Pál remetéinek rendje, a pálosok szerzetének megalapítója, Boldog Özséb esztergomi kanonok (1200 k.–1275). Első letelepítésük Bertalan pécsi püspök (1219–1252) nevéhez kötődik, aki már 1225 körül a Pécs környékén szörvényben élő remetéket az általa építtetett, Szent Jakabról elnevezett kolostorba gyűjtötte, amely a hegy névadója is lett. 1334-ben a remete-szerzetesek a biztonságosabb Patacsra, az általuk nevezett ürögi házba, a Szűz Mária-templom mellé költöztek. Néhány évtized elteltével azonban ismét visszatértek Jakab-hegyi kolostorukba, ahol a 15. században templomuk bővítő jellegű átépítését végezték. A török megszállás 1543-ban távozásra kényszerítette a rend tagjait.¹

A magyarországi pálosok 1686 novemberében a Buda-környéki középkori rendházaik visszaszerzésének lehetőségeiről rendi gyűlést tartottak. A pálos rendfőnökök kérvények sorával igyekeztek I. Lipót király figyelmét a rend tarthatatlan helyzetére felhívni, az uralkodó azonban a beadványokat sokáig válasz nélkül hagyta.²

A törökök kiűzése után az ősi jogon Pécsre visszatért pálosok korábbi Jakab-hegyi rendháza már romokban hevert, patacsi rezidenciájuknak még anyagát is elhordták. Szentkúton néhány rendtag képviselte a szerzetet. Középkori javaik helyébe Mágocson kaptak birtokot, ahol pécsi rendházuk 1741-ben elkezdett építéséig tartózkodtak.

A 18. században Pécsen több kolostort és szerzetes templomot ismerünk. Ezek egyike a Király utcai volt rendház és a kéttornyú templom, amelyet a török uralom után betelepült pálos rend épített. A rend pécsi visszatelepülésének gondjait P. Somogyi Zsigmond pálos szerzetes vállalta magára, aki Radanay püspök titkáraként, 1694-ben került Pécsre.

A pálosok Pécsen 1695-ben Szent Erzsébet tiszteletére szentelt templomként, Elhadzsi Huszein átalakított dzsámiját vették használatba, amely a Caraffa bizottság által számukra kijelölt telken állott.³

Korábban a kis török dzsámi (kücsük dzsámi) a görögkeleti egyház használatában volt. Rosa Ferenc pálos provinciálisnak a Helytartótanácsához írott levele szerint „az épület téglából épült, nem nagy, nem magas, szerzeteseink által a kath. Istenisztelet céljaira átalakított és berendeztetett, a torony török jellege lerontott. A ház egyemeletes, melyben az atyák alkalmas cellákban clausura alatt élnek Istennek és felebarátaik lelki üdvének szüntelen szolgálatában törődvn.”⁴

---

¹ Aczél László Zsongor–Legeza László–Szacsavay Péter–Török József: Pálosok. Budapest, 2006. 26. p.

² Farbak Péter: A pesti pálos kolostor barokk épülete = Sarbak Gábor–Őze Sándor (szerk.) Decus Solitudinis. Pálos évszázadok. Klny. Budapest, 2007. 621. p.

³ A dzsámi a mai Széchenyi gimnázium keleti szárnyának déli felén állott. Madas József: Az elpusztult pécsi mecsetek = Pécsi Műszaki Szemle XIII. 2–3. sz. 43. p.

⁴ Brüstle József: Recensio universi cleri Quinque Ecclesiensis. Pécs, 1874. 183. p.

Az Egyetemi (Lyceum) templom a Király utcában

AZ ÉPÍTKEZÉS

A saját rendház és templom építkezéseihez szükséges anyagi erőt püspöki, káptalani és polgári adományokból fedezték. Templomukat, a rendház építését megelőzően, Vépi Máté nagyszombati származású pálos atya tervei alapján emelték. Az építkezés 1741 és 1756 között több szakaszban történt. Először magát a templomot tornyok nélkül, azután a kolostor északi, majd keleti szárnyát építették fel. A Vépi-féle tervrajzok szerint a rendház kerengővel zárt kvadrumot alkotott volna, a déli szárnyból azonban csak a sekrestye valósult meg. Az épület formai megjelenésében, szerkezetében lényegi változás azóta sem történt.⁵

A szentély alapkövét Berényi Zsigmond püspök (1740–1748) helyezte el méltó ünnepi körülmények között. Az építkezés alatt az istentiszteleteket a régi török templomban tartották, amelynek Szentháromság titulust viselő főoltára fölött elhelyezett Nagyboldogasszony képről is megemlékeznek az egykori források.⁶

Az építkezéshez szükséges mészkövet a Kálvária-domb, majd a Piricsizma-dűlő kőzetanyaga szolgáltatta, amelyekhez a rend, vásárlás, illetve birtokcsere útján jutott. A téglaszükséglet jó részét Batthyány Lajos, a faanyagot a Petrovszky család szolgáltatta. A tetőzet befejező műveleteihez Berényi püspök 200 forinttal járult hozzá.⁷

1755-re a templom boltozata, a tornyok alapozása és a kórus elkészült. A következő két évben összeállították a gerendázatot, és az ácsmunka befejeztével cserépfedél került az épületre. Mindeközben a lényegében elkészült templom belső térének berendezését is megkezdték. A főoltárt ismét a Szentháromság tiszteletére emelték. A hajónak a boltozati fiókok által kijelölt fülkéibe négy-négy oltárt helyeztek. Az oltárképek közül Remete Szent Pál, illetve Szent Tekla festménye magasabb művészi színvonalat képviselt. Ez utóbbi oltár polgári adományból létesült.⁸

1756. június 13-án a templom búcsúnapjának, Szentháromság vasárnapjának vigiliáján Christovich Imre kanonok ünnepi mise és szónoklatok kíséretében beszentelte a tornyok nélkül álló templomot. A templom további építését és belső díszítését későbbre halasztották, hogy a kolostor északi szárnyának építkezését megkezdhessék. A város szinte minden iparosát foglalkoztató munkálatokat a nagy ügyszeretetéről, szakértelméről ismert pálos prior, P. Mentler Zsigmond irányította. A pálos atyák az épületet 1760-ban birtokba vehették.⁹

1779-ben a tornyok is elkészültek, s az építkezés záróakkordjaként a toronysisakokra felhelyezték a keresztet. A nyugati torony keresztjének gombjába egy viszből készült Agnus Dei szobrocskát és egy 50 distichonból álló latin nyelvű elé-

⁵ BML A tervrajz alján Vépi keze írásával írott szöveg: *Iconographia Novi Monasterii et Ecclesiae 5-que Eccle. Ordinis S. Pauli I-mi Eremitae delineati Anno 1740 per Fr. M. W.*

⁶ A képen 1715-ben vérizzadás jeleit észlelték. Az ügyet vizsgáló bizottság neves egyházi személyekből állott. A jelenségről írott beszámolók közül a legjelentősebb Georg Sigg: *Gründlicher und wahrhafter Bericht von dem wunderbarlichen Ursprunge und Verehrung des marianischen Gnadenbildes unter dem Titel: Trösterin der Betrübten; samt Gebetern. Fünfkirchen, 1777.*

⁷ Gálos László: *A lyceum templom és épület története. A Pécsi Magyar Királyi Középfiskolai Tanárképzőintézeti Gróf Széchenyi István Gyakorló-Reáliskola 1928–29. tanévi Értesítője. Pécs, 1929. 8. p.*

⁸ Gálos i.m. 1929.

⁹ Gálos i.m. 1929. 9. p.

gia-költeményt (*Carmen elegiacum*), továbbá az akkori rendház tagjainak névsorát helyezték el. A keleti toronykereszt nóduszába Virág Benedek pálosrendi költő versikéjét zárták.¹⁰

HOMLOKZATI RÉSZLETEK

Az épület tájolása a városszerkezethez, illetve az utca vonalvezetéséhez igazodik. Körülépített helyzete miatt a templomból csak a főhomlokzat nyújt építészeti látnivalót. A templom északi homlokzatának két erőteljes párkánnyal tagolt emeleti egységeit, lent dór, fent korinthuszi lizénás osztások teszik változatossá, amelyek a tornyok emeleti szakaszain ismétlődnek. A bejárat fölötti ablak az első emeleti párkányt megszakítja, emiatt a következő emelet középső ablaka a szélsőknél magasabban áll. A hagymasisakos tornyok között, az óraemeletig emelkedő egyablakos oromzat párkányának ívei volutákban végződnek. Első angyalszobros, copf díszítésű kapuzatát a rendház építkezésének befejeztével, 1780-ban állították. A késő-barokk kapuépítmény a római pálos rendház bejáratának mintájára készült.¹¹

A templomkapu architektúráját egy-egy kanellurált, ion fejezetű oszlop szegélyezi. Ezeken belül a kapu szárkövei többszörösen tagoltak, a szemöldökgerendát trapéz alakú zárókő osztja meg. A kartusra emlékeztető ovális címermezőben feltüntetett 1779-es évszám a homlokzat befejezésének időpontjára utal. A többszörösen tagolt felső gerendaegység fölött, az egyetlen ívből álló volutás párkány alatt egy-egy konkáv szegéllyel határolt copf-díszes supraporta mezejében feliratos márványtábla látható.¹²

Az orommező két oldalán volutákból indított íves párkányszakaszokon egy-egy térdelő angyal mészkőszobra a mély áhítat kifejezésében azt az angyaltípust képviselik, amely Georg Raphael Donner pozsonyi műhelyének hasonló beállítású adoráló angyalai nyomán terjedtek el a 18. század negyvenes éveitől.¹³

A Lyceum-templom portikuszának felépítményét 1929-ben pontos műkö másolatokra cserélték. A 18. századi példányok napjainkban a székesegyház nyugati előterében, a romos, Lux-Gosztonyi-féle egykori kőtár jobb sorsra érdemes maradványai között láthatók.

A KRIPTA

Eredeti bejáratát egy szellőzőcsatorna vizsgálata alkalmával 1961-ben Fetter Antal találta meg. A feltárási és felmérési munka eredményeként derült fény a már rég használaton kívüli és elfelejtett egykori szerzetesi temetkezőhelyre. Két pillér által kéthajós teret alkotó fiókos dongaboltozatos tágas helyiség, észak-déli irányban mintegy 14 méter hosszú. Keleti oldalán, két helyen is előtűnt egy középkori falszakasz maradványa, amelyben gondosan épített fülkés mélyedés látható. A nyugati fal a keletihez hasonlóan fehér mészhabarcbsba rakott mecseki triász-mészkő. A temp-

¹⁰ Gálos i.m. 1929. 10. p.

¹¹ Gosztonyi Gyula: A barokk Pécs. Sorsunk 1941. II. 4. 13. p.

¹² Szövege: IHS, majd alatta: Transfigurationi gloriosae domini nostri Jesu Christi dedicata (A mi urunk Jézus Krisztus dicsőséges átváltozásának szentelve 1746–1956–1975 A bejárat képét közli Romváry Ferenc: Pécs szobrai. Pécs, 1982. 214. p.

¹³ Mária Malíková: Juraj Ráfael Donner a Bratislava. 1993. 37–38. p. Donner pozsonyi dómbeli egykori barokk oltárának mellékalakjai, az ólomból készült két angyalszobor Budapesten, a Nemzeti Galériában látható.

lom építői nyilván tudtak a középkori falakról, mert a szentély e korai alapokra épült. A feltáráskor a helyiségben három felnyitott sírláda, valamint egy, a döngölt földből való padozatba ásott sír tűnt elő, amelyből az egykor ott nyugvó tetem csontjait kiszórták. Az észak-keleti és az észak-nyugati fiókok boltozata utólag készült, amiből Fetter arra következtetett, hogy ezek helyén eredetileg feljáratok nyíltak a templomba. Nem zárta ki azt a lehetőséget sem, hogy a 12. századból eredeztetett középkori falszakaszok a régi Szent Erzsébet templom vagy kápolna maradványai, amelyeket Vépi Máté, bár tervrajzán nem ábrázolt, felhasználásra alkalmasnak ítélte, s talán kegyeletből őrizte meg.¹⁴

A terméskő falmaradványokat Vörös Márton a középkori Szent Erzsébet leprakórházzal hozta kapcsolatba. A feltárt falszakasz mennysége azonban túl kevés ahhoz, hogy abból egy korábbi épület szerkezetére, s különösen funkciójára tegyünk következtetéseket.¹⁵ 2000 óta a kriptá nyilvános, urnás temetkezéshelyként szolgál.

A TEMPLOMBELŐ ÉPÍTÉSZETI RÉSZLETEI

Az egyhajós templom szentélye félkörívvel zárul, csakúgy az alatta elhelyezkedő kriptá déli záró fala. Mennyezetét fél-kupola és csehsüvegboltozat alkotja. Nyugat felől ebbe a szakaszba nyílik a szentély magasan elhelyezkedő emeleti ablaka. Ennek ellenoldali párjaként az egykori oratórium 1832-ben befalazott ablaka teremti meg a szimmetriát.¹⁶ A szentély fél-kupolájának boltozati hevederei kockafrízes párkányszaton támaszkodnak, amelyet pedig a padozatig lefutó pilaszterek támasztanak alá. E párkányszat a szentély öblének középső szelvényében nem folytatódik, s ezzel helyet biztosít a párkányon túl emelkedő főoltárképnek. A balról nyíló sekrestye bejárattal szemben, a tér kedvezőbb megvilágítására szolgál az ugyancsak nyugat felé néző földszinti ablak.

A szentélyből a hajó terébe való átmenet hangsúlyos statikai eleme a diadalív. Hajó felőli felszínét széles, dongaívű falmező alkotja, amely a párkányszat alatt a lábazati szakaszon is folytatódik. A hajót négy csehsüvegboltozat fedi. A keleti falon a boltmezők által meghatározott térszakaszokban a rendház folyosójába, illetve az ellenkező oldalon nyugatra nyíló ablakok kaptak helyet. Ezeknek megfelelően a földszinten a négy dongaívvel lezárt fülke oltárok és gyóntatószékek elhelyezésére kínált lehetőséget.

A karzat terét a tornyok alsó benyúló szakaszai beszűkítik. Közöttük nyílik az északi ablak, amely a bejárat fölött nyílik a Király utcára. A bejárat lapos kupolával fedett előterét üvegajtók, illetve a tornyokat támasztó pillérekötegek különítik el a hajótól.

¹⁴ Fetter Antal: Tanulmány a Lyceum templom alatti temetkezési hely feltárási munkáiról. Pécs, 1961.

¹⁵ Vörös Márton: Megtalálták a középkori pécsi kórház alapjait = Napló, 1961. november 12. Vörös, feltételezését Szentkirályi Istvánnak a Dunántúl 1928. november 16-i számában megjelent, A pécsi Szent Erzsébet kórház építési tervrajza című cikkére alapozta. Ebben azonban a pálosok telkén állt Elhadzsi Husszein dzsáminak Szent Erzsébet ispotályá váló visszaállításáról van szó: moscheam eadem iterato pro hospitali S. Elisabethae viduae reapplicare.; Molnár nevű túskevári plébános 1961. december 20-án kelt, Petrovich Edéhez intézett levelében írja, hogy Pécs pálosmúltjának középkorából 34 oklevelet másolt ki az Országos Levéltárban, de ezek egyikében sem szerepel a Szent Erzsébet-ről nevezett ispotály.

¹⁶ Vépi tervrajzán szereplő jegyzetben: N. ...super sacristiam oratorium privatum.

Az Egyetemi (Lyceum) templom főnézete

A Lyceum templom építészeti téren semmilyen részletében sem marad el a kor hasonló méretű európai templomaitól. Vépi Máté a kolostorépülettel együtt olyan műalkotás-együttest alkotott, amely által a tervező magas fokú szakmai tudása külön bizonyításra nem szorul. Pécshez legközelebb hasonló, bár tágasabb, igen szép építészeti teret a pécsváradi templom tervezőjétől láthatunk.

A templom keleti hajófala melletti folyosóról csigalépcső vezet a karzatra, és ide csatlakozik a templom bejáratí szakaša, valamint az utcai kijárat. A folyosó mášik végén lévő kőkeretes bejárat évszáma (1741–1756) az építkezés időtartamára, vagyis a szentély alapjainak kiásásától a felszentelésig tartó időszakra utal. Az ajtó a tágas sekrestyéhez vezet, amelynek kettős üvegajtaja a szentélybe vezet. Vépi tervei szerint a sekrestye keleti irányú folytatása a kolostor megvalósulatlan déli szárnyának részeként szerepelt.

A BERENDEZÉS

Az 1756-ban még tornyok nélkül álló templom felszentelését Christovich Imre lector-kanonok a templom búcsúnapján, Szentháromság vasárnapján végezte. Ezen első alkalommal celebrált szentmisén a város és a vármegye előkelőségei, a katonaság, valamint az érdeklődő sokaság vett részt. A templom berendezése és felszerelése ekkor még hiányos volt, ami a kolostor északi szárnyának 1757-ben kezdődő építkezése és a várható költségek miatt szenvedett késedelmet. Az eredeti 18. századi berendezés sorsát alig ismerjük, amelyből a következő századra a templomban semmi sem maradt. Berendezését, akár a rendházét, leszerelték, szétosztották, vagy elárverezték. A Szentháromság főoltárkép és az oltár egy része Fekedre, a Remete Szent Pál-oltár a geresdi templomba került, míg a Szent Tekla-oltárról nincs adatunk. Egyéb felszerelését az egyházmegye néhány rászoruló temploma vásárolta vagy kapta meg.

II. József szerzetesrendeket felszámoló rendelete a pálosokat is érintette. Ezzel a szerzetesek negyven évig tartó erőfeszítése, amellyel templomukat és rendházukat a város díszére, a haza értékeinek tiszteletére, a tudomány terjesztésére emelték, majdhogya kárba nem veszett. Csak az épületek álltak, a pálos szellemiség az utolsó rendtagokkal elhagyta otthonát, templomát.

1786-tól a rendház és a templom a Vallásalap tulajdonába került. Bár néhány, istentiszteleti funkcióra utaló tárgy még volt a templomban, falai között széna-, bor- és só-áruraktárt létesítettek. 1817-ben a város tanácsa az épületet színházzá kívánta alakítani. Király József püspök (1807–1825) a kriptában nyugvó holtak emlékére, s a lakosság megbotrányozására hivatkozással a szándékot elutasította. A város a kolostorból a bérlakókat kiköltöztette, s az arra alkalmas termekben színielőadásokat rendeztek.¹⁷

A pécsi pálos kolostoron kívül II. József uralkodásának ideje alatt Magyarországon 140 rendházat és több mint félannyi kápolnát zártak be. A templomokat sok helyütt színház, raktár vagy egyéb profán célzatú épületként hasznosították, nagyobb részüket a lakosság akaratából plébániatemplommá alakították. Gondot inkább a rendházak hasznosítása jelentett, amelyeknek további sorsa, későbbi

¹⁷ Gálos... i.m. 1929. 14. p.

hasznosításuk jellegétől függött. Legkiszolgáltatottabbak a kápolnák voltak, amelyek közül számos elenyészett, anyagukat széthordták. Közülük kevés érte meg a császár halála utáni időket.¹⁸

AZ ÚJJÁSZÜLETÉS

A rendház és a templom sorsában változás állott be, amikor a vármegye saját székházának céljára megvásárolta. Az elhanyagolt, nedves falú épületegyüttes rendbehozatalának költségei miatt azonban bérházként akarták hasznosítani. E megoldást gazdaságtalannak ítélve, a vármegye az akkoriban alakulandó püspöki árvaház céljára kínálta eladásra a káptalannak. Végül báró Szepesy Ignác püspök (1828–1838) vásárolta meg a hányatott sorsú rendházat és templomot.

A nagy mecénás püspök, Pécs város szellemi életének fejlődését a két fakultásos bölcseleti (1831) és jogi (1833) lyceum, a nyilvános püspöki könyvtár épülete, a lyceumi nyomda és a tanítóképző intézet életre hívásával jelentős mértékben gyarapította, és ezzel magalapozta a város tudományos életének napjainkig tartó kiteljesedését.

A Szepesy-féle alapítással ismét tudományt szolgáló tevékenység költözött a rendház falai közé, a templom pedig új, bár szerényebb felszerelésével és berendezésével ismét az isteni szolgálat méltó helyévé vált. A pécsi pálosok rendházát és templomát a lakosság ez időtől kezdve látta el a lyceumi jelzővel.

AZ ÚJ OLTÁROK

A Szepesy püspök által újra berendezett templom fehérre meszelt falai között három oltár állott. A főoltár fölött függő, egyelőre ismeretlen festőtől származó nagy méretű képet, amely Urunk színeváltozását ábrázolja, napjainkban is eredeti helyén látjuk.

Az 1832-ben kezdődött megújításból származik a két mellékoltár. A szentélytől balra a Szentháromság-oltárt Obadich József kereskedő, tanfelügyelő, a reáliskola egyik alapítója és neje állíttatta. A márványozott festésű faoltár felépítményi részén még felismerhetők a barokk oltárépítésre jellemző hagyományok. Oromzáradéka rövid ívpárkánnyal fedett. Konkáv oldalú középmezejét oldalról egy-egy alacsony pillérgyök támasztja, amelyeken kék-arany festésű copf-díszes vázák ülnek. A felépítményt teljesen átfogó archivoltot, fejezetes pillérek átmenete után, korinthuszi oszlopok tartják. A hátlapot az archivolt ívét is kitöltő festmény fedi, témája a Szentháromság. Az oltár építményi része az ellenkező oldali párdarabjával megegyezik azzal a különbséggel, hogy ennek lábazati részében a nagyhéten látható Szent Sír kapott helyet.

Szepesy püspöknek a templomot érintő gyarapító tevékenységét, a két mellékoltár kivételével, napjainkban már nem érzékeli a látogató. A főoltár bár a 18. századból való, csak a 20. század elején került jelenlegi helyére. Ez az oltár 1939 előtt a Gyertyaszentelő Boldogasszonyról nevezett pécsi belvárosi templom főoltára volt. Még itt, 1847-ben történt felújításakor a festés és aranyozás munkálatait Joseph Mede végezte.¹⁹

¹⁸ Velladics Márta: A templom- és kolostorépületek hasznosítása II. József szekularizációs rendeletei után = *Ars Hungarica* 1997 XXV. évf. 1–2. szám 345. p.

¹⁹ Az oltár tabernákulumának hátoldalán olvasható: Joseph Mede vergolder und Karl Steinert vergolder gesell. D. 2. october 1847. Ez a szöveg a retabulum balszárnányának hátoldalán is megismétlődik.

A főoltár

A templomot az 1939–1940-ben történt bővítése és átépítése idején használaton kívül helyezték. Később Schaurek Rafael, az egyetem rektora, a belvárosi templom szószékével együtt az egyetemi templom részére 1943-ban szerezte meg.

Az oltárt 1953-ban Gálos László kanonok, a betiltott hittudományi főiskola egyházbjog és egyháztörténet tanára, mint e templom igazgatója és lelkesze, a régi oltár menzájával kiegészítette. Ugyanakkor a kedvezőbb ráláthatóság érdekében az építményt két fokkal megemelve, új lépcsőzettel látta el. Az oltár festését és aranyozását is felújították.²⁰ Az oltár architekturális része lényegében egyszerű felépítésű. A menza, a viszonylag alacsony retabulum és az oromfelépítmény egymásra épített tömbjei az egységek széleit meghatározó konkáv ívekkel, gazdag aranyozású kiegészítő elemekkel feldúsítva szinte áttekinthetetlenül teszik az alapvető szerkezetet. Az egész oltár felületét elborítják a rokokó formavilágából ismert motívumok.

Ez az oltártípus ismerhető fel a székesfehérvári (1751) és az egri ciszterciék (1770), valamint a soproni bencések (1780) templomának menza-oltáiraiban. Ezek háttérben azonban a menzáktól független, festett, vagy valós pilaszter-köteges, illetve architrávós felépítmények állnak, amelyek nagyméretű festmények befogadására is szolgáló alkotások.

²⁰ Kele Pál apát úr szíves szóbeli közlése.

A pécsi oltárnak is eredetileg tanítórendi-szerzetesi templomban való előfordulása következtében arra gondolhatnánk, hogy a közös mintavételt valamiféle Pozsonnyal kapcsolatos összefüggés határozta meg, amikor e templomokban jelent meg a pozsonyi dóm Donner-féle oltármenzáján (1734) látható felépítmény, a menzától távolabb elhelyezett adoráló angyalokkal. Kétségtelen, hogy Donner angyalainak oltárhoz kötődő érzelmi túláradása, majd oltárokra helyezése a 18. század második felében szinte divattá formálódott. A 19. század elején túl is, az angyal ábrázolásokban tapasztalt áhítat és elragadtatás fokozatos visszafogottsága mellett, ez az oltárforma számos faragó műhelynek szolgált követendő példával.

Tekintettel a templomnak Urunk színeváltozása titulására, s az ennek megfelelő témájú főoltárképre, magyarázatra szorulnak a szentély szoborfülkéiben elhelyezett Szent István királynak, ellenkező oldalon Szent László királynak oltárkép felé tekintő szobrai. Mégpedig azért, mert mindkét királyunk személye egy felajánlás jelenetéhez tartozik, amelyből éppen a főalak, Szűz Mária, vagyis a *Patrona Hungariae* alakja hiányzik. Mint tudvalevő, a főoltár a belvárosi Nagyboldogasszony templomból származik, ahol a Szűzanyát ábrázoló főoltárkép felé fordul, a Magyarországot jelképező koronát párnán tartó Szent István király, illetve a kardját egy tálon felajánló Szent László királyunk elhelyezése és szerepe egyértelmű volt.

Szent László a Szűzanya előtti felajánlás jelenetében nem közismert ábrázolási forma, amely a köztudatban elsősorban Szent István királyunkkal fonódott össze. A Szent László általi felajánlás hagyománya mégis a középkorra nyúlik vissza.²¹ A barokkban a Szent László-kultusz jellege és aktualitása átrendeződött, amely folyamatban a jezsuita rend új alapokra helyezte a magyar szentekkel kapcsolatos *Regnum Marianum* eszmekörét. Érdekes módon, Szent László valamely ismeretlen metszet-előkép után, nem párnán, hanem tálon emeli rózsafüzérrel átkötött kardját Szűz Mária felé. Ezt látjuk Johann Schott, Johann Ernst Mansfeld vagy más ismeretlen rajzoló, festő felajánlás-képein, amint az a bölcskei plébánia-templom festményén is előfordul.²²

A lyceumi templomban az eredeti oltárkép hiánya, vagyis a kompozíciós háromszög megcsonkulása miatt, az eredeti szerkezeti és gondolati egységnek csak átvitt értelmű megfogalmazásban lehet elfogadható értelme.

A szentély jobb oldalán a főpapi trónus helyezkedik el kárpitozott ülőbútorival. A liturgikus teret a hajó felé a szembemiséző oltár zárja. Menzája barokk koporsó alakú. Egyetlen dísz a közepén lévő egyenlő szárú aranyozott kereszt. Egykori elpusztult felépítményével önálló oltárként szerepelt.

A FESTMÉNYEK

A főoltár fölé helyezett aranyozott fonatdíszes-rozettás keretbe foglalt nagy méretű olajkép, gyakrabban a Márk és Máté evangélisták leírása (Mk 9,2, Mt 17,2) alapján ismertetett Urunk színeváltozása jelenetét idézi fel: Jézus, három tanítványaival, Péterrel, Jakabbal és Jánossal felment egy magas hegyre, ahol együttlétük alatt arca erős fényben ragyogott, s ruházata is elváltozott. A váratlan jelenség köz-

²¹ Peer-kódex, Szent László-ének a 15. századból. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára. Kézirattár.

²² E képeket közli Kerny Terézia: „Szíz Máriának választott vitéze” című dolgozatában = *Ars Hungarica* 1997. XXV. Évf. 1–2. szám 255–260. p.

A baloldali Szentháromság mellékoltár

ben a tanítványok előtt megjelent Mózes és Illés. A leereszkedő fényes felhőből az Atya hangját hallották, amitől igen megijedtek, de Jézus megnyugtatta őket. A jelenet tartalmi lényegében tanító célzattal, belső átváltozásra, lelki megtisztulásra szólít. Az alkotáson az evangéliumi jelenet festői lehetőségei kevésbé kihasználtak, s ez akkor is igaz, ha a 19. század eleji mestertől már nem várható el a barokk eszköztárból merített erős fény-árnyék ellentétek nagy hatású megjelenítése. Ugyanis Jézus alakjának, mint képi központnak, kiváltképpen az evangéliumi leírás értelmében, igen erős fényben kellene ragyognia, s ennek a fokozott fényhatásnak kellő érvényesülését a figurák ellenkező oldalának jóval markánsabb tónuskülönbsége eredményezhetné. A kép azonban mégiscsak a 19. század terméke, amikor a festészetben a reneszánsz „általános világosság” elvét a klasszicizmus ismét meghatározó módon alkalmazta. A megrendelő Szepesy püspöknek a festő személyére vonatkozó választási lehetősége igen széleskörű volt, hiszen a 18. század végétől a templom felszenteléséig számos ilyen és hasonló feladat elvégzésére alkalmas festőt ismerünk. A főoltárkép mesterének kérdésében a gyanú Mücke Ferencre irányul, mert ismeretes a mesternek egy alkotása, amelyen Szepesy püspök háromnegyed alakos portréja, a háttérben pedig a Lyceum templom látható.

A bal melléoltárt állítató Obadich József arról tájékoztat, hogy az oltáron a 18. század hatvanas-hetvenes éveiből származó Szűz Mária-festmény is szerepelt. A kis-méretű festményről egykori tulajdonosa eredetileg horvát nyelven ezt írta: „A Candiai Boldogságos Szűz Máriának ez a dicső Képe, amelyet a Római Pápa Őszentsége szentelt meg és pecsétjével megerősített, 60 évig nálam volt méltó tiszteletben tartva. Most pedig a Jézus Krisztus dicsőséges Színeváltozásának Akadémiai Templomában a legszentebb Szentháromság nagyobb dicsőségére és tiszteletére általam emelt új Oltárban helyzetetett el, Pécsen 1837 évben március 30-ik napján. idősebb Obadich József polgár és kereskedő és Obadich Erzsébet született Pirger által.”²³ Az oltár nagy festménye a templom eredeti titulussal, a Szentháromság tiszteletét őrzi. Az ábrázoláson az Atya felemelt jobbjára, a Jézus vállán tartott, és szenvedésére emlékeztető kereszt, valamint a lebegő galamb képében megjelenített Szentlélek jelentőségére hívja fel a figyelmet. A jelenet fölötti teret képszerkesztés szempontjából kissé ügyetlenül megfestett lebegő angyal tölti ki, aki látszólag Jézus keresztjén térdel. A sötét tónusú kép kevésbé gyakorlott 18. századi festőre vall. Az oltársztal (menza) egyszerű lapból áll, lábazatának homlok-felületéhez (stipes) utólagos illesztésű, rokokó keretes olajfestmény csatlakozik. A kép Szent István vértanú megkövezésének jelenetét mutatja be. A 18. század második felére datálható festmény minden részletében képzett festőre utal. Ez, többek között, a tömegábrázolás és a térmélység bemutatásának összefüggéséből, valamint a fénykezelés módjából is megítélhető. A kép eredetére vonatkozó adatok nem állnak rendelkezésre. A stíluselemzés és más összefüggések alapján azonban a festő személye, továbbá a képnek a pálosokhoz kerülésének lehetséges módja körvonalazható. 1781-ben Eszterházy Pál László, addigi pálos rendfőnök Rómából vízi úton Mohácsra, innen a pécsi püspöki szék elfoglalására, Pécsre érkezett. Első útja a pálos kolostorba vezetett, ahol megpihent, majd fényes kíséretével

²³ Obadich ismeretlen eredetű forrásból való kézírása a szerző tulajdonában. A szöveg tartalmilag megegyezik azzal, amely a kép hátoldali fedőlapja alatt található.

ünnepélyes külsőségek mellett vonult a vártemplomba. A rend priorjaként, rendfőnökük, a pécsi pálosokat már 1770-ben is meglátogatta.²⁴

Eszterházy püspök hivatali ideje alatt (1780–1799) több, jelentős feladattal bízta meg Dorffmaister Istvánt, a püspök portréját is elkészítő soproni festőt. Tőle rendelte meg védőszentje, Szent Pál megtérését ábrázoló képét is, amelynek lovas alakjai, színvilága és más részletei a Szent István vértanú megkövezése kompozícióon nagy hasonlósággal ismétlődnek. A feltűnő festői sajátosságok alapján erős gyanú merült fel a festő személyének azonosságát illetően, akinek művét Eszterházy püspök ajándékként, a rend felszámolásakor illeszthették az előbbieken részletezett mellékoltár stipesébe.²⁵ A jobb oldali mellékoltár festménye Szűz Mária mennybevitelét ábrázolja. A kép a 18. századi hasonló témájú művek hatása alatt készült, ami elsődlegesen az égi jelenet szerkesztéséből, szereplőinek formai megjelenítéséből nyilvánvaló. A kompozíció földi alakjainak tengelymozgása csekély, a színek, a drapériák redővezetése a 19. század festői kifejezőmódjának felel meg. A festmény jelzetlen. Ez ideig Assumptió témájú pécsi templomi oltárképről nem volt tudomásunk. Úgy véljük, hogy e kép azonos azzal a Mária mennybevitelle festménnyel, amelyet Garas Klára Polinger Ignác ecsetjétől származtat.²⁶

A templomban a századforduló körüli művészet is képviselteti magát. A Szűzanyát megjelenítő nagyobb méretű festmény a szószékkel ellentétes oldalon, a diadalív lábazati szakaszán látható. A meleg színvilágú ábrázolás természetes realitással jeleníti meg az anya és gyermeke érzelmi összetartozását. Alkotója Otto Schaefer, aki a kép jobb alsó sarkában helyezte el jelzését.²⁷

A templom keleti falát kívülről kísérő folyosó két festménye is szót érdemel. A Nepomuki Szent János apoteózisát ábrázoló 18. század második feléből való festményt Dorffmaistertől vagy szorosan a köréhez tartozó követőjétől származtatjuk. Dorffmaister 1781-ben a turbéki templom számára már megfestette a téma gondosabban kidolgozott változatát. A pálosokhoz kerülésének útja a Szent István vértanú képéhez lehet hasonló. A másik festmény, középkori épületbelsőben, vincés apácákat, novíciákat ábrázol, ahol haldokló társuktól vesznek búcsút. A képet a jelzés szerint Tolnay Ákos után Weber Károly festette.

Újabb idők terméke a kórus alatti bal oldalszakaszban levő, szerény portréfestői értéket mutató Szent Rita-festmény, Bauer János alkotása 1998-ból.

SZOBROK

A főoltáron térdelő angyalok, s az oltárhoz tartozó Szent István és Szent László királyaink szentélybeli szobrai arányaiban, kifejező erejében átlagon felüli alkotások. Szent István alakjában nem az erőskezű államalapító, hanem az orszáágért Szűz Mária közbenjárását alázattal kérő uralkodó jelenik meg. Palástja természetes eséssel omlik alá, ruházata a 18. századi magyar nemesség zsinóros, szegett, övvel viselt mentéje, feszes nadrág, csizma. A párnán tartott zárt korona

²⁴ Várady Ferenc szerk.: Baranya multja és jelenje II. Pécs, 1897. 609. p.

²⁵ Lásd Boros László: Dorffmaister István Somogy- és Baranya megyei mecénásai. = „Stephan Dorffmaister pinxit” Dorffmaister István emlékkiállításának katalógusa. Budapest, 1997. 210. p.

²⁶ Garas Klára: Magyarországi festészet a XVIII. században. Budapest, 1955. 242.p.

²⁷ „Pxit Otto Schaefer 94” (sic!)

A jobboldali Szűz Mária mennybevitele mellékoltár

nem azonos a Szent Koronával, mert azt, a császári kincstárból csak 1790-ben hozták Budára, ahol közszemlére téve a Czetter Sámuel általkészített első és hitelesnek tartott metszet-ábrázolás révén vált részleteiben is ismertté. A párnán térdelő Szent István király térdeinél a rokokó kartus formájú pajzsban a magyar címer és a jogar látható.

Az ellenkező oldali szoborfülkében a kardját felajánló Szent László király térdel, törzse és combja páncélban, lábszárvédővel. Előtte egy korona és harci bárd, hüvelyéből kivont kardját egy öblös tálon emeli a Boldogasszony felé, akinek egykor az oltárhoz tartozó festménye a szobroknál jóval korábban, 1723-ban készült.²⁸

A gazdagon faragott felületű főoltár maga is tulajdonképpen szobrászati mű. A két oldalán adoráló angyalok a 18. század második felére jellemző előadásmódnak felelnek meg. Az oltártól eltekintve a két angyal, az érzelmi kifejezés mélysége és megformálásuk alapján, ahhoz a csoporthoz tartozik, amely a donneri előkép szerint, a székesfehérvári szemináriumi, az ottani ciszterci templom, valamint a borsmonostori templom főoltárán is képviselteti magát.

Egészen más felfogás szerinti a legújabb időket képviselő, Szent Józsefet derékszögével, fűrészszel ábrázoló, fából faragott szobor a hajó bal oldali első íve alatt. Alkotó mesteréről nem sikerült adatot szerezni. Ugyanitt áll alacsony posztamentum a rózsafüzéres Szeplőtelen Szűz 20. századi kecses szoboralakja is. A kórus alatt, a bejáratához közel kapott helyet Szent Antal sorozatgyártású szobra egy imazsámollyal.

FALFESTMÉNYEK

A 18. századi templom faldíszítéséről hallgatnak a források. Szepesy püspök templomfelújítása után a falakat fehérre meszelték, díszítő vagy figurális festésről nincs tudomásunk. A belső falfelület alakos és díszítő festéséről az első adat 1872-ből, Kovács Zsigmond püspök (1869–1877) hivatali idejéből származik. Ebben az évben Mücke Ferenc kapott festői feladatokat a templomban. A falképek témáiról feljegyzés nem maradt, mindössze Szőnyi Ottó említi, hogy Mücke különböző ismert bibliai témák másolatait festette meg a templom falain és mennyezetén.²⁹ A fennmaradt Zsabokorszky-féle fotók alapján azonban mégis fogalmat alkothattunk a templom összképéről. A kedvezőbb megvilágítású keleti oldal falképei között a szentélyben, a tanítványai lábait mosó Jézus, az Utolsó vacsora témái szerepeltek. A szentély mennyezetén a négy evangélista, továbbá a főoltár, illetve a fölötté függő nagy méretű festmény oldalain négy szent álló alakja látszik. A hajóban Szent István korona felajánlását, Szent László király, Szent Józsefet a kis Jézussal, Szent Ágoston, Boldog Mór püspök, Boldog Özséb alakjait ismerjük fel. A mennyezetképek témáikban és sorrendjükben megegyeztek a mai ábrázolásokkal.³⁰ A Mücke-féle festmények al secco eljárással készültek, amelyek nem bizonyultak tartósnak. A Zsabokorszky-féle fotók tanúsága szerint idővel oly mértékben

²⁸ Pinzger Ferenc: Emlékezzünk régiekről. Pécs, 1934. 19. p.

²⁹ Szőnyi Ottó: Pécs. Útmutató a városban és a környéken. Pécs, é.n. (1925) 61. p. A mester, művének utolsó esetvonalait végezte, amikor a felállványozott munkaterületéről lezuhant és súlyos sérüléseket szenvedett. Az adatot Romváry Ferencnek köszönöm.

³⁰ Nikelszky Géza: Gebauer Ernő befejezte a pécsi egyetemi templom falfestményeit = Dunántúl. 1931. február 14.

megrongálódtak, hogy 1929-ben a számos középület és templom falképeit alkotó Gebauer Ernő festőművészt felkérték a templom újbóli kifestésére, aki nagyobb méretű és több kiegészítő képpel, immár al fresco módon alkotta kompozícióit.

A Gebauer-falképek témáinak széles repertoárja első látásra összefüggés-telennek látszik. Ennek oka lehet a rendelkezésre álló falfelületek tagoltsága, ezért komolyabb ikonográfiai feladat elé állította a festészeti program összeállítóját, aki igyekezett minden felületet képi ábrázolásokkal kitölteni. A szentély és a hajó Jézus életének eseményeiből mutat be epizódokat. A másik témakör a pálosok rendi történetéből idéz fel eseményeket. A szentély mennyezetén, annak építészeti feldaraboltsága miatt kisebb képek láthatók. A süvegboltozat ál-lanternája körül a négy egyházatya portréja szerepel. A fél-kupolában jobbról-balról két-két angyal, levéllel, bibliával, illetve oltáriszentséggel, füstölővel látható. A középső ívháromszög képe az Atyaistent puttókkal ábrázolja.

A hajó bal és jobb oldalán egyaránt két szintben szerepelnek festmények. Baloldalon az alsó ívmezőkben, a kórustól kiindulva következnek: 1. Bertalan pécsi püspök megalapítja a pálos magyar rendet. 2. Bertalan püspök felolvastatja a pálos rend reguláit. 3. Szentháromság mellékoltár. 4. Remete Szent Pál és Szent Antal a pusztában. Az ívek fölött: 1. Az angyali üdvözlés. 2. A Szentcsalád menekülése Egyiptomba. 3. A 12 éves Jézus a jeruzsálemi templomban. 4. Jairus lányának feltámasztása. A hajó jobb oldali íveiben: 1. Szent Ágoston a tengerparton. 2. Szent István és Szent Mór a pécsi székesegyház építkezésénél. 3. Szűz Mária-mellékoltár. 4. Szent Gellért magyar földön Pécssett hirdeti először Isten Igéjét. Az ívek fölött: 1. A kánai menyegző. 2. Jézus Szent Péterre bízta a mennyország kulcsait. 3. Jézus az Olajfák hegyén. 4. Pieta. A mennyezet boltozati szakaszain a kórustól kezdve: 1. Jézus születése. 2. A Hegyi beszéd, és a nyolc boldogság allegóriája. 3. Jézus sírba tétele. 4. Feltámadás.

Gebauer Ernő falképei, mesterének, Székely Bertalannak hatását érzékeltetik. Felkészültségét, komponáló készségét azon a szinten érvényesítette, ahol az akadémizmus kötöttségeitől szabadulva oldotta meg kompozíciós elképzeléseit. Elbeszélő módszerének elemeit nagy gyakorlattal csoportosítja és a különböző témák közötti átmeneteket törésmentesen, a közérthetőségre való figyelemmel vezeti. Színvilága visszafogott, s kerüli a kemény kontrasztokat. A Lyceum-templom terjedelmes kompozíciókra nem nyújtott alkalmat, ezért témáit találékonyan tömör megfogalmazásban adja elő. A falképek stílusát ért vádak alaptalanok, mert Gebauertől sem volt elvárható, hogy témáit a Lyceum-templom építészeti formaelemeinek megfelelő stílusban adja elő.

A DÍSZÍTŐFESTÉS

Az ornamentikafestés 1872–1929 között fennálló állapotában a diadalív homlokrészén, stilizált virágmezőben, a zodiákus jelképei sorakoztak. A hajó mennyezefestményei a boltozatnak csak a középső harmadára terjedtek, mellettük egy-egy medaillonban szentek portré ábrázolása helyezkedett el, mint ahogyan azt, a nagyobb helyigényű Gebauer-féle festés szerint ma is látjuk.

Mai állapotában a szentély díszítése a hajójánál gazdagabb. Tömörebb motívumai a neorokokó formakincséből valók. A képmezők közötti területeket kitöltő díszítményeken kívül a falszalagok felületén is sűrű levélkombinációk vonulnak.

A diadalív közepén, a hajó felé néző oldalon, a Szentírásan fekvő Isten Báránya-ábrázolás látható. Jobbról-balról grisaille festésű angyalok, gyöngysor-fríz és levélmotívumok, geometrikus rajzolatú szalagok ékesítik a felületet.

A hajóboltozat kettős hevedereinek zenitjein, bimbókban végződő egyenlőszárú keresztek ismétlődnek. A száraz közötti mezőt akantuszlevelek töltik ki, majd innen levélsorokkal összekötött rozetta- és levélcsozor-variációk futnak le mindkét oldalon.

A kórus mellvédjén rozettákból csüngő füzér-ívek és stilizált szőlőfürtök sorakoznak. A díszítőfestés mestere Készdorf József németbólyi templomfestő volt, aki Gebauer tervei alapján dolgozott.³¹

A SZÓSZÉK, GYÓNTATÓSZÉKEK, PADOK

A szószék a jelenlegi főoltárral együtt a belvárosi templomból került a Lyceum templomba. Formailag a 18. század második felétől általánosan megszokott felépítésű. Hangvetőjének teteje homorú oldalú csonka kúp, tetején sugárkoszorús mezőben az evangélium hirdetésének helyére utaló jelképpel. A hangvető szélét lecsüngő aranyozott bojtok szegélyezik. Hátfalát felül arany copf-füzér keretezi, amely alatt ajtó nyílik a szószék kosarába. A templom terén kívüli folyosóról csigalépcső vezet a szószékre, amely napjainkban is eredeti céljának megfelelő használatban van. A kosár könyöklőpárkányát az alsó perempárkányon nyugvó aranyozott füzéres-rozettás díszű pilaszterek támasztják alá. A pilaszterek által határolt márványozott mezőben az egyházatyák domborművű jelképei helyezkednek el. Az alsó párkány a kosár középső, domború felületét követi, amelyen kettős gyöngysoros levélfríz fut körbe. Alján volutákból induló füzérdíszek sorakoznak, s lenyúlnak a záróelem toboz alakú díszéig. A szószék, a főoltárral együtt az 1953-ban történt átfestésekor kapta azt a világos árnyalatú zöld festékréteget, amelyet a templom 2000-ben kezdődött általános felújítása alkalmával távolítottak el. Ekkor derült fény arra, hogy eredetileg fekete festésű volt nem csak a szószék, hanem a két mellékoltár is, amelyek ismét eredeti színükben jelenhetnek meg napjaink templomlátogatói előtt.

A gyóntatószékek zárt rendszerűek. Oromdíszítésük alapján neobarokk alkotások, tervezőjük a historizmus formajegyeiből választott. Kettő 1925-ben az egyetem költségén készült. A 19. századiak feltehetően a pécsi Hoffman-féle műhelyből származnak. A templom padosorai minden valószínűség szerint szintén a pécsi Hoffmann-műhely alkotásai.

ORGONÁK

A templom 10 regiszteres első orgonáját 1760-ban ismeretlen pesti mester építette 500 forintért, amely költséget a tartományfőnök, illetve a pécsi konvent állta. Az orgonát 1786-ban a felozlatási leltár 120 forintra értékelte. További sorsa ismeretlen.³²

A Szepesy-féle alapítástól 1849-ig a rendházban működő tanítóképzőben kántorképzés is folyt, ezért az intézetet orgonával is felszerelték. A szabadságharc évében a képzés az elnéptelenedés miatt megszűnt, majd 1868-tól visszatérhetett eredeti helyére. A korábbi elpusztult orgona helyett 1862-ben adományból újat építettek, ezzel lehetőség nyílt a zeneoktatás és a kántori próbák újraindítására.

³¹ Dunántúl. 1930. november 1.

³² Szigeti Kilián: Régi magyar orgonák. Pécs. Budapest, 1979. 34.p.

A kántorképzéssel kapcsolatban a templomban is megszólalhatott az 1834-ben, Focht Ferenc műhelyében készült orgona. Focht, a belvárosi templom orgonájának szerződésében írja, hogy itt is olyan művet fog építeni, mint amilyent a pálosok temploma számára készített.³³

A Lyceum templom jelenlegi 24 változatú orgonája Angster József és Fia műhelyének 500. opusa, amely 1905-ben két manuállal épült.³⁴

A székesegyház 1882–1891 között bonyolódott Schmidt-féle átépítése alatt az ünnepnapok szentmiséket a Lyceum-templomban tartották, amely gyakran volt jeles zenei rendezvények színhelye. Többek között itt csendültek fel először a Püspöki Énekiskola kórusának hangjai 1889 virágvasárnapján Glatt Ignác karnagy vezetésével.³⁵

HARANGOK

A templom tornyai 1779-ben készültek el, ekkor építették be a harangokat tartó gerendázatot. A 18. században legalább két harang volt a tornyokban, mert a rendek feloszlása után az Ágoston téri templom számára, a korábbi három helyére, a pálosoktól vásároltak egy lélekharangot a hívek költségén.³⁶

Szepesy püspök a templom helyrehozatalának részeként a harangok pótlásáról is gondoskodott. A templom számára a pécsi Weinbert Péter öntőműhelyétől négy harangot rendelt, a Nagyboldogasszony, a Szentcsalád, a Kisboldogasszony és Jézus Szíve tiszteletére. Súlyuk a felszentelés évének megfelelően összesen 1832 font volt. Közülük feltehetően a szabadságharc céljaira vittek el kettőt, mert 1916-ban újabb két harangot szállítottak el hadi célokra, ezeknek azonban Szent László, illetve Loyolai Szent Ignác titulusuk volt.³⁷

Jelenleg egy harang árválkodik a keleti toronyban. Ez a Példány a Szepesy püspök által felszentelték közül való Szentcsalád-harang. Palástfelületén a négy dombormű közül legterjedelmesebb a névadó Szűz Mária, a kis Jézus és Szent József által alkotott csoport észak felől, ennek ellenoldalán Szent István, keletről Szent Péter, nyugati oldalán Szent Flórián alakját ismertük fel. A felső szalag köriratán a Fusa per Petrum Weinbert Quinque Ecclesiensi 1832 szöveg olvasható. Ez a szerencsés sorsú harang megmenekült a háborús szolgálattól. Elhurcolt egykori társait meg sem sirathatja, mert jelenleg némaságra van ítélve. Ő a nagyszerű Szepesy-féle alapítás még élő tanúja, „aki” a lyceummal való összeépítettség állapotában az ismét életre hívott tudomány és oktatás útra bocsátását köszönthette.

FELÚJÍTÁSOK

A templomépületet 1900-ban Hetey Sámuel püspök (1897–1903) minden részletre kiterjedően tataroztatta és gyarapította. Legközelebb 1925-ben, az egyetem gondnoksága alá került templomot villanyvilágítással látták el, két új gyóntatószéket állítottak fel, az orgonának a ma is helyén lévő kerékajtású kézi fújtatóját

³³ Überschlag – über neues auf zwey Theile gebautes Orgel Werks von 16 klingende Stimmen, wie jene in der ehemaligen Pauliner Kirche in 5 Kirchen...Baranya Megyei Levéltár, Tanács Iratok 3166/836

³⁴ Angster József: Angster. Pécs, 1993. 181. p.

³⁵ Az offertórium Orlando di Lasso, Improperium expectavit kezdetű műve volt. Galambos i.m. 21. p.

³⁶ Ágoston téri plébánia Parochia Historiae II.32. p

³⁷ Gálos i.m. 16., 21. p.

elektromos hajtására alakították. Egy miseruha-készletet ajándékozott a templomnak Vargha Damján egyetemi tanár, akinek a fenti korszerűsítő gyarapítások köszönhetőek, s aki egyben a templomigazgatói feladatok ellátását is vállalta.

Az 1976. évi felújítás elsősorban tatarozó jelleggel zajlott. Legújabbban a templom szempontjából sokkal több részletre kiterjedő és nagy jelentőségű renováló munkálatok indultak 2000-ben, amikor az újjáépített kriptát megnyitották. 2006-ban az eredetinek megfelelően felújították a díszítőfestést, Gebauer freskóit azonban érintetlenül hagyták.

A falak lábazatáról az idők során több rétegben felhordott olajfesték rétegeket a további nedvesedés elkerülésére eltávolították, s kellő szárítás után légáteresztő festéssel látták el. Az oltárok és a szószék 1925-ben kapott színrétege alól előtűnt eredeti festést felújították, az aranyozási munkákat elvégezték, a padozat kopott kőlapjait felcsiszolták. A templomot új tetőzettel, s korántsem a munkálatok végének jeleként, új bejárati kapuval látták el. A felújító tevékenység nagy része 2006-ban befejeződött, és most már gondos kezek, az 1989 óta ismét pálos fennhatóság alatt álló, Pécs egyik legszebb templomát folyamatos gondozásban részesítik.

A TEMPLOM ELPUSTULT BERENDEZÉSÉBŐL

A templom egykori oltárai közül kettőt a kertvárosi templomban helyeztek el. Közülük az egyiket, a Lyceum templom korábbi főoltárát, a fekete-arany festésű klasszicista építményt kettős korinthoszi oszloppár keretezte, amelyek fölött egy-egy copf váza állott. Oromzatát a többszörösen tagolt párkányzatán nyugvó füzérdíszes archivolt zárta le.

A másik, egy fehér-arany festésű, neogótikus oltár volt. Oromzatos-fialás, kúszólevél faragásos felépítményét csavart oszlopok tagolták, tabernákuluma két oldalán az evangélisták fafaragású, magasdomborművű alakjai állottak. A menza lábazatának háromosztatú előoldalán aranyozott kör-alakú keretben egy-egy félalakos angyal domborműve, középen hasonló keretben Mária-monogram volt látható. Ez az oltár egyszerűsített változata volt a budai Mátyás-templom főoltárának. Mindkét oltárt a kertvárosi templom szentélyéből elvett plébánia helyiségeinek beépítéskor pusztították el. Szemtanúja voltam, amint a feldarabolt oltárok faragványos részeit idegenek széthordták, a többi maradék részét tűzifának használták fel. A neogótikus oltár romjai között talált festett deszkadarabok egyikének hátlapján talált ceruzás felirat szerint az oltárt Schulek Frigyes tervei alapján egy pesti mester készítette.

A befejezetlenül álló tágas belterű új templom ideiglenes gyűjtőhelyévé vált a felszámolt egyházi épületek kápolnáiból, valamint más, átalakítások által használaton kívül került oltárnak, és egyéb templomi bútorzatnak.³⁸ A szemináriumi kápolna és a refektórium berendezését különböző helyekre szállították. Így került a szemináriumi ebédlőből a kertvárosi templomba Dorffmaister István Utolsó vacsora-festménye is, amely a 18. század végétől a Schmidt-féle átépítésig a székes-

³⁸ A püspöki szeminárium Győrbe telepítése után az állam vette használatba a még Berényi Zsigmond püspök (1740–1748) által emelt épületet. Amint a későbbiekben napvilágra került, az államosítás tényéről hivatalos irat nem készült, tehát jogi szempontból továbbra is egyházi tulajdont képező épületet az állam egyszerűen lefoglalta, azt magáénak tekintve használatba vette anélkül, hogy ellenszolgáltatásként térítést vagy bérleti díjat fizetett volna.

egyház Corpus Christi-kápolnájának északi falán, Eszterházy Pál László püspök sírja fölött függött.

Bohus Imre kanonok megrendelésére készült (1741) a székesegyház Szent Imre-kápolnájának (jelenleg Mária-kápolna) oltárképe, amelyet Gabriel Mattheinek, a drezdai akadémia tanárának, egyetlen magyarországi alkotásaként ismertünk. A Szent Imrét karddal ábrázoló olajkép a főalak mellett kis méretben, jobbról a Mór püspökkel való találkozást, a hét csók jelenetét, a baloldalon Szent István királyt ábrázolta. A két festmény, Salamon Béla gyógyszerész szerint 1951-ben még a templomban függött. A Szent Imre-képet 1969–1970-ben magam is láttam a kertvárosi templom hajójában. Innen tűnt el Dorffmaister festménye is, amelynek megmaradt keretét a felदारabolás előtti percekben, valamint a Matthei-képet, kérésemre, a Lyceum templomba szállították, ahol a templom hajójával szomszédos folyosón kapott helyet.

A Szent Imre-festménynek, mint a barokk székesegyház egykori berendezéséhez tartozó műalkotásnak tanulmányozására és fényképezésére tett többszöri kérelmemet az akkori templomigazgató különböző kifogásokkal elhárította. Közvetett úton azonban tudomásomra jutott, hogy Gabriel Matthei egyetlen magyarországi művét, a vászon sérülése miatt, az egyetemi templomban, 1976-ban keretéstől megsemmisítették!

UTÓSZÓ

A pécsi pálos kolostorral egybeépült templom majdnem végzetessé vált, majd fokozatos gyarapodás utáni felvirágoztatását több váltakozó időszak-hullámban átélt sorsát kevesen ismerik. Elnevezésének módozatait sokan nem is hallották, jobb esetben lyceumi templomként hallott a nagy múltú, kéttornyú épületről a város távolabbi részein élő fiatalabb korosztály. Ezzel kapcsolatban, röviden itt utalunk a templom további névváltozatainak indokaira.

Az akadémiai, majd egyetemi templom néven is nevezett kéttornyú egyházi épület, a rendháznak a történelemtől befolyásolt funkciócseréi függvényében váltotta azonosító jelzőit. A jogakadémiát átmeneti kényszerszüneteltetése után 1865-től ismét visszaállították. Az intézmény a szomszédos volt rendházban működött. Ez indokolta az akadémiai jelző életbe lépését.

1874-ben az akadémia jog- és államtudományi karrá alakult. A trianoni döntés után a Pozsonyból Pécsre menekített magyar királyi Erzsébet tudományegyetem a főreáliskola Rákóczi úti épületét vehette használatba, amely új otthont a püspöki tanítóképzővel együtt a pálos rendházban kapott. A templomot 1925-ben, nagy elődeknek a város művelődéséért végzett munkája folytatásaként Zichy Gyula püspök (1905–1926) az egyetemnek adta át, az pedig tataroztatta, felszerelését korszerűsítette. Azóta az épületet egyetemi templomként is említik.

A történelem újabb fordulata jóvoltából ismét a rendházat és templomát építő pálos rend gondoskodhat régebbi templomáról. Éspedig ugyanazzal az odaadó buzgósággal és szeretettel, mint amelyre a rendalapító Özséb tanította a Pilis hegyének erdeiből egybegyűjtött közössége tagjait.

POHÁNKA ÉVA

A PÉCSI PÜSPÖKI ÉREMGYŰJTEMÉNY KIRABLÁSA A Pécsi Püspöki Könyvtár Éremtárának 1803–1804-es ellopásának története¹

Klimo György pécsi püspök 1774-ben elsőként nyitotta meg mindenki számára nyilvános könyvtárát, amely Magyarországon is egyedülálló volt. A püspök könyvgyűjteménye mellett térkép-, ásvány- és éremgyűjteményt is elhelyezett a püspöki palotája DNy-i szárnyában berendezett bibliotékájában. Személyes érdeklődése mellett a kor szokásai is megkívánták Klimo püspöktől egy éremkollekció felállítását és gyarapítását. Az éremtárát mintegy 3000 darabosra becsülték: megemlékezett róla gyászbeszédében Faicser Ferenc,² Klimóról szóló munkájában a későbbi könyvtárőr, Csajághy Károly is.³

Az éremtár helyét illetően a Klimo-féle hagyatéki leltárból szerezhetünk némi információt: a keleti, kis teremben két darab, érmeek tárolására szolgáló szekrényt, a középső könyvtárteremben pedig egy érmeek tárolására szolgáló „armariumot” említettek.⁴ A fennmaradt éremlisták leírása alapján következtetni lehet az elhelyezésére szolgáló bútorzatok pontosabb kinézetére is. Négy 24 fiókos vagy rekeszes szekrényben voltak a pénztartó dobozok, amelyeknek jelölése a–d-ig, illetve I–XXIV-es római számmal valósult meg. A gyűjteményben megtalálhatók voltak a római pénzérmék mellett az Árpád-házi királyok pénzei is: Szent Istvántól Kálmánig. A középkori és a koraujkori magyar és külföldi pénzek Nagy Lajostól I. Lipót, az erdélyi fejedelmek Izabellától II. Rákóczi Ferencig.⁵

A korabeli feljegyzések, valamint a Klimo püspök életrajzával és kulturális munkásságával foglalkozó szakirodalmak is foglalkoztak ezzel a gyűjteménnyel, néhány szóval megemlékezve az éremkollekció 1803 körüli, feltételezett eltűnéséről. A tolvajlás tényénél többet sajnos ez idáig nem ismertünk, jelen összefoglaló ezt a hiányt igyekszik pótolni.

---

¹ A jelen dolgozat kivonat a Numizmatikai Közlönyben megjelenés alatt álló tanulmányból.

² Faicser Ferenc: *Laudatio... funebris excellentissimi illustrissimi ac reverendissimi domini domini Georgii Klimo miseratione divina Quinque-Ecclesiarum Episcopi in clitorum comitatum de Baranya Tolna et Valpo supremi ac perpetui comitis utriusque sacratissimae caesarae et regio Apostolicae Maiestatis actualis intimi consiliiarii dicta a Francisco Faicser collegiatae Ecclesiae sancti Michaelis Archangelii de Catro Ferreo canonico honorario regii et capitalis gymnasii Quinque-Ecclesiensis directore, cum in cathedrali basilica Quinque-Ecclesiensis Triduanae Funeris exequiae finirentur XIII. Kalendas Julias-Anno MDCCCLXXVII. Typis Johannis Josephi Engel, 1777.*

³ Csajághy Károly: *Klimó György Pécsi Püspök élete = Munkálatai a pesti növendék-papság magyar iskolájának*. 5. kötet. Buda, Egyetemi Nyomda, 1838. 321–343. p.; Rayman János: *Klimó György pécsi püspök éremgyűjteménye és numizmatikai tárgyú könyvei = Numizmatikai Közlöny*, CII–CIII. évf. 2003–2004. 89–107. p.; Rayman... i.m. 2007. 11–12. p. Rayman János: *Klimo György híres éremgyűjteménye = „...használd ezta könyvtárat... a haza tisztességére és oltalmára, magad és mások hasznára.” – Tudomány és kutatás a Klimo Könyvtárban. Konferencia a PTE Könyvtárában 2006. szeptember 26. Pohánka Éva (szerk.). Pécs, 2007. 11–30. p.*

⁴ PKL MGLT 137. Fasc. 29. Nr. *Conscriptio universum Eppatus Qusis anno 1778 peracta.* (Klimo György hagyatéki leltára)

⁵ Rayman... i.m. 2003–2004. 89–107. p.; Rayman... i.m. 2007. 15–16. p.

Az éremtár kirablásáról Szentkirályi István, teológia tanár, a püspöki-egyetemi könyvtár kinevezett könyvtárőre (1927–1944), a Káptalani Levéltár jeles ismerője és kiváló kutatója készített jegyzeteket, tanulmányát pedig kézirat formájában a Dómmúzeumra hagyományozta. Sajnos a kanonok-levéltáros munkája jelenleg nem található meg, így a jelen tanulmány szerzője csak a hagyatékában fennmaradt jegyzetekbe, valamint a Káptalani Gyűlések jegyzőkönyveibe foglaltakra támaszkodva tud adatokat szolgáltatni az eseményről, egyúttal emléket állítva Szentkirályi István fáradságot nem ismerő, precíz kutatási eredményeinek.

A Káptalan 1804. január 24-én tartotta esedékes gyűlését, amelyen Beniczky Károly, Keszthelyi György, Eszterházy László gróf és Hegedűs Ferenc püspöki tisztartó vett részt. Koller József nagyprépost harmadik ügyrendi felszólalóként jelentette be, hogy a nap folyamán Bernyakovits báró és Du Rosse százados kérésére a püspöki palotában található bibliotékában – a számos ritkaság mellett – a Klimó György püspök által gyűjtött, neves éremgyűjteményt is meg akarta mutatni.⁶ A régi arany-, ezüst- és rézpénzeket magába foglaló szekrény rekeszeit Koller azonban üresen találta, ám a szekrény zárján erőszakos feltörésnek nyomát nem észlelte. Visszagondolva az éremtár előző használatára a nagyprépost hozzátette, hogy 1803. augusztus 8-án Hegedűs Ferenc püspöki tisztartó jelenlétében gróf Nádasdy Mihály királyi kamarai tanácsosnak mutatta meg a numizmatikai darabokat, a kulcsokat pedig azóta magánál tartotta, és az éremszekrényt nem nyitotta ki. A káptalani gyűlés tagjai döbbenetesen vették tudomásul az eseményeket. A tettes kilétére, valamint az eset megtörténének pontos időpontjára senki sem tudott magyarázatot adni.⁷

A gyűlés tagjai egyöntetűen kinyilatkoztatták fő feladatukat, hogy mielőbb meg kell akadályozniuk az ismeretlen tolvajt, nehogy értékesítse az érmekeket, ennek érdekében óvásokat és figyelmeztetéseket küldtek szét a pécsi és a baranyai aranyművesekhez. Továbbá elhatározták, jelentik az esetet a Helytartótanácsnak, közzététel céljából. A felterjesztés január 30-án keletkezett, és lényegében összefoglalta a lopás „történetét”, ami szerint a pécsi püspöki éremtárból 1803. augusztus 8-a és 1804. január 24-e közötti időszakban nagyobb számban régi és ritkaságszámba menő arany- és ezüstpénzeknek, kisebb számban pedig rézpénzeknek kelt lába.⁸

⁶ Koller József (Huszt, 1745. december 16. – Pécs, 1832. szeptember 2.) teológiai doktor, pécsi nagyprépost, 1762-ben a pécsi növendékpapok közé lépett. A teológiai tanulmányai befejezése után, 1764-ben Klimó György püspök Bécsbe küldte, ahol franciául is megtanult. 1766-ban, hogy magát tovább képezze Olaszországba utazott és Pisában teológiai doktor lett. Püspöke kérésére Rómában a pécsi püspökség történetéhez gyűjtött adatokat, amelyet hét kötetben meg is jelentetett. 1767-ben Pozsonyban misés pappá szentelte föl az ott tartózkodó Klimó püspök. 1771-től teológiai tanár, 1773-tól szentszéki ülnök, 1775-től pécsi kanonok lett; 1783-tól káptalani dékánnak választották. 1802. március 26-án nagyprépost lett. A pécsi nyilvános püspöki könyvtár bibliotheca prefectusa volt 1770 és 1789 között. Az 1792–1811-es országgyűléseken mint káptalani követ vett részt. A görög és héber nyelveken kívül beszélt latinul, franciául, olaszul, németül, horvátul, illírül. Gazdag könyvtárát, kézirati gyűjteményét a püspöki könyvtárnak ajándékozta = Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái, VI. kötet, Kiadja Hornyánszky Viktor Könyvkiadó-hivatala, Budapest, 1899, 766–769, 772–773. p.

⁷ Prot. Cap. XIII. 107. – Káptalani Gyűlés 1804. január 24. A források részben a Káptalani Gyűlés jegyzőkönyve alapján, valamint Szentkirályi István teológiai tanár, a püspöki könyvtár őrének jegyzetei alapján lettek feldolgozva.

⁸ Prot. Cap. XIII. 107. – Káptalani Gyűlés 1804. január 24.

Ugyanezen év január 30-án Hegedűs Ferenc püspöki tisztartó jelentést tett a Káptalannak, hogy a városi bíró közreműködésével beidézték a pécsi aranyműveseket, és kihallgatták őket az éremtár eltűnésének okán, de semmi nyomra nem akadtak. A következő napokban – megfelelő eskütétel után – Gelencsér és Rozinger lakatos mesterekkel átvizsgálták a könyvtár bejáratait, az ajtókat és a zárat, hogy van-e valami nyoma az erőszakos behatolásnak. Írásba foglalt megállapításuk szerint a zárat csak saját, vagy azokkal teljesen azonos kulcsokkal nyithatták ki. A városházára beidézték a város összes lakatosát, és azok segédeit, bemutatva nekik a könyvtár kulcsait, amelyeket az ügy lefolytatásáig Mestrovits bírónál helyeztek letétbe. Arra voltak kíváncsiak, hogy valamelyikük nem készített-e hasonló kulcsokat.⁹

Mivel Pécsen semmi kiindulópontot nem találtak, a nyomozás holtpontra jutott. Egyetlen reményük az országos nyilvánosság maradt, bízva abban, hogy ezáltal országszerte, sőt a szomszédos államokban is nyomoznak az eltűnt pénzermék után, nem bukkannak-e fel gyűjtőknél, pénzverdékben, aranyműveseknél, kereskedőknél, bankároknál, esetleg zsidóknál.¹⁰ A felhívásukat szétküldték a nagyobb városokba: Budára, Pestre, Pozsonyba, Temesvárra, Debrecenbe, Zomborba, Maria Theresiopolisba (Szabadka), Bécsbe, Prágába, Eszékre és Neoplantába (Újvidék).¹¹

Koller József eközben összeállította az eltűnt érmek jegyzékét, az értékezebbekről részletesebb leírást adva, majd azt több példányban megküldték nyomozás céljából a nevezetesebb városoknak. A nagyprépostot azonban továbbra sem hagyta nyugodni az eset, főként, hogy a bűncselekményt esetleg a reá bízott kulcsokkal követhették el, így megpróbálta felidézni az előző év nyár végi eseményeit: Emlékezete szerint át akarta adni az éremszekrény kulcsait Paffán Ignác őrkanonoknak, aki kérte Kollert, hogy tartsa azokat nyugodtan magánál, aki erre azokat a szobájában található egyik szekrény fiókjába helyezte el, az iratok és papírok közé. Azonban ez a fiók nem volt bezárva, hiszen a nagyprépost úgy vélte, hogy senki sem tudhatta, hogy a kulcsok ott vannak, így biztonságos helyen lesznek. Abban a szobában pedig csak ő fordult meg, és az egyik inasa, aki francia menekült volt. A szolga csak söprögetés és takarítás céljából szokta felkeresni a szobát. A szekrényt többször használta Koller az inas jelenlétében, mégpedig pénzt vett ki annak fiókjából, de sohasem vette észre, hogy az ott található pénzből hiányzott volna. A szolgát egyébként hűnek és megbízhatónak tartotta.¹² A nagyprépost azonban felelőssége teljes tudatában elfogadta, amennyiben bizonyítást nyerne, hogy a már fent említett időszakban az éremszekrényeket akár az igazi, akár a másolatokkal kinyitották, valamint ha a nyomozás ideje alatt az inasa megszökne, a kárt a saját kollekciónak és a jövedelméből évi ezer forint összeggel pótolja.¹³

Az események ezután igencsak lassan haladtak előre. Az első nyomra csaknem fél év után, 1804. augusztus 2-án akadtak, amikor a nagyprépost levélben értesítést kapott Bécsből, Neumann Ferencről, az udvari kabinet igazgatójától. Eb-

⁹ Prot. Cap. XIII. 110. – Káptalani Gyűlés 1804. január 30.

¹⁰ „...qui hujusmodi numismatum collectione delectantur...”

¹¹ Prot. Cap. XIII. 107. – Káptalani Gyűlés 1804. január 24.

¹² Prot. Cap. XIII. 110. – Káptalani Gyűlés 1804. január 30.

¹³ Prot. Cap. XIII. 110 – Káptalani Gyűlés 1804. január 30. (PKGJJKV 1/1804)

ben az állt, hogy Neumann egy bécsi aranyművesnél, Vojgt Józsefnél több érmet vett, amelyek megegyeztek a Pécssett eltűnt pénzekkel. Javasolta, hogy a pécsi egyházmegye tegyen további lépéseket a bécsi városi eljáráságnál. A levelezés lebonyolításával a Káptalan Hegedűs Ferenc tisztartót bízta meg.¹⁴

A püspöki tisztartó 1805. június 12-én tett jelentés az ügy bécsi szálának további eseményeiről. A bécsi városházáról az előző év októberében kelt jelentés alapján elmondható, hogy Vojgt Lipót (sic!) bécsi kereskedő és aranyműves az érmék egy részét egy Gabriel (Gábor) nevű zsidótól vásárolta meg, majd Neumann Ferencnek eladta őket. A bécsi hatóságok tudatták, hogy a Gábor nevű kereskedőt üzleti útjáról hazatérve vallatóra fogják fogni, és a fejleményekről értesítik Hegedűst.¹⁵

1805. szeptember 7-én Pethő József kanonok a Káptalan indítványára levelet küldött az akkor Bécsben tartózkodó Koller Józsefnek, amelyben messzesemenő nyugtalanságuknak adott hangot. Véleményük szerint a nyomozás igencsak elhúzódott, és az eredménynek semmi nyoma. A Káptalan igyekezett elhárítani magáról a felelősséget, így Kollert kérték, hogy tegyen meg mindent az ügy lezárása érdekében. Egyúttal kimondták, hogy amennyiben nem lesz meg a tettes, a kevésbé figyelmes kezelés miatt, az 1804. január 24-i nyilatkozata alapján a kárt neki kell megtérítenie.¹⁶

1805 folyamán a Káptalan megbízásából Pethő József káptalani helynök vezetésével Koller József nagyprépost ellen „kánoni intelemből” folyó per vette kezdetét, amelynek egyik fő pontját az éremlopás ügye képezte. A per anyag jelen ismereteink szerint nem található meg sem a pécsi Püspöki, sem a Káptalani Levéltárban. Az ügygel kapcsolatban Vasskó Ilona 1934-ben írott disszertációja ad némi támpontot (A pécsi püspöki könyvtár francia nyomtatványai és kéziratai), aki nek volt szerencséje személyes konzultációt folytatni Szentkirályi Istvánnal. A dolgozatában egy rövidke részt szentelt az éremtár ügyének, valamint a francia nyelvű levelek közül ő publikált először egy, a peres ügyhöz kapcsolódó írást.

A Pethő-Koller pert gróf Kollonich László kalocsai érsek elnöklete alatt tárgyalták.¹⁷ A peres ügy az egyházmegye akkor 60 éves történetírója számára sok kellemetlenséggel járt, hiszen ekkorra már igen magas pozíciót töltött be az egyházmegyénél, addigi munkáit a lehető legnagyobb körültekintéssel és lelkiismerettel látta el. Mindenki számára nyilvánvaló volt Koller nagylelkűsége és bőkezűsége is, amely számos elhagyatott és szegény ember életét mentette meg. Több francia menekült családot fogadott be házába.¹⁸ A francia famíliákon kívül több francia emigráns tiszt került Pécsre, 1799-ben a császári hadsereg számfeletti tisztjeként. Ők is számíthattak Koller vendégszeretetére. Személyes jó barátság fűzte Kollert

¹⁴ Prot. Cap. XIII. 215 – Káptalani Gyűlés 1804. augusztus 22. (PKGYJKV 4/1804)

¹⁵ Prot. Cap. XIII. 374 – Káptalani Gyűlés 1805. június 12. (PKGYJKV 167/1805)

¹⁶ Prot. Cap. XIII. 431.; Prot. Cap. 439.

¹⁷ Kollonics László, gr. (Bécs, 1736. december 7. – Kalocsa, 1817. április 23.) katolikus püspök, kalocsai érsek. 1760–1774 között nagyvárad kanonok és nagyprépost, 1775. április 24-től erdélyi, 1780. június 25-től pedig nagyvárad püspök, majd Bihar vármegye főispánja lett. 1788. március 10-én kalocsai érsekké nevezték ki. Valóságos belső titkos tanácsos, a Hétszemélyes Tábla bírása; 1799-től pedig a magyar királyi Helytartótanács tagja volt. Szinnyei... i.m. 1899, 766–769, 772–773. p.

¹⁸ Vasskó Ilona: A pécsi püspöki könyvtár francia nyomtatványai és kéziratai. Közlemények a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Könyvtárából 33. Pécs, 1934. 14–15. p.

Penne Villemur Lajos örgrófhhoz, akit a Koller ellen folyó perben gyanúsítottként kezeltek. Penne Villmur-t a tolvajlás mellett kalandorsággal, hamis név- és címhasználatával is megvádolták. Koller azonban szilárdan kiállt barátja ártatlanságának és megbízhatóságának védelmében, és mindent elkövettek a valódi tettesek felkutatására. Villemur-nek Festetics Lajos gróffal való levelezéséből is jó néhány érdekes adatot kaphatunk az éremlopással gyanúsítható személyekről.¹⁹

Egy 1805. július 12-én kelt válaszában Festetics arról tájékoztatta barátját, hogy talált adatai alapján egy Lów nevű zsidó kereskedő vásárolta meg a pénzerméket. Az adatokat sürgősen továbbították Nedeczky bírónak. Mivel a névben nem voltak biztosak, ezért két hasonló nevű kereskedőt is pellengérré állítottak. Az egyikük Perl Levi volt, aki a nyomozás szerint becsületes ember hírében állott, így nem tartották valószínűnek, hogy a gaztettet elkövette volna, hiszen semmilyen kapcsolatát nem találták a zombori zsidókkal. Ám a másik gyanúsítottnak tűnő kereskedő, nevezett Lőb Grünhut már kevésbé makulátlan múlttal rendelkezett. Csődbe ment, az úriszéknél több folyamatban levő ügye volt. Tudomást szereztek arról is, hogy számos személyt megkárosított már: köztük egy Bella nevű nőt is, akit Pécssett is ismertek, hiszen több alkalommal megfordult édesapjával a pécsi piacon. A gyanú így rá terelődött. Végül Festetics közölte Penne Villmur-rel, hogy Nedeczky bíró csak abban az esetben tudja a nyomozást lefolytatni az ügyben, ha a pécsi perben illetékes püspöki tiszttartó, Hegedűs Ferenc megbízást ad neki.²⁰

A per 1806. szeptember 11-én ünnepélyes béküléssel zárult le Koller József nagyrépost és Pethő József káptalani helynök között. Az ügyet Szentkirályi jegyzetei alapján, Koller nyerte meg.²¹ Sajnos a teljes peranyag hiányában ismereteink sora ezzel bezárult.²²

¹⁹ VASSKÓ... i.m. 1934. 15. p.

²⁰ Lettre de Louis Festetics á le Comte Penne Villemur Zsigeth 12. juillet 1805. [Autogr. missilis] Koller-kéziratok, 351–354. p. (67041)

²¹ Szentkirályi-hagyaték – Dobozok – IV. 6. doboz 7. boríték.

²² A püspökség 1929-es tervei közt szerepelt a Püspökségi Archívum felállítása, amelynek feladata az egyházmegye egész területén szétszórta fellelhető okmányoknak és iratoknak, valamint egyéb dokumentumoknak az összegyűjtése volt. Szentkirályi István teológia tanár, könyvtárőr kapta a feladatot, hogy utánanézzon a püspöki kéziratoknak, kinevezéseknek, más jellegű okmányoknak, képeknek, esetleg más jellegű muzeális tárgyaknak. Végül egyéb helyiség hiányában ezek is a könyvtár épületében maradtak, de a könyvvállományon kívül eső gyűjteményre külön elhelyezését kérték. A legkényesebb négy bekötött kanonoki per iratait Szentkirályi kiemelte, nehogy az illetéktelen kezekbe kerüljenek, ezért mielőbb a püspöki vagy a káptalani levéltári elhelyezését szorgalmazta – PPKI 54/1938-39.

A *Novák-per*. A pécsi akadémiai igazgató, Novák Chrysostom bencés apát ellen indított per (Baranya millenáris monográfiájában hivatkozik a perre Németh Béla). A tartalma miatt a forgalomból ki kellett vonni.

A *szentkúti per*. Pécsi tanulók – normál, gimnáziumi, filozófiai, jogászok – 1802. április végén kiránduláson vettek részt, és az ottani pálos templomon vallásgyalázást követtek el. A periratok egy részét a vármegeyházán őrizték, ma a Baranya Megyei Levéltárban található. E peranyag miatt helyezte vissza I. Ferenc király Pécsről az akadémia még 1802 nyarán Győrbe.

Az *Alber-Trumpacher-per*. Alber János piarista egyetemi szentírás-tanár és Trumpacher győri kanonok, szintén biblikus tanár közt az ortodoxia kérdésében vita. Az iratsomó Klobusiczky kalocsai érsek hagyatékából került Girk György kanonok, majd püspökhöz (1853–1868) és hagyatékából Girk Alajos pécsi kanonok helyezte el a Szepes-könyvtárba.

Koller-Pethő per. Pethő káptalani helynök és Koller nagyrépost között egy kánoni intelemből folyó per; Koller a felperes, a pert gr. Kollonich László kalocsai érsek elnöklete alatt tárgyalták; Koller nyerte meg a pert.

Az éremlopás ténye közismertté lett már a 19. században, ám annak iratait – valószínűleg személyes okok miatt – nem tárták a nagyérdemű közönség elé. A Koller József által készített éremlista korabeli nyomtatott változata ad még némi támpontot a gyűjtemény összetételéről. A lajstromot a Helytartótanács köröztette a nagyobb városokban: számozása szerint a Helytartótanács 2459-es számú nyomtatványa volt. Ennek egy példánya ma is megtalálható az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Könyvtárában, a Régi Nyomtatványok Tára Ba2r137/III/coll. 11-as száma alatt. Ezt a nyolc oldalas nyomtatványt már Csekey Istvánnak, a pécsi egyetem jogi kari professzorának 1960-ban készített bibliográfiájából ismert volt, de tüzetesebben még senki sem foglalkozott vele. Érdekes, hogy Csekey nyomtatvány rövid annotációjának „A pécsi közkönyvtár pénzerméi, amelyek hiányát az 1804. január 24. napján a tetőn keresztül történt lopás nyomán észlelték” címet adta, mintegy téves útra vezetve az éremlopás körülményeit.²³ Valószínűsíthető, hogy az évszázados távolság és a források feltáratlansága miatt csak mendemondák keringtek az esetről, kicsit színesítve azokat. Azt azonban leszögezhetjük, hogy a fennmaradt dokumentáció egyáltalán nem említi a tetőn át történő eltűnését. A hivatalos éremlista sajnos semmivel nem visz közelebb ahhoz, hogy megismerjük a kollekció pontos tartalmát.²⁴

Szentkirályi István irataiból még egy érdekes tényre bukkanhatunk. Egy 1943-as könyvtári szakmai jegyzetében az éremtár sorsáról a következőket vetette papírra: „Azon kornak szokása szerint a könyvtár mellett gazdag éremgyűjteményt rendezett be (ti. Klimó György), melynek egész készletét azonban az 1804–05 közötti télen a könyvtárőr-kanonok francia inasa elikkasztott és különböző helyeken értékesített.”²⁵ A jegyzetei alapján úgy véljük, hogy ekkorra már Szentkirályi teljes mértékben feldolgozta az éremlopással kapcsolatos forrásokat. Érdekes, hogy a lopás időpontját 1804/05-ben jelölte meg, noha a Káptalani Gyűlés jegyzőkönyvi adatai és a jegyzetei is az 1803–1804-es időpontot támasztják alá. Az azonban bizonyos, hogy tettesként a francia inast nevezték meg, ám eddigi ismereteink szerint bizonyítékok híján felelősségre vonása nem történhetett meg. A másik elgondolkodtató tény, hogy a káptalani gyűlés jegyzőkönyvei alapján tudomásunk van arról, hogy a könyvtárnak 1803. április 15. és 1804. október 30. között volt kinevezett könyvtárosa, Lethenyi János, nyugalmazott plébános, lelkész személyében, ám az ő neve még tanúként sem merült fel a per során.²⁶ Ám a források azt sugallják, hogy Koller József nagyprépost és az aktuális örkanonok vigyázta az értékes éremgyűjtemény kulcsát.

Összegezve az eddigi ismereteinket: az elsődleges és a másodlagos források alapján megállapíthatjuk, hogy a Klimó György által gyűjtött, és a pécsi püspöki palota DNY-i szárnyában található püspöki bibliotéka éremszekerényeiben tárolt éremkollekcióból 1803. augusztus 8. és 1804. január 24. között eltűntek a legértékesebb

²³ Csekey István: Baranya és Pécs bibliográfiája. 1964. 154. p.

²⁴ A lista vizsgálatáért köszönet Rayman Jánosnak.

²⁵ Szentkirályi-hagyaték – Dobozok – IV. 6. doboz.

²⁶ Prot. Cap. XIII. 25. – Káptalani Gyűlés 1803. április 15.; Prot. Cap. XIII. 240. – Káptalani Gyűlés 1804. november 2.

arany- és ezüstpénzek. A lopásnak bűnjeleit nem találva, csak közvetett bizonyítékokra hivatkozva, végül nem nyert bizonyítást a bűncselekmény: az utókor mégis ama francia inast emlegeti mind a mai napig. Érdekes tény, hogy Koller József feltétlenül vállalta a felelősséget, ám arról pontos adatot nem tudunk, hogy pénzbüntetés formájában vagy az éremtár hiányzó darabjainak beszerzésével lett volna a gyűjtemény ismételten rekonstruálva. Az újra gyűjtött éremtárral kapcsolatosan a későbbi feljegyzések már egy kevésbé kiemelkedő, nem túlságosan értékes darabokat tartalmazó numizmatikai kollekciónak utalnak.²⁷ Mára csak a fennmaradt jegyzékek és katalógusok alapján, Rayman János helytörténész által elkészített gyűjtemény-rekonstrukció ad képet a Klimó György különösen értékes éremtáráról.²⁸

Források

Szentkirályi-hagyaték–Szentkirályi-dobozok IV. 9. doboz 8. boríték; XIII. 23 Pkgy. jkv. 1804–1805 = Pécsi Káptalani Gyűlés Jegyzőkönyve
ELTE Régi Nyomatványok Tára Ba2r137/III/coll. 11 – 2459 Nummi-Nummo Philiciae Bibliothecae Publicae Quinqueecclesiensis, qui Furto die 24. Januarii 1804 detecto, deesse animadversis sunt

Irodalom

Csajághy Károly: Klimó György pécsi püspök élete = Munkálatai a pesti növendék-papság magyar iskolájának. 5. kötet, Egyetemi Nyomda, Buda, 1838. 321–343. p.
Csekey István: Baranya és Pécs bibliográfiája. Pécsi Városi Könyvtár, 1964.
2003–2004 Rayman János, Klimó György pécsi püspök éremgyűjteménye és numizmatikai tárgyú könyvei, Numizmatikai Közöny, CII–CIII. évf. 2003–2004., 89–107. p.
Rayman János: Klimó György híres éremgyűjteménye = ... *használd ezta könyvtárat ... a haza tisztességére és oltalmára, magad és mások hasznára.* – Tudomány és kutatás a Klimó Könyvtárban. Konferencia a PTE Könyvtárában 2006. szeptember 26. Pohánka Éva (szerk.). Pécs, 2007. 11–30. p.
Szinyei József: Magyar írók élete és munkái, VI. kötet. Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, Budapest, 1899, 766–769, 772–773. p.
Vasskó Ilona: A pécsi püspöki könyvtár francia nyomtatványai és kéziratái. Közlemények a Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Könyvtárából 33. Pécs, 1934.

²⁷ Valószínű, hogy ez az eset is hozzájárult Koller József nagyprépost csüggedéséhez, amelyet a könyvtár kevésbé „mozgalmassabb” időszaka csak tetézhett: 1817-ban Horvát István pécsi látogatása alkalmával neki ajándékozta Giuseppe Garampi pápai nuncius 1772 és 1792 között hozzá írott leveleit a következő szavakkal: „Vidd el magaddal. Te ezeket meg fogod és meg tudod becsülni. Itt most a Köz Könyvtár elhagyott állapotban vagyon. Oda nem akarom tenni.” Horvát 1834. 45. p.

²⁸ A jelesebb kötetekről Rayman János készített rövid leírásokat a fent említett tanulmányában. Rayman... i.m. 2003–2004. 89–107. p.; Rayman... i.m. 2007. 11–30.

A DGT VICTORIA (HÁRSAS) BÁNYATELEPÉNEK LÉTREJÖTTE, ÁTALAKULÁSA, ÉS MEGSZÚNÉSE

A Victoria telep létrehozása

Az Első Dunagőzhajózási Társaság (DGT) kolóniáinak tudományos feldolgozásával Erdősi Ferenc foglalkozott.¹ Ebben három időszakban megadta e telepek térképvázlatait. A Hársas telepi DGT-hez kötődő kolóniát azonban nem ez a nagyvállalat hozta létre, hanem a DGT-hez hasonlóan bécsi illetőségű Victoria társaság. Ezért a telep teljesen különbözött építési terveiben a ma is látható DGT megoldásoktól.

Ma viszont már tudjuk, hogy Victoria telepet a Victoria akna szénvagonának igazolása, a bányatelkek fektetése és engedélyeztetése után építették.² Kezdeményezője Riegel Antal bányamérnök volt, aki a bécsi Victoria bányatársaság képviselőjeként, megbízottjaként eljárta a hosszúhetényi bányatelepítési és lóvasút létesítési ügyekben is.³ Ez a bányatársaság korábban a pécsbányatelepi és a György-aknai bányaterületen sikeres bányászati tevékenységet folytatott. Az ottani szénkitermelés szintén Riegel irányítása alatt történt.

Célja ezzel a kolóniával (Colonie) az volt, hogy a felfejlődő Victoria bányához szükséges munkaerőt letelepítse, minél hatékonyabb közreműködésüket megteremtse. A könnyen „hadra” fogható munkaerőre nagy szükség lehetett, mivel a széntermeléssel egyidejűleg el kellett készíteni a lóvasúti pálya alapozását, a mellé előírt földutat, és fel kellett szerelni a felépítményt a kisvasúti sínekkel. Ebből a célból kilenc – munkáslakásokat tartalmazó – épületet építtetett. Egy épülettömbben négy család lakott szoba-konyhából álló lakrészben. Az épületek körüli területet kiskertként művelték a bányánál nem dolgozó családtagok. Később ezeket a munkáslakásokat kiegészítették egy a felügyelet részére emelt tiszt lakással.

A legpontosabb ismereteket ezekről egy 1877. február 27-i irat tartalmazza. A Victoria Részvénytársaság képviselője kérelmére a pécsi kir. járásbíróssággal hivatalosan felbecsültették az ingatlanok értékét. A becsltetés céljáról nem szól a jegyzőkönyv, de lehetett ez adófizetés megállapítása, vagy már akkor bérbe akarták adni a házakat a DGT-nek. Egy későbbi dokumentumból ismert, egyszer a bányahatóság azért is felbecsültetett több ingatlant a Victoria Rt.-nél, hogy meggyőződjön arról, hogy a bányatárspénztár vagyonára kellő fedezettel rendelkezik e a vállalkozás.

A jegyzőkönyv 2. pontja: „A telepen 10 új ház és pedig 9 munkások lakóháza, ezek mindegyikében van 4 lakószoba 4 konyha, padlás valamennyi cseréppel fedett, jó anyagból épült és jó karban, becsérték egyenként 2 500 frt, összesen 22 500 frt.

---

¹ Erdősi Ferenc: Pécsi bányatelepek = Pécsi Műszaki Szemle 1967/4. 12. p.

² Bíró József: A hosszúhetényi szénbányászatról. A Victoria-akna és a Hird-hetényi lóvasút létesítése = Pécsi Szemle 2003 tél, 26–35. p.

³ Bíró József: Riegel Antal a bányamérnök és bányavállalkozó (1819–1900) = Pécsi Szemle 2004 tavasz, 46–51.p.

Szógyűjtőkönyv

felvettett Magyar Királyság Kincstárban a pécsi kir. járási
 bizottság által 1874 évi február hó 25^{ik} napján. Szelici
 Miklós igazgatóval mint az "Victoria" népszerűtör-
 sésingyűjtőkönyvének 1874 évi február hó 23^{ik} - 3284. szá-
 mától kezdve kezdve folytatva - a "Victoria" népszerű-
 törésingyűjtőkönyvének a hazai kötetének 778, 792, 793, 795, 816, 865,
 877, és 804. számú tükében felvett példányokból és az
 angol nyelven írt munkáink megbeszélésére tárgy-
 sán.

Teljesítés aláírattal

A "Victoria" népszerűtörésingyűjtőkönyvének tulajdoni
 lapjai a hazai kötetének 778. számú tükében felvett 4291,
 4299, 4295, 4292, 4294, 4300, 4294, 4375, 4287, 4305, 4307,
 4309, 4280, 4312, 4308, 4309, 4288, 4279, 4303, 4283, 4277,
 4282, 4304, 4285, 4306 h. p. a. és II. q. 14. kötetek. To-
 vábban a hazai kötetének 792. számú tükében felvett
 4296 h. p. a. - a 793. számú tükében felvett 4301 h. p. a.
 a 795. számú tükében felvett 4289 h. p. a. - a 816. számú
 tükében felvett 4284 h. p. a. - a 865. számú tükében
 felvett 4314 h. p. a. - a 877. számú tükében felvett 4310
 h. p. a. - a 804. számú tükében felvett 414 h. p. a. és
 304. számú hazai kötetünk megbeszélésére tárgy-
 sán felvett a pécsi kir. járási bizottságunk 1874
 évi február hó 24^{ik} - 3284. számú alatti hozott végzése
 folytatva a kinevezett - s alulírt felelősök a mai
 napon megjelentek, mint az a p. t. sz. 216.
 §-hoz képest arra, hogy a becsir tárgyait pontos-
 sán megvizsgálván, s véleményüket írás-
 ban mellétként nélkülük publikumra ki-
 rínt jó lélekkel a valóságban liven fogják
 eladni - s alaposan a bizottság által meg-
 hiteltetve, a becsir tárgyait népszerűtör-
 sán megvizsgálván, véleményüket a követ-
 kezőben terjesztették elő:

- 1.) A hazai kötetének 778. számú tükében felvett
 A I. alatti 1-25. rendű a. felvett példányok 14. telék
 792. számú tükében felvett 4296. h. p. a. - 793. számú
 tükében felvett 4301 h. p. a. - 795. számú tükében felvett
 4289 h. p. a. 816. számú tükében felvett 4284. h. p. a.
 a 865. számú tükében felvett 4314. h. p. a. és 877.
 számú tükében felvett 4310. h. p. a. példányok,
 melyek a népszerűtörésingyűjtőkönyvének
 írt ábrákra - - - - - 1750 ft

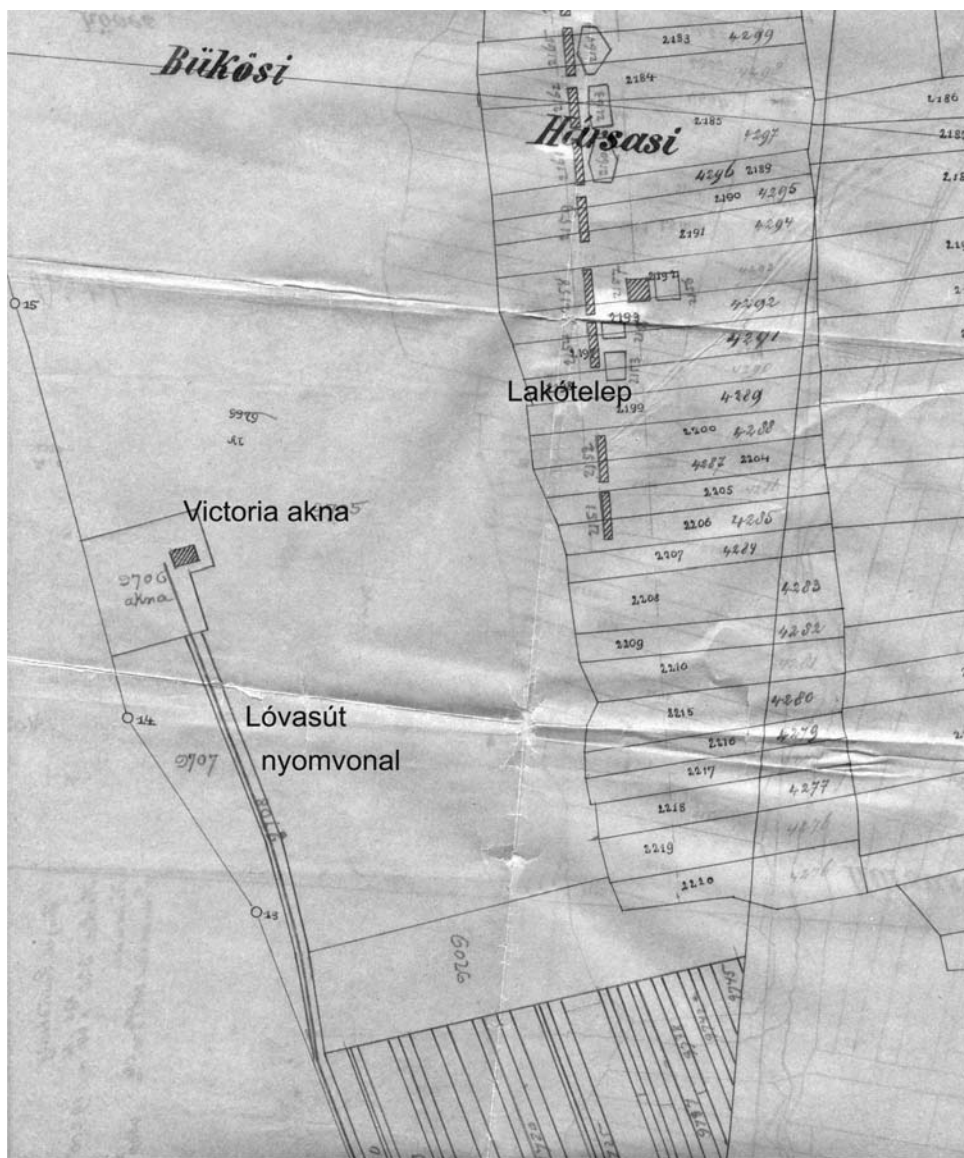
Magyar Országos Levéltár
 (E 1359, 44. cs., 77. b.)

- 2.) A telepen van építve 10 szobás és pedig
 1. szobával, konyhával, exek. mindegyikében
 van 4 szoba, 4 konyha, padlózat, valamint
 cserepellel fedett, jó anyagból épült és jókora
 kővel becsüveltek egyenként 12500ft. építve. - 12,500ft-
- 3.) A 10. számú tölgyes ház ill. 4 szobás,
 2 konyha és egy folyosóval, földsz. anyag
 jól épült cserepellel fedett - - - - - 5000ft-
- 4.) A telepház tölgyes 50 méter mélységű
 ház, vascsövél - - - - - 1500ft-
- 5.) A 304. számú tölgyes felvett 414 tölgyes
 304. számú ház, ill. 4 szoba 5 konyhával
 kővel anyagból épült, fűtésvel felve
 körkép karban - - - - - 3500ft-
- 6.) Magasornon beltelek - - - - - 500ft-
- 7.) A 113. számú tölgyes felvett 304.
 2. számú ház, utca és kert 304. számú
 ház, ahhoz ill. 2 szoba konyhával kővel
 kővel, kővel anyagból épült cserepellel
 felve és utcaon egy istálló 3 lakos egy
 kamara és pékek körkép karban, egy kővel
 vascsövél és pinxre becsütele. - - - - - 1800ft.
- Építve - - - - - 30550ft.

inven. hárminchatszötöt házi ötven forint
 s. k. - Mely után a jegyzőkönyv becsütele
 és aláíratt.

Feljegyzés 1877. feb. 20.
 Ráskai Mihály s. k. járásbíró.
 László József s. k. építő mester mint
 hitel becsü. - Fűrészáros Tamás s. k. építő
 és becsü. - Radó János s. k. bíró mint
 becsü. - Nagy László s. k. mint becsü.
 Felvett Mihály s. k. Victoria társaság lép.
 viselője. - (P. J. J.)

Magyar Országos Levéltár
 E 1359, 44. cs., 77. t.

Victoria-akna a lóvasút egy részével és a lakótelep

3. A 10. sz. tisztí ház áll 4. szobából, cseréppel fedett 5 000 frt. A telephelyhez tartozó 50 m mélységű kút vascsővel 1800 frt.” A telkek értékét, amelyeken a házak álltak 1 500 Ft-ra becsülték. A kút a tisztí ház melletti út É-i oldalán helyezkedett el, D-ről a 6. épület mögött.

A DGT-nek 1894-ből származó, a Magyar Orvosok És Természetvizsgálók vándorgyűlésére készült ismertető anyagában leírták, hogy 36 munkáslakást bérelnek a Victoria Részvénytársaságtól Hosszúhetényben.⁴

Az alapításkor, bizonyára az alapítókról, illetve a mellette működött aknáról Victoria telepnek nevezték el. A későbbiekben, mikor a Victoria Rt.-t a DGT felvásárolta, ez utóbbi tulajdona lett. Az 1920-as évek körüli magyarosítási hullámban keresztelték át a Hársasi dűlőnévről Hársas telepnek.⁵

A korabeli térkép mutatja a bányaudvart az oda vezető vasúti pálya nyomvonalát és hozzá viszonyítva, meglehetősen közelségben a lakótelep szélső házait.

A vasút nyomtávéra nem történt említés. Előkerült viszont egy kézzel írott utasítás, amely a pályán való szállítás biztonsági előírásait foglalja össze.⁶ Újabban fellelt térképvázlatok bizonyítják, hogy az egykori Victoria akna közelében futott, mint korábban erre már utaltunk, mind a komlói homokvasút, mind pedig a kőbányai vasút nyomvonala.

A Victoria Társaság hosszúhetényi megtelepedését szolgálta még, hogy a bányaatelkek adományoztatásával (engedélyeztetésével) párhuzamosan 1872. szeptember 29-én – nyilvános árverésen – megvásárolta a hosszúhetényi „304. sz. telekben foglalt s tulajdonát képező 304. sz. megyei házat udvarral és telekkel”. A bányatársaság képviselőjében itt is Riegel Antal járt el.⁷ A vételár az árverés folyamán 2405 Ft lett. A törvényhatóság megbízottja Forray Iván főszolgabíró volt. A vételárból 1116,6 Ft-ot helyben kiegyenlített. A maradék összeget 1878. március 8-án fizették be. A befizetést Tettes Károly szolgabíró segéd igazolta. A korabeli kataszteri térképen a 304 sz. telek és épület beazonosítható. Az 1877. évi értékbecsléskor a következő szöveggel vették listába: „A 304. sz. telekkönyvi jegyzőkönyvben felvett 414. hrsz-on felvett 304. sz. ház áll 7 szoba, 5 konyhából, kevert anyagból épült, faszindellyel fedve, közép karban 3500 ft. Ugyanennek beltelke 500 ft. 2. számú ház udvar és kert 3b hrsz-on fekvőséggel, a ház áll 2 szoba konyhából, kevert anyagból épült, cseréppel fedve-, az udvaron istálló 3 lóval, egy kamara és fészker közép karban, egy kút vascsővel és pincze becsértéke 1800 ft.”

A helyrajzi számok tekintetében némi ellentmondások mutatkoznak. A házszám viszont egyértelműnek látszik. Feltételezésünk szerint ez a falu központjában elhelyezkedő ház lehetett az induló bánya központja.

A telep közelében jelentős bányászati létesítmények épültek a 20. század közepén: a Vasas-Hosszúhetény függőkötélpálya és az a nagyvasúti pálya, amelyen a vasasi szenet szállították, illetve a építendő hosszúhetényi mélybánya termékét szállították volna a Mecseki Szénbányák pécsi szénelőkészítőjébe.

⁴ Az I. cs. k. szab. Dunagőzhajózási Társulat Pécs melletti Kőszénbányái 1984. A társulat ismertető anyaga = A Magyar Orvosok És Természetvizsgálók XXVII. vándorgyűlése tagjainak. 42. p.

⁵ Huszár Zoltán: Integrációs kísérlet a Duna-medencében a 19. század végétől a második világháború kezdetéig. Az Első Dunagőzhajózási Társaság (DGT/DGST) története, pécsi bányászata, különös tekintettel a Társaság pécsi szociális és oktatási infrastruktúrájára. Doktori (PhD) disszertáció. Pécs, 2007. 143. p.

⁶ Engedélyokirat (másolat). A hosszúhetényi Victoria kőszénbányától a hirdi megyei útig vezető lóvasút építésére és üzemeltetésére. Pécsi Bányásztörténeti Alapítvány (PbTA) archívuma.

⁷ 1872. évi 8/K,Z sz. Adásvételi szerződés (másolat). PbTA archívuma.

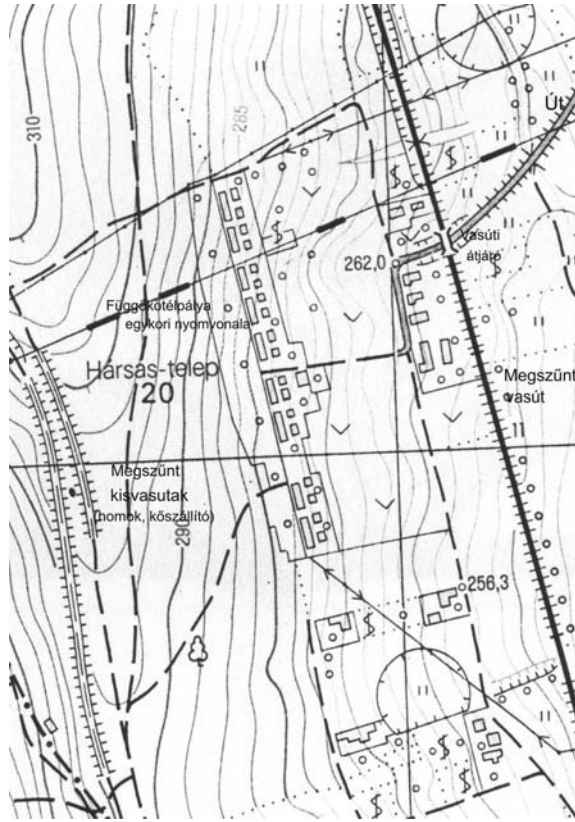
A 304. sz. hosszúhetényi ház és a hozzá tartozó telek a faluközponban

Élet a telepen, változások

A bányatelep a Victoria Társaság eladásával a DGT tulajdonába került. Az adónyilvántartások alapján és az említett „A Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XXVII. vándorgyűlése tagjainak” című 1894-ből származó tanulmányból ismert, hogy korábban a DGT már bérbbe vette a kolóniát, és bizonyára felvette munkaképes lakóit is a vasasi Thommen aknájához.

Fennállása során a telep számos korszerűsítésen mehetett át. Az idézett vascsővel ellátott kutat átépítették normál körszelvényűre, majd később még tovább is mélyítették, mert vízhozama csökkent. A továbbmélyítésre Bocz József emlékezett. Szerencsének mondható, hogy az egykori lakók egyik leszármazottjával, Bocz József bányatechnikussal, Vasas bányaüzem korábbi aknászával sikerült felvenni a kapcsolatot. Ő és nagyszülei is laktak a Victoria, ill. Hársas telepen. Részletes leírást tudott adni, mind a munkáslakások, mind pedig a tiszt lakások beosztására.

Egy-egy ház, mint korábban említettük, négy lakást tartalmazott. A lakrészek egy szobából és egy mai értelemben vett nagy konyhából álltak. A két középső lakásba egy közepén elhelyezkedő folyosóról lehetett bemenni. Ezt később beépítették, de a bejáratok a ház középső részében maradtak. A két szélső lakás bejárati ajtója a ház végében voltak elhelyezve. Az ablakok K-re néztek. A D-ről számított harmadik és negyedik háztól K-re helyezkedett el a bányatiszti lakás, amely két kétszobás lakrészt foglalt magába. A ház É-i felén – a K-i és Ny-i oldalon voltak

Hársas telep és környezetének helyszínrajza az 1960-as években

a konyhák, amiket egy-egy folyosóról lehetett megközelíteni. E folyosókról az első szobába került a belépő, majd az első szobából a másodikba lehetett jutni. Tehát praktikus elhelyezésről nem lehet beszélni.

1960. körül a házak kismértékű felújításon estek át. A belső tereket is átalakították. Az amúgy sem túl nagy méretű konyhából – amely a napi tartózkodás fő színtere volt a munkáslakásoknál – leválasztottak egy kis előszoba és kamra részt. A tisztí lakásoknál pedig kamrát és WC-t építettek az előszobák É-felében.

A lakók maguk is igyekeztek otthonosabbá tenni környezetüket. Az építéskor minden házhoz tartozott konyhakert, egy kisebb tüzelő tároló, disznóól és udvari WC. Később pincéket is kialakítottak. Az említett kúton kívül közcélokot szolgált még három darab kemence, két füstölő, tűzoltó szertár és egy légoltalmi pince is. Ezek egy részét valószínűleg nem a telep létesítésével egyidejűleg építették, hanem már a DGT korszakban az igényekhez igazították.

Adatközlőm nagyapja a 20. század elején innét vándorolt ki, és egy esseni bányában vállalt munkát. Egy nagy bányaszerencsétlenség miatt hazatért, és to-

A telep egyik háza az udvarral és a melléképületek egy részével

vábra is a Victória telepen laktak. A családja birtokában vannak olyan fotók, amelyek a telepi élet pillanatképei, de a háttérben látható egy-egy házrészlet. (Hasonló képeket kaptam a jelenleg Németországban élő Hábcenczius Edittől.)

Szintén a nagyapja elbeszélése alapján tudja, hogy a teleptől délkeletre is volt egy kismélységű akna, amelyből egy „bricskával érkező” magánvállalkozó kívánt szén bányászni, aki részben természetben fizette őket. A fizetésükhöz mindig egy hordó sört kaptak, amit a bányában összegyűlt nagymennyiségű vízben hűtöttek le, majd közösen fogyasztottak el. A szénbányászatig viszont elsősorban a bányában jelentkező sok víz miatt nem sikerült eljutniuk. Egy ismeretlen eredetű (a Magyar Országos Levéltárban a DGT iratok között fellelt) térképvázlaton – a megjelölt helyen, két vízfolyás között – valóban látható egy akna „Schacht” felirattal. Ha ez volt az akna, akkor egyáltalán nem meglepő a sok víz. Később ennek közelébe telepítették a Thommen aknát, majd Vasas Bányaüzemet ellátó víz-kutakat. Ugyanezen térképvázlaton, a teleptől K-re jelölt hely a „Brunnen Csárda”.

Később is működött itt egy kocsmá, a „Ponnert”, amely esetenként még a 20. század hetvenes éveiben is ellátta az itt lakó és ide tévedt bányászokat sörrel és más innivalóval. A kocsmá épületét ma is lakóházként használják.⁸ Korszerűsítést jelenthetett a lakóházak villamos energiával történő ellátása, amelyre bizonyíték, egy DGT terv-térkép, amely a Szt. Miklós akna energiaellátási tervét tartalmazza 1939-ből.⁹ A vezeték a Hársas telep mellett halad el, így a bekötés lehetővé válhatott.

A telep megszűnése, a terület mai helyzete

A telep ellátása, az emberi életkörülmények biztosítása egyre nagyobb gondot okozott a Mecseki Szénbányáknak és Baranya megye vezetőinek is, ezért elhatározták, hogy a bányász lakásépítésekkel párhuzamosan a Hársas telepet felszámolják. A korabeli sajtókiadvány szerint 60, gazdaságosan fel nem újítható régi bányászlakás pótlására kaptak lehetőséget.¹⁰ A bányavállalat és a hatóságok a Hársas telep megszüntetése mellett döntöttek. Az említett kiadványban leírták, hogy nemcsak a Hársas telepet bontották le, hanem Hosszúhetényben a mai Hármashegy utcában is 22 lakást. Az ikeraknák építéskor felvonulási épületek voltak, majd pedig átalakították ezeket lakóházakká. A bérlőkkel elfogadtatták, hogy részükre jobb lakásfeltételek biztosítása mellett járuljanak hozzá elköltözésükhöz. A költözés az itt élők emlékezeté szerint is 1979–80-ban történt.¹¹ Elvileg minden akkori lakó új lakást kapott Pécs-Kertvárosban az Enyezd utcában. Az áttelepített nyugdíjasok teljesen ingyen vehették igénybe az új lakást. A munkaviszonyban állóknak 20 ezer forint használatbavételi díjat kellett fizetni. Az emberek többsége nem szívesen ment. Akik a falusi környezetben éltek le korábbi életüket, azok nehezen barátkoztak meg azzal a gondolattal, hogy ugyan sokkal komfortosabb, de zsúfolt városi környezetben kell majd élniük. Akiknek más volt az elképzelésük, elcserélhették az Enyezd utcai lakást egy alkalmas cserepartnerrel. Ezzel a Victoria, majd Hársas bányatelep megszűnt létezni.

Korábban is voltak magánházak a területen, de időközben több magánház is épült az új vasúti pályától K-re, az egykori Ponnert kocsmá vonalában. Ez a laza házcsoport a Hársas utca nevet viseli. Megközelítése Hosszúhetény É-i végétől lehetséges egy nagyon rossz állapotú bitumines úton, amelyet valamikor a Vasas–Hosszúhetény közötti kötélpálya miatt, annak közelébe építettek. A megszüntetett nagyvasúti pálya alatt egy keskeny aluljárón lehet áthaladni. A kötélpálya tartóoszlopait lebontották. A teleptől Ny-ra levő vasút nyomvonalon, amelyen – különböző időszakban, eltérő funkciókkal – egykor három vasúti pálya vezetett, ma egy erdei út halad, amelyet a közeli földek művelői és a vadászok gyakran használnak. A Victoria akna és a Szt. Miklós akna és táró helye jelenleg nincs megjelölve. A Szt. Miklós akna és táró egykori helyszínét, az „Ádám gödre” elnevezésű rendelkező kis völgyben, benőtte a bozót és csak néhányan ismerik. Az ötvenes években még rövid szakaszon a táró nyitva állt.

⁸ Bezerédy Győző: Hosszúhetény. Száz magyar falu könyvesháza. Budapest, 2000. 60. p.

⁹ Tervezett 220V vezeték.

¹⁰ Bándy Gábor: Lebontott bányászkolónia Hosszúhetényben = Dunántúli Napló zsebkönyvtára (3) 1979. 83–87. p.

¹¹ Feld Jánosnak a vasasi iskola nyugdíjas tanárának és asszisztens feleségének szíves közlése.

Később is működött itt egy kocsmá, a „Ponnert”, amely esetenként még a 20. század hetvenes éveiben is ellátta az itt lakó és ide tévedt bányászokat sörrel és más innivalóval. A kocsmá épületét ma is lakóházként használják.⁸ Korszerűsítést jelenthetett a lakóházak villamos energiával történő ellátása, amelyre bizonyíték, egy DGT terv-térkép, amely a Szt. Miklós akna energiaellátási tervét tartalmazza 1939-ből.⁹ A vezeték a Hársas telep mellett halad el, így a bekötés lehetővé válhatott.

A telep megszűnése, a terület mai helyzete

A telep ellátása, az emberi életkörülmények biztosítása egyre nagyobb gondot okozott a Mecseki Szénbányáknak és Baranya megye vezetőinek is, ezért elhatározták, hogy a bányász lakásépítésekkel párhuzamosan a Hársas telepet felszámolják. A korabeli sajtókiadvány szerint 60, gazdaságosan fel nem újítható régi bányászlakás pótlására kaptak lehetőséget.¹⁰ A bányavállalat és a hatóságok a Hársas telep megszüntetése mellett döntöttek. Az említett kiadványban leírták, hogy nemcsak a Hársas telepet bontották le, hanem Hosszúhetényben a mai Hármashegy utcában is 22 lakást. Az ikeraknák építéskor felvonulási épületek voltak, majd pedig átalakították ezeket lakóházakká. A bérlőkkel elfogadtatták, hogy részükre jobb lakásfeltételek biztosítása mellett járuljanak hozzá elköltözésükhöz. A költözés az itt élők emlékezte szerint is 1979–80-ban történt.¹¹ Elvileg minden akkori lakó új lakást kapott Pécs-Kertvárosban az Enyezd utcában. Az áttelepített nyugdíjasok teljesen ingyen vehették igénybe az új lakást. A munkaviszonyban állóknak 20 ezer forint használatbavételi díjat kellett fizetni. Az emberek többsége nem szívesen ment. Akik a falusi környezetben éltek le korábbi életüket, azok nehezen barátkoztak meg azzal a gondolattal, hogy ugyan sokkal komfortosabb, de zsúfolt városi környezetben kell majd élniük. Akiknek más volt az elképzelésük, elcserélhették az Enyezd utcai lakást egy alkalmas cserepartnerrel. Ezzel a Victoria, majd Hársas bányatelep megszűnt létezni.

Korábban is voltak magánházak a területen, de időközben több magánház is épült az új vasúti pályától K-re, az egykori Ponnert kocsmá vonalában. Ez a laza házcsoport a Hársas utca nevet viseli. Megközelítése Hosszúhetény É-i végétől lehetséges egy nagyon rossz állapotú bitumines úton, amelyet valamikor a Vasas–Hosszúhetény közötti kötélpálya miatt, annak közelébe építettek. A megszüntetett nagyvasúti pálya alatt egy keskeny aluljárón lehet áthaladni. A kötélpálya tartóoszlopait lebontották. A teleptől Ny-ra levő vasút nyomvonalon, amelyen – különböző időszakban, eltérő funkciókkal – egykor három vasúti pálya vezetett, ma egy erdei út halad, amelyet a közeli földek művelői és a vadászok gyakran használnak. A Victoria akna és a Szt. Miklós akna és táró helye jelenleg nincs megjelölve. A Szt. Miklós akna és táró egykori helyszínét, az „Ádám gödre” elnevezésű rendelkező kis völgyben, benőtte a bozót és csak néhányan ismerik. Az ötvenes években még rövid szakaszon a táró nyitva állt.

⁸ Bezerédy Győző: Hosszúhetény. Száz magyar falu könyvesháza. Budapest, 2000. 60. p.

⁹ Tervezett 220V vezeték.

¹⁰ Bándy Gábor: Lebontott bányászkolónia Hosszúhetényben = Dunántúli Napló zsebkönyvtára (3) 1979. 83–87. p.

¹¹ Feld Jánosnak a vasasi iskola nyugdíjas tanárának és asszisztens feleségének szíves közlése.

T. PUSZTAFALVI HENRIETTE

A KISDEDÓVÁS MAGYARORSZÁGON A DUALIZMUS IDEJÉN

Egy pécsi magánintézet története

Magyarországon amilyen nehezen, hosszú évek után jöhetett létre az első kisednevelő intézmény, olyan hamar terjedt el szerte az országban. A lelkes tanítók és kiseddóvók kitartó munkájának köszönhetően, a szakmai munka és a szervezés terén végzett tevékenységük folytán fejlődhetett magas színvonalra a kiseddóvás, mely a kisgyermek hazai intézményes nevelését Európa szerte elismertté tette.

ELŐZMÉNYEK

Csupán utalni szeretnék azokra a korai elődökre, akik filozófusként vagy nevelőként fontosnak tartották a gyermekek korai tudatos nevelését. Ezen neves filozófusok vagy nevelők közé tartozott Platón, Arisztotelész, Quintilianus, később Thomas Morus, Jan Amos Komenský (Comenius), akik elméleti műveikben valamennyien hasonlóan gondolkodtak a gyermekek korai tudatos neveléséről. Szerintük a gyermekek korai nevelésénél meghatározó az a személy, aki folyamatosan tárja fel előttük a körülöttük lévő világot. Amilyen módon teszi mindezt, olyanná válik a felnövekvő gyermek is. Hiszen ismerjük Platón gondolatát, mely szerint „az egészséges nevelés és oktatás jó természetet támaszt, ugyanakkor az egészséges természet, ha ilyen nevelésben részesül, elődeinél különbbé válik...!”¹ Platón ugyanitt írja le az elkülönítetten folyó korai, az iskolás kor előtti nevelés lehetőségét.

A teljesség kedvéért meg kell említeni az óvoda intézményének európai fejlődéstörténetében a „dame school”-ok működését és „játék- és a kötőiskolákat”, melyek Németalföldön és az észak-európai országokban terjedtek el.² Európában az első megvalósult óvoda Robert Owen nevéhez fűződik, New Lanarkban, aki „Jellemképzési Intézet” néven nevelési és képzési intézetet nyitott textilgyárának dolgozói számára, ezt azonban tartalmi tevékenységét illetően még nem hasonlíthatjuk a mai óvodákhoz.³ Nem sokkal később, a valóságosan is meginduló óvodamozgalom az angol Samuel Wilderspin nevéhez köthető, aki „Infant School” néven hozta létre intézetét. Itt az oktatás alapelvei szerint a gyermekeket oktató és foglalkozásokkal lekötő mindennapi tevékenység zajlott. Ő mondta ki, hogy az óvoda a gyermekek tervszerű tanításának a helyszíne legyen, e mellett egész nevelő munkáját a humanisztikus elvek vezérelték.⁴ Hasonló nagyságú elődként említhető meg a svájci pedagógus, Johann Heinrich Pestalozzi, aki sajátos pedagógiai rendszert alakított ki. Módszerének középpontjában a szemléltetés és az érzékszervi tapasztalás állt. Beszédgyakorlata elemeinek sorával tárta fel az ismereteket a gyerekek előtt.⁵

---

¹ Platón: Minden a neveléstől függ = Állam, IV. könyv. Gondolat, Budapest, 1988. 5. bekezdés

² Vág Ottó: Az óvodai nevelés kialakulása. Budapest, 1969. 47. p.

³ Robert Owen: Nevelés és társadalom. Tankönyvkiadó, Budapest, 1957. 46. p.

⁴ Vág Ottó... i.m. 1969. 163. p.

⁵ Johann Heinrich Pestalozzi válogatott művei. Tankönyvkiadó, Budapest, 1959. 31. p.

A KISDEDŐVŐK MAGYARORSZÁGI KIALAKULÁSA

A teljesség igénye nélkül, csak azokat a főbb eseményeket szeretném megemlíteni a témához kapcsolódóan, amelyek jelentős befolyással bírtak a magyarországi kisednevelés története szempontjából, és meghatározták az általam vizsgált időszakot.

A magyarországi kisednevelés intézményesített formájának kialakulását alapvetően a társadalmi szükségletek és gazdasági változások hívták életre. A 19. század elején az intézményesített nevelésre csak a gyermekek hatodik életéve után kerülhetett sor a Ratio Educationisnak köszönhetően, bár, mint a korabeli viszonyokat ismerjük, csak a társadalom bizonyos része élt, vagy csak bizonyos része tudott élni ezzel a lehetőséggel. A megváltozott gazdasági viszonyok – mint például a kapitalista gazdasági rendszer kialakulása – az ország központi helyén érzékelhetők elsőként, így Budán és Pesten. A polgári családokban a gyermekekkel való foglalkozás és ellátás biztosított volt a dajka vagy nevelő személyében. A családi nevelésben a felvilágosodás kiteljesedésének és Rousseau hatásának köszönhetően is a gyermekekkel való közös tevékenység kezdett elterjedni. A nők mind fokozottabb munkába állása jelentős életmódbeli változásokat hozott, többek között megoldatlan lett a kisgyermek napközbeni felügyelete.

Brunszvik Teréz grófnő, a magyarországi kiseddek intézményes nevelésének megteremtője, lelkes munkája során sokszor ütközött ellenállásba, elutasításokba, amit saját naplójának feljegyzéseiből ismerhetünk meg: „a népnek engedelmességre és nem nevelésre van szüksége”, állították a kor befolyással bíró politikusai.⁶ Elszántsága, ismeretei és tapasztalatai mégsem tudták eltéríteni akaratától, melynek eredményeként Budán felállításra került az első hazai kisedővő intézet, Angyalkert néven, 1828. június elsején. A működtetésben Pestalozzi pedagógiai tevékenysége és Samuel Wilderspin tanításai voltak számára az irányadók. Az első tanító férfi volt, az oktatás német nyelven folyt a 2-4 éves korú gyermekek számára. Az intézmény fenntartásához és azért, hogy szegény és árva gyerekek is látogathassák az intézetet – hiszen számukra más nevelés és oktatási lehetőség nemigen volt adott –, kellő anyagi támaszra is szükség volt, ezért egy támogató egyesület megszervezéséhez fogott Brunszvik Teréz grófnő, melyet ugyan jóval később, de sikeresen életre hívott. Így alakult meg az európai kontinens első Kisedővő Egyesülete Pesten, 1834. augusztus másodikán. Két évvel később Bécsben, a budai óvodák mintájára – **Brunszvik Teréz** irányításával – felállították az első kisedővőt, mely a mai Ausztria területén az első volt.⁷

A kisedővők sikeres elterjedése magával hozta azt az igényt is, hogy képzőintézetet alakítsanak ki hazánkban, mely 1837-ben nyílt meg Tolnán.⁸ A kised-

⁶ Bilibok Péterné–Sebestyén Istvánné–Zibolen Endre: Első óvodáink életéből. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 53. p.

⁷ Manfred Berger: Kindergartenpädagogik. 2000 – online – Handbuch

⁸ Az első képzőintézet Tolnán, Festetics Leó gróf e célra felajánlott házában nyílt. Az Óvóképző első igazgatója Wargha István volt, aki a magyar óvodapedagógia kiváló művelője, az Akadémia levelező tagja volt. 1843-ban könyvet is megjelentetett „Terv a kisedővő-intézetek terjesztése iránt a két magyar hazában” címmel. A képzőbe eleinte csak férfiak jártak, majd 1858-tól már 2 nő is szerepel a tanulók sorában.

óvók szakmai iránymutatójaként is működött a Képző, hiszen eleinte tanítók végezték a gyermekekkel való foglalkozást és az óvodák inkább hasonlítottak elemi iskolára, ahol alapvető ismeretek elsajátítása, oktatása folyt.

A kiseddóvás hazai történetének jelentős állomása volt az 1848-as első felelős kormány kultuszminiszterének, **Eötvös Józsefnek** a működése és kiállása a népnevelés eszméje mellett. Alább idézett beszédének részletéből is erről győződhetünk meg, melyet a törvényhozásban mondott el: „Teljes meggyőződésem szerint a kiseddóvás a népnevelésnek egyik fő ágát teszi. Bizonyos tekintetben a népnevelés alapjának lehet nevezni. (...) igen rosszul teljesíteném kötelességemet, ha a kiseddóvásra nem terjeszteném ki figyelmemet.”⁹ A törvény tényleges megszületésére azonban még sok időt kellett várni. Magyarországon a szabadságharc bukása utáni időszakban lelassult a kiseddóvók terjedése, ezt statisztikai számadatokkal is igazolhatjuk: 1847-ben már 68 óvoda működött, 1867-ig csak 97-re nőtt a számuk. A kiegyezést követő időszakra a gyors növekedés volt jellemző, 1891-ben már 844-re (Ballai Károly szerint csak 757-re) nőtt az intézmények száma.¹⁰

A PÉCSI KISEDÓVÓ INTÉZETEK. A KEZDET

Az országos helyzetet képezi le Baranya, és így Pécs óvodái élete is, bár az óvodák számának növekedése itt nem volt jelentős a kiseddóvó törvény megszületéséig. Pécssett az első óvodát **Kohlzer János** – egyesületi tanító és testnevelő – alapította 1839-ben, az ország 22. óvodájaként.¹¹ Ez az intézmény magánóvoda volt, amit a tanító maga tartott fenn, majd később elnyerte Scitovszky János püspök támogatását, amely intézmény fennmaradását jelenthette, mert a létrejövő alpból támogatta az intézmény működését, fejlesztését.¹² Az első pécsi óvoda nem különbözött az országban működő hasonló intézetektől, a másutt folyó, inkább iskolainak nevezhető munkától, hiszen tanórákról és év végi vizsgákról olvashatunk a korabeli beszámolókból – hasonlóan, mint Ney Ferenc tapasztalta és ezt az országos kiseddóvói körképében megfogalmazta.¹³

1847 után (Kohlczér halálát követően, annál egy évvel később) **Szigriszt János** nyitott egy új óvodát a pécsi belvárosban, mely hasonlóan működött, mint elődje, azzal a különbséggel, hogy a kiseddóvói állást a kántori állással kötötték össze, talán a kisebb települések mintájára, ahol is az elemi tanítói állás a kántorsággal járt együtt. Meg kell jegyeznünk azt is, hogy az óvoda vezetését illetően

⁹ Eötvös József: Válogatott pedagógiai művei. Felkai László (szerk.). Tankönyvkiadó, Budapest, 1957. 115. p. Eötvös József mindezt 1848-ban mondta hetedik beszédében, amikor miniszterként felhatalmazták arra, hogy az „elemi oktatással kapcsolatba hozandó kiseddóvó intézetek ügyében” törvényjavaslatot dolgozzon ki.

¹⁰ Ballai Károly: A magyar kiseddónevelés fejlődéstörténetének vázlata 1843–1914. Athenaeum, Budapest, 1916. 6. p.; A statisztikai adatok igen eltérőek, ezért csak hozzávetőlegesen és tendenciákat bemutató fogadhatjuk el azokat, ismervé a korabeli adatszolgáltatás sajátosságait.

¹¹ A magyar kiseddóvás és nevelés rövid története. Az országos Kiseddóvó-egyesület megbízásából és a magyar kiseddóvás társadalmi fölkarolásának félévszázados megünneplése alkalmából írta: P. Szathmáry Károly (Országos Kiseddóvó-Egyesület titkára), Pest, 1887. OSZK 73. p.

¹² Registri Annorum 1839–1844 Johann Kohlzer – német nyelvű kérelme, melyet a püspök, miután az év végi vizsgán meggyőződött az intézményben folyó tanítás kellő mélységéről és a keresztény hit gyakorlásáról, a választmány által felajánlott összeg kamataival támogatott.

¹³ Ney Ferenc: Egy kis utazás 's néhány szó a kiseddóvás ügyében = Társalkodó, 1845. július hatodikán.

mind Koholczernél, mind Szigrisznél a felesége besegített az intézmény munkájába. Szigriszt János 1859-ben bekövetkezett halála után testvére, **Szigriszt József** tanító alapított egy újabb kisdednevelő intézetet a városban.¹⁴

Ő 1858-ban fordult a Pécs Városi Tanácshoz német nyelvű beadványával, és kérte egy kisdedóvó megnyitásának engedélyezését.¹⁵ Ami korábbi életútját illeti, a tanító részt vett a magyar szabadságharcban, majd politikai fogolyként került Pécsre fogházba 1850-ben, hét hónap elzárásra. Utána katonai szolgálatra kötelezték, így az 52. gyalogezredbe sorozták be, majd három év után kérésére felmentették a szolgálat alól.¹⁶ Ezt követően nem települt vissza Budára, hanem itt telepedett le városunkban, és eleinte magánoktatásból tartotta fenn magát, majd később határozta el egy kisdedóvó megnyitását. A kérelmére válaszként megkapta az engedélyt a városi tanácstól, Girk György püspöktől és a soproni Helytartótanáctól egyaránt.¹⁷ Az óvoda 1860. február 1-jén nyílt meg, az Apáca utca 12. számú házban. (Az épület ma is ugyanabban a formában áll.) Az óvoda 7 gyermekkel indult, ezért szükséges volt szélesebb körben is ismertté tenni az intézetet. Szigriszt intézménye népszerűsítése érdekében a helyi újságok oldalain adta hírül a nyilvános vizsgák időpontját, majd magukról a vizsgákról is beszámolt a lapok hasábjain. A Pécsi Lapokban még arra is felhívják a lakosok figyelmét, hogy az intézetnek mennyire előnyös hatásai vannak a gyermekekre. A nyilvános vizsgáról (5-9 év közötti gyerekek jártak ide) a Pécsi Lapok 1860. szeptemberi számában az alábbiakat olvashatjuk: „Volt szerencsénk a kisdedóvóda f. hó 24.-én tartott, s igen sikerült próba tétén jelen lehetni. Szigriszt kisdedóvodai tanító a várakozást felülmúlta, s tetteg is bebizonyította, hogy ő e szakmára született. A próbát nagy vendégkoszorú tisztelte meg.”¹⁸ A vizsgákon a versmondáson és a hazafias himnusz eléneklésén kívül hittanból is számot adtak a gyerekek, a nagyobbak pedig az olvasás, írás, számolás és franciayelv-tudás tárgyköreiből számoltak be a nagyközönség előtt. Szigriszt az intézet fennmaradását remélte ettől a nyilvános bemutatkozástól, és bízott abban, hogy a város és az egyház felkarolja. A nyilvánosság és a jó munka segített elfogadtatni az óvodát a helyi lakosokkal. A püspök a korábbi alap kamataival, a Scitovszky alapítvány 1700 forinttal támogatta az intézetet.¹⁹

Az igazgató a kisdedóvó fenntartását más tevékenységgel is próbálta kiegészíteni, így éveken át hirdette a pécsi újságokban a 'tánc és illemórák tartását', a kisdedóvóda növendékein túl, más 5–9 éves korú gyermekek számára, melyet csekély díjazás ellenében lehetett igénybe venni Herczenberger József tánctanár vezetése mellett.²⁰

Az óvoda növendékeinek száma az első évben 38 volt, a következő évben már 70 főre emelkedett. Az óvoda népszerűségéhez az is hozzájárult, hogy bekapcsolódott Pécs város közös ünnepéelyeibe, és erről a korabeli lapokban is beszámoltak, mint

¹⁴ Mindkét óvó tudóvészben hunyt el.

¹⁵ BML Pécs város mutató 3934/1858 Klein Kinderbewahranstalt-kérelem.

¹⁶ Ebben az időben a tanítók katonai szolgálat alóli mentességet élveztek, ezért menthették fel oly könnyen a szolgálat alól.

¹⁷ A soproni Helytartótanács rendezetlen 46 doboz iratanyagában ezt az engedélyt nem találtam meg.

¹⁸ Pécsi Lapok, 1860. szeptember 30. 95. p.

¹⁹ BML Pécs város közgyűlése 5520/1862

²⁰ Pécsi Lapok, 1860. december 30. 210. p. Hirdetések rovat

például a gyerekek 1861-es városi majálison való részvételéről. Szigriszt József aktívan részt vett a város közéletében is. Sikeres tevékenységének elismeréseként várta, hogy a Tekintetes Tanács évi díjazásban részesíti, mint kisdedintézeti tanítót, amit beadványában is kért, de ezt a segílyt nem kapta meg, ugyanakkor elismerték nagyságát és az óvodák iránti nagy szükségét, de mégis elutasították²¹. Nagy József, akkori pécsi polgármester felkérte, hogy készítsen tervezetet a bel-, a budai- és szigeti külvárosban felállítandó óvodák költségeiről. Szigriszt ezt a jelentést el is készítette, a Tanácsülési jegyzőkönyvbe az alábbiak kerültek: „Tanodaügyi választmány 5383. hsz. előterjeszti a pécsi külvárosokban szükségesnek mutatkozó kisdedóvodák felállítása érdemében azon véleményét, mikép azok felállítása és fenntartása jelen körülmények közt a házi pénztár nem terhelhetvén, életbe léptetésük inkább egy alakítandó jótékony női egyesület feladataihoz sorolattik.”²² Mint a korábbi országos statisztikai adatokból is láthattuk, az óvodák gyarapodása igen csekély mértékű volt, hiszen a felállításhoz és a fenntartáshoz szükséges pénz nem állt a község rendelkezésére.

A GYERMEKEMHELYEK²³

Ezen időszak alatt, Pécs város igazgatásától függetlenül szerveződött mégis egy óvoda, ami a lelkes pécsbányai plébánosnak, **Vojtyák Antal**nak volt köszönhető, aki később a kisdedóvó igazgatója is lett. Az intézmény 1866 augusztusában nyitotta meg kapuit a bányamunkások gyermekei előtt, és ezt az óvodát a Császári és Királyi Dunagőzhajózási Társaság bányafőnöke, Schroll József által nyújtott 4000 forint költségen állították.²⁴ Az itt élő gyermekek leginkább azért jártak az óvodába, hogy az iskolai előmenetelüket segítsék a nyelv elsajátításával, hiszen a bányászfeleségek otthon tartózkodtak, és a gyermekek jórészt csak a délelőtt folyamán látogatták az óvodát. Az óvodába 50-nél több gyermek járt, az oktatási anyagban helyt kapott a vallás, az erkölcsi nevelés és más szellemet képző tudományok is, bár az „időt jobbadán játszva a testgyakordai udvarban töltik”.²⁵ A plébános elkötelezettségét az is alátámasztja, hogy az országosan szerveződött, Alapnevelők Első Országos Nagygyűlésén is részt vett, a másik pécsi óvó (Szigriszt József) csak regisztráltatta magát, de nem jelent meg.²⁶ E

²¹ BML Pécs város közgyűlése 619/1864. Szigriszt József kérvénye, egy melléklettel

²² BML polgm. mutató 1179/ 1864. BML polgm. mutató 5383/ 1864, BML Pécs város közgyűlése 7083/1864. Tan. jkv.

²³ Fontos értelmeznünk a következőket: a korabeli kisdedóvó kifejezést arra az intézményre alkalmazzuk, melyben a képzett óvó rendszeres tevékenységgel is foglalkoztatta a gyermekeket. A nyári menedékház: csak a nyári időszakban működött, és a nem iskolás korú gyermekek napközbeni megőrzését vállalta, általában dajka képzéssel vagy avval sem rendelkeztek a menedékházak vezetői. Ilyenek a legnagyobb számban a mezőgazdasági művelést folytató településeken jöttek létre. Oktatási funkciójuk nem volt. Az ideiglenes menedékházak szintén a kampányszerűen folytatott mezőgazdasági munkák idején működtek. Az állandó menedékház: folyamatosan működő intézmény volt, minimális felszereltséggel működött, rosszabb viszonyok között, mint a kisdedóvók. A személyzet sem mindig rendelkezett kisdedóvói képességgel, elegendő volt a dajka képzés is - néhány esetben tanítói képzéssel rendelkező hölgyek is vezették az intézményt. Ezekben sokkal több gyerek volt összezsúfolva, oktatásban és nevelésben külön nem részesültek, csak gyermekmegőrzőként funkcionáltak.

²⁴ P. Szathmáry Károly: Emlékirat a magyarországi kisdednevelés nevezetesebb mozzanatairól, Budapest, 1878, Egyetemi Nyomda. 87. p.

²⁵ Kalauz, 1868. márciusi 10.

²⁶ Alapnevelők első országos nagygyűlés évkönyve, szerkesztette: Rapos József, 1868.

gyűlés fő célja a népoktatási törvényjavaslatot támogató nyilatkozat előkészítése volt, valamint az alapnevelők egyletének megalapítása. A népoktatási törvénytervezetbe a kiseddóvással kapcsolatosan tervezett 10 pont már nem került be, ezt elutasították a törvényhozásban a honatyák. Eötvös második minisztersége alatt a képviselőházban történt több interpelláció következtében, melyben a kiseddóvodákról, mint a népnevelés egyik kiegészítő részéről esett szó, ő maga kívánt törvény által gondoskodni, a következőket mondta: „ennélfogva tehát bátor vagyok a kiseddóvodák föladata és fölállítása iránt szintén egy törvényjavaslatot terjeszteni a Ház elé.”²⁷

A PÉCSI MAGÁNINTÉZET PÉNZÜGYI TÁMOGATÁSÁNAK MEGSZERVEZÉSE

A belvárosi kiseddóvó vezetője folyamatosan kérvényezte óvodája támogatását, és ígérte, hogy cserében szegény sorsú gyermekeket is felvesz intézetébe, de a pénz hiányára hivatkozva többször is elutasították. Az óvodát végül a Pécsi Takarékpénztár karolta fel, és 1868-tól évi 200 Ft segélyben részesítette az intézetet, hogy 15 szegény sorsú kisgyermek ingyenes oktatását lássa el.

Ezen kívül évi rendszerességgel táncvigalmat szerveztek a kiseddóvoda javára, amelyen a város előkelő lakosai adakozással támogatták az intézményt – olvashatjuk a Kalauz című lapban. Szigriszt József hatalmas energiával tevékenykedett, minden alkalmat megragadott intézete támogatására. Óvodájának tekintélyét például az is emelte, hogy több „tanférfi” tisztelte meg látogatásával. Többek között Eötvös József báró 1870-ben; Pauler Tivadar 1872-ben; Trefort Ágoston 1875-ben, akik mindannyian elismerően nyilatkoztak az óvodáról. (A vallás- és közoktatásügyi miniszteri látogatásoknak köszönhetően az óvoda állami segélyt is kapott az 1877-es és 1878-as évben: 100–100 forintot.)

Szigriszt a város előljáróinál is sikerrel járt, mert az 1872-es évtől elnyerte óvodája számára a város segélyezését is, mikor is évi 300 Ft-ot utaltak át számára, cserében 25 szegény sorsú gyermeket kellett ingyenes oktatásban részesítenie.²⁸ Akkoriban az épület már nem volt elég nagy a sok gyermek számára, és a bérelt házak sem jelenthettek biztonságot.

A végleges megoldást egy Jótékony Nőegylet felállítása jelentette volna, de az már évek óta csak álomnak bizonyult.²⁹ 1871-ben végre megvalósulni látszott ez a lehetőség, és az egylet a szegények pártolását és egy megfelelő alap létrehozását tűzte ki célul. A Nőegylet alaptőke- növelése után elhatározta magát a kiseddóvó felépítésére. Azonban erre csak 1878-ban kerülhetett sor, egyrészt az anyagi támogatás megszervezése, másrészt a bürokratikus engedélyek beszerzésének hosszadalmas volta miatt.³⁰

²⁷ Eötvös József: Válogatott pedagógiai művei... i.m. 1957. 237. p.; Eötvös ezt 1870. április 7-én mondta, de a kiseddóvásról szóló törvényt halála miatt már nem tudta kivitelezni.

²⁸ BML Pécs város mutató 6146/1872. Rónaky Kálmán cikkében az 1871-es dátum szerepel, de én ezt a legkorábbi bejegyzést találtam.

²⁹ Emléklapok Pécs szabad királyi város multjából és jelenéből. Ágh Timót (szerk.). Taizs Nyomda, Pécs, 1894. 58. p.; A Jótékony Nőegyletet Jeskó Lajos evangélikus lelkész és Kaufmann József aranyműves kezdeményezésére hozták létre. „Az alakuló ülés 1871. január 29-én tartatott meg, melyen elnökké Cseh Edéné szül. Kövér Anna, ki e tisztet 1892. évben bekövetkezett haláláig viselte, alelnökké pedig Ráth Mátýásné választatott meg.” Jótékony Nőegylet Értesítő

³⁰ BML Pv. Pécs város közgyűlése – 11818/1882, 6219/ 1883, 9993/1883, 11659/1883

AZ ÓVODAI ÉLET TARTALMI VONATKOZÁSA: AZ OKTATÁS ÉS NEVELÉS KÉRDÉSEI

Az óvóval kapcsolatban fontos megjegyezni a következőket: tudjuk, hogy az óvodák tartalmi életének fejlődését hosszasan elemezhetnénk. Az óvodák eleinte az iskolai nevelés és oktatás gyakorlatát követték, hiszen a nevelők maguk is tanítók voltak és a korabeli gyakorlat ezt tartotta célra vezetőnek. Az intézetek vezetői és a képzőintézetek felelős szakemberei mindig is elkötelezettjei voltak a módszerek fejlesztésének, és a hazai sajátosságok figyelembe vételével kívánták a kisdednevelést javítani, mint Ney Ferencnél is látjuk: „összehangzó alapokra való állítása a kisdedóvásnak országszerte” elsősorban a cél, hangoztatta.³¹ Ugyanakkor Wargha István kijelenti, hogy az óvóintézet nem tanítóintézet, mégis sok oktatási elemet találhatunk az általa leírtakban, de azt is állítja, hogy a „gyermeket mulattatva kedves foglalatosságba merítse... és a gyermeknek főképp játék kell.”³² Módszere a szemléltetés és a társalgás volt.

A külföldi irányzatok is jelentős hatással voltak a hazai óvodák életére, hiszen a modern eszméket és gyakorlatot hozták, a megújulás forrásai voltak. A Fröbel-féle irányzatot a túlszabályozás jellemezte, és elmélete merevvé és mesterkeltté tette a foglalkozásokat. A Wargha-féle hagyományokat követők és Fröbeli tanokat követők után egy harmadik irányzatot képviselt a kisdednevelés gyakorlatában az egyeztetők irányzata.³³ Az ő érdemük, hogy a gyerekek aktivitását is alkalmazták. A Fröbel-iskola és az egyeztetők irányzatának végét jelentette a kisdedóvásról szóló törvény és a Morlen Emil által készített részletes végrehajtási utasítás, aminek főbb eleme a nemzeti irány, mint alapelem a heti foglalkozási terv készítése, de nem merev értelmezése ugyanakkor megóvta a gyermeket a túlzott testi és szellemi erőltől.

A nőegyleti óvoda felállításkor 1879-ben ez jelentős kérdést vetett fel az óvoda működését illetően, hiszen az akkor oly frissen és divatosan elterjedő Fröbel-féle irányzat számított a legkorszerűbbnek.³⁴ Ennek ellenére nem találtam olyan biztos adatokat kutatásom során, melyek ezt a feltételezést avagy kíváncsiságot megerősítették volna. Igen sok színes korabeli beszámolóval találkoztam, ami abban erősített meg, hogy az idejéről gyerekek vidáman mulatoztak akár a torna-gyakorlat bemutatásakor, akár a kerti mulatságokon, ahol Szigriszt bácsi a hegedűjével kísérte a gyermekek vidám énekét.³⁵ Azt gondolom, hogy az óvoda mindennapi gyakorlatába beépítette az új és szükséges változásokat, ugyanakkor megőrizte a hagyományos és jól működő elemeket.

Szintén szakmai sikernek is elkönnyelhető, hogy az intézmény megkapta az engedélyt dajkaképző tanfolyam megtartására.³⁶ Az 1892-es évtől kezdve több

³¹ Ney Ferenc: Egy kis utazás 's néhány szó a kisdedóvás ügyében. = Társalkodó, 1845. július hatodikán

³² Wargha István: Terv a kisdedóvó-intézetek terjesztése iránt a két magyar hazában, 1843

³³ Vág Ottó: Friedrich Fröbel. Tankönyvkiadó, Budapest, 1976.; Ballai Károly: A magyar kisdednevelés fejlődéstörténetének vázlatja 1843–1914, Athenaeum, Budapest, 1916.

³⁴ Néptanoda, VI. évf./ 28. szám, 1873. április. 19., 248–249. p.; A kor divatjaként a korszerűnek tartott Fröbel-féle óvodai életet tartják kívánatosnak itt is meghonosítani.

³⁵ Pécsi Közlöny, 1894. augusztus 19.- felhívás a nyári mulatság rendezvényére, f. hó 22.-én.; Pécsi Közlöny, 1894. augusztus 23. – beszámoló az ünnepegről

³⁶ MOL Vallás és Közoktatási Minisztérium, K. 305 84. csomó, Baranya megye 1894-3-4494, iratszám: 39465-93 és 40861-93

éven át folyt a képzés, ekkor már több mint harminc év tapasztalata állt az igazgató mögött. A tanfolyamon állandó és nyári menedékházakat vezető dajkákat képezték. A tanfolyamra való jelentkezési felhívás a Pécsi Közlönyben jelent meg, mely szerint a képzés hat hétig tartott, és a növendékek megismerkedtek a gyermekek rendre és tisztaságra, illedelmes magatartásra szoktatásával, ezen felül a játékkal való foglalkoztatásukkal.³⁷

1885-ben nyitotta meg a város az Ágoston téri népiskolát, melynek alsó szintjén egy állandó menedékhelyet alakítottak ki, ami tápintézzel volt összekötve.³⁸ Ez a város napszámosainak és munkásainak a gyermekei számára jelentett biztonságos elhelyezést, mivel a magánóvodában, majd az Egyleti Óvodában csak 40 gyermek volt felvehető és étkezésben nem részesültek, itt azonban étkezést is kaptak 10 korona ellenében. (Csak érdekességképpen említem meg, hogy a menhely vezetője Szigriszt János özvegye volt.³⁹) Itt kifejezetten csak a gyermekek megőrzése volt a feladat. A kiseddóví törvénynek való megfelelés miatt a Város vezetése az intézetet 1892-től kiseddóvívá minősítette át, bár felszereltségében és egyéb állapotában nem hajtott végre változtatást, fejlesztést.⁴⁰ Fontos megjegyeznünk, hogy valódi óvodaként a városban akkoriban még mindig csak egy intézmény működött, és ez a Jótékony Nőegylet által működtetett óvó volt.

A városban élő emberek több esetben hagyták a városra ingatlanjukat, és végakarataikban kikötötték későbbi rendeltetését. Ilyen volt a Matessa-féle árvaház és kiseddóví kialakítása, mely mégis költségekkel járt volna a tanács részéről, de Dulánszky Adolfné „gyűjtőnő” adományok gyűjtésével segítette az ingatlan kialakítását, melyet irgalmas nővérek vezetésére bíztak.⁴¹ Az intézmény emeletén helyezkedett el az árvaház és az alsó szinten volt az óvoda, ahova közel 300 gyermek járt. Sajnos, felszereltségét tekintve hiányos volt, de a város számára megnyugtató volt a sok gyermek elhelyezése. Az intézet a Papnövelde utcában 1894-ben nyílt meg.

Az 1891-es Kiseddóvíról szóló XV. tc. már kötelezte a községeket, a városokat a lakosok számához mért kiseddóví felállítására.⁴² A korábban elkészült Szigriszt József-féle tervezet szerint és a törvényhez igazodva nyitotta meg kapuit a Makár utcai első újonnan épített községi kiseddóví a Szigeti külvárosban, 1894. szeptember 19-én. Az óvoda vezetője Nendtvich Vilma lett, aki később a város

³⁷ Pécsi Közlöny, 1893. június 18. 6. p. Baranya megye királyi tanfelügyelőjétől. Megjegyzem, Várady Ferenc könyvében ez a tanfolyam mint óvónőképző-tanfolyam szerepel, és így megtévesztő. Tudjuk, az óvóképzés nem tanfolyami jelleggel és szigorú tanrend szerint folyt kétéves képzésben.

³⁸ A pécsi szabad királyi város község iskolaszéke 1885. december hó 12-i üléséről felvett jegyzőkönyvi kivonatából értesülhetünk róla, hogy a „következő év elsejétől nyílik meg a gyermekmenhely, melyet Szigriszt Krisztina vezetésére bíznak, és egyelőre egy női cseléd lesz felfogadva segítőnek. Szigriszt Krisztina a Pécsen második óvodát működtető Szigriszt János felesége volt.

³⁹ BML KGY 8619/1889 – Szigriszt Krisztina tanítónő nyugdíjaztatása.

⁴⁰ BML 20. különügy Tekintetes Iskolaszék! – 1892. október hó 10-én.

⁴¹ BML 20. különügy Dulánszky Adolfné levele a Tekintetes Városi Tanácshoz. 1892. január 5. BML 20. különügy 63/1892 sz. – Matessa bizottság levele a Tanácshoz.

⁴² „Csáky Albin gróf közoktatásügyi miniszter az állami kiseddóví számát szaporítani fogja, és pedig olyképp, hogy minden helységben, hol állami iskola van, kiseddóví is állít. A tanfelügyelőket felhívta, hogy az állami iskolákról szóló kimutatást készítsék el és terjesszék fel” olvashattuk a Pécsi Közlöny hasábjain, mert sem a megyénkben, sem a városunkban nem jeleskedtek az állami intézmények felállításában = Pécsi Közlöny 1893. április 30.

óvodai felügyelőjeként irányította és ellenőrizte Pécs intézményeit.⁴³ Az 1900-as évben a város óvodáit 1195 gyermek látogatta: 580 fiú és 615 leány.

Az 1900-as év jelentős dátum volt a magánóvoda életében, hiszen ekkor ünnepelte fennállásának 40. évfordulóját. Az ünnepségről igen részletes tudósítással számol be Rónaky Kálmán, aki a gyermekek műsorát is részletezi.⁴⁴ A gyerekek egy párbeszédese jelenetet adtak elő, arról, hogy miért jó óvodásnak lenni, és hogy mit is ünnepelnek. A délutáni program a gyerekek zenés, zászlós felvonulásával kezdődött: útjuk a Széchenyi térre és vissza vezetett, majd a Nőegylet megvendégelte őket, utána dalok, társas játékok, kötélhúzás és más efféle játék várt rájuk. „Szigriszt bácsi” látásának elvesztése ellenére vidáman, élénken ünnepelt a gyerekekkel. A Jótékony Nőegylet élete végéig kegydíjat folyósított részére, egészen 1907-ig.⁴⁵

Az óvodák túlzásúfoltsága indokoltá tette újabb óvók létrehozását. Így 1904-re újabb óvoda nyílt meg, szintén a szigeti külvárosban, közel 200 gyermek látogatta az intézményt.⁴⁶ A város vezetése úgy döntött, hogy a Postapalota kialakítására a legalkalmasabb hely a Jótékony Nőegylet által fenntartott, közel 12 éve épült intézmény helye és a hozzá tartozó terület, mert a volt Püspöki Kertet a város tulajdonába engedte át a püspökség. Ezért az óvoda a Kert utcából a közeli Deák, majd Zrínyi utcába költözött, most már Ciol Józsa vezetésével, aki Szigriszt József korábbi óvónőjeként dolgozott az Egylet óvodájában.⁴⁷

ÖSSZEGRZÉS

Összefoglalva azt mondhatjuk el, hogy Pécs város óvodatörténetének egy kiragadott időszakán keresztül láthatjuk, hogy az emberek helyben tudják a körülöttük lévő világot megváltoztatni, formálni. Ez viszont nem megy másként, csakis kitartó és elszánt józansággal, realizmussal. A világra nyitott és azt a helyi lehetőségekre adaptívan alkalmazó emberekre minden időben szükség van.

Végül, legkifejezőbben és legtömörebben az alábbi Brunszvik Teréztől származó idézettel tudnám kifejezni gondolataimat: „Tedd mindig a jót, mit szíved sugall, de hálát ne várj érte, úgy folytonosan boldogíthatsz és boldog lehetsz.”⁴⁸

⁴³ Várostörténeti Múzeum I. 91-9 – Iskolaszéki ülések jegyzőkönyvei – 406/1904 – Tekintetes Iskolaszéki

⁴⁴ Pécsi Figyelő, 1900. április 29. 3. p.

⁴⁵ Szigriszt József kisededővő 1902-ig dolgozott aktívan az óvodában, ha nem is látta a gyermekeket, de érezte és hallotta őket, tanácsaival, útmutatásával segítette az ott dolgozó óvónők munkáját. Ekkor ment el megérdemelt pihenésére, amely idő alatt a Jótékony Nőegylet 720 korona kegydíjat folyósított részére, minden évben, haláláig, azaz 1907-ig.

⁴⁶ Pécsi Napló, 1900. július 29. Pécs város népoktatási intézetének értesítője. BML KGY 16 856 /1901-jegyzőkönyv.

⁴⁷ Ciol Józsa magánóvodája 1902-től működött, ő maga 1927-ben nyugdíjba vonult, amikor is a város kezelésébe került a Belvárosi óvoda. Az intézmény még 1931-ben is a Hunyadi utca 6. szám (ma Mátyás király utca) alatt működött.

⁴⁸ Brunszvik Teréz naplója

TÜSKÉS TIBOR

TAKÁTS GYULA

1911–2008

A magyar irodalomban a költők – Balassi Bálinttól Csokonain, Petőfin, Adyn, József Attilán keresztül Radnóti Miklósig és tovább – általában korán haltak el. Kevés az olyan honi költő, aki magas életkort ért meg. Takáts Gyula a kevesek közé tartozik. 2008-ban, kilencvenhetedik életévében ment el. Takáts Gyula nemcsak hosszú, hanem tartalmas életet is élt meg. Sokszínű, műfajokban gazdag és változatos, maradandó életművet hagyott az utókorra. Tanár és múzeumigazgató, költő és festőművész, etnográfus és irodalomtörténész volt egyszemélyben. Az irodalmi műfajok közül a regényt, az elbeszélést, az esszét, a gyermek- és az ifjúsági irodalmat egyaránt művelte. Élete és munkássága talán legfontosabb „tanulása” az, hogy ezt a tartalmas életpályát vidéken élte le, példájával bebizonyította, hogy Magyarországon, a huszadik században, a fővárostól távol is lehet jelentős életművet létrehozni. Tabon született 1911-ben, élete nagy részét Somogyban, Kaposvárott töltötte, innét csak rövid időre mozdult ki egy-egy külföldi utazásra, Itáliába, Finnországba, Görögországba, Svájcba, Bulgáriába, és legfőképpen a Balaton vidékére, Fonyódra és a Szépkilátó szomszédságában található becehegyi házába, ahol a nyarakat töltötte. Rá emlékezve illő, hogy e lap hasábjain elsősorban pécsi kapcsolatait idézzük föl. Maga mondta, hogy e város és a „pécsi színek” nélkül egész írói munkássága másképpen alakult volna: „bármerre jártam, ez az irodalmi folyóiratokban és társaságokban újra és újra föl-föllélegző pécsi légkör nemcsak kapocs volt a város és köztem, de gyökeret vert emlékeivel, árnyalt és derülő érzéseivel munkáimban és tetteimben, azt hiszem, ma is színezi stílusomat” – vallotta 1964-ben.

A Kaposvárott érettségizett diák 1929 őszén iratkozott be a Pozsonyból Pécsre települt Erzsébet Tudományegyetem bölcsészeti karára, ahol öt éven át, 1934-ig történelmi, földrajzi, filozófiai és művészettörténeti tárgyú előadásokat hallgatott. Döntését később gyakorlatias érzékére hivatkozva nekem azzal magyarázta: „Az irodalom érdekelt leginkább, de magyartanárként nem akartam egy életen át piros tintával dolgozatokat javítani.” A pécsi bölcsészkar akkoriban öt évfolyamán együttesen alig számlált száz hallgatót. A professzorok és a hallgatók, valamint a hallgatók egymást jól ismerték, és valamiféle családias, baráti viszonyban éltek: „olyan meghitt légkör fogadott, amely emberi arányaival, ha szegényeset is, de családi méretet sugárzott, és mediterrán színeivel, légkörével közel állt a szívemhez” – írta.

Tanárai közül legszívesebben az irodalomtörténész Tolnai Vilmos, a Zengővárkonyból bejáró művészettörténész Fülep Lajos, a filozófus Halasy-Nagy József és a könyvtáros Várkonyi Nándor nevére emlékezik. A hallgatók közül – Dénes Tibortól Ijjas Antalig és Kardos Tibortól Patkós Györgyig – csaknem mindegyikükről van egy emlékező jószava. A születő-formálódó költő számára azonban az a kapcsolat válik legfontosabbá, amely Weöres Sándorhoz és Tatay Sándorhoz fűzi.

Weöres Sándor szülőföldjéről, Csöngérről 1931-ben érkezik Pécsre, Tatay Sándor pedig nagyjában ugyanebben az időben az egyetem soproni teológiai karát cseréli föl a pécsi bölcsészettel. A baráti hármastán kiegészül a többi egyetemi társsal és azokkal a tollforgató pécsi fiatalokkal – Bajcsa Andrásztól Zsíkó Gyuláig –, akik korábban már az 1931-ben alakult Janus Pannonius Társaság keretei között töreksenek az önálló helyi, pécsi irodalmi élet megteremtésére.

Az egyetemi fiatalok, a két pécsi napilap, a Dunántúl és a Pécsi Napló szerkesztői és irodalmi rovatának munkatársai, a hozzájuk csapódó pályakezdő tollforgatók vidám és bohém életet élnek. A Nádor, a Corso és a Royal kávéházak márványasztalai és a pécsi kiskocsmák és csárdák, a Flórián, a Vadember, a Fehér ló, a Pacsirta és a Kakukk gyalulatlan deszkaasztalai körül gyülekeznek, cserélnek gondolatot, vitatkoznak és ugratják egymást. Ezt a hangulatot és érzésvilágot örökítette meg Takáts Gyula *A pécsi Flórián kocsmában* című verse. A költeményben szereplő három barát, aki „a kocsmáőrző szobor előtt” fohászodik: Takáts Gyula, Weöres Sándor és Tatay Sándor.

Ők azok, akik – másokkal együtt – fölkeresik Várkonyi Nándort, a pécsi egyetemi könyvtár tudós könyvtárosát azzal a céllal, hogy álljon lapalapítási törekvésük élére. Várkonyit még az egyetemről ismerik, bíznak benne. Irodalmi társaság már működik, felolvasó esteket már rendeznek a városban, de irodalmi folyóirat nem létezik. A tervezett lapnak címe már van – Ötöröny –, Weöres Sándor beköszöntő cikket is szerez már Babits Mihálytól, a lap mégsem jelenik meg. A hamvába holt lapalapítási kísérletet Tatay Sándor örökítette meg derűs színekkel *Lődörgések kora* című regényében. A Várkonyi könyvtárszobájában tanakodó fiatalok tablóképén Takáts Gyula, mint a leginkább „választékosan öltözött” fiatal jelenik meg, akinek „volt nyakendője, hogy szebb legyen attól az öltözete, és ez jelentős különbség volt”, továbbá „puha kötésű, finom, fekete notesze volt, annak fülében vékonyka ceruza. A ceruzával pedig jegyzett.” Az eleganciát Takáts egész életében megőrizte. Simon István a pesti Hungária kávéházba belépő költőt ilyenek látta: „az embernek az az érzése, mikor behúzza maga után a kávéház ajtaját, hogy dupla csövű vadászpuskáját bizonyára nekitámasztotta kívül a Dohány utcai bejárat ajtófélfájának, mint falun az erdészek szokták...” Takáts nekem egyszer azt mesélte: ő minden ruhadarabját szabónál csináltatja. „Még az alsónadrágot is. Csak a zokni konfekció a lábamon.”

Pécsi egyetemi tanulmányait 1934-ben zárja. Doktori disszertációját *A somogyi Nagyberék* (Adatok a somogyi Nagyberék gazdaság- és településföldrajzához) címmel a pécsi Kultúra Könyvnyomdai Műintézet Mayer A. Géza és Társa cégnél még kinyomtatja, aztán visszatér Kaposvárra. A kapcsolatot azonban pécsi egyetemi társaival, leginkább a Csöngén élő Weöres Sándorral és a Pesten megtelepedő Tatay Sándorral változatlanul megőrzi. Személyesen is találkoznak, meglátogatják egymást Pécsen, Csöngén, Fonyódon, Kaposváron, Budapesten, és sűrűn váltanak levelet. Takáts Gyula *Helyét kereső nemzedék* című leveleskönyve (1984) az 1934 és 1947 közti időből Weöres Sándortól például 64 levelet tartalmaz. Takáts pécsi kapcsolatait is ápolja. Visszajár a városba, itt él húga, tagja lesz a Janus Pannonius Társaságnak, szerepel a társaság felolvasó ülésein, a *Pécsi an-*

Martyn Ferenc rajza

tológia 1939-ben három versét közli, ugyanebben az évben a Janus Pannonius Társaság adja ki *Május* című verseskötetét, Pécsről *Pannóniai város* címmel szép esszét ír az *Élet* című lapban.

A legintenzívebb kapcsolat az 1941-ben induló és 1948-ig működő Sorsunk folyóirathoz fűzi. Ő a lap kaposvári szerkesztője, másoktól is kéziratot, grafikai anyagot küld a lapnak. A Sorsunk számos versét, tanulmányát, kritikai írását közli, valamint több, róla szóló írásnak ad helyet. A folyóirat repertóriumának névmutatójában csaknem negyven tétellel szerepel. 1947 júniusában részt vesz a pécsi könyvnapok rendezvényein. Az irodalmi társaság keretei között ismerkedik meg és köt barátságot a nála öt esztendővel fiatalabb Csorba Győzővel. Kapcsolatuk főképpen az 1947 és 1948 fordulóján a Római Magyar Intézetben közösen eltöltött féléves ösztöndíjas időben mélyül el. 1941 és 1991 közötti, könyv alakban is megjelent levelezésük (2008) kapcsolatuk hú tükre. Takáts Gyula újból találkozik az 1941-ben Franciaországból hazatérő festőművésszel, Martyn Ferencsel is. Össze-fűzi őket Takáts képzőművészeti érdeklődése, valamint az a munka, melyet kiállítások szervezésében Takáts kaposvári múzeumigazgatóként és Martyn a dél-du-

nántúli képzőművészek csoportjának elnökeként végez. Ennek lenyomata az a kötet, amely Martyn Ferenc Takáts Gyulának írt leveleit tartalmazza (1999).

Takáts Gyula rendszeresen átjár Kaposvárról Pécsre. Munkatársa a Sor-sunk utáni pécsi irodalmi folyóiratoknak, az 1949-ben mindössze három számot megért „első” Dunántúlnak, munkatársa (kilenc tétellel) az 1952-től 1956-ig megjelenő „második” Dunántúlnak, és írásait rendszeresen közli az 1958 őszen induló Jelenkor. Balatoni tárgyú verseit Egry József rajzaival *Vizitükör* címmel 1955-ben a pécsi Dunántúli Magvető kiadó jelenteti meg. 1963-ban Takáts grafikai munkáiból rendeznek kiállítást a pécsi Janus Pannonius Múzeumban.

Amióta (1985 óta) Pannónia Könyvek, majd Pro Pannonia Kiadói Alapítvány néven újra létezik önálló pécsi könyvkiadás, a kiadói tevékenységben kiemelt jelentőséggel szerepel Takáts Gyula munkáinak a megjelentetése. E kiadónál látott napvilágot a *Vizitükör* új kiadása (1986), Takáts Gyula *Az igazi poézis keresése* (Írások Berzsenyi Dánielről) című tanulmánykötete (1994), *Öt esztendő Drangalagban 1981-1985* című naplója (2005), Martyn Ferencsel illetve Csorba Győzővel folytatott levelezése (1999; 2008), valamint utolsó két verseskötete (*Csu és Drangalag*, 1995; *Hol is a Volt*, 2007).

Takáts Gyula pécsi emlékeiről kétszer írt hosszabban a Jelenkor folyóiratban. 1964-ben a *Táj és történelem* címmel szervezett „kerekasztal beszélgetéshez” küldte el kérésére visszaemlékezését. Majd 1967-ben Szederkényi Ervin felhívására született a pécsi egyetem alapításának hatszázadik évfordulójára írt, *Start a déli folyósóról* című esszéje. Írásában néhány, szellemét meghatározó tanárát és barátait, Weörest, Tatayt említi, és a szerkesztő Várkonyi Nándorról ír szeretettel. „Igen, Várkonyi mellett ő, Tatay, Holler-Bajcsa András volt az a kör, amelyben végérvényesen költő lettem. A bölcsészkarai évek gyűjtögetése, a következetes tréning, a sok megírt és elsüllyesztett vers után a vele kötött barátság, a szinte mindennapos kapcsolat és az ő szívesen ellenkező vagy mindenről nagyot kiáltó, talpáról a dolgokat zseniálisan feje tetejére szívesen állító szellemének serkentése érlelte be és határozta meg nálam, hogy mit és sokban, hogy miként cselekedjek. [...] Így indultunk Pécsről, elég sokan, s ha visszagondolok, talán nem is volt olyan szűk az a déli folyosó.”

Takáts Gyula

A PÉCSI FLÓRIÁN KOCSMÁBAN

Jó szent Flórián, büszke égi szent,
neved kocsmánk cégére volt:
római díszben, ős rangod szerint,
védted a káptalani bort.
Dús köpenyed, mint kotlós szárnya
fölöttünk húsen szétszakadt,
s néma bánatunkat halkan nyeltük
e szentfényű cégér alatt.

Úgy néztük félőn poharunk alját,
hogy uram, van-e benne még?
mint rémült útjainkon a Sárköz
kiömlő szittyá szögletét.
Köröttünk svábok és büszke rácok
épp számlálták hányan vagyunk,
s mi mint fuldoklók a sűrű árban,
kaptuk meg fenyőasztalunk.

Fölöttünk fojtó, nagy füst gomolygott,
mint hajdan az azóvi köd;
és szemünk, mint hat keleti madár,
benne ijedten röpködött.
Előttünk az éj vad steppéje szállt.
A holdból sós patak szaladt,
s szikes vizével folyta be a lelkünk,
s villánkon az oroszhalat.

Távol a fák, vagy tán ezüst agancs
rontó koronája égett,
mint e vaspántú magyar kelepccén
rossz-isten küldte csalétek...
Almazöld lett kint az égnek alja.
Hajnal tündére virrogat,
de pejszín réten már a vakondnép
ásta az apró sírokat.

S mit sváb püspökről zengtünk fennen,
dermedt szívünkre visszaszállt,
és a korcsmaórző szobor előtt
így kértük hárman Flóriánt:
„Majd, ha kigyúl fölöttünk a sorsunk,
s bennünket már senkise szán,
Te öntsd ránk az első csöbör vizet
tűzoltó égi Flórián!”

Egy tudós bányamérnök emlékére

SZIRTES LAJOS

1918–2009

Ahogy élt, úgy távozott körünkből 2009. január 8-án, 91. életévében az aranyokleveles bányamérnök, a műszaki tudományok akadémiai doktora, e cím egyedüli mecseki bányász tulajdonosa, a nemzetközi hírű szakember, szakíró, a pécsi bányászat Eötvös-díjjal, Munka Érdemrenddel, Szent Borbála emlékéremmel és számos kitüntetéssel elismert Nagy Öregje. Otthonában, csendesen, Isten akaratában megnyugodva, földi útjának hű társa mellett, az örök emberi gondolatokat és emlékeit megelevenítő, általa nagyon ismert és szeretett ásványokból készített képei alatt állt meg a szíve, pihent meg a szelleme, amely utolsó erejével is hivatásán, a pécsi szénbányászat és bányászok sorsának jobbításán elmélkedett.

Mélyről, a 20. század elejei bányász kolóniák munkás családi sorából emelkedett kiváló tehetségével és haláláig meg nem szűnő, szorgos munkájával a bányász tudományos élet elitjébe, a helyi bányász tudományos kutatás eredményes vezetőjévé és gyakorlati megvalósítójává.

Életútját könnyű, életművét szinte lehetetlen röviden összefoglalni. Tanulmányait a szabolcsbányatelepi elemi iskolában kezdte, majd kollégiumban folytathatta otthonától távol, az Iskolatestvérek Rendje Benitzky Fiúnevelő Intézet polgári iskolájában, Homokpusztán. A középiskola elvégzése után 15 éves munkásként már a pécsi bányában találjuk, majd a Magyar Királyi Péch Antal Bánya- Kohó- és Mélyfúróipari Középiskolába iratkozik. Észak-Erdély visszacsatolását követően az 1942-ben Nagybányára települő iskolán Horthy Miklós ösztöndíjban részesül. Erdély-bűvölete megérintette, Nagybánya-rajongása élete végéig elkísérte. Az iskolát elvégezve önálló bányamérő lett, eredményesen és boldogan élt feleségével Pusztavámon mindaddig, amíg a front föl nem dülta életüket. A szétdőlt idegenbeli otthon elhagyva üres kézzel hazajöttek a szülőföldre új életet kezdeni.

Pécsett sikeresen hasznosította Pusztavámon szerzett bányamérői gyakorlatát, de úgy érezte, hogy a műszaki problémák megoldásához több tudásra, magasabb képzettségre van szüksége. Ezért két gyermekes családapaként beiratkozott az egyetem rendes nappali tagozatára, és 1953-ban kézbe vehette Sopronban bányamérnöki oklevelét.

Az 1950-es évek közepén Pécsett egy külön osztály feladatává tették a bányaveszélyek és a védekezési eljárások műszaki-tudományos kutatását. 1953 őszén mérnöki munkába állásakor a Kutatási Osztály alapító tagja, 1957-től nyugállományba vonulásáig (1956) annak vezetője. Az osztály munkáját a váratlan szén- és gázkítörésveszély, a bányabeli tűz- és robbanásveszély és a szilikózisveszély területén kezdte. Az intézmény fejlesztésének, kutatásszervezési munkájának irányítása, a továbbfejlődés alapjainak lerakása döntően reá hárult. Egy nekrológ alkalmatlan arra, hogy a kutatásszervezői és vezetői, valamint egyéni kutatói tevékenységet, az elért eredményeket szétválassa és ismertesse, akár csak fel is

sorolja. Helyette arról szólunk, amiben Szirtes Lajosnak egyedüli és elvülhetetlen szerepe volt.

Kidolgozta a váratlan szén- és gázkitörések bekövetkezésének okára vonatkozó feszültségtorlódási elméletét és az ebből levezethető hatásos védekezési eljárást, a hidraulikus úton végzett előzetes anyagkivételt. Ezzel lényegesen lecsökkentette a gázkitörések számát, jelentős elismerést szerzett hazai valamint külföldi szakmai körökben, és ami sokkal fontosabb, megmentette nagyon sok bányász életét. 1971-ben – még kandidátusként – jelent meg máig alapműnek számító, könyve, a *Szén- és gázkitörések leküzdése*. Mindezt követte a műszaki tudományok doktora cím megszerzése, elnyerése (1978).

Sokat publikált szakmai lapokban, nem csak gázkitöréses, hanem más tudományos témákban is. Sokszor járt külföldi bányákban gázkitöréses szakértőként, a gázkitörésveszély csökkentése terén külföldi kutatók munkáját hangolta össze, szabadalmi Japántól Ausztrálián át Kanadáig ismertté tették nevét. Külföldi szakemberek nem egyszer hosszabb időre látogattak Pécsre tanulmányozni módszereit. Az osztály vezetésével más témákban is koordinálta több ország kutatóinak munkáját. Pécs neve ismertté vált a bányászati tudományos világban.

Ilyen volt Szirtes Lajos a tudós bányamérnök, de milyen volt Szirtes Lajos az ember? Alig egy éve – legidősebb fiával közösen – írt utolsó szakcikke kapcsán mondta: „Egész életemben azzal foglalkoztam, amit szerettem”.

Szerette hivatását, a műszaki problémákat, azok megoldását, az egyszerű bányászt, hisz közülük érkezett. Kereste családunk gráner eredetét, (az apa Krajnából, az anya Morvaországból származott) szerette volna közösen még egyszer megnézni a kibocsátó földet. Szerette szüleit, ő adott nekik utolsó közös menedéket, szerette testvéreit, ameddig lehetett, tartotta velük a kapcsolatot. Tartotta kapcsolatait bányaiskolás pajtásaival, és mint régi szabolcsi cserkésztsízt, cserkész társával. Szerette Erdélyt és Nagybányát, kiválóan ismerte az ásványokat, kőzeteket. Szeretett otthon tenni-venni, nagyon szerette álmait ásványokból gyönyörű színekben pompázó képekbe álmogni. Szerette Sopront, az Alma Mátért, és évfolyamtársait, akiknek Ő volt az élet és gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező atyai Lajos bácsijuk. Szerette az életet, a jó ételt és italt. Legjobban szerette élete társát, három fiát és unokáit, sorsukat elrendezve nyugodtan hajthatta örök álmra fejét.

Elköszön Tőled testvérbátyád fia, aki pályaválasztását Neked köszönheti, akinek az egyetemen évfolyamtársa, egy ideg kamarása, első mérnöki munkahelyén társa, később kollegája, és nem csak rokona, hanem igaz barátja voltál. Szép életered volt, megérdemelted, nyugodj békében!

Szirtes Béla

Pécs, 2009. január 27.

IN MEMORIAM TASNÁDI PÉTER 1956–2009

2008. január 27-én, életének 53. évében súlyos betegségben elhunyt Tasnádi Péter, Pécs Megyei Jogú Város polgármestere, országgyűlési képviselő. 2008 elején diagnosztizálták nála a tüdőrákot. Röviddel ezt követően sajtótájékoztatón jelentette be, hogy az orvosok daganatos betegséget állapítottak meg nála. Bizakodó volt, közölte hogy a kezdeti kezelésekre jól reagált a szervezete és bízik felépülésében és szembeszáll a rákkal.

A küzdelem hónapokig tartott, de a betegség bizonyult erősebbnek. 2008 december közepéig teljes erőbedobással dolgozott, majd romló egészségi állapotára tekintettel rendkívüli szabadságra ment. Tasnádi Péter, amíg tudott, szinte élete utolsó napjáig, beteg is dolgozott. Bizonyítani akarta, hogy legyőzi a halálos kórt, s hogy befejezi azt a művet, amelyre polgármesterré választásakor, 2006-ban felesküdt. Vezeti a várost az Európa Kulturális Fővárosát jelentő 2010-es évhez, melynek sikerében mélyen bízott. Azért dolgozott, hogy a város ezzel a páratlan, történetében talán egyszer adódó lehetőséggel élni tudjon. Olyan pályára álljon, amely sok-sok évtizedre meghatározza fejlődését.

Tasnádi Péter 1956. szeptember 14-én született Pécsen. 1975-ben érettségizett a Nagy Lajos Gimnáziumban. A szombathelyi Tanárképző Főiskolán 1976 és 1980 között szerzett magyar-népművelő szakos diplomát, majd 1987-ben végzett az Eötvös Loránd Tudományegyetem szociológiai szakán. 2003-tól volt a PTE Földrajz Intézet Doktoriskolájának hallgatója.

A Mecseki Szénbányák bányászati gyűjteményénél kezdett dolgozni, később függetlenített KISZ-alkalmazott lett. 1987-től a Baranya Megyei Tanács munkatársa, azóta kisebb megszakítással dolgozott a közigazgatásban. A szocialisták képviselőjében 1998-ban jutott be a Baranya Megyei Közgyűlésbe. 1990-től Baranya Megyei Önkormányzat Hivatalának ifjúsági és sportügyekkel foglalkozó referense. 1995-től a Vectigalis Általános Vállalkozási Rt. önkormányzati igazgatója. 1995-től a PHARE-támogatással létrehozott Dél-Dunántúli Regionális Forrásközpont tanácsadója, majd ügyvezetője. 2002-től 2006-ig volt a Baranya Megyei Önkormányzat közgyűlésének alelnöke és az MSZP Baranya Megyei szervezetének ügyvezető alelnöke, az akkori megyei elnök, Toller László mellett. 2006-ban Toller László tragikus balesete után választották Pécs polgármesterének, amikor csekély többséggel legyőzte dr. Páva Zsoltot. Majd dr. Tóth Bertalan átadva képviselői mandátumát, Tasnádi Péter listáról bekerült a Parlamentbe. 2007-ben a szocialisták megyei szervezetének vezetését is átvette a kómában fekvő Toller Lászlótól.

Parlamenti képviselőként az Országgyűlés Európai Ügyek Bizottságának volt tagja. Számos hazai és külföldi társadalmi szervezet, egyesület vezetésében vállalt tisztséget, a Dél-Dunántúli Regionális Fejlesztési Tanács társelnöke, az Európai Kulturális Városok Hálózatának (AVEC) alelnöke volt.

Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata és a Baranya Megyei Önkormányzat osztozik a család, a négy gyermek és a feleség gyászában. Tasnádi Pétert Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata és a Baranya Megyei Önkormányzat saját halottjának tekinti. Végső nyughelyére 2009. február 6-án, pénteken 12 órakor került sor a Pécsi Központi Temetőben.

Nyugodjék békében!

TIZIANO: MÁRIA GYERMEKÉVEL ÉS SZENT PÁLLAL

Tátrai Vilmos megnyitója a festmény pécsi bemutatóján

Hölgyeim és Uraim!

Velencéről számtalan emléket őrzök magamban, van azonban közöttük kettő, amely különösen kedves számomra és ugyancsak gyakran idéződik elém. Az egyik emlék kamaszkori. Hegedűművész apám 1963 novemberében édesanyámmal együtt magával vitt olaszországi körútjára – nővéremet itthon kellett hagynunk a disszidálás fenyegető eshetőségét kizárandó – amelynek első állomása Velence volt. Már akkor, 17 esztendősen elszántan művészettörténész akartam lenni, így hát útikönyvekből tőlem telhető alaposággal készültem az akkoriban korántsem mindennaposnak számító utazásra. Persze, hogy nagy és felejthetetlen élményekre számítottam, arra mégsem, amit a Santa Lucia pályaudvarról kilépve átéltem. Csak álltam ott, Velencének messze nem is a legszebb helyén, és leírhatatlan borzongást, bizsergést éreztem talpamtól a fejem búbjáig, és bár semmi okom nem volt sírni, könnyeznem kellett, menthetetlenül. Áldott perc volt, a varázslat perce, sokkal inkább a gyönyörúségé, mint a gyönyörködésé. Épp attól volt áldott, hogy a kötelező tudnivalóknak, az így-úgy megtanult tananyag-nak nem volt hozzá semmi köze. Az élmény természete, összetevői is csak utólag tudatosultak: érzéseimet, kamasz érzékenységemet egyszerre rohanták meg a sehol másutt a világon így együtt nem létező fények, színek, illatok, formák és hangok.

A másik emlékem sokkal frissebb keletű. 2005 egy kora tavaszi napjához kötődik, és bár szintén teljes joggal mondható velenceinek, helyszíne a Nagyházi Galéria egyik, aukcióra beadott képekkel zsúfolásig teli helyisége volt. Nagyházi Csabával és kollégáimmal együtt a májusi aukció képeit zsúriztuk, olyan, kisebb-nagyobb meglepetéseket állandóan tartogató munkát végezve, amelyben mindig sok örömet leltem. Az egymást követő képek között egyszerre csak egy olyan festmény került elém, amelytől nagyon hasonló, a tudatot néhány pillanatra kikapcsoló, borzongató érzés kerített hatalmába, mint évtizedekkel korábban akkor, ott, Velence egy szegletének első megpillantásakor. Az most nem a helyes fordulat, hogy nem hittem a szememnek. Épp ellenkezőleg: elementáris erejű volt bennem az érzés, hogy azt a képet zseni, bizonyosan nem más, mint Tiziano festette. Ismét egy varázslatos pillanat. Az időnek egy olyan töredéke, amely még teljesen mentes minden más rákövetkező érzéstől, gondolattól. Az a pillanat, amelyet egyedül az élmény ural, a nagy művész teremtette szépség szuggesztíója, ideillő transzcendens fogalommal élve: emanációja tölt be. Minden más később jön, és már nem ennyire vegytiszta, nem ennyire elementáris. A részletek szemügyre vétele, a művészettörténeti párhuzamok keresése, a kvalitás fontolgatása, a várható szakmai siker feletti öröm vagy akár a bizonyítás felelősségének átérése. Még az élmény összetevőit, alkotóelemeit is csak ama első nagy pillanat után volt érzésem ízelgetni: Szent Pál pallossal és könyvvel kezében oldalról, profilból látszik, arca oly portrészzerű, oly élő, hogy nyilvánvalóan csakis a megrendelő arca lehet, annyi lelkes rajongással tekint a gyermek Jézusra, amennyit csak az emberi lélek egy nagy ismerője képes elhíhetően ábrázolni. Mária arcának hamvas szépsége a cadorei mester Uffiziben őrzött Venusát, annak gyöngéd nőiségét idézi elénk. A gyermek Jézus, bár anyja ölében állva őhozza simul, messzire tekint. Szemében fény csillan – két rövidke ecsetvonás csupán, ahhoz mégis elég, hogy a gyermek a Megváltóvá váljék. A testnek a színe és plasztikusan, mégis lágyan alakított formái, a piros két változata, a krapplak és a cinóber, a háttér barnája a felhős ege, Szent Pál puha szakállja és haja, Mária könnyű kéz-

zel felvázolt fehér kendője mind mind az élet melegét árasztja felénk, a nézők felé. Ők hárman, érinthetetlenül bár, de jelen vannak, köztünk vannak, velünk együtt lélegeznek, velünk együtt élnek. Megjelenésük fenséges, mégis testközeli. Látásuk áhítatot ébreszt bennünk, de nem szolgálai hódolatot. Tiziano a keresztény tanítás egyik alaptételét varázsolta érzéki látványra: egyszerre jelenítette meg az isteni és az emberi lényegét.

A remekművel való találkozás ünnepét természetes módon követték a muzeológusi hétköznapiak. A bizonyítás kötelessége egyszerre kedves és elháríthatatlan. Sok bizonyítékkal szolgált a restaurálás, amelyet kíváló kollégám, Szentkirályi Miklós mindenkiben tisztelettel ébresztő szakértelemmel végzett. Elemezte többek közt a festékek anyagát, feltárt jó néhány Tizianora köztudottan jellemző pentimentót, vagyis rögzítést, munka közbeni módosítást. Megszabadította a képet a későbbi átfestésektől, olyanná téve, amilyen az elkészülése pillanatában lehetett. A kiállítás tablóit ezt a feltétlen alázatot kívánó, nagyszerű munkát dokumentálják minden látogató számára. Fontos mozzanata volt a bizonyítási folyamatnak, amikor a kép leírására rátaláltam a modenai hercegek képtárának 1700 körüli leltárkönyvében. Ehhez még csak itáliai levéltárba sem kellett mennem, az inventáriumot az olasz művészettörténet-írás egyik klasszikusa, Adolfo Venturi 1882-ben közzétette. De említi már ezt a képet Tiziano művei között és szintén a modenai Este család tulajdonában Carlo Ridolfi is, a velencei festők 17. századi életrajzírója, a *Művészet csodái* címmel 1648-ban kiadott munkájában. A Madonna-kép utolsó modenai említésére Garas Klára akadémikus hívta fel a figyelmemet: egy bizonyos Charles Nicolas Cochin *Itáliai utazás* című, 1758-ban kiadott könyvében lehet ezt megtalálni. Ugyancsak Garas Klárától tudom, hogy egy Freddi nevű olasz utazó immár 1800-ban a bécsi Kaunitz gyűjteményben látta a festményt. Innen, a szomszédos Bécsből vezethetett a kép útja Magyarországra, egy szóbeli, de könnyen hihető hagyomány szerint a Károlyi grófok gyűjteményébe. A gyarapodó bizonyítékok birtokában már kellő önbizalommal tehettem közzé a képről szóló tanulmányomat egy tekintélyes milánói folyóiratban, az *Arte Cristiana*-ban. Annak is eljött az ideje, hogy a restaurált mű egy Londonban őrzött Tiziano kép és tucatnyi saját, tehát a Szépművészeti Múzeumban lévő velencei Madonna-képpel együtt a közönség elé kerüljön. Jó alkalmat adott ehhez az intézmény jubileumi évében a múzeum főigazgatója, Baán László által kezdeményezett kamarakiállítás-sorozat. A főigazgató és az új tulajdonos, Pintér Gyula vállalkozó azonban ezt követően sem akarták megfosztani a művészetbarátokat a pompás alkotás látványától. Letétként a kép a Szépművészeti Múzeum Régi Képtárának állandó kiállításán a lehető legjobb társaságba került: Boltraffio, Raffaello, Correggio mellett világhírű Madonnái akárha várták volna már érkezését. Ősi otthonába is visszatért a kép néhány hónapra. A nemzetközi Tiziano-kutatás több jeles képviselője a 2007-es bellanói Tiziano-kiállítás tudományos bizottságának tagjai gondolták úgy, hogy a festménynek ott a helye a bellanói tárlaton, néhány kilométerre a festőfejedelem szülőhelyétől, Pieve di Cadoretól. Kell-e ennél díszesebb pecsét a mű sajátkezségét igazoló képzeletbeli okiratra?

Egyenesen érthetetlen, hogy e remekművel kapcsolatban a 20. századra miként mehetett feledésbe Tiziano szerzősége, miért volt egyáltalán szükség az újralfedezésére. Sokkal gyakoribb a fordított eset, amikor egy híres művész valamelyik követőjének vagy utánzójának a munkáját tartják számon sokáig úgy, mintha a mintával szolgáló nagy mester alkotta volna. Ez a kép meg, a maga sugárzó szépségével, minden négyzetcentiméteren a géniusz ecsetvonásával közönséges kópiaként, párszáz pengőért került eladásra a Magyar Királyi Postatakarékpénztár 1932 novemberi aukcióján.

Akárhogy alakult is a sorsa, a festmény most új életre kelt. Természetes módon ébreszt érdeklődést, hogy a festészet történetének olyan óriásától, mint Tiziano, jó, ha egy évszázadban egyszer bukkan föl Magyarországon alkotás. Nagyjából akkora a valószínűsége, mint mondjuk egy Raffaello vagy egy Rembrandt-mű hazai előkerülésének. Az is bocsánatos gyarlóság, ha rácsodálkozunk egy ilyen kép biztosítási, vagyis nemzetközi piaci értékére: tizenötmillió euró ez az összeg, az illet közönségesen csak csillagászatának szoktuk mondani. Magyar magántulajdonban ma ez a legtöbbet érő kép, írhatjuk be a rekordok könyvébe. Mégis, ne tessék képmutatásnak tekinteni, ha én most ezt a kincset mindenképp fölött mint szellemi kincset méltatom, és a kiállítás minden látogatójának azt kívánom, hogy a képpel való találkozás a legnemesebb értelemben vett gazdagodás érzésével ajándékozza meg.

Elhangzott 2009. január 7-én Pécsen, a Művészetek és Irodalom Házában.

Gondolatok egy könyv kapcsán Baranya vármegye állatorvosairól

Eredeti terv szerint recenzió írását vállaltam, de a könyv alapos átolvasása után úgy döntöttem, hogy a néhány sor helyett célszerű egy összefoglaló cikk elkészítése. A közös múlt és a szakmai azonosságok miatt szerencsésebbnek tartotam horvát szakemberek számára részletes ismertetőt írni. Így született ez a kibővített recenzió, amely egyúttal kísérletet tesz a folyamatosan változott állatorvoslás rövid összegzésére, a baranyai adatok felvillantására.

Jogosan állapítja meg Baranya megye igazgató-főállatorvosa az előszóban, hogy a pályakezdő állatorvosok sajnálatosan keveset tudnak a magyar állatorvoslás és állategészségügy történetéről, s ez még jobban igaz a helyi múltra. Szerencsére az idősebb generáció szívesen mondja el szóban emlékeit, de ez egyrészt legfeljebb fél évszázadra ad esetleges visszapillantást, másrészt nem kerül rögzítésre, így ez is elveszik. Ezek ismeretében fogtak neki állatorvosok vezetésével a múlt minél jobb feltárásához, amelyhez megkapták a levéltárosok, könyvtárosok segítségét. Így született meg ez 296 oldalas könyv, amely követte a történeti korokat.

A néhány oldalas bevezetés után a szerző foglalkozik Baranya vármegye határainak alakulásával. Térképekkel is kiválóan illusztrált fejezetből látszik az ismert tény, hogy Baranya fennhatósága a törökök megszállásáig kiterjedt a Dráva és a Száva közötti Pozsegai Uradalomra is. Eszék és közvetlen környezete még Baranyához tartozott, s a szomszédos Valkó vármegyével közösen intézték a térség közigazgatását, így az állatok kincstárnak történő beszállítását is. A megye 1526 előtti gazdasági helyzetének átfogó bemutatásakor szóba kerülnek a birtokok is, s kiderül, hogy a török sokáig csak a Duna mellett rendezkedett be, s a Mohács–Eszék útvonalat tartotta megszállás alatt 1537-től. Pécs és a déli járások a város 1543-as elfoglalása után, míg a megye nyugati területe csak Szigetvár 1566-os elestét követően tagozódott be a Török Birodalomba. A közigazgatási változások bemutatása után szakirodalom alapján a magyar állatorvos-történet írásokkal dokumentált legfontosabb emlékeit foglalja össze a következő fejezet 1000 és 1686 között. A különféle helyi és országos feljegyzésekben szó esik a mongol hadak által behurcolt „keleti marhavész” dátumáról (1223), a húsvágóhelyek ellenőrzését elrendelő városi szabályokról (Sopron, 1523), a veszettség első megjelenéséről (Brassó, 1541), az első 40 lóorvosságot közlő receptes könyvről (Kolozsvár – 1592), a „húslátó uramék” feladatait rögzítő előírásig (Kassa, 1686). Sokkal rövidebb, de igen érdekes a Baranya vármegyéből fennmaradt lista, melyben döntően az ember-orvosok feladatai kerülnek említésre, de abban az időben ők látták el az állatokkal kapcsolatos feladatokat is. Az első csak állatokkal foglalkozó orvosi ügyet 1599-ben írták le Baranyában, amikor egy megyében dúló pestisjárványról tudósít a latin szöveg.

A törökök kiűzése után újjászerveződő országos és megyei közigazgatás bemutatásával foglalkozó fejezetben bemutatásra kerül az 1723. 97. törvénycikk alapján létrejött Helytartótanács, amely feladatául kapta az egészségügyi kérdések gondozását is. A Magyar Királyságon belül Magyarországra hatáskörrel rendelkező Helytartótanács 10 állandó bizottsága közül az egyik ügköre az egészségügyre terjedt ki, de nem különült még el az állatok betegségeivel történő foglalkozás. A 18. században több száz egészségüggyel kapcsolatos rendeletet, utasítást, tanácsot adott ki a Helytartótanács, melyek közül az első vesztegzárról 1730-ban intézkedtek. Közülük 51 rendeletet tekintenek fontosnak a szakemberek, melyekből 21 kizárólag állategészségügyi kérdésekkel foglalkozik.

Külön fejezetben esik szó Baranya vármegye 1690 utáni újjászervezéséről, amikor a megváltozott viszonyok miatt délen a középkori állapotokhoz képest más határokat húztak. A három szlavóniai megye (Pozsega, Verőcze, Szerém) kialakítása és a zágrábi szabor alá történt szervezése (1748) után Baranya a Drávaig terjedt. Baranya vármegyében hét járást szerveztek, melyek közül a déli Baranyavár központtal alakult meg, amelyet időnként Dárdáról irányítottak. E járás ügyei továbbra is érdekessé teszik a baranyai állatorvosok történetét a mai horvát kollégák számára is.

Az egyre szaporodó írásbeli feljegyzések, helyi rendeletek, intézkedések jelzik, hogy az állami igazgatásban nagy hangsúlyt kapott állatgyógyászok megjelennek a megyékben is. A Mária Terézia 1752. október 20-án kötelezővé tette minden vármegyében a „jól képzett orvos” alkalmazását. Baranyában ez nem okozott gondot, mert 1697-től folyamatosan betöltötték a megyei orvos állását, akinek az emberek egészségügyi ellátásának megszervezésén túl az állatok ügyeivel is foglalkozni kellett. A gyakran fellépő marhavész elleni védekezés során a vármegyei orvos rendelte el a vesztegzárat, tartatta be a Helytartótanács előírásait, jelentette a betegségek lefolyását. A korban „physicus” néven szerződtetett szakemberekről keveset tudunk. Baranyában 1769-ben köszönt le hivataláról Bully Jakab, aki 27 évi szolgálat után hagyta abba a valószínűleg sikeres munkáját, mivel a megye 100 forint nyugdíjat szavazott meg neki haláláig. Az utódja már biztosan elvégezte a bécsi egyetemet, mert doktori címmel rendelkezett (dr. Ignatz Queissart). A Nagyszombaton működő első magyarországi egyetemen ugyanekkor indult meg az orvosi képzés (1769), s a négykarú intézményt 1777-ben áthelyezte Mária Terézia Budára, majd II. József Pestre. Ettől kezdve a hazai orvostudományban az emberi betegségek mellett az állatok fontosabb kórképeit is megtanulták a jelöltek. Ezzel egy időben Bécsben megindult az önálló állatorvosi kurzus (1777), melynek tankönyveiből négyet hamarosan magyarra is lefordított Tolnay Sándor. Baranyában a megyei orvos mellett 3 járási sebész is működött már, akik a német mellett beszélték a vidéken használt magyart és illírt is. Fizetésük állandó: évente 200 forint volt.

Az 1782-ben hivatalba lépett megyei orvos (Balthasar Patkovits) egy központi kérdőívre adott válaszaiban jelentett először összefüggően Baranya vármegye állategészségügyi helyzetéről. A 27 feltett kérdésből három foglalkozott az ál-

latokkal: „10. Van-e marhavész? 11. Leginkább hol? 12. Mi az oka?” A megyei orvos fizetését négy évvel később emelték, s a járási szolgabírók bérétől többet kapott (600 Ft).

A század végén (1786) kiadott rendelet kiemelkedő jelentőségű, mert megállapítja: „az állatok közti járványok a lakosság egészségét is veszélyeztetik”, s ezért az állatorvosoknak is „az egészségnek legközönségesebb állapotjára nézve kell vigyázniuk...” Két évvel később a megyei közgyűlés rendeletben intézkedik arról, hogy a megyei sebészek az állatgyógyászati vizsgát is le kell tennie (Ars Veterinariae), s ezt már a pesti egyetemen is megcsinálhatták. A magyarországi vizsga lehetősége jól látszik az 1791-ben elrendelt személyzeti összeírásban. Baranya vármegyében két orvos (medico ab.) és két végzett sebész (chirurgo ab.) mellett öt olyan sebész dolgozott, akiknek már volt Pesten letett állatgyógyászati vizsgája is (chirurgo ab. et veterinario). A Baranyavári járásban tevékenykedő Johannes Hagelsperger (chirurgo ab.) Bécsben tanult. Ebben a korban jelenik meg az első magánorvos a megyében (1810). Az 1848-as polgári forradalomig tartó időszakból már nagyon sok feljegyzést, könyvet, listát megőriztek a megyei és családi levéltárak, melyekből mintákat közöl a könyv. Külön érdekesség Höbling Miksa 1845-ben napvilágot látott könyve, a *Baranya vármegyének orvosi helyirata*, mivel a szerző családja Eszékéről költözött át Pécsre gyógyszerészként. Ebben szó esik az „Állatok országáról” az orvosi ügyekről és „A barmok kórjairól”.

A polgári magyar állam katonai beavatkozással történt leverése egy éves harcot eredményezett. A háborús körülmények idején elhanyagolódtak az állategészségügyi intézkedések, illetve a bezúduló orosz hadsereg (200 ezer) magával hozta a különféle betegségeket. Ebből következett, hogy az országra zúdult a 19. század egyik legkiterjedtebb marhavészjárványa (Rinderpest), amely 1849 és 1861 között megszakításokkal, de folyamatosan fennállt. Egy önálló fejezet szól arról, hogy a bécsi kormányzat miként próbálta megszervezni a vesztegzárait, s az akkor készült jelentésekből derül ki, hogy Dárdán Bedekovics Alajos járási orvos figyelte a betegségeket. Mellette Hoffer Ferenc már önálló állatorvos kezelte a szarvasmarhákat és a juhokat. Az 1859-ben kiadott birodalmi belügyminiszteri rendeletben az állategészségügyi teendők részletezése mellett már a gazdák oktatását is elrendelték.

A közös múltat feldolgozó történeti fejezetek közül a leghosszabb az 1867 és 1918 közötti időkkel foglalkozik. A címe is jelzi a korszak fontosságát: „Önálló igazgatási szervezet kialakulása és működése a dualizmus korában”. Az állattartás és kereskedelem súlyának növekedése, az egészségügyi szempontok előtérbe kerülése radikális és előremutató lépést hozott az 1867-ben ismét megszervezett önálló magyar kormányban. Az Andrássy Gyula vezette kabinet nemcsak a belügyminisztériumtól választotta le az állategészségügyet, hanem elkülönítette az emberi orvoslástól is. A működési helyszínének megfelelően a Földművelés, ipari és kereskedelemügyi Minisztérium fennhatósága alá rendelték önálló osztály formájában. Ez a helyzet fennmaradt a magyar kormány átszervezése után is, s az 1890-től önálló

Földművelésügyi Minisztériumban az állategészségügy kiemelt feladatkörnek számított. Az önálló közigazgatási szervezet koordinálta a megyékben végzett munkát, írásban kérte a helyi esetek jelentését, s az ország egész területére kiterjedt a hatásköre. A kötetben sorakoznak a konkrét megbetegedésekről szóló jelentések, melyeket évenkénti bontásban is nyomon lehet követni. (Például 1871-ben lótakony volt Vörösmarton és Sepsén, a következő év nyarán száj- és körömfájás „Bellyén, Bolmányban, Kácsfaluban a bodolyai és sztaroszelői pusztán, ahol tömérdek marha szenved, de a kór 5–8 nap alatt szűnik és egy sem hullott el.”) A megyében felállított állategészségügyi kordon és a védekezés eljutott arra a szintre, hogy ebben az időszakban Kácsfaluban regisztrálták az utolsó keleti marhavész esetet 1874 őszén, de a Szláviániából becsempészett beteg állat likvidálása után több ilyen eset nem fordult elő. Az évtized végétől a minisztérium elrendeli, hogy a betegségekről és az óvintézkedésekről egységes nyilvántartást vezessenek be a megyék. Az összegzések eredményeként ismerjük a megbetegedéseket, de az állatorvosokat is. Az állam külön státuszokat létesített az állatorvosok számára 1884-től, Dárdára Fodor Józsefet nevezték ki. A főállású állatorvosok jelentései közül az 1890 nyarán keltezett összegzésben a járásokban rögzítették az ellátásban részesülő községeket, az ottani lakosságot, a lovak és szarvasmarhák számát. Innen tudjuk, hogy Baranyavári járásban Henk Antal akkor 23 községben dolgozott, melyekben a 41 625 lakosnak 6308 lóva és 11 699 szarvasmarhája volt. Szükség volt a főállású állatorvosokra, mert új betegség ütötte fel a fejét: a sertéspestis „Dályokon Matits Miksa helyi gazdálkodó két elhullott disznójánál” (1895). A vész elleni küzdelem részletei mellett a betegség különböző korabeli ábrázolásait is közreadja a kötet.

A hatékony országos védekezés biztosítása érdekében a miniszter létrehozta az egységes állami állategészségügyi hálózatot 1900-ban. A költségvetésből fizetett állatorvosokat feladatuknak megfelelően különböző osztályokba sorolták, s ez volt a fizetésük alapja is. Egyúttal a járásokon belül körzeteket alakítottak ki, ahol szintén állami fizetésű orvosok foglalkoztak az állatokkal. (Ez a rendszer ma is így működik Magyarországon.) A Baranyavári járásban öt körzetet szerveztek: Dárda, Baranyabán, Herceglak, Pélmonostor és Villány központtal. Az első világháború előtt kiépült a teljes állami hálózat, amelyben az 1 megyei főállatorvos, 7 járási állatorvos, 15 körzeti állatorvos mellett 15 fő magánorvos is dolgozott. A könyv ezen fejezetében a táblázatok mellett megjelennek az állatorvosokról készült fényképek is.

A történeti összefoglaló következő fejezete az 1918 és 1945 közötti időszakról szól, melynek 1921. augusztus 22-ig tartó szerb megszállási szakaszából nem maradt fenn irat. A baranyai állatorvosok száma folyamatosan nőtt, az igények és a munka növekedése miatt 19 körzetet szerveztek. Az állami dolgozók mellett a magánorvosok is szívesen telepedtek le Baranyában. A munkájuk fontosságát jelezte, hogy 1928-ban átfogó törvény született az állategészségügyről, amelyben azonban még nem vállalta fel a tárca a betegségek elleni fellépések kötelezőségét, az erővel is elvégzett védőoltások bevezetését. A haszonállatok védelme mellett e

korszakban nagy figyelmet fordítottak a kutyák veszettségének megszüntetésére. Egyértelművé vált, hogy a kutyák által (is) terjesztett betegség az emberekre is veszélyes, s leküzdése az évente megismételt vakcinázással lehetséges. A miniszteri rendelet 1936 augusztusától rendelte el a kötelező eboltást. Ebben az időben már állatvédelmi előírások is születtek például „A túltömött baromfi nyaka szokásos lekötésének tilalmazása” tárgyban (1931). A Baranya megye részévé váló Dárdai járásban 1942-ben a földművelésügyi minisztérium elvállalta a bellyei uradalom gümőkóros szarvasmarháinak fertőtlenítését, majd Albrecht főherceg egyetértésével és anyagi támogatásával a hercegszentmártoni gazdaságában is elvégezték a mentesítést. A szállítható gázkamrával végzett fertőtlenítéshez a megye kedvezményesen adott gázt. A Hercegszőlősen, Dárdán, Kiskőszegen és Pélimonostoron szervezett állatorvosi körzetekbe a háború okozta szakemberhiány miatt csak helyetteseket tudtak kiállítani.

A következő fejezetekben már nem számolhatott be a szerző közvetlen kapcsolatról Baranya megye és a Dárdai járás szakemberei között, mert az államközi viszonyok megromlása miatt a hivatalos tárgyalásokon túl magánérintkezések is teljesen megszűntek 1945 és 1956 között. A megyében megváltozott tulajdonosi szerkezet megkívánta az állatorvosi hálózat átalakítását is. A körzeti orvosok mellett az újonnan szervezett állami gazdaságok tartottak nagy állatállományt, melyek egészségügyi szempontból új szakembereket kívántak. Ugyanakkor Baranyát érintette a második világháború utáni lakosságcsere, melynek következtében a kitelepített németek nagy állatállománya vagy a szarvasmarhákkal addig nem foglalkozó új tulajdonosokhoz, vagy a határban kóborló állatokat befogó szomszédokhoz került ellenőrizetlenül. A kötetben részletesen szó esik a megyében dolgozó 53 állatorvos nehéz és áldozatos munkájáról, melynek eredményeként lassan rendeződött a helyzet. A közalkalmazottak számára előírt állami eskü letétele után (1949) derült ki, hogy megye határai is a megváltoztak, a Szigetvári járást Somogy megyéből Baranyába csatolják (1950). Az állatorvosi hálózatot teljes mértékben államosították (1951), s így 68 főre nőtt a számuk a megyében.

A kötet – logikusan – leghosszabb fejezete a megyei állategészségügy önálló intézményeinek létrejöttével foglalkozik (1956–1989). A magángazdák helyett az állami gazdaságok és az egyre erősödő termelőszövetkezet állatállománya megkívánta a körzeti orvosok mellett a vállalati orvosok (37) munkába lépését. A változó körülmények megkövetelték, hogy az orvosok helyi munkája mellett az állategészségügy megyei kutató-elemző állomását is létrehozták 1967-ben. Az új épület átadása (1970) idején a megyében állatokkal foglalkozó szakemberek száma 120 főre nőtt, akikből 91 állatorvos volt. Az állomáson önálló laboratóriumot is berendeztek, ahol a három orvoson kívül öt laboráns, kisegítő dolgozott. A hálózat tevékenységi köre folyamatosan bővült, melyben fontos szerepet játszottak a megyében megépült vágóhidak, a központi elvárások a dögkuttakkal kapcsolatban és a laboratóriumban elvégezhető eljárások számának ugrásszerű emelkedése.

A kötetben név szerint felsorolják a korszakban Baranya megyében dolgozó szakembereket. Az állami állatorvosok mellett az üzemek alkalmazásában lévő doktorok listája is elkészült, s így a rendszerváltás pillanatáig ismertek a szakemberek. A személyi képek mellett a színes mellékletekben egy 1993-as találkozási készült fénykép is megőrkítette az utókornak a baranyai állatorvosi kart.

A további rövid fejezetben a hús- és élelmiszervizsgálat kiépítésével és a minőségellenőrzési tevékenység krónikájával foglalkozik a kötet. A vágóhidak ellenőrzése, a húsvizsgálatok fontossága különösen a 20. század utolsó évtizedeiben vált kiemelkedően fontossá, de ezekről a feladatokról a múlt közelsége miatt inkább felsorolásszerű sorok készültek. A minőségellenőrzési hálózat teljes kiépülésére 1983 januárjától került sor, melynek munkáját néhány adat jelzi. Végül 19 melléklet teszi kézzel foghatóvá a történeti áttekintést, illetve német és angol összefoglaló zárja a kötetet.

A dr. Perlaki Emil vezetésével készült mű jól szerkesztett könyv, kiváló kivitelben. A nem szakmai közönség számára is érthető, a múltunk megismerése szempontjából forrásként használható. A szerző sikeresen oldja meg a helytörténeti feldolgozások örök gondját: mennyi gazdasági – politikai háttérrel adjon a helyi események megértéséhez? A megfelelő rövidegű és elfogultság nélküli összegzések segítenek a szakmai változások és átalakulások megismerésében. A kötet kemény borítású fedelén látható egyenruhás állatorvos és a háttárlán közölt Baranya Megyei Állategészségügyi és Élelmiszer Ellenőrző Állomás 2003. évi képe jelzi azt a szakmai ívet, melyet befutott az állatorvoslás Magyarországon, illetve a megyében. A baranyai múlt ilyen kis szeletének részletes feldolgozása segítheti a folyamatban lévő Pécs története monográfia elkészülését.

Majdán János

Perlaki Emil: A baromorvoslástól az állatorvos-tudományig. Baranya állatorvos-történeti emlékei. Pécs, 2003. 296 oldal.

Rayman János: Pécs szükségpénzei (1919–1921)

A vesztes első világháború után az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlott. A Belgrádban aláírt fegyverszüneti egyezményben kijelölt Maros-Arad-Baja-Pécs-Dráva demarkációs vonalig az Antant képviselőiben szerb csapatok szállták meg Baranya vármegye nagy részét és Pécs városát. Ez a sanyarú állapot 1918. november 15-től 1921. augusztus 20-ig tartott. A megszállás éve alatt Pécs az anyaországtól politikailag és gazdaságilag elszigetelődött. A rendkívüli állapotot különösen tükrözi a helyi pénzforgalom, hiszen Pécszet pénzügyileg még az SHS (Szerb-Horvát-Szlovén) államtól, sőt a vármegye déli részétől is elzárták. Pécsen a felszabadulásig az SHS királyság által egyszer lebélyegzett osztrák-magyar korona bankjegyei maradtak a törvényes fizetőeszközök, a többi területen a koronákat másodsorban is bélyegezték, illetve átcserezték dinárra. Az így létrejött súlyos és állandó pénzhány vezetett oda, hogy a város a helyi pénzintézetek közreműködésével, *szükségpénzek kibocsátásával* kísérte meg saját gazdálkodását, illetve a helyi gazdaságot az összeomlástól megmenteni és a polgárok pénzhányból fakadó mindennapi gondjait enyhíteni.

A téma régi szakértőjeként ismert szerző a bevezetésben a szükségpénz fogalmát, mibenlétét, formáit, létrejöttének okait, illetve használatát, pénzügyi és gazdasági szerepét ismerteti. Ezt követi a szerb megszállás pénzügyi következményeinek taglalása. Ezután a laikus olvasó számára is érdekesen írja le a pécsi városi pénztárjegyek (szükségpénzek) kiadásának előkészítését, a kiírt pályázatokat és a pályázókat, a különböző névértékű korona pénztárjegyeket, illetve a filléres váltópénzeket, a nyomdai munkákat és azok ellenőrzését, a pénzforgalom alakulását, valamint a százkoronások hamisítását. Külön fejezetet igényeltek az ún. magánkiadványok, mint pl. a pécsi sajtó (Dunántúl, Pécsi Est, Hír, Pécsi Napló, Munkás, Pécsi Kereskedelmi Közlöny) váltópénzei, a kávéházak és vendéglők (Nádor, Royal, Otthon, Vigadó) kiadványai, a MÁV helyi pénztárjegyei, végül a csak hírből ismert DGT pénztárjegye.

Szerző mulhatatlan érdeme, hogy felkutatta és összegyűjtötte a korabeli sajtó közleményeit, a Baranya Megyei Levéltárban fellelhető dokumentumok (pl. a pénzkidadásra vonatkozó városi tanácsulési iratok, a pénztárjegyek nyomtatásával kapcsolatos jegyzőkönyvek) fontosabb adatait, a múzeumban található helyi pénzhelyettesítő kiadványok (pl. a különböző pénztervek, nyomó lemezek, próbanyomatok, a kész pénzek) gazdag anyagát, végül megírta és közkinccsá tette a szerb megszállás alatt forgalomba került pécsi városi szükségpénzek hiteles és pontos történetét.

A kiadó gondosságát és ügybuzgalmát dicséri, hogy a szöveg közt elhelyezett ábrák ugyan fekete-fehérek, de a képmellékletben az összes pénz színes képét megtaláljuk, ami azért fontos, mert a papírpénzek szakmai és esztétikai megítélése valójában csak így lehetséges! A teljes körű tájékoztatást szolgálja a Függelék, amelyben a pécsi szükségpénzek történetében szereplő fontosabb személyek (pl. Nendtvich Andor polgármester, Gebauer Ernő és Gábor Jenő festőművészek, Szőnyi Ottó művészettörténész) életrajza található. „Névmutató” is készült, ami az ilyen jellegű munkák elengedhetetlen kelléke.

Recenzens szívügyének tekintette a könyv megjelenését. Óhaja teljesült és immáron minden pécsi polgár figyelmébe ajánlhatja az igényes kiállítású és tartalmas kötetet.

Megjelent 2008-ban a Pécsi Krónika sorozat 7. tagjaként, 338 oldal terjedelemben. Kiadta a Házmaster '98 Kft.

Süle Tamás

Száz éve Pécsett... 1909-ben

január 1. A Fuzsitus kisasszony és a Tatárjárás c. operett bemutatója, utóbbi Csapó Jenő búcsúfellépésével a Pécsi Nemzeti Színházban.

január 4. Straka Ferencet, a Dunagőzhajózási Társaság tulajdonát képző pécsi kőszénbánya igazgatóját Ferenc József királyi bánya-tanácsosi cím adományozásával tüntette ki.

január 8. Török balettest a Pécsi Nemzeti Színházban.

január 16. Dr. Harkányi Ede Az újkor kezdete Magyarországon c. előadása a szabadiskolában.

január 17. A pécsiek szót emeltek Pécs szabad királyi város országgyűlési képviselőjénél, Pleininger Ferencnél az adóreform ellen.

január 19. Armida Senatra hegedűművész hangversenye Pécsett.

január 22. Pietro Mascagni: Parasztbecsület c. művének bemutatója a Pécsi Nemzeti Színházban.

január 24. A Jótékony Nőegylet utolsó teauzsonnája, ahol a gyermekeknek kabaréval kedveskedtek a szervezők.

január 26. Pécs városába érkezett Jahl Gusztáv altábornagy és Szurmay Sándor vezérkari ezredes, és szemlét tartottak a Pécsi honvéd Hadapródiskolában.

január 29. A város előljárói farsangi ebédre voltak hivatalosak a pécsi püspöki palotába.

január 8. A Pécs-Baranyamegyei Múzeum Egyesület felolvasóestjén Dr. Kápolnai Zsigmond Vecchi tábornok és a pécsi polgárság a XVII: század végén c. előadását tartotta meg.

február 5. Elhunyt Schneider István (1842–1909) a városi községi iskolák felügyelő igazgatója.

február 6. A Vigadó nagytermében került megrendezésre a Pécsi Dalárda álarcos bálja.

február 8. A Pécsi Takarékpénztár új igazgatójának Csarsch Jenőt, az intézet addigi főkönyvelőjét választották.

február 10. Délután három és fél négy között Pécs felett repült el a St. Moriz svájci fürdőhelyről felszálló léghajó, amely a világrekord felállítását tűzte ki célul.

február 13. Az Önkéntes Tűzoltótestület tánceste a Scholtz-féle Sörház nagytermében.

február 14. A Pécsi Nemzeti Casinó évi rendes közgyűlése.

február 18. A Pécsi Nemzeti Színház új tagjai: Izsó Miklós, komikus, operett-rendező, Zöld Vilma és Zöld Elza.

február 19. Klug Zoltán A becsület áldozata című társadalmi színművének bemutatója a Pécsi Nemzeti Színházban.

február 20. A Pécs Baranyamegyei Múzeum Egyesület felolvasóülésén Marosi Arnold Baranya megye lovas sírjairól tartott leletbemutatóval egybekötött előadást.

február 22. A városi székház közgyűlési társalgójában megtartotta alakuló ülést az „Alkoholelleses Egyesület”. Vezetője: Dr. Loránt Lipót.

február 23–24. Latabár Árpád vendéjátéka A postásfiú és a huga c. bohózatban a Pécsi Nemzeti Színházban.

február 28. A Pécsi Katolikus Kőr tisztújító közgyűlése.

március 3. Elhunyt Graits Endre (1854–1909) festőművész, aki több falfestmény és oltárkép készítője volt.
március 7. A Pécs Baranyamegyei Múzeum Egyesület közgyűlésén Szőnyi Ottó Mátyás Flórián emlékeztetéről.

március 7. A Nemzeti Casinóban megrendezésre került a pécsi Helyőrség tisztí karának vívóakadémiáját.

március 12. Éjjel sztrájkba kezdtek a pécsi szabómesterek és segédjeik.

március 13. Huszár Irén fellépése Zsiros István: Fátum c. darabjában a Pécsi Nemzeti Színházban.

március 18. Chapmann Catt előadása a Jótékony Nőegyletnél a nőmozgalomról és a választójogról.

március 20–21. Kelemenfalvi Ternovszky Margit vendégszereplése Pécsett a Pécsi Nemzeti Színházban.

március 27. Jászai Mari és Váradi Antal Petőfi-estélyen vettek részt a Nemzeti Casinóban.

március 28–29. Holló Alajos, a pécsi állami főreáliskola tanára, akadémiai festő akvarell-kiállítása.

március 29. Váradi Antal felolvasóestje a városi székház közgyűlési termében a Pécs Baranyamegyei Múzeum Egyesület rendezésében.

Hetvenöt éve Pécsett... 1934-ben

január 2. Nagy részvét mellett temették el Lenkei Lajost (1864–1934), a Fünfkirchner Zeitung, a Pécsi Újság, majd a Pécsi Napló főszerkesztőjét.

- január 4.* Baál Ernő–Tapolczay Gyula: Üzen a Hargita c. színművének bemutatója a Pécsi Nemzeti Színházban.
- január 8.* Pázmány Zoltán rektor feloszlatta a pécsi egyetemi ifjúság 30-as bizottságát.
- január 9.* Szénássy Kálmán újévköszöntő koncertje a pécsi zenekedvelők hangversenyén.
- január 9.* Adósság miatt elárverezték a Nádor-szállót. Az új tulajdonos a Pannonia Sörgyár.
- január 12.* Az Erzsébet Tudományegyetem bensőséges ünnepet szervezett Hodinka Antal professzor 70. születésnapja alkalmából.
- január 15.* A Janus Pannonius Társaság felolvasó ülése a Vármegyeháza közgyűlési termében (Ignotus Pál, Féja Géza, Kállyay Miklós)
- január 17.* Pécsre érkezett Melline van Asbeck báróné, aki másnap a Városháza dísztermében a revizióról tartott előadást.
- január 18.* A Csipetke című operett-előadás a Latabár testvérek és Harczos Irén közreműködésével a Pécsi Nemzeti Színházban.
- január 19.* Boldog Margit szobrának felavatása a Miasszonyunkról nevezett rend tanítóképző intézetében.
- január 20.* Az Iparos Szabad Liceumban Entz Géza orvosprofesszor a korbonctani vizsgálatok eredményeiről, Schöberth József tanár pedig Lengyelország történeti múltjáról tartott előadást.
- január 20.* A Magyar Országos Torna Szövetség Pécsre érkezett Teleki Sándor gróf elnökletével.
- január 21.* A Szociális Misszió farsangi teadélutánja a Káptalan utca 2. szám alatt.
- január 24.* Orbók Attila Nem válok el szerelmi románcát mutatta be a Pécsi Nemzeti Színház.
- január 28.* Baranyai molnárok találkozója Pécsen a Nádor szálló különtermében.
- január 30.* Baranya néprajzának bemutatója a Pécsi Nőegyletben.
- január 31.* Gróf Zichy Gyula kalocsai érsek kinevezésének 10 éves jubileuma.

február 1. Megkezdődött a PEAC három napos síversenye a Mecsekben.

- február 2.* Császár Géza és Melius Imre helyi szerzők Eladó forradalom c. három felvonásos komédiáját mutatta be a Pécsi Nemzeti Színház.
- február 5.* Felavatták a Pécsi Helyőrségi Altiszti Kaszinó új otthonát a Majorossy Imre utcában levő régi sörházban.
- február 9.* Györkös József leánygimnáziumi igazgató előadása a szabad liceumban (A vallás, társadalom és hazafiság érzelmi világunkban).
- február 11.* Megkezdődtek a Pécsi Sakk Kör versenyei.
- február 14.* Pohárnok Jenő Lesz még feltámadás c. négy felvonásos drámájának bemutatója az ínségakció javára a Pécsi Nemzeti Színházban.
- február 15.* Ábrahám Pál Bál Savoyban c. operettjének bemutató előadása a Pécsi Nemzeti Színházban.
- február 16.* Előadás Székely Bertalan pécsi freskóiról a Szociális Misszió kultúrestjén.
- február 20.* A pécsi Erzsébet Tudományegyetem szociális kurzusának ünnepélyes megnyitója Gróf Apponyi Albertné Rosenberger Augusztia részvételével.
- február 21.* Hodinka Antal előadása Pécs török uralom utáni időszakáról a Pécs Baranyamegyei Múzeum Egyesület felolvasóestjén.
- február 25.* A Pécsi Ipartestület megtartotta évi rendes közgyűlését.

március 1. Elhunyt Dr. Madarász István (1864–1934) pécsi királyi közigazgató, felsőházi tag.

- március 4.* Kék Duna operettjének bemutatója – Johann Strauss nyomán – Szedő Miklós főszereplésével a Pécsi Nemzeti Színházban.
- március 5.* 80 éves korában elhunyt Dr. Szilvek Lajos (1854–1934) pápai prelátnak, a pécsi káptalan nagyprépostja.
- március 7.* Molnár Ferenc: Ördög c. vígjátékának felújított előadása a Pécsi Nemzeti Színházban, Fodor Oszkár címszereplésével.
- március 11.* Kifosztották a drukkerek Kaszl József, a PSC népszerű futballistájának Siklósi utcai lakását.
- március 13.* Meghalt a pécsi színház korábbi kedvelt színésznője, Hámory Margit.
- március 17.* A Pécsi Tanítónők Egyesületének előadása a Jótékony Nőegylet dísztermében.
- március 19.* Elhunyt a Pius kollégium egyik alapítója P. Thalhammer János (1847–1934) jezsuita szerzetes.
- március 24.* Bőjti este a pécsi evangélikusoknál, Kapi Béla evangélikus püspök.
- március 26.* A PEAC nyerte a kerületi tör- és kardcsapat bajnokságát.

március 27. Fejes György múzeumigazgató nyilatkozott az Apáca utcában megtalált 1700 éves római sírok ásátási munkálatairól.

március 31. Világraszóló találmány Pécssett: Silirpa Tihamér pécsi mérnök gondolatolvasó gépe.

Ötven éve Pécssett... 1959-ben

január 1. A Pécsi Nemzeti Színház műsorán Leo Fall Sztambul rózsái és a Kamaraszínházban George Bernard Shaw Pygmalionja.

január 3. A Dunántúli Napló szerkesztőségében átadták a Baranya legjobb sportolóinak járó tiszteletdíjakat, Dévai János kerékpározónak, Berger Györgyi tornásznak, Deák Teréz atlétának.

január 10. Svéd delegáció érkezett Pécsre, amelynek tagjai a város megtekintése mellett az MSZMP városi és megyei vezetőivel is konzultáltak.

január 11. A Jelenkor irodalmi estje az Ifjúsági Színházban.

január 14. Elhunyt Entz Béla akadémikus (1877–1959) a kórbonctan és a törvényszéki orvostan nyilvános egyetemi tanára.

január 18. Megrendezésre került a PVSK évadnyitó síversenye a Tubesen, Kantaváron, Kiséren.

január 18. Anna Frank naplója c. színdarab bemutatója a Pécsi Nemzeti Színházban

január 21–22. Pécsről neveztek el az Óbudai Hajógyár legújabb elektrodízél folyami hajóját. A „keresztelőt” Budapesten tartották.

január 23. A Pécsi Széntrósz lett az első a komlói vállalat előtt a két trósz közötti versenyen, így megkapták a győzelmi jelvényt és a vörös zászlót.

január 24. Megnyílt Pécssett a Szakszervezetek Baranya megyei Tanácsának (SZMT) Műszaki Értelmisségi Klubja.

január 25. A Városi Művelődési Házban működő Színjátszó Akadémia megtartotta vizsgaelőadásait (Arisztophanész: Madarak; Szophoklész: Antigoné).

január 28. A budapesti fúvósötös kamarakonzertje a városi művelődési házban.

január 30. A KISZ és a szakszervezetek Doktor Sándor Művelődési Házában lottó-tánc est volt, ahol minden vendég egy lottószelvényt kapott ajándékba.

február 1–2. Olimpiai napok Pécssett a Magyar Olimpiai Bizottság szervezésében a Pécsi Nemzeti Színházban.

február 6. Német nőküldöttség érkezett Pécsre.

február 6–8. Galambkiállítás volt az SZMT nagytermében.

február 9. Giuseppe Verdi Requiemje a Pécsi Nemzeti Színházban.

február 12. Szélesvásznú mozi nyílt Pécssett, a Park Moziban. A bemutató előadásban A párizsi tavasz és a Szent Péter esernyője került vetítésre.

február 14. Megalakult a Pécsi Lakás és Kemencekarbantartó KTSZ.

február 15. A TIT Művészeti Szakosztály és a Képzőművészek Baranya megyei Munkacsoportja rendezésében megnyílt Nemeč József gyűjteményes képműkiállítása. A tárlatot Martyn Ferenc nyitotta meg.

február 19–25. Szovjet filmünnep Baranyában.

február 22. Új szárítógép érkezett a Pécsi Dohánygyárba, amelynek a lelkes munkások a „szputnyik” nevet adták.

február 23. A Pécsi Szimfonikus Zenekar bérletes hangversenyén Bartók, Paganini és Beethoven munkáiból kaptak egyveleget a vendégek.

február 27. Az Állami Biztosító tízéves jubileumát ünnepelték pécsi és baranyai dolgozók.

március 1. Ady-est az Irodalmi Színpadon, a Liszt-teremben. Vendégek voltak Bölöni György az Irodalmi Tanács elnöke és Fodor József Kossuth-díjas költő.

március 5. A Pécsi Szénbányászati Trósz szakszervezeti bizottsága ülést tartott a takarékosági mozgalom kiszélesítése érdekében.

március 6. A nemzetközi nőnap alkalmából asszonyok koszorúzták meg a 48-as téri munkásmozgalmi emlékművet, majd felkeresték a magyar hősi halottak sírhelyét.

március 7–8. Területi ökölvívó-bajnokságot tartottak a PVSK tornacsarnokában.

- március 8.* A TIT Bartók termében megnyílt D. Balla Irocska festőművész kiállítása.
- március 12.* A Pécsi Nemzeti Színház két új előadása: Az esőcsinálók és a Bekötött szemmel.
- március 13.* 75 tagú szovjet énekes, zenei művészegyüttes lépett fel a Pécsi Nemzeti Színházban.
- március 15.* A Magyar Tanácsköztársaság 40. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi hetek megnyitó ünnepsége a Pedagógiai Főiskolán.
- március 18.* A magyar-szovjet barátsági hónap keretében általános és középiskolások számára orosz tanulmányi versenyt hirdettek az Ifjúsági Színházban.
- március 20.* Esti fáklyás felvonulást tartottak a Belvárosban a Tanácsköztársaság 40. évfordulójának tiszteletére.
- március 21.* Megnyílt a Váradi Antal utcában a Vasutas Klub, ahol televízió, könyvtár, zenegép és tekepálya is várta a pécsi vasút dolgozóit.
- március 22.* A Pécsi Nemzeti Színház bemutatta Dobozy Imre Szélvihar c. drámáját.
- március 27.* Kálmán Imre Csárdáskirálynőjének előadása a Pécsi Nemzeti Színházban.
- március 29.* Az Esti Pécsi Napló szervezésében kerékpáros, háztömbkörüli versenyt rendeztek, amelyen jelen volt a teljes magyar válogatott.

Huszonöt éve Pécssett... 1984-ben

- január 1.* Reisz Juditka volt Baranya első újszülöttje az 1984-es évben.
- január 4.* A Bóbita Bábszínház A fűtyös és a robotok című előadással kedveskedett a gyermekeknek.
- január 6.* Shakespeare Hamlet, a dán királyfi c. drámájának bemutatója a Pécsi Nemzeti Színházban. Főszerepben Sólyom Katalin és Kulka János.
- január 7.* Az első pécsi jégkorong-mérkőzés a városi jégpályán. Gödi SK – Pécsi Vörös Meteor (4–0)
- január 8.* Lehár Ferenc: Luxemburg grófja c. operett bemutatója a Pécsi Nemzeti Színházban.
- január 10.* A Baranya megyei Építőipari Vállalat munkásszállójának tanácsstermében megrendezésre került Országos gyermek- és ifjúságvédelmi tanácskozáson Köpeczi Béla művelődési miniszter is részt vett.
- január 12.* Kodály művek terjesztésében és népszerűsítésében tett kiemelkedő munkájukért Kodály-emlékplakettet kapott Agócsy László, Antal György, Breitner Tamás, Eck Imre, Tillai Aurél és Tóth Ferenc.
- január 15.* A Bóbita Bábszínház nagy sikerrel mutatta be Gogol: Karácsonygy c. bábjátékát.
- január 16.* A népszerű Do-Zso jazz-sorozatban Szabados György zongoraművész lépett pódiumra a Mecsek cukrászdában.
- január 19.* Beiktatták Enyedi Györgyöt, az MTA levelező tagját a Dunántúli Tudományos Intézet igazgatójának, egyúttal ő lett a Regionális Kutatások Központjának főigazgatója is.
- január 21–22.* A kertvárosi Nevelési Központban országos bőr- és bőrfeldolgozó-ipari szakvásárt tartottak.
- január 23.* Megnyitotta kapuit a Dél-Dunántúl legnagyobb könyvesboltja a Rákóczi út és a Jókai utca sarkán.
- január 25–27.* Tudományos Napok Pécssett a Pollack Mihály Műszaki Főiskolán.
- január 26.* Omlás történt a Mecseki Szénbányák Északi bányauzemének II. sz. bányájában.
- február 1.** Építők boltja nyílt a Rózsa Ferenc út 4. sz. alatt, a Czinderi utca sarkánál.
- február 4–12.* Üvegkiállítás- és vásár rendeztek a műszaki főiskolások a PMMF Szilikát Vegyipari Gépészeti Intézet Rókus utca 2. sz. alatt.
- február 8.* A Magyar Jogász Szövetség Baranya megyei szervezete a Vasutas Művelődési Házban a kötetlen találkozások megteremtésére jogászklubot alapított.
- február 9.* A JPTE és a PMMF közös fenntartásban Egyetemi Színpadot alapított, vezetője Bécsy Tamás egyetemi tanár lett.
- február 11-től* a Pécsi Grafikai Műhely szervezett 10 éves fennállására kiállítást az eltelt idő válogatott munkáiból.
- február 11.* Új musical-bemutatóval kedveskedett nézőinek a Pécsi Nemzeti Színház Szakcsi-Lakatos Béla–Csemer Géza: Cigánykerék művével.
- február 16.* Gyenes András, az MSZMP KB elnöke látogatott Pécsre.
- február 18–19.* Dunántúli Napló Kupa, nemzetközi labdarugó torna Pécssett és Szekszárdon.

február 18. Balett '83. Balett '84. címmel fiatal koreográfusok estje.

február 23. Jordan Radicskov: Zúrzavar című művének bemutatója a Kamaraszínházban.

február 25. Csak egy Földünk van címmel a Hazafias Néprfront Országos Tanácsa és az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal középiskolások számára vetélkedőt rendezett az Ifjúsági Házban.

március 1. A Pécsi Szimfonikusok Bartók zenekari estje a Pécsi Nemzeti Színházban.

március 5. Steve Cockett az exteri egyetem oktatója a JPTE Tanárképző Kar Angol Tanszékén.

március 6. Az Ifjúsági Ház zenekara és a Mecsek Kórus közös koncertje volt a pécsi Liszt-teremben.

március 7. A JPTE Tanárképző Kar Nyelvészeti Tanszéke Kazinczy szép magyar beszéd versenyt rendezte meg a kari díszteremben.

március 9. Amerigo Tot 75. születésnapja alkalmából a hazai és magángyűjteményekben fellelhető grafikáiból, szobraiból nyílt bemutató a Pécsi Galériában.

március 10. A Helyőrségi Művelődési Otthonban kiállítás nyílt a szakmunkás tanulók iskoláinak történetéről, valamint a diákok montázskepeiből.

március 14. A Baranya megyei Élelmiszerkereskedelmi Vállalat ételbemutatóval és kóstolóval egybekötött kiállítást szervezett a Hunor Kesztyűgyárban.

március 15. Czifra György zongoraművész szólóestje a POTE Aulában.

március 16. Jugoszláv-magyar kulturális együttműködési szerződést írtak alá Pécssett.

március 19–25. Ünnepi munkahét a Mecseki Szénbányákban.

március 20. Csorba Győző estje a Magyar Írók Szövetségének szervezésében a szövetség klubjában.

március 23. A humanista költő születésének 550. évfordulója alkalmából, Ivasivka Mátvás vezényletével egy külföldi és egy hazai testvérkórus koncertje a Janus Pannonius Gimnázium és Szakközépiskola a Liszt-teremben.

március 26. A Hazafias Néprfront béke és barátsági rendezvénysorozatának keretében lengyel vendégek érkeztek Pécsre és Komlóra.

március 31. Jakob Michael Reinhold Lenz: A katonák c. tragikomédiájának bemutatója a Pécsi Nemzeti Színházban.

PÉCSETT TÖRTÉNT 2008-BAN

január 2. A Pannon Filharmonikusok Újévi 'üzenet' díszhangversenye a Pécsi Nemzeti Színházban.

január 4. Kötéltánc. Blues-ok és versek Hobo és Nagy Szabolcs előadásában a Művészetek és Irodalom Házában.

január 7–25. A Pécsi Kárpitműhely és a Textilművészeti Egyesület kiállítása a Művészetek és Irodalom Házában.

január 8–25. A Kárpát-medence megújuló öröksége – S. Sebestyén József fotókiállítása a Művészetek és Irodalom Házában.

január 9. Megtartva és megszegve – Történetek fogadalmainkról és ígéreteinkről. A Pécsi Playback Színház előadása a Dominikánus Házban.

január 11–február 11. Terepgyakorlat – kortárs festészeti kiállítás a Hattyúház Galériában.

január 11–13. Jubileumi galamb és kisállat kiállítás az 50 éves Pécsi Galamb és Kisállattenyésztő Egyesület szervezésében a Pécsi Expo Centerben.

január 12. Életének 69. évében elhunyt prof. dr. Czopf József egyetemi tanár, a PTE Neurológiai klinika volt igazgatója.

január 15. Béke veled – jótékonyági műtárgyvásár Bükkösi László síremléke javára a Cella Septichorában.

január 17. Népek Krisztusa Magyarország 1956. Molnár V. József előadása, filmvetítéssel a Dominikánus Házban.

január 17. és további négy előadás – Sándor György: A semmitudás egyeteme. Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színházban.

január 17. Radnóti esete. Bálint András önálló estje a Művészetek és Irodalom Házában.

január 17. Horvát karikatúra kiállítás a Csopor⁽¹⁾ Horda Galériában.

- január 19.* Semmi ágán... Bartók Béla, József Attila, Nagy László és Szilágyi Domokos művei. Korhecz Imola és Erdi Tamás előadástje a Művészetek és Irodalom Házában.
- január 19–20.* VIII. Pécsi ESKÜVŐ kiállítás és Ünnepe Expo a Lauber Dezső Városi Sportcsarnokban.
- január 19–20.* 110 év autó-motor gyártása, kiállítás az EXPO Centerben.
- január 21.* A Bazilikában ünnepi szentmise keretében adták át a 2008. évi Tüke-díjat a száz éves dr. Barri Istvánné Simrák Ilona magyar-latin-orosz szakos tanárnőnek, és Kele Pál apátnak, a belvárosi templom plébánosának.
- január 21–február 10.* Platty György (1908–2003) festő emlékkiállítás a Pécsi Kisgalériában.
- január 22.* Azt meséld el Pista... Örkény István az életéről. Elmondja Mácsai Pál a Művészetek és Irodalom Házában.
- január 23.* Fül/Szöveg. Művészetek és Irodalom Háza.
A Pannon Filharmonikusok koncertjeinek margójára, közreműködött Massimo Quarta (hegedű) és Hamar Zsolt karmester. Házigazda Kircsi László.
- január 24.* és további két előadás – Matta Lóránt: Alessandro Baricco: Novecento. Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színházban.
- január 24–27.* RORARTE c. kiállítás és vásár a Városi Képtárban.
- január 25.* A Pécsi Orgonaépítő Manufaktúra Kft. teljes felújítást igénylő munkájának befejezését követően Mayer Mihály megyéspüspök felszentelte a Pécsi Bazilika orgonáját, mely az Angster gyár 100. alkotása.
- január 25.* Európai táncgaléria – bemutató a Kamaraszínházban. 1. Állhatatlan... – zeneszerző: John Adams, koreográfus: Julian Moss. 2. Nem adom fel – zeneszerző: Jávori Ferenc, koreográfus: Vincze Balázs. 3. Para Bagno – zeneszerző: Perez Prado, koreográfus: Raza Hammadi.
- január 28.* Életének 80. évében elhunyt Jandó Jenő karnagy.
- január 30.* A mélygarázs építése miatt lebontották és elszállították a Kossuth térről a névadó bronzszobrát és a monumentum kő talapatát.

- február 1.** Életének 93. évében elhunyt Mattyasovszky Zsolnay Tamás aranydiplomás gépészmérnök, Zsolnay Vilmos dédunokája.
- február 1.* Farkashajszja. Viszockij dalai Hobo előadásában a Művészetek és Irodalom Házában.
- február 1–24.* Szög'art és barátai – 31 művész bemutatózó kiállítás a Pécsi Galériában.
- február 5.* Életének 84. évében elhunyt Kós Lajos Jászai-díjas bábművész, a Pécsi Nemzeti Színház és a Bóbita Bábszínház örökös tagja.
- február 5–29.* A Pécsi Zománcműhely Egyesület kiállítás a Gebauer Galériában.
- február 5.* Életének 79. évében elhunyt Péter Gizi, a Pécsi Nemzeti Színház örökös tagja.
- február 6.* Minden ami összeköt. Farkas Gábor zongoraestje a Művészetek és Irodalom Házában.
- február 8.* Zenélő versek, verselő zene. A Dutár és az Ulpius zenekar közös estje a Művészetek és Irodalom Házában.
- február 9.* Arthur Miller: A nép ellensége – bemutató a Pécsi Nemzeti Színházban. Henrik Ibsen azonos című színdarabja alapján fordította: Vajda Miklós. Rendező: Csiszár Imre érdemes művész.
- február 11.* Múltidőben. Mátyás, Isten kegyelméből Magyarország királya. Fedeles Tamás előadása a Dominikánus Házban.
- február 13.* Báljaink, táncaink, álarcaink. A Pécsi Playback Színház előadása a Dominikánus Házban.
- február 14–16.* Metka Erzar szlovén képzőművész kiállítás a Csopor⁽¹⁾ Horda Galériában.
- február 14–március 29.* A historizmus aspektusai. Német-magyar építészeti kapcsolatok a 19. század második felében c. kiállítás a Várostarténeti Múzeumban.
- február 15–27.* A PTE MK Képzőművészeti Mesteriskola végzős DLA hallgatóinak kiállítás a Pécsi Kisgalériában.
- február 16–március 7.* World Press Photo kiállítás a Művészetek és Irodalom Házában.
- február 18.* Életének 79. évében elhunyt dr. Csiky Ottó, a Baranya Megyei Bíróság volt elnöke.
- február 18.* Writer in Residence. Vendégünk Raoul Biltgen író a Művészetek és Irodalom Házában.
- február 20.* Rafael Valle Garagorri, a Spanyol Királyság budapesti rendkívüli és meghatalmazott nagykövetének pécsi látogatása a Baranya Megyei Önkormányzat Közgyűlésének elnökénél.
- február 23–március 17.* Marsalkó Péter Albert A titkok kertje – Hommage Zsolnay-gyár c. fotókiállítás a Parti Galériában.

- február 25.* Sólyom László, a Magyar Köztársaság elnöke felavatta az 1947-ben letartóztatott és a Szovjetunióba hurcolt Kovács Béla kiscgazda politikus emléktábláját a Pázmány Péter utcai általános iskola kerítésfalán.
- február 25.* Ki nyer ma? A Magyar Rádió Pécsi Körzeti Stúdiójának közvetítése a Dominikánus Házból. Műsorvezető Kovács Attila.
- február 26.* Debreczeni László: Egy medikus barangolásai börtönországban c. 1956-ról szóló könyv bemutatója a Lenau Házban.
- február 27.* Fül/Szöveg. Művészetek és Irodalom Háza. A Pannon Filharmonikusok koncertjeinek margójára, közreműködött Radovan Vlatkovič kürtművész, és Leopold Hager karmester. Házigazda Kircsi László.
- február 27.* és további egy előadás – Bárka Színház, Slawomir Mrozek: Multság. Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színházban.
- február 27–március 6.* A Pécsi Finn Hét rendezvényei a Finn Nagykövetség és Kator György, Finnország tiszteletbeli konzulja szervezésében.
- február 27.* Timár József természetfotós 66. Északi szélesség c. lappföldi képei az August Šenoa Házban.
- február 27.* Népzene – Világzene. A Falkafolk együttes (Budapest) balkáni autentikus népzenei koncertje a Dominikánus Házban.
- február 28.* Parti Nagy Lajos: Ibusár. Huszerett / monodráma változat Bíró Kriszta előadásában a Művészetek és Irodalom Házában.
- február 29.* A Hetedik Kortárs Táncműhely, Az ágy közös, a párna nem. Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színházban.
- február 29–március 9.* A PTE MK Képzőművészeti Mesteriskola végzős doktorandusz (DLA) hallgatóinak mestermunka kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
- február 29–március 11.* Szökőnap – Hét új Közéletés-képzőművész kiállítása a Hattyúház Galériában.
- március 1.** Kosárlabda Magyar női válogatott–All Star női válogatott, valamint a Magyar férfi válogatott–All Star férfi válogatott gálamérkőzés a Lauber Dezső Városi Sportcsarnokban.
- március 3.** Életének 95. évében elhunyt Kurnik Ernő akadémikus, növénynevelő.
- március 5.** Népzene – Világzene. A Bran együttes (Veszprém-Budapest) ír népzenei koncertje.
- március 7.** A Pécsi Szemle tavaszi számának sajtóbemutatója a Művészetek és Irodalom Házában.
- március 7–22.** Médiaműlt. A pécsi mozgóképes múlt – a közösségi televíziózás dokumentumai... c. kiállítás a Pécsi Galériában.
- március 7.** Békés József: A magyar nyelvű történetírás kezdetei c. könyvbemutatója a Várkonyi Nándor Könyvtárban.
- március 7.** Jacques Offenbach: Hoffmann meséi – operabemutató a Pécsi Nemzeti Színházban. Rendező: Halasi Imre Jászai-díjas.
- március 7–26.** Páger Bernadett textiltervező SURFACE c. kiállítása a Gebauer Galériában.
- március 8.** Idegenvezetők napja Pécsett, a Dominikánus Ház szervezésében.
- március 9.** Országos háromigenes népszavazás, Pécs. Szavazott: 61 199 fő. Részvételi arány: 48,74%. Kórháziapidij 49 231 fő (81,04%) igen; vizitidj 48 144 fő (79,23%) igen; tandj 47 050 fő (77,48%) igen.
- március 10.** Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata, Edith és Marlene. Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színház Stúdiótermében.
- március 10.** Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata, Karády est. Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színház Stúdiótermében.
- március 10–11–12.** Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata, Csáth Géza: A Janika. Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színházban.
- március 10–11–12.** Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata, Hát mit kezdjek én, Uram, a szavakkal. A Harmadik Színház befogadó-színházi bemutatója, különböző városi helyszíneken.
- március 10–30.** Csekovszky Árpád keramikus Kocsis László kanonok, költő emlékére rendezett Lélektől lélekig c. kiállítása a Művészetek és Irodalom Házában.
- március 11.** Múltidőben. A napóleoni háborúk fordulópontjai... Hahner Péter előadása a Dominikánus Házban.

március 12. Szatmárnémeti Északi Színház Harag György Társulata, Ádám és Éva. Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színház Stúdiótermében.

március 12. Pécsi Arcképek c. sorozat 2. kötete: Halász Rudolf 1919–1992 sajtóbemutatója a Civil Közösségek Házában.

március 12. Amikor gyermekien hittünk. A Pécsi Playback Színház előadása a Dominikánus Házban.

március 13. A PTE BTK Német Történelem és Kultúra Délkelet-Közép-Európában Alapítványi Tanácskének avatása meghívott előadók részvételével.

március 13. Híres búcsújáró helyeink – Csíksomlyó. Molnár V. József előadása a Dominikánus Házban.

március 13. és további öt előadás – Tamás Éva: Játssz ma velem! Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színházban.

március 13–április 3. T. Surányi Anna keramikus Leltár c. kiállítása a Pécsi Kisgalériában.

március 13–30. Ernszt András festő kiállítása a Hattyúház Galériában.

március 13. A Pécsi Tudományegyetemen díszdoktorrá avatták a német **Edgar Mayr** baleseti sebésszt, a regensburgi egyetem címzetes professzorát, a cseh **Vladimir Palicka** belgyógyászt, a Prágai Károly Egyetem professzorát és az amerikai **Win Aung** professzort.

március 14. A Parlamentben Sólyom László, a Magyar Köztársaság elnöke március 15-e alkalmából a Magyar Köztársasági Érdemrend Középkeresztje a Csillaggal (polgári tagozata) kitüntetés adományozta **Ormos Mária** történész akadémikusnak, a PTE volt rektora, professor emeritájának; továbbá a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét **Kajtár Istvánnak**, a PTE egyetemi tanárának; a Magyar Köztársaság Arany Érdemkeresztjét **Jedlicska Zsolt Jánosnak**, a Pollack Mihály Műszaki Szakközépiskola tanárának; a Magyar Köztársaság Ezüst Érdemkeresztjét **Németh Alice** operaénekesnek, a Pécsi Nemzeti Színház örökös tagjának, és **Szabóné Daczi Margitnak**, a PTE főiskolai adjunktusának; a Magyar Köztársaság Bronz Érdemkeresztjét **Gáspár Jánosnak**, a PTE tudományos munkatársának; a Magyar Köztársaság Ezüst Érdemkereszt Polgári Tagozatát **Kallós Miklósnénak**, a Baranya Megyei Önkormányzat Hivatala Humánszolgáltatási Iroda vezetőjének, és **Póla Józsefnek**, a Pécs Város Polgármesteri Hivatala Humán Főosztálya vezetőjének.

Balassa Péter-díjban **Thomka Beáta** irodalmár, a PTE egyetemi tanára; Ybl-díjban **Patartics Zorán** építész; Liszt-díjban **Lakner Tamás** a PTE Művészeti karnagya részesült.

A Magyar Lajos-díj helyébe lépő Lázár Ervin-díjat **Cseri László**, a Dunántúli Napló újságírója vehette át.

március 14–április 9. Pécsi Tavasz Fesztivál – PTF

március 16. A Sárkánykirály palotája, távol-keleti mesék, bemutató a Bóbita Bábszínházban.

március 17–20. Húsvétvárás a Színház téren, a Dominikánus Ház szervezésében.

március 17. Vajda István: Pedig én jó anya voltam – PogányJudit estje a Művészetek és Irodalom Házában.

március 19. A lánghordozó lovag – bábelőadás a Levendulaszínház és az Évkerék társulat előadásában a Művészetek és Irodalom Házában.

március 20–április 16. Anne-Christine Klarmann német képzőművész kiállítása a Csopor⁽¹⁾ Horda Galériában.

március 20–április 25. Szász János Fotórezor c. retrospektív kiállítása a Parti Galériában.

március 22–23. A női kosárlabda Magyar Kupa négyes döntője a Lauber Dezső Városi Sportcsarnokban. A MiZo Pécs 2010 ezüstérmét szerzett.

március 26. Mendöl Zsuzsanna: Forbát Alfréd (1897–1972) c. könyvének bemutatója a Művészetek és Irodalom Házában.

március 26. Bemutatkozunk. A PTE MK hallgatóinak koncertje a Dominikánus Házban.

március 28. Átadták a felújított Tettyei Mészutfa Barlangot a nagyközönségnek.

március 29. Nőt Béla képzőművész és Trischler Ferenc szobrász kiállítása a Nagyszóközi úti Wellness Villában.

március 29. Nyílt nap a PTE TTK botanikus kertjében.

március 29. Alvajáró románc. Dudás Dorottya: Federico Garcia Lorca estje a Dominikánus Házban.

április 1. Mintegy hetven kiállító, több mint kétezer munkalehetőséget kínált a Pécsi Tudományegyetemen rendezett 2008. évi állásbörzén.

április 1–2. Pécsi Pénzügyi Napok a PTE Közgazdasági Karán.

április 3. A pécsi egyházmegye ezer éve c. kötet bemutatója a Dómmúzeumban.

- április 3–május 11.* Új fotók Horvátországból. Petar Dabac és Mare Milin kiállítása a Múzeum Galériában.
- április 3.* Pinczehelyi Sándor új festményeiből nyílt kiállítás a Volksbank pécsi, Király utcai fiókjában.
- április 3.* és további két előadás – Kovács Dorina és Papp Zoltán: Az arc, a hang, a szem. Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színházban.
- április 4–27.* Válogatás a PTE MK DLA képzésének 2007/2008. évi anyagából a Pécsi Galériában.
- április 5.* Molière: A képzel beteg. Berczik Árpád fordítását felhasználva írta: Mohácsi István – bemutató a Kamaraszínházban. Rendező: Mohácsi János érdemes művész.
- április 8.* ECHO-est a lap tízéves fennállásának alkalmából a Művészetek és Irodalom Házában
- április 9.* Fül/Szöveg. Művészetek és Irodalom Háza.
A Pannon Filharmonikusok koncertjeinek margójára, közreműködött Seres Dóra fuvolaművész, és Hamar Zsolt karmester. Házigazda Kircsi László.
- április 9.* Népzene – Világzene. A 25 éves Méta együttes(Budafok) jubileumi koncertje a Palatinus Bartók termében. Közreműködik a Szélkiáltó együttes.
- április 9.* Történetek a bennünk élő gyermekről. A Pécsi Playback Színház előadása a Dominikánus Házban.
- április 9–10–11.* és további két előadás – Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház, Háy János: A Pityu bácsi fia. Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színházban.
- április 10–május 19.* Serge Adamian francia festő Chromacycles – Szinciklusok c. kiállítása a Művészetek és Irodalom Házában.
- április 10–28.* Bullás József Sárga-fény c. kiállítása a Hattyúház Galériában.
- április 11.* Sánta Ferenc: Az ötödik pecsét – bemutató a Pécsi Nemzeti Színházban. Rendező: Balikó Tamás.
- április 11.* Ki nyer ma? A Magyar Rádió Pécsi Körzeti Stúdiójának közvetítése a Dominikánus Házból. Műsorvezető Kovács Attila.
- április 12.* A Pécsi Tudományegyetem az Orvostudományi Kar megalapításának 90. évfordulója alkalmából Ünnepi Kari Tanácsülést tartott az Aulában.
- április 12.* Felavatták Erzsébet királyné szobrát a PTE ÁOK elméleti tömbjének udvarán.
- április 12–május 4.* Gyenes Zsolt képzőművész Remix c. kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
- április 14.* Finta József akadémikus, Kossuth-díjas építész ünnepélyes keretek között adta át Az év belsőépítésze 2007 díjat B. Soós Klára okleveles építész tervezőnek a pécsi világörökséghez tartozó Cella Septichora Látogató Központ belsőépítészeti munkáiért.
- április 14.* Népzene – Világzene. A Golestan együttes (Pécs) perzsa-magyar világzenei koncertje a Dominikánus Házban.
- április 16–19.* Pécsi Egyetemi Napok, PEN
- április 17–május 14.* Marija Pa in Ivesiæ és Mladen Ivesiæ bosnyák képzőművészek kiállítása a Csoport^(t) Horda Galériában.
- április 19.* Zsolnay Vilmos születésének 180. évfordulója alkalmából rendezett ünnepi megemlékezés a gyárban, a Zsolnay Emlékfalnál.
- április 20.* Egy este Töröcsik Marival. Közönségtalálkozó a nemzet színészeivel, a Művészetek és Irodalom Házában.
- április 26.* Azt meséd el, Pista. Örkény István az életéről. Elmondja Mácsai Pál a Művészetek és Irodalom Házában.
- április 26–május 22.* Nagy Márta keramikus Zárt kertek c. kiállítása a Parti Galériában.
- április 28.* Életének 77. évében váratlanul elhunyt Marczis Demeter Liszt-díjas operaénekes, érdemes művész, a Pécsi Nemzeti Színház örökös tagja.
- április 29.* és további egy előadás – Misina Néptáncegyüttes, Régi kalap, új kabát. Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színházban.
- május 1–19.** Wargames. Fikció / Valóság? Nyolc művész kiállítása a Hattyúház Galériában.
- május 2.* Az akasztottak balladája. François Villon versei Hobo előadásában a Művészetek és Irodalom Házában.
- május 2–11.* Fikció / Valóság. Palatinus Dóra, Carlo Crovato, Szolnoki József, Héctor Solari, Andreas Jeriga, Nemes Csaba, Marek Brandt, Sandro Porcu kiállítása a Hattyúház Galériában.
- május 5.* A lánghordozó lovag – bábelőadás a Levendulaszínház és az Évkerék társulat előadásában a Művészetek és Irodalom Házában.

- május 5–25.* Találkozások a Duna mentén. Franz Gaudlitz (Potsdam) fotókiállítása a Pécsi Galériában.
- május 6.* Életének 73. évében elhunyt Fischer János, a Baranya Megyei Tanács volt művelődési osztályvezetője.
- május 6–július 12.* A kézírás és a mérnöki tervezés eszközei c. kiállítás a Várostarténeti Múzeumban.
- május 7.* Pécs és Baranya 1956-ban (Baranyai Történelmi Közlemények 3.) c. évkönyvének bemutatója a Művészetek és Irodalom Házában.
- május 7.* Kamarakoncert Máté-Rác Csilla (hegedű) és Oláh Géza (zongora), a Dominikánus Házban.
- május 8.* Holocaust, emlékezet, nyilvánosság. Konferencia a Művészetek és Irodalom Házában.
- május 8.* Minden ami összeköt. Tokody Ilona operaénekes és Vigh Andrea hárfaművész koncertje a Zsinagógában, a Művészetek és Irodalom Házának szervezésében.
- május 8.* Csontos Szabó Sándor fotókiállítása a Művészetek és Irodalom Házában.
- május 9.* Török népzenei est. Az Arasinda együttes koncertje a Művészetek és Irodalom Házában.
- május 9–június 1.* Auto-Design. Formatervek, Modellek, Makettek c. kiállítás a Pécsi Kisgalériában.
- május 10.* két előadás – Performance Group Tuida (Korea), Sweet story in a big book. Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színházban.
- május 10–11.* Pünkösddől a Sétatéren, a Dominikánus Ház szervezésében.
- május 13.* A Pécsi Egyházmegye ezer éve c. háromkötetes mű sajtóbemutatója a Dómmúzeumban.
- május 13.* Bemutatkozunk. A PTE MK hallgatóinak koncertje a Dominikánus Házban.
- május 14.* . Fül/Szöveg. Művészetek és Irodalom Háza.
- A Pannon Filharmonikusok koncertjeinek margójára, közreműködött Alexander Lonquish karmester, zongoraművész. Házigazda Kircsi László.
- május 14.* Amikor minden úgy történt, mint a mesében... Playback Színház előadása a Dominikánus Házban.
- május 15–június 23.* Erdős János grafikai kiállítása a Csopor⁽¹⁾ Horda Galériában.
- május 16.* A Pécsi Szemle nyári számának sajtóbemutatója a Művészetek és Irodalom Házában.
- május 16.* Köcsky Balázs – fuvola, Miski Anett – cselló, Harsányi Katalin – fuvola kamarakoncertje a Dominikánus Házban.
- május 20.* Hrvoje Salopek irodalmi estje az August Šenoa Klubban.
- május 21.* Népzene – Világzene. A Los Andinis együttes (Székesfehérvár) andoki népzenei koncertje a Dominikánus Házban.
- május 22–23.* Pálosok öröksége c. konferencia a PAB székházban.
- május 25.* Frank L. Baum – Bókai Zoltán: Óz, a nagy varázsló. Bemutató a Harmadik Színházban.
- május 26.* és további két előadás – Üres Tér Társulat, Baleset. Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színházban.
- május 26.* Hamvai Kornél: Körvadászat – az Árnyszínház felnőtt bábé előadása a Művészetek és Irodalom Házában.
- május 27.* Pecze Boglárka – klarinét és Izabela Melkonyan – zongora, kamarakoncert a Dominikánus Házban.
- május 28.* Fül/Szöveg. Művészetek és Irodalom Háza.
- A Pannon Filharmonikusok koncertjeinek margójára, közreműködött Perényi Miklós gordonkaművész, és Hamar Zsolt karmester. Házigazda Kircsi László.
- május 28.* A PTE MK vonószenekearának koncertje a Dominikánus Házban.
- május 29.* A hatvanéves Papp Lajos szívsebész Pro Civitate emlékérmét vett át a város polgármestere-től az MTA Székházában.
- május 31.* Egyed Mihály kosárlabdaedzőt szakszövetsége életműdíjjal tüntette ki.
- június 1.** Térzenék a Belvárosban. A Pécsi Ércbányász Koncert Fúvószeneke koncertje a Színház téren.
- június 4.* Pilkhoffer Mónika: Bányászat és építészet Pécsen a 19–20. században c. kötetének sajtóbemutatója a Művészetek és Irodalom Házában.
- június 5.* Hunyadi Mátyás és a huszárok. Molnár V. József előadása a Dominikánus Házban.
- június 6–július 11.* Wasteland c. Alla Georgieva (BG), Ivan Grubanov (SR), Gyenis Tibor (HU), David Majkovic (HR) és Tobias Putrih (SLO) kiállítása a Hattyúház Galériában.
- június 6–29.* Kovács Ferenc festő (Siklós) „60+2” c. kiállítása Pécsi Kisgalériában.
- június 7.* Folk a POSZT-on gála, a Harmadik Színház produkciójában.

- június 7–július 7.* Az Egri Ötök. Észak így c. Borgo-Maya, Bukta Imre, Csontó Lajos, Földi Péter, Szurcsik József kiállítása a Parti Galériában.
- június 8.* Térzenék a Belvárosban. A Lippói Ifjúsági Fúvószenekar koncertje a Színház téren.
- június 9–22.* Egymás nyomában. Három generáció, Katkó Tamás, Kenyeres Csilla és Szalay Zoltán fotókiállítása a Pécsi Galériában.
- június 11.* Kolibri Színház – Bozsik Yvette Társulat. Petruska és Pulcinella. Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színházban.
- június 11.* Táncházak a Belvárosban. Magyar táncház a Sétátéren. Közreműködik a Gömbszörp együttes (Budapest).
- június 11.* Történeteink a színpadon. A Pécsi Playback Színház előadása a Dominikánus Házban.
- június 12–22.* Színerő–Léptékváltás. Táblaképeknél nagyobb méretű festmények 3. kiállítása a Zsolnay Gyár keleti üzemsarnokában.
- június 12–22.* Színház az egész világ! Festők Versenye program kiállítása a Pécsi Galériában.
- június 13.* Örkeny István Színház–Művészetek Palotája, Nyugat 2008–1908. Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színházban.
- június 14–17.* Pécs – Ars Geometrica 2008 Nemzetközi Találkozó és Workshop a Dominikánus Házban.
- június 14–29.* Sétatér Fesztivál a Dominikánus Ház szervezésében.
- június 15.* Térzenék a Belvárosban. A Pécsvárad Ifjúsági Fúvószenekar és a Mecseknádasdi Német Nemzetiségi Fúvószenekar koncertje a Színház téren.
- június 15.* Horvát nap az August Šenoa Horvát Klub szervezésében. Folklóműsor a Bazilika előtt. Fellépett a Szalántai Marica Kulturális Egyesület Gyermek és Ifjúsági csoportja és a Baranya Táncegyüttes.
- június 18.* Táncházak a Belvárosban. Német táncház a sétátéren. Közreműködik a Leówey Táncegyüttes zenekara (Pécs).
- június 21.* Dr. Barri Istvánné Simrák Ilona ny. magyar-latin-orsz szakos tanár Magyar Örökség-díjban részesült. A díjat Budapesten, a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében vette át.
- június 21–22.* Sétatér Fesztivál. XIX. Pécsi Folknapok és improvizációs Zenei Fesztivál. Közreműködik a szélkiáltó és a Vizin együttes.
- június 22.* Térzenék a Belvárosban. A Pécsi Gyárvárosi Gyermek és Ifjúsági Fúvószenekar koncertje a Színház téren.
- június 25.* Táncházak a Belvárosban. Görög táncház a Sétátéren. Közreműködik a Maskarades együttes (Budapest).
- június 27–29.* Sétatér Fesztivál. II. Európai Kortárs és improvizációs Zenei Fesztivál. Közreműködik Szakcsi Lakatos Béla és László Attila.
- június 28.* Sétatér Fesztivál. Reneszánsz. Közreműködik a Kaláka együttes, Kobzos Kiss Tamás, a Misztrál együttes, Sebő Ferenc és a szélkiáltó együttes.
- június 29.* Térzenék a Belvárosban. A Villányi Ifjúsági Fúvószenekar koncertje a színház téren.
- július 1.** Szalay Tamást az Európai Kulturális Fővárosa projekt kulturális igazgatójává, Bozóky Anitát a Pécs/Sopianae Örökség Kht. és ezzel egyidejűleg a Zsolnay Örökség Kezelő Kht. ügyvezetőjévé nevezték ki.
- július 3–28.* Fekete–Szürke–Fehér c. kiállítás a Csoport^(t) Horda Galériában.
- július 4–augusztus 24.* Magyar Kinetikus Művészet c. kiállítás a Pécsi Galériában.
- július 6.1944–2008.* A pécsi és Pécs környéki zsidóság deportálásának évfordulója alkalmából gyászistentisztelet a zsinagógában, megemlékezés a zsidó temetőben és koszorúzás az egykori gettó falán a Mártírok útján.
- július 8.* Dr. Barri Istvánné Simrák Ilona ny. magyar-latin-orsz szakos tanár 100. születésnapja.
- július 8.* Életének 67. évében elhunyt dr. Molnár Zoltán, a rendszerváltás előtti időszak utolsó városi tanácselnöke.
- július 11–augusztus 3.* Naglis Rytis Baltušnikas és Gøran Andreas Ohldicek litván művész kiállítása a Múzeum Galériában.
- július 11–augusztus 13.* Papírkerámia. Nemzetközi Szimpózium és kiállítás a Kisgalériában.
- július 18–augusztus 31.* Nagy Kriszta x-T. Az mi nem kell senkinek c. kiállítás a Hattyúház Galériában.
- július 19–augusztus 19.* Kincses Kolozsvár. Kolozsvár kincsei Pécssett. A Kolozsvári Festőiskola kiállítása a Parti Galériában.

július 27–augusztus 31. A XX. Országos Kerámia Biennálé kiállítása a Vasarely Múzeumban.

augusztus 1–16. 4S csoport, Farkas Rita, Kun Zita, Pásti Katalin és Szira Henrietta médiaművészek Szőryanya 2 c. kiállítása a Pécsi Kisgalériában.

augusztus 6. Életének 62. évében elhunyt Jegenyés János Ferenczy Noémi-díjas üvegtervező.

augusztus 7–szeptember 14. Naív festmények Saphier Dezsó gyűjteményében. Kiállítás a Múzeum Galériában.

augusztus 20. Fürtös Ilona Szent István lelke c. gobelin és textiltervek kiállítása a Dómmúzeumban.

augusztus 20–szeptember 14. Zala György (1858–1937) szobrászművész kiállítása a Pécsi Kisgalériában.

augusztus 23–szeptember 5. Balázs Péter, Gálhidy Péter és Kotormán László szobrász KERT c. kiállítása a Parti Galériában.

augusztus 7–szeptember 14. Naív festmények Saphier Dezsó gyűjteményében. Kiállítás a Múzeum Galériában.

augusztus 15. A Symphonic Brass Quintett koncertje a Püspökvári Esték keretében a püspöki palota mediterrán udvarán.

augusztus 20–szeptember 14. Zala György (1858–1937) kiállítása a Kisgalériában.

augusztus 29. Életének 64. évében elhunyt Herda János táncművész, a Pécsi Balett örökös tagja.

szeptember 1. Pécs város napja. Szentmise a Lyceum templomban, az önkormányzat ünnepi közgyűlése a Pécsi Nemzeti Színházban.

szeptember 1. Évadkezdés a Pannon Filharmonikusoknál a Város Napján, a Pécsi Nemzeti Színházban.

szeptember 1–28. Hollósy Simon és a nagybányaiak c. kiállítás a Pécsi Galériában.

szeptember 3–4. Via Futuri 2008. Nemzetközi konferencia és kiállítás a napenergia hasznosításáról a PTE PMM Karon.

szeptember 5. A szabolcsi szénbányász-emlékmű avatása a Hősök terén.

szeptember 10. Történetek kalandos utazásokról. A Pécsi Playback Színház előadása a Dominikánus Házban.

szeptember 10. Pečuški / Pécsi Horizont c. kétnyelvű folyóirat induló első számának bemutatója a Pécsi Horvát Színházban.

szeptember 12. A cigánység történeti múltja és jelene Magyarországon, különösen a dunántúli és a nyugat-magyarországi régiókban című történeti konferencia a Rácz Aladár Közösségi Házban.

szeptember 12–október 31. ...from their planet...Antonella Kurzen (CH), Chana Bonn (NL) és Sara Rajaei (IR) kiállítása a Hattyúház Galériában.

szeptember 13–november 9. „elszáll a lélek?” El Kazovszkil és barátai c. kiállítás a Vasarely Múzeumban.

szeptember 15–október 26. Hommage à Picasso c. kiállítás a Városi Képtárban, a Pécsi Galéria szervezésében.

szeptember 16–október 15. H. Barakonyi Klára tűzben festett zománcainak kiállítása a Művészetek és Irodalom Házában.

szeptember 17. Fül/Szóveg a Cella Septichorában. A Pannon Filharmonikusok koncertjeinek margójára. Közreműködött Bujtor Balázs koncertmester, Fenyő László gordonkaművész, Hamar Zsolt zeneigazgató. Házigazda Kircsi László.

szeptember 17–24. 13. Nemzetközi Horvát Fesztivál és a Balkán napos oldala program-sorozat a Sétatéren.

szeptember 17–24. Josip Cugovčan horvát naív festő kiállítása a Művészetek és Irodalom Házában.

szeptember 17–24. Mánfai György fotókiállítása az IH-ban.

szeptember 18–28. Örökség Fesztivál – Pécsi Napok rendezvénysorozata.

szeptember 18–21. Kelet-Nyugati Átjáró 2008. II. találkozó a Balkán kapujában. Nemzetközi Interdiszciplináris Konferencia a Dominikánus Ház szervezésében.

szeptember 18–21. Kelet-Nyugati Átjáró 2008. Balkán világzenei fesztivál a Dominikánus Ház szervezésében, a Sétatéren és a PTE ÁOK Aulában..

szeptember 18–október 15. Kováts Albert festő kiállítása a Csopor⁽¹⁾ Horda Galériában.

szeptember 19–október 5. Takács Dezső grafikus kiállítása a Dómmúzeumban.

- szeptember 19–október 12.* Az aradi Kocsis Rudolf szobrász és Iosif Stroia grafikus kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
- szeptember 20–december 31.* A reneszánsz könyvkultúra remekei c. kiállítás a Klimó Könyvtár kötetiből a Pécsi Egyetemi Könyvtárban.
- szeptember 22.* Örökség Fesztivál – Pécsi Napok keretében a jubiláló pécsi művészek, művészetet pártolók, együttesek és intézmények köszöntése és a Martyn Klára-díj átadása Tőkeiné Egri Mária művészettörténésznek (Budapest) a Dominikánus Házban.
- szeptember 22.* Ki nyer ma? A Magyar Rádió Pécsi Körzeti Stúdiójának közvetítése a Dominikánus Házból. Műsorvezető Kovács Attila.
- szeptember 22.* Nagy József: Sho–bo–gen–zo (Az igazlátás ösvényei). Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színházban.
- szeptember 22–27.* II. Pécsi Nemzetközi Tánctalálkozó a Nemzeti Színház Nagyszínházában és Kamaraszínházában.
- szeptember 23.* Felavatták a Művészeti Gimnázium és Szakközépiskolában Eck Imrének, a Pécsi Balett alapítójának bronzszobrát, az intézmény növendéke, Kincses Előd munkáját.
- szeptember 24.* Tóth Zoltán József: Több ezer éves történelmünk. c. előadása a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumában.
- szeptember 24.* Emlékpróba '68. Bródy János koncertje e PTE ÁOK Aulában. Vendég a Republic együttes.
- szeptember 25.* Előadások Pécs történetéből 2008 c. konferencia a Dominikánus Házban.
- szeptember 25.* Kortárs Táncest (MU Terminál / A Hetedik Kortárs Táncműhely). Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színházban.
- szeptember 26–28.* XIII. Európai Bordalfesztivál a Széchenyi téren, a Dominikánus Ház szervezésében.
- szeptember 26–november 2.* Kortársak löveglete. XIX. és XXI. századi festett lőtáblák Magyarországról c. kiállítás a Múzeum Galériában.
- szeptember 27–november 5.* Corvin Mátyás üvegei. Tiszteletadás Jegenyés Jánosnak. Pattantyús Gergely kiállítása a Parti Galériában.
- szeptember 29.* Fodor András és Tüskés Tibor levelezése I. 1959–1966, valamint Derüs borulató. Tüskés Tiborral beszélget Kocsis Klára c. kötetek bemutatója a Várkonyi Nándor Könyvtárban.
- október 1.** Zene a zenéért díszhangverseny a Pécsi Nemzeti Színházban. Polgár László zenekari ária- és daleszta, vezényelt Hamar Zsolt.
- október 2.* A Pécsi Akadémiai Bizottság a 2008–11-es akadémiai ciklusban a régi elnöknek, Szolcsányi Jánosnak szavaztak bizalmat. Alelnöknek Horn Péter és Kosztolányi György akadémikus és Fodor Istvánt, az MTA doktorát választották.
- október 3–30.* Plakátok / Posters 2008 c. kiállítás a Pécsi Galériában.
- október 4.* Magyarok nyomai Törökországban c. kiállítás a Városi Képtárban, a Német-, a Török- és a Magyar Parlament elnökeinek pécsi látogatása alkalmából.
- október 5.* Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház, Dekameron – karneváli játék. Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színházban.
- október 6.* 2008. Levéltári Nap. Utcák, terek, épületek Pécssett II. c. konferencia a Dominikánus Házban.
- október 6.* Surján Miklós Pécs bibliográfiája 1960–2005 címmel könyvbemutató a Dominikánus Házban.
- október 7.* Jelenkor 50. A folyóirat jubileumi estje A Művészetek és Irodalom Házában.
- október 7–14.* MOVEAST Nemzetközi Filmfesztivál Pécs.
- október 8.* Pap Gábor: A szkíta örökség továbbélése c. előadás a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumában.
- október 8.* Népzene. Zenei Orient Express. EtnoRom: cigány zene a Balkántól Andalúziáig! a Dominikánus Házban.
- október 8–18.* A Jegenyés család támogatására szervezett műtárgyvásár kiállítása a Cella Septichorában. Árverés 18-án.
- október 10.* Felavatták Wass Albert emlékművét a Református Gimnázium udvarán
- október 10.* A The Hilliard Ensemble (Cambridge/UK) Hortus Conclusus koncertje a Bazilikában.
- október 10.* Arthur Miller: Istenítélet (A salemi boszorkányok) – bemutató a Pécsi Nemzeti Színházban. Rendező: Mohácsi János érdemes művész.
- október 12.* Markalf az Álmodók Ura, mesejáték bemutató a Bóbita Bábszínházban.

- október 15.* Történetek választásainkról, döntéseinkről. A Pécsi Playback Színház előadása a Dominikánus Házban.
- október 16–november 12.* Breske 2000-08 Bosznia–Hecegovinai művésztelep kiállítása a Csopor⁽¹⁾ Horda Galériában.
- október 17.* A Pécsi Szemle őszi számának sajtóbemutatója a Művészetek és Irodalom Házában.
- október 17.* Pozsgai Zsolt–Nagy Tibor–Bradányi Iván: A kölyök (The Kid) – bemutató a Pécsi Nemzeti Színházban. Rendező: Balikó Tamás.
- október 17–november 9.* Ég a ház – Bubreg Balázs, Gyuris Róbert, Kiss Endre, Pinczehelyi András, Utcai Dávid – kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
- október 19.* 3 kismalac & a farkasok, kamaratermi bemutató a Bóbita Bábszínházban.
- október 20.* Ünnepélyes mandulafa ültetés Janus Pannonius emlékére a Püspöki Palota kertjében.
- október 20.* Múltidőben. A Szabadságharc utáni megtorlás. Hermann Róbert előadása a Dominikánus Házban.
- október 21.* Délelőtt Janus Pannonius emlékkonferencia a Dómmúzeumban. Délután mandulafa ültetés az északi városfal mentén. Szentmise kertében került sor Janus Pannonius harmadik újratemetésére a Bazilikában. A püspöki szentmisét Babel Balázs kalocsai érsek, a temetést Mayer Mihály pécsi megyéspüspök celebrálta. A síremléket Rétfalvi Sándor, az urnakoporsót Poppe Zoltán készítette.
- október 21.* Pap Gábor: Csillag esik, föld reng c. előadás a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumában.
- október 26.* Minden ami összeköt. Beszélgetés Schweitzer József ny. főrabbiával, Várszegi Asztrik panonnhalmi főapáttal és Abdul-Fattah Muniffal, a Magyarországi Muszlimok Egyháza képviselőjével.
- október 27.* Ki nyer ma? A Magyar Rádió és a Régió Rádió műsora a Dominikánus Házban. Műsorvezető Kovács Attila.
- október 28.* Cseh László (1914–1992) festő emlékkiállítása a Gebauer Galériában.
- október 29.* A Musica Historica együttes (Budapest) reneszánsz koncertje a Dominikánus Házban.
- november 1.** A Szentháromság-szobor avatásának százéves évfordulóján az eseményre emlékezett az önkormányzat a Széchenyi téren.
- november 3–december 14.* Ádám Zoltán: Festmények és rajzok. Cigányarcképek-fiktív cigányépületek 2004–2005 c. kiállítás a Vasarely Múzeumban.
- november 4.* A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara a Parlament Felsőházában tartott tisztújító küldöttgyűlésén dr. Kéri Istvánt a Pécs-Baranyai Iparkamara elnökét a nemzeti kamara fejlesztési al-elnökévé választotta. Dr. Sikfői Tamás, a Pécs-Baranyai Iparkamara titkára a nemzeti kamara legnagyobb kitüntetését, a Mercur-díjat vehette át.
- november 4.* Nagy Csilla: Balance játék. Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színházban.
- november 5.* és még két előadás – Jászai Mari Színház–Kamara Savaria, Tasnádi István: Magyar a Holdon. Befogadó-színházi bemutató a Harmadik Színházban.
- november 5.* Bakay Kornél: A Szkítiából kijöttetről c. előadás a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumában.
- november 5.* Népzene. Zenei Orient Expressz. A Sirtos együttes görög népzenei koncertje a Dominikánus Házban.
- november 7.* Maurice Ravel–Vincze Balázs: Bolero és Carl Orff–Herczog István: Carmina Burana – balett-bemutató a Pécsi Nemzeti Színházban.
- november 7–30.* A moderntől az antikig. Oskar Kokoschka grafikái a Pécsi Galériában.
- november 7–december 30.* Kis Varsó csoport. Gálik András és Havas Bálint szobrász kiállítása a Hattyúház Galériában.
- november 8.* I. világháborús megemlékezés a Művészetek és Irodalom Házában.
- november 8–december 31.* Petrés Mária keramikus Csángó Madonnák c. kiállítása a Parti Galériában.
- november 11.* Horvát–Magyar Kapcsolatok. Interdiszciplináris konferencia a PTE BTK kari tanácsstermében.
- november 12.* Breuer Marcell * Marcel Breuer c. szakmai konferencia és könyvbemutató a Művészetek és Irodalom Házban.
- november 12.* Történetek komédiákról, tragédiákról és hétköznapi játszmaokról. A Pécsi Playback Színház előadása a Dominikánus Házban.
- november 12.* Népzene – Világzene. Fanfara complexa (Budapest) moldvai tánczene a Dominikánus Házban.

- november 13–december 14.* Komoróczy Tamás: A múzeum fantomja c. kiállítás a Vasarely Múzeumában.
- november 13–december 10.* eljko Mucko horvát képzőművész kiállítása a Csoport⁽¹⁾ Horda Galériájában.
- november 14–december 7.* Polgár Ildikó keramikus nosztalgia-kiállítása a Pécsi Kisgalériában.
- november 16.* Tóth Ilona, az 1957. június 26-án igaztalan vádak alapján kivégzett szigorló orvos emléktábláját felavatták a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumában.
- november 17.* Szeget szeggel –renedance. Az Experidance Produkció a Reneszánsz Év tiszteletére a Pécsi Nemzeti Színházban.
- november 19.* Pap Gábor: Isten ostora, világ pörölye c. előadás a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumában.
- november 20.* Két szólamban. Lovász Pál pályaképe c. könyv bemutatója a Művészetek és Irodalom Házában.
- november 21.* Orbán Viktor hivatalos pécsi látogatása során találkozott a helyi sajtó képviselőivel.
- november 21–december 7.* B. Soós Klára, „Az év belsőépítésze – 2007” pályázat nyertesének kiállítása a Cella Septichorában.
- november 24.* Ki nyer ma? A Magyar Rádió Pécsi Körzeti Stúdiójának közvetítése a Dominikánus Házból. Műsorvezető Kovács Attila.
- november 25.* Pannónia ékessége. Janus Pannonius – magyarországi humanizmus c. konferencia a Dominikánus Házban.
- november 25.* Multidőben. A tatárok Magyarországon. Tringli István előadása a Dominikánus Házban.
- november 25.* Mráv Balázs: Mohaasztal c. szobrát felavatták a PTE Botanikus kertjében.
- november 26–január 9.* It Just Wasn't Trendy Enough. Kiállítás a Hatyűház Kortárs Művészeti Galériájában.
- november 27–december 18.* A Bicsérdi Nemzetközi Művésztelep kiállítása a Művészetek és Irodalom Házában.
- november 28.* Janus Pannonius. Magyarországi humanizmus c. tudományos konferencia a Dominikánus Házban.
- november 28.* Kurt Weill–Bertolt Brecht: Koldusopera – bemutató a Kamaraszínházban. Rendező: Béres Attila.
- november 28.* Rayman János: Pécs szükségpénzei c. könyvének sajtóbemutatója a Hotel Palatinus Bartók termében.
- november 28.* Népzene. Zenei Orient Express. Sebestyén Márta és a Vujicsics, a Dominikánus Házban.
- november 28–29.* Tudományos emlékülés a pécsi felsőfokú történezművelődési hármasszervezés jubileuma alkalmából a PTE konferenciatermében, a PTE BTK Történettudományi Intézetének szervezésében.
- november 30.* Karácsonyi mese, kamaratermi bemutató a Bóbita Bábszínházban.

- december 1–20.** Térjel. Kortárs győri építészet 1989–2008 c. kiállítás a Művészetek és Irodalom Házában.
- december 1.* Ki nyer ma? A Magyar Rádió és a Régió Rádió műsora a Dominikánus Házban. Műsorvezető Kovács Attila.
- december 3.* Pap Gábor: Magyarok királya c. előadás a Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimnáziumában.
- december 5.* A Pécsi Szemle téli számának sajtóbemutatója a Művészetek és Irodalom Házában.
- december 5.* Finnország nemzeti ünnepe alkalmából Kator György Finnország tiszteletbeli konzulja fogadást adott a Baranya Megyei Önkormányzat dísztermében.
- december 5.* Megmondom a titkát... c. Sóllyom Katalin önálló estje a Kamaraszínházban.
- december 6.* Téli mese – bábelőadás a Levendulaszínház előadása a Művészetek és Irodalom Házában.
- december 7.* Vasason, a régi Wiesner-akna helyén, Bányász Emlékparkot avattak.
- december 8.* Ki nyer ma? A Magyar Rádió és a Régió Rádió műsora a Dominikánus Házban. Műsorvezető Kovács Attila.
- december 8.* Multidőben. A bányászat és Pécs. Pilkhoffer Mónika előadása a Dominikánus Házban.
- december 9.* Vajda Annát választotta a 2008. év legjobb női kosárlabdázójának szakszövetsége.
- december 9.* Népzene. Zenei Orient Express. Pál István „Szalonna” és bandája a Dominikánus Házban.
- december 10–január 11.* Csorba Simon László festő, grafikus kiállítása a Pécsi Kisgalériában.

- december 10.* Történetek meglepetésekről. A Pécsi Playback Színház előadása a Dominikánus Házban.
- december 11–január 14.* eljko Hudek horvát képzőművész kiállítása a Csoport^(t) Horda Galériában.
- december 12.* Életének 61. évében elhunyt Tolvaly Ernő festőművész, a PTE Művészeti Karának tanácskezelő professzora.
- december 12–14.* Luca-napi varázslatok a Dominikánus Ház szervezésében.
- december 12–január 11.* Itt vagyunk! We are here! Válogatás 3 megye 3 város művészeinek munkáiból a Pécsi Galériában.
- december 12–február 1.* Hommage a Victor Vasarely c. kiállítás a Vasarely Múzeumban.
- december 13.* A Szélkiáltó együttes koncertje a Bazilikában.
- december 15.* Életének 87. évében elhunyt Dankó Imre etnográfus, c. egyetemi tanár, 1964–69 között a Baranya Megyei Múzeumok igazgatója.
- december 15.* Benko Dixiland Band: Karácsonyi mise a kertvárosi református templomban.
- december 15.* Parti Nagy Lajos–Darvas Ferenc: Ibusár – Megállóhely. Bemutató a Harmadik Színházban.
- december 17.* Népzene – Világzene. Golestan-koncert a Dominikánus Házban.
- december 19.* A Kós Lajos Bábalapítvány díjátadó ünnepe a Művészetek és Irodalom Házában.
- december 19–március 1.* A Gegesi Kiss Pál műgyűjtemény c kiállítás a Múzeum Galériában.
- december 31.* Szilveszter a Széchenyi téren.

KOMOLYZENEI HANGVERSENYÉVAD PÉCSETT 2008-BAN

január 2. kedd. Pécsi Nemzeti Színház. Újévi hangverseny. Meglepetés műsor.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**, közreműködött a **Budapest Szaxofon Quartett**.

január 7–8–9–10–11. Általános és Középiszkolai bérlet hangversenyei, különböző helyszíneken.

Pécsi Szimfonia, vezényelt **Ménesi Gergely**, moderátor **Ivasivka Máttyás**.

január 24. csütörtök. PTE Aula. Kodály, Gyermán, Breitner bérlet.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**, közreműködött **Kelemen Barnabás** (hegedű).

január 26. szombat. ANK Művelődési Központ. Segítség, Komolyzene!

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**, közreműködött **László Csaba** (színművész).

február 7. csütörtök. Pécsi Nemzeti Színház.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**, közreműködött **Martin Stadtfeld** (zongora).

február 9. szombat. ANK Művelődési Központ. Segítség, Komolyzene!

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**, közreműködött **László Csaba** (színművész).

február 12. kedd. PTE Aula. Gyermán bérlet. Tango Forever.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Giuliano di Giuseppe**, közreműködött **Meláth Andrea** (alt), **Pierluigi Ruggiero** (gordonka), **Massimiliano Pitocco** (tangóharmonika).

február 13. szerda. PTE ÁOK Aula. Mesterbérlet.

Savaria Szimfonikus Zenekar, **BBC Singers**, karigazgató **Andrew Carwood**, vezényelt

Alpaslan Ertüngealp, közreműködött **Baráti Kristóf** (hegedű).

február 28. csütörtök. Pécsi Nemzeti Színház. Kodály bérlet.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Leopold Hager**, közreműködött **Radovan Vlatković** (kürt).

március 3–4–5–6–7. Általános és Középiszkolai bérlet hangversenyei, különböző helyszíneken.

Daniel Speer Rézfúvós Kvintett.

március 14. péntek. Pécsi Nemzeti Színház. Ünnepi hangverseny.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**.

március 26. szerda. Bazilika. Oratórium bérlet.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Ménesi Gergely**, közreműködött **Lukács Mónika** (szoprán), **Megyesi Schwartz Lúcia** (alt), **Alessandro Codeluppi** (tenor), **Cser Krisztián** (basszus), **Horváth István** (tenor), a **Pécsi Egyetemi Kórus**, karigazgató **Kamp Salamon**

április 6. vasárnap. ANK Művelődési Központ. Segítség, Komolyzene!

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**, közreműködött **László Csaba** (színművész).

április 10. csütörtök. PTE Aula. Kodály, Gyermán, Breitner bérlet.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**, közreműködött **Seres Dóra** (fuvola).

április 22. kedd. PTE Aula. Breitner bérlet.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Kovács László**, közreműködött **Fekete-Kovács Kornél** (trombita), **Oláh Kálmán** (zongora), **Hárs Viktor** (nagybőgő), **Dés András** (ütő), **Fenyvesi Márton** (gitár).

április 24. csütörtök. Palatinus Bartók terem. Gyermán kamarabérlet.

A **Pannon Filharmonikusok** zenekarából összeállt zenészek kamaraegyüttese.

április 26. szombat. PTE ÁOK Aula. Mesterbérlet.

Nemzeti Filharmonikus Zenekar, **Nemzeti Énekkar**, karigazgató **Antal Mátyás**, vezényelt **Kocsis Zoltán**, közreműködött **Csreklyei Andrea** (szorán), **Kolonits Klára** (szoprán), **Meláth Attila** (alt), **Szappanos Tibor** (tenor), **Bátor Tamás** (bariton).

április 29. kedd. A **Pécsi Egyetemi Zenekar** évadzáró koncertje a ZeneParkban.

május 15. csütörtök. Pécsi Nemzeti Színház. Gyermán bérlet.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Alexander Lonquich**, közreműködött **Alexander Lonquich** (zongora)

május 24. szombat. Szent István tér. Piknik-hangverseny.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**.

május 29. csütörtök. PTE Aula. Kodály, Gyermán, Breitner bérlet.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**, közreműködött a **Hamar Zsolt**, közreműködött **Perényi Miklós** (gordonka).

május 31. szombat. ANK Művelődési Központ. Segítség, Komolyzene!

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**, közreműködött **László Csaba** (színművész).

június 5. csütörtök. Bazilika. Orgona-fesztivál.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**, közreműködött **Szamosi Szabolcs** (orgona).

június 24. kedd. A Bazilika előtt szabadtéren. Gyermekek miséje.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Ménesi Gergely**, közreműködött **Lukács Mónika**, **Berislav Jerkovič**, az **Eszéki egyetem vegyeskara**, **Eszék város gyermekkara**, karigazgató **Antoaneta Radočaj**

augusztus 2. szombat. **Plácido Domingo** (tenor) az Expo Centerben.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Eugene Kohn**, közreműködött **Ana María Martínez** (szoprán)

szeptember 1. hétfő. Pécsi Nemzeti Színház.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**, közreműködött **Gyöngyössy Zoltán** (hegedű)

szeptember 1. hétfő. ZenePark. Még 1 esély!

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**.

szeptember 18. csütörtök. PTE Aula.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**, közreműködött **Bujtor Balázs** (fuvola), **Fenyő László** (gordonka)

szeptember 23. kedd. Bazilika.

Pécsi Szimfonia, vezényelt **Tillai Aurél**.

október 1. szerda. Pécsi Nemzeti Színház. Zene a zenéért díszhangverseny.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**, közreműködött **Polgár László** (basszus)

október 4. szombat. ANK Segítség, Komolyzene!

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**, közreműködött **Bujtor Balázs** (fuvola), **Janzsó Ildikó** (gordonka), **László Csaba** (színművész).

október 10. péntek. Dominikánus Ház. Szólóhangverseny.

Várday István (gordonka), **Fülei Balázs** (zongora).

október 16. csütörtök. ZenePark. Még 1 esély!

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Ménesi Gergely**.

október 16. csütörtök. PTE Aula.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Ménesi Gergely**, közreműködött **Szabadi Vilmos** (hegedű).

október 22. szerda. Bazilika. Hangverseny a meghaltak emlékére.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**, közreműködött **Cserna Ildikó** (szoprán),

Komlósi Ildikó (alt), **Fekete Attila** (tenor), **Polgár László** (basszus), a **Nemzeti Énekkar** (karigazgató **Antal Mátyás**)
október 26. vasárnap. PTE ÁOK Aula. Mesterbérlet.

Nemzeti Filharmonikus Zenekar, vezényelt **Kocsis zoltán**, közreműködött **Ránki Dezső** (zongora), **Klukon Edit** (zongora), **Ránki Fülöp**, (zongora).

október 30. csütörtök. PTE Aula. Európa Kulturális Fővárosainak Szimfonikus Zenekarai sorozat. **Krakói Filharmonikusok**, vezényelt **Pawel Przytocki**, közreműködött **Mariusz Pędzialek** (oboa)
november 11. kedd. Pécsi Nemzeti Színház. Robert Ward: A salemi boszorkányok (operaelőadás).

Rendezte **Alföldi Róbert**, vezényelt **Pacien Mazzagatti**, közreműködött a **New York-i Dicapó Opera Theatre** társulata.

november 17–18–19–20–21. Általános és Középiskolai bérlet hangversenyei különböző helyszíneken.

Zengő együttes, moderátor **Bergics Lajos**.

november 27. csütörtök. PTE ÁOK Aula. Mesterbérlet.

MR Szimfonikusok, vezényelt **Kesselyák Gergely**, közreműködött **Varga Tamás** (gordonka).
december 6. szombat. ANK Segítség, Komolyzene!

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**, közreműködött **László Csaba** (színművész)
december 11. csütörtök. ZenePark. Még 1 esély!

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**,
december 11. csütörtök PTE Aula.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Hamar Zsolt**, közreműködött **Mariangela Vacatello** (zongora).

december 20. szombat. Bazilika. Karácsonyi ünnepi hangverseny.

Pannon Filharmonikusok, vezényelt **Kamp Salamon**, közreműködött **Kiss Noémi** (szoprán), **Alessandro Codellupi** (tenor), **Kovács István** (basszus), a **Pécsi Egyetemi Kórus** karigazgató **Kamp Salamon**.

A MŰVÉSZETEK ÉS IRODALOM HÁZÁBAN RENDEZETT HANGVERSENYEK

január 28. hétfő. Beethoven összes zongoraszonátája.

Király Csaba (zongora).

február 16. szombat.

Klenyán Csaba és **Rozmán Lajos** (klarinét).

február 25. hétfő. Beethoven összes zongoraszonátája. **Király Csaba** (zongora).

március 5. szerda. Dalest

Bódi Zsófia (ének), **Balogh József** (zongora).

március 25. kedd. Hegedű-hárfaest.

Szabadi Vilmos (hegedű), **Vígh Andrea** (hárfá).

március 31. hétfő. Beethoven összes zongoraszonátája.

Király Csaba (zongora).

április 3. csütörtök.

Fülei Balázs (zongora), **Várdai István** (gordonka).

április 14. hétfő. Párbeszéd a láthatatlannal.

Herpay Ágnes (fagott), **Huszics Ibolya** (zongora).

április 19. Zongoraest.

Hauser Adrienne (zongora).

április 25. péntek. Szonáta és kamaraest.

Markovics Katalin (fuvola), **Vass Ágnes** (hegedű), **Szluka Lídia** (ének), **Timkó Tamás** (hegedű), **Timkó János Pál** (zongora).

április 28. hétfő. Beethoven összes zongoraszonátája.

Király Csaba (zongora).

május 3. szombat. Hungária Trió.

Várdai István (gordonka), **Zádory Édua Amarilla** (hegedű), **Szokolay Balázs** (zongora).

május 19. hétfő. Szonátaest.

Gy. Vass Ágnes (hegedű), **Szenthelyi Judit** (zongora).

június 2. hétfő. A Pannon Filharmonikusokkal közös rendezvény.

Deák Márta és Bujtor Balázs (fuvola)

szeptember 23. kedd. **Bartók vonósnégyes**

Komlós Péter (1. hegedű), **Hargitai Géza** (2. hegedű), **Németh Géza** (mélyhegedű), **Mező László** (gordonka).

szeptember 25. csütörtök.

Megyesi Schwartz Lúcia (alt), **Alszászy Gábor** (zongora).

szeptember 29. hétfő.

Borbély László (zongora).

október 6. hétfő. Schubert összes zongoraszonátája.

Király Csaba (zongora).

október 13. hétfő. Dalest.

Alessandro Codeluppi (ének), **Szabó Gabriella** (fuvola), **Szabó Ferenc János** (zongora)

október 24. péntek **Ewald Rézfúvós Kvintett.**

Bakó Levente, Tarkó Tamás (trombita), **Kovalcsik András** (kürt), **Magyar Péter** (harsona), **Perezstegi Attila** (tuba), közreműködött **Komlóssy Gábor** (trombita).

november 10. hétfő. Schubert összes zongoraszonátája.

Király Csaba (zongora).

november 11. kedd.

Környei Miklós és **Németh Klaudia** (gitár).

december 15. hétfő. Schubert összes zongoraszonátája.

Király Csaba (zongora).

TEMPLOMI KONCERTEK

II. Pécsi egyházzenei fesztivál

április 13. vasárnap. Bazilika

A Bazilika Palestrina Kórusa

április 14. hétfő. Ferences-templom

A Bazilika Mozart Kórusa és Zenekara

április 15. kedd. Lyceum-templom

Hires Pannonia Együttes

április 17. csütörtök. Pius-templom

KoncertMESTEREK, Gy.Vass Ágnes, Bujtor Balázs (hegedű), **Szamosi Szabolcs** (orgona)

április 18. péntek. Belvárosi-templom

Ars Regia

április 19. szombat. Bazilika

Székesegyházi Kórusok Találkozója

április 20. vasárnap. Bazilika

A váci Székesegyház Kórusa

május 30. péntek. Lyceum-templom

Ifjú orgonisták hangversenye

június 14. szombat. Lyceum-templom

Köcsky Tibor (orgona)

július 1. kedd. Ferences Templom

A Grazi Zeneakadémia Choralscholája, karigazgató **Franz Karl Prassl**

július 5. csütörtök. Lyceum-templom

Csanádi László DLA (orgona)

augusztus 3. vasárnap. Lyceum-templom

Szamosi Szabolcs (orgona)

augusztus 8. péntek. Belvárosi-templom

Nikos Ormanlidis Németország (hegedű), **Simon Nádasi** Svájc (orgona)

augusztus 29. péntek. Lyceum-templom

Dergez Zoltán (orgona)

szeptember 12. péntek. Belvárosi-templom

Szili Zoltán (orgona), **Bogáthy Gábor** (trombita)

október 4. szombat. Pius-templom

A Bazilika Mozart Kórusa és Zenekara, vezényelt **Szamosi Szabolcs**

november 9. vasárnap. „Orgona-séta„ a Belvárosban, **Szamosi Szabolcs** vezetésével.

A Zsinagóga, op 1.; a Lyceum, op. 500; a Belvárosi-templom, op. 1200; a Bazilika op. 100 Angster orgonáinak megtekintése.

november 15. szombat. Belvárosi-templom

Murin Jarosláv (brácsa), **Szamosi Szabolcs** (orgona)

ORGONApont Bazilika

június 5. csütörtök. **Pannon Filharmonikusok** vezényelt **Hamar Zsolt**, **Szamosi Szabolcs** (orgona)

június 10. kedd. **Philippe Lefebvre**, Párizs–Notre Dame (Lycem-templom)

június 12. csütörtök. **Sigmund Groven**, Oslo (szájharmonika) **Szamosi Szabolcs** (orgona)

augusztus 1. péntek. **Király Csaba** (orgona)

augusztus 15. péntek. **Szamosi Szabolcs** (orgona)

szeptember 5. péntek. **Áment Lukács** (orgona) és a **Szent Márton Kamarakórus**

december 27. szombat. **A Bazilika Mozart Kórusa és Zenekara**, szólót énekel **Kuti Ágnes**, **Kopjár**

Anikó, **Komáromi Kornélia** (szoprán), **Rózsa Bernadett** (alt), **Benke József** (tenor), **Najbauer**

Lóránt (basszus), **Gál Katalin** (orgona), vezényelt és orgonán közreműködött **Szamosi Szabolcs**.

Zenekari szentmisék

Közreműködött a **Bazilika Mozart Kórusa és Zenekara** (koncertmester **Tóth Eszter**). Szóló: **Kuti**

Ágnes, **Kopjár Anikó**, **Komáromi Kornélia** (szoprán), **Orcsik Judit**, **Rózsa Bernadett**, **Loósz**

Enikő (alt), **Benke József**, **Horváth István**, **Molnár András** (tenor), **Békési-Marton Csaba**

(basszus), vezényelt **Szamosi Szabolcs**.

A Bazilikában

március 22. szombat. W. A. Mozart: C-dúr mise K.317

május 11. szombat. W. A. Mozart: B-dúr mise K.275

május 25. vasárnap. W. A. Mozart: C-dúr mise K.258

október 25. szombat. J. G. Lickl: C-dúr mise L.60

november 1. szombat. W. A. Mozart: C-dúr mise K.337

december 24. szerda. J. Haydn: F-dúr mise/Hob. XXII,1

december 31. szerda. W. A. Mozart: C-dúr mise K.259

A Ferences-templomban, vasárnapokon

február 3. W. A. Mozart: C-dúr mise K.220

március 30. Mozart: C-dúr mise K.317

április 27. W. A. Mozart: C-dúr mise K.258

június 8. W. A. Mozart: D-dúr mise K.194

augusztus 31. W. A. Mozart: B-dúr mise K.275

szeptember 28. W. A. Mozart: G-dúr mise K.140

november 23. W. A. Mozart: C-dúr mise K.337

A Lyceum templomban

szeptember 1. hétfő. W. A. Mozart: G-dúr mise K.49

Püspökvári zenés esték

június 8. vasárnap. **Mozart vonósötös** – **Kuti Ágnes** (szoprán), **Bognár Szabolcs** (bariton)

június 28. szombat. Operett est – **Mádi Piroška** (szoprán), **Magócs Ottó** (tenor)

július 15.kedd. **Black Coffe Jazz Trió**

augusztus 23. szombat. **Symphonic Brass Quintett**

PÉCSETT TÖRTÉNT A SPORTBAN 2008-BAN

A 2008-as esztendő sporteseményei közül színvonalukat illetően messze kiemelkednek a XXIX. Nyári Olimpiai-, valamint a XIII. Paralimpiai Játékok. Mindkét nagyszabású rendezvényre Kínában, döntő többségében a fővárosban, Pekingben került sor.

Pécsről hat versenyzőnek sikerült kvalifikálnia magát „a játékokra”. Ottani szereplésükről, valamint az év más nemzetközi- és hazai sporteseményeinek pécsi vonatkozású eredményeiről a következőkben adunk tájékoztatást a Tisztelt Olvasónak.

XXIX. NYÁRI OLIMPIAI JÁTÉKOK – PEKING

úszás

Jakabos Zsuzsanna 4x200 m-es gyorsváltó tagjaként hatodik hely, 400 m vegyesúszás (4:37,86) 13. helyezett. ANK, mesteredző: dr. Petrov Anatolij.

Bodor Richárd 100 m mellúszás (1:00,97) 19. helyezett. PVSE, edző: Sántics Béla
sportlövészet

Csonka Zsófia légpisztoly (40/378) 29. helyezett, sportpisztoly (30+30/571) 32. helyezett. PVLK, edző: Herbai János.

XIII. PARALIMPIAI JÁTÉKOK – PEKING

úszás

Sors Tamás 100 m pillangó (0:59,34) világcsőcs, paralimpiai csőcs, paralimpiai bajnok, 100 m gyors (0:56,80) és 400 m gyors (4:20,26) harmadik, 200 m vegyes (2:21,42) negyedik, 50 m gyors (0:26,21) ötödik. ANK, edző: Petrov Iván.

Kovács Ervin 50 m pillangó (0:39,33), 50 m hát (0:39,83), 100 m mell (1:44,12), 200m vegyes (3:12,02), valamennyi versenyszámban negyedik. MLSE, edző: Tari Imre.

Baka Dorottya 100 m hát (1:40,14), 9. hely. ANK, edző: Petrov Árpád.

VILÁGBAJNOKSÁGOK – VB

dzsúdó

Kersics Antal szenior, +100 kg Masters VB első hely, Brüsszel (Belgium). PVSK.

küzdősport és thai bokszt

Sátorhegyi Kata -60 kg, WKA profi világbajnoki ranglista második. **Miklós Gábor** +91 kg light co, ISKA VB második és **Komáromi Attila** -81 kg full-co, ISKA VB harmadik. Olomouc (Csehország). DOZSÓ, vezetőedző: Heckenberger Iván.

kung-fu

Kóger Kata -55 kg light-sanda küzdelem, VB második, Perugia (Olaszország).

ökölvívás

Pezdány Edina -54 kg VB harmadik, Ningpo (Kína). PVSK, edző: Buncsek Zoltán.

Kanalas Róbert -48 kg Ifjúsági VB ötödik, Mexikó. PVSK, edző: Galambos Béla Tibor

vívás

Peterdi András, párbajtőr csapat, junior VB harmadik, Acireale (Olaszország). PTE PEAC, edző: Danka Sándor

sport aerobik

Baumann Ákos–Baumann Dalma UP2 korcsoport, páros versenyszám VB negyedik, Ulm (Németország), PTE PEAC-Penthe Autóház.

autósport

A világbajnokság Dubaiban rendezett 24 órás futamán az ötödik, a Hungaroringen a 12 órason az első helyen végzett Ford Fiesta autójával az Endurance Klub Hungary csapatával: **Fekete László, Gáspár István, Herter Gusztáv** és **Nyitrai Béla**.

kézilabda

Gulya Krisztina, Víg Vivien a magyar junior válogatott tagjaként VB ötödik, Macedónia. PVSE, edző: Harmat Tamás, Tabajdi Ferenc

minigolf

Jedlicska Dalma a magyar csapat tagjaként ifjúsági VB hatodik. Budapest, O. Minigolf Center.

sporttánc

Tini Ta-Lányok: Barkóczy Panna, Csönki Alexandra, Fehér Adrienn, Gyenei Bernadett, Hegedűs Lili, Jagados Dominika, Kákai Olivia, Kelemen Krisztina, Nógrádi Enikő, Stachura Petra, Takács Gitta, Telegdi Kata akrobatikus rock'n'roll junior leány nagyformáció VB hatodik, Oberwart (Ausztria). PFRSE, edző: Király Eszter, Majorlaci Ágnes.

tájékozódási futás

Kelemen Bernadett hosszútáv, VB tizenharmadik, Olomouc (Csehország). PVSK, edző: Kelemen János.

EURÓPA BAJNOKSÁGOK – EB

küzdősport-thai-bokszt

Jászka Krisztián -70 kg, WKA Profi K-1 kategóriában EB első, DOZSÓ. **Brunner Tihamér** +91 kg kick bokszt full-co harmadik helyezett, Várna (Bulgária), PTE PEAC RFC, edző: Blazsekovics Ferenc.

Zentai Máté +91 kg kick bokszt K-1 szabályrendszer EB harmadik, Guimaraes (Portugália). PTE PEAC RFC, edző: Blazsekovics Ferenc.

bridzs

Árvai Gyula, Harsányi Sándor, Matheovics László, Dekleva László, Bari Istvánné, Sülle Ferenc összeállítási csapat vasutas EB első. Krakó (Lengyelország).

kajak kenu

Babella Balázs K-4 200 m-en a magyar csapat tagjaként EB harmadik. Milánó (Olaszország). PKK, edző: Csaba András.

tájékozódási futás

Baumholczer Máté serdülő és ifjúsági EB-n sprint távon harmadik, normáltávon negyedik, váltócsapatban hatodik. Solothurn (Svájc).

úszás

Jakabos Zsuzsanna 400 m vegyes (4:36,23) és a 4x200 m gyorsváltó tagjaként EB negyedik, 200 m pillangó (2:11,49) EB hatodik. ANK, mesteredző: dr. Petrov Anatolij. **Bodor Richárd** 100 m mell (1:01,21) EB nyolcadik. Eindhoven (Hollandia). PVSE, edző: Sántics Béla

ökölvívás

Kanalas Dávid junior, -57 kg junior EB ötödik, Plovdiv (Bulgária). PVSK, edző: Galambos Béla Tibor, Szili Zoltán.

atlétika

Lóki Tamásné a senior EB-n a 70 évesek között a 200 m síkfutásban ötödik, 100 m-en hatodik.

Ferenczi Imre a 45 évesek között magasugrásban 175 cm-rel ötödik. Ljubljana (Szlovénia).

EGYETEMI FŐISKOLAI VILÁGBAJNOKSÁGOK

sportlövészt

Csonka Zsófia sportpisztoly, 30+30 (578+203,4) egyéni negyedik, csapat hatodik, Peking (Kína). PVLE, edző: Herbai János.

VILÁGKUPÁK

karate

Balla Dániel kumite első, **Didiczi Norbert** serdülő, kata második, **Király Lilianna** gyermek kata második. Szabadka. EGYSZE-„Hosi” Karate Klub, edző: Morvay-Sey Kata, Regényi Zoltán, Sey Gábor.

kick box

Wóger Barnabás junior, 60 kg K-1 első helyezett, **Bodacz Patrik** junior, 57 kg, K1 második, **Jávor László** junior, 86 kg low-kick második, **Tóth Gergő** kadett, 45 kg semi-co harmadik. Szeged. PTE PEAC RFC, edző: Horváth László, Jorcsák József.

KÖZÉP-EURÓPA KUPÁK

karate

Balla Dániel kumite első, **Didiczi Norbert** serdülő kata harmadik, **Kalányos Patrícia** gyermek kata harmadik, **Király Lilianna** gyermek kata második, Barcs. EGYSZE, edző: Morvay-Sey Kata, Regényi Zoltán, Sey Gábor.

autósport

A Közép-Európai Zónabajnokságon a Salzburgringen (Ausztria), **Nyitrai Béla** Peugeot kocsjával a második helyen ért célba.

OLIMPIAI REMÉNYSÉGEK VERSENYE

súlyemelés

Kozma Dávid 77 kg, 93+113 kg-os teljesítményével a magyar csapat tagjaként ORV harmadik helyezett. PSE, edző: Fehér Márton.

TOVÁBBI KIEMELKEDŐ EREDMÉNYEK

(ORSZÁGOS BAJNOKSÁGOK, MAGYAR KUPA GYŐZELMEK)

aerobik

Czakó Evelin, **Kállai Zsófia**, **Kisdaróczi Ágnes**, **Labritz Éva**, **Sztranzky Nikolett**, **Szarvas Eszter** felnőtt sztep csoport kategória, **Jüngling Adél** és **Szarvas Melinda** a debreceni **Kökényesi Noémivel** felnőtt trió, **Pancsó Gergely** UPI fiú egyéni magyar bajnok, **Somogyi Kristóf** az UPI fiú egyéni diákolimpia győztese.

Magyar Kupában szerzett első helyezések:

Felnőtt páros: **Szilvás Angéla–Tyeklár Richárd**.

Felnőtt sztep csoport: **Czakó Evelin**, **Kállai Zsófia**, **Kisdaróczi Ágnes**, **Labritz Éva**, **Sztranzky Nikolett**, **Szarvas Eszter**.

Junior páros: **Pancsó Gergely–Kovács Ramóna**.

Junior egyéni: **Pancsó Gergely** Forma Fitt SE, edző: Szilvás Angéla, Katus Tamás, Csatáry Kinga.

Baumann Ákos–Baumann Dalma UP 2 korcsoport páros és **Bali Dániel** UP 2 kategória egyéni országos bajnok, a DO első helyezettjei. PTE PEAC Penthe Autóház.

atlétika

Bene Barnabás Nadapon a felnőttek 12 km-es (37:42), **Tóth László** a felnőttek 6 km-es országos mezei futóbjnokságán győzött (18:33). **Tóth Lászlónak** a pályabajnokságokon is sikerült első helyen végeznie Debrecenben a 3000 m-es akadályfutásban (9:00,96), továbbá Veszprémben az U 23-as korosztályban a 3000 m-es akadály (8:36,42) és az 5000 m-es síkfutásban (14:40,16).

A félmaratoni OB-n Sajószentpéteren a **Bene Barnabás–Ott Balázs–Tóth László** összeállítású csapat a felnőttek, a **Bene Barnabás–Sántavy Zoltán–Tóth László** trió az U 23-as korosztályúak között szerezte meg az első helyet (3ó19:52).

A mezei OB-n a serdülők között **Halász Ádám–Marát Patrik–Szilágyi Gábor** hármas(53:33), Székesfehérváron a kismaratoni OB-n **Halász, Marát, Szilágyi Annus Szilveszterrel** kiegészülve győzött (2ó 26:02). A táv egyéni bajnoka **Marát Patrik** (34:46).

A kismaratoni OB-n a junior korú nők csapata: **Horzsa Krisztina–Récsei Petra–Szendrődi Katalin** nyert. Veszprémben Az U 23-as korosztályú nők között **Kácsér Krisztina** az 1500 m-es (4:41,91) és a 10 000 m-es síkfutásban (37:11,64) győzött. PFK, vezetőedző Fogarasi Sándor.

A PVSK atlétái tizenhét bajnokságot szereztek.

A serdülők közül Budapesten fedettpályán **Hódosi Máté** magasugrásban 182 cm-rel, szabadtéren Tata-bányán **Czúth Réka** magasugrásban 157 cm-rel, távolugrásban 532 cm-rel, **Iflinger Adél** a 300 m-es síkfutásban 41,97 mp-cel, az országos serdülő összetett bajnokságon Budapesten nyolcpróbaban **Hódosi Máté** 4532 ponttal, **Czúth Réka** a négypróba „A” variációjában 2165 ponttal, a váltó OB-n Budapesten a serdülő korúak között a **Czúth Réka–Hoffmann Dorottya–Iflinger Adél–Kujáni Bianka Csilla** összeállítású 4x100 m-es váltó 52,34 mp-es eredménnyel. A fővárosban a DO döntőn **Kéri Hanga** hármasugrásban 12,19 m-rel, **Czúth Réka** magasugrásban 164 cm-rel, az ifjúsági és junior OB-n **Dörnyei Dorottya** a magasugrásban 171 cm-rel, Veszprémben az utánpótlás bajnokságon **Kafer Levente** a 110 m gátfutásban 14,82 mp-cel, **Zircher Kitti** a 400 m-es gátfutásban 62,32 mp-cel, a **Mészáros Kitty–Pál Edina–Zircher Kitti–Tasi Anna** a 4x100 m-es váltófutásban 49,50 mp-cel, ugyanott a főiskolai-egyetemi

OB-n az **Ulbert Réka–Mészáros Kitty–Zircher Kitti–Pál Edina** összetételű 4x100-as váltó 48,01 mp-es eredménnyel lett első.

A senior korú sportolók közül Budapesten fedettpályán a 60 m-es síkfutást 7,85 mp-cel **Szorre Endre**, a magasugrást 170 cm-es teljesítménnyel **Ferenczi Imre** nyerte. A Tatán rendezett szabadtéri bajnokságon diszkoszvetésben 42,66 m-rel **Varga Csaba** bizonyult a legjobbnak. Edző: Ferenczi Imre, Gáspár Gábor, Nagy Ákos.

A Baranya Megyei Önkormányzat Horizont Otthonából 18 sportoló indult a Magyar Speciális Olimpiai Szövetség Székesfehérváron rendezett országos atlétikai versenyén. Első helyezést szereztek: **Csonka Sándor**, **Kovács Szilvia**, **Körz László** a 100 m-es, **Varga Mónika** a 200 m-es, **Kuti Gyöngyi** a 400 m-es síkfutásban, **Nagy Zoltán** és **Sárics Krisztián** távolugrásban, **Róth András** és **Petrovics László** súlylökésben, **Róth András** a rakétalabda hajításban.

A PVSE színeiben Zalaegerszegen a gyermek korosztályúak országos bajnokságán **Kovács Péter** a 60 m-es síkfutásban 8,11 mp-es eredménnyel győzött. Edző: Béliné Fekete Viktória.

asztalitenisz

A PTE PEAC AAM **Bocz Attila**, **Nemes Szilárd**, **Pápay Levente**, **Szuhanyik József** összeállítású csapata az NB II-es bajnokság megnyerésével az NB I-be jutott, s ezzel az asztalitenisz sport történetében először fordul elő, hogy városunkból két együttes szerepel az első osztályban.

autósport

A georallye magyar bajnokság ügyességi kategóriájában **Kalász Csaba**, a tájékozdási versenyben a **Szathmáry Zoltán–Kovács László** páros nyert.

bridzs

A PVSK junior korú versenyzője **Vági Máté–Bozzai Bencével** párban az Országos Ifjúsági Bridzs-fesztiválon első helyezést szerzett.

dzsúdó

Tizenhat alkalommal bizonyultak országosan a legjobbaknak a PVSK dzsúdózói.

Kenyeres Anna (1997) 36 kg 2xdiák OB, Szekszárd; **Nagy Ronald** (1998) 39 kg, diák OB, Budapest és DO 36 kg, Miskolc; **Kardos Gergő** +100 kg és **Mohácsi Szandra** +78 kg, mindkettő DO, Budapest; **Horváth Adrián** ifjúsági DO 66 kg, Budapest; **Stécz Dániel** + 100 kg junior OB, Cegléd; **Mohácsi Szandra** +78 kg, junior OB, Piliscsaba; **Bodó Bernadett** 78 kg és **Mohácsi Szandra** +78 kg, mindketten U 23-as OB, Budapest; **Kersics Antal** +100 kg, II. o. felnőtt OB, Budapest; **Böröcz Dániel**, **Gömöri Péter**, **Kardos Gergő**, **Kersics Dávid**, **Makai Renátó**, **Móritz Péter**, **Vass Tamás**, **Vér András** II. o. felnőtt OB csapat; **Bodó Bernadett** 78 kg, I. o. felnőtt OB, Miskolc; **Kersics Antal** +100 kg és **Hudák Attila** 66 kg, mindkettő felnőtt masters OB, Budapest. Edzők: Kersics Antal, Romváry Attila **Kelemen Péter** speciális kategória, OB első helyezés, Kaposvár, PVSK-ÉFESZI

A DOZSÓ dzsúdó bajnokai: **Buczó Zoltán** és **Kiss László** a Kodokan Goshin jitsu no kata valamint **Buczó Zoltán** és **Hodosi József** a Kime no kata kategóriákban. Edző: Buczó Zoltán.

fitnesz

Horváth Anita a Magyar Kupa fitnesz-modell kategória versenyszám győztese.

gyorskorcsolya

A rövidpályás szakág által rendezett országos bajnokságokon a PKSE 16 versenyzője 16 versenyszámban szerzett aranyérmeket. **Knoch Viktor** a felnőttek között 500, 1000, 1500, és 3000 m-en első, **Burján Csaba**, **Tóth Tímea** és **Treszner Barbara** pedig a junioroknál nyert. A DO egyéni versenyszámaiban **Burján Csaba** és **Takács Annamária** 333 m-en, **Tamási András**, **Takács Annamária** és **Tóth Tímea** 500 m-en győzött, míg a váltók küzdelmeiből három pécsi egység is elsőként futott át a célvonalon: 1–2. korcsoportos lányok: **Fehér Anna**, **Matyók Adrienn**, **Németh Virág**, **Kocsis Bettina**; 2–4. korcsoportos lányok: **Balogh Veronika**, **Kuzmann Laura**, **Takács Annamária**, **Tóth Tímea**; 5–6. korcsoportos lányok: **Horváth Anna**, **Farkas Nikolett**, **Kellényi Ajna**, **Szigeti Fanni**. Edző: Telegdi Csaba, Rigó Roland.

íjászat

Olajos Zoltán Szegeden az országos íjász terembajnokságon az adult men freestyle recurve kategóriában az első helyen végzett, PTE-PEAC.

kajak-kenu

Babella Balázs párban a szegedi **Varga Norberttel** K-2 200 m-en országos bajnok, Szeged. PKKC, edző: Csaba András.

kempo

Tizenegy országos bajnoki címet szereztek a BKHSE versenyzői. A felnőttek közül Vácott **Bajacznán Péter** az „A” viadal, **Szatmári Sándor** a formagyakorlat kategóriában; Pécssett a gyermekbajnokságon **Jerger Márton** és **Péterfia Enikő** a formagyakorlat, **Kolter Marcell**, **Matyasovszky Áron**, **Matyasovszky László**, **Pap Gergő** és **Pozsárkó András** a földharc, **Budai Richárd** a viadal, **Kolter Marcell**, **Kárász Kíra** és **Pozsárkó Eszter** a hárompontos küzdelem versenyszámban; Budapesten a DO-n a muay thai kategóriában **Kovács Orsolya**. Edző: Bajacznán Péter.

kerékpár

A PJKE versenyzői tizenegy bajnoki számban voltak országosan a legjobbak. **Békés Sándor–Erb Zsolt** amatőr páros, és **Vörös Ferenc**cel kiegészülve (Motoros SE-FIT Boys Pécs) amatőr három fős csapat. **Vidákovich Sára** ifjúsági OB párban **Vaskó Lucával** (Pottospec Budapest). **Hartmann József** U 17 páros **Dani Jonatánnal** (BVSC) együtt. **Hartmann József–Balázs Ákos–Kruller László** U 17 pálya sprint csapat, **Vidákovich Olivér** U 15 páros **Gyenes Dáviddal** (Szekszárdi SZKE) együtt. A Diákolimpián **Vidákovich Sára** nyerte az időfutam, a mezőny és az összetett versenyt. Az állókerékpáros nyílt országos bajnokságon a serdülőknél **Dani Jonatán** nyert 10 perc/8980 m-es, a szenioroknál **Békés Sándor** 20 perc/18870 m-es teljesítménnyel. Edző: Hirth István, Vidákovich Nándor.

kézilabda

A MEFOB-ot a PTE csapata nyerte. A csapat tagjai: **Csizék Zsolt**, **Csorba Gábor**, **Kilvinger Bálint**, **Kovács Dániel**, **Osziár Péter**, **Péter Szabó Dávid**, **Ropoli Roland**, **Szappanos Gergely**, **Újváry Gábor**. Edző: Farkas József.

A PVSE 1993-as korosztályú kézilabda csapata szerezte meg az Adidas Gyermek Bajnokság első helyét. Az együttes tagjai: **Bérces Csaba**, **Bérces Patrik**, **Bujtár Ádám**, **Fodor Zoltán**, **Girán Péter**, **Halász Ádám**, **Hoffer Richárd**, **Nagy Norbert**, **Spolár Bence**, **Szabó Dávid**, **Szomor Olivér**, **Takács Balázs**, **Vald Benjamin**. Edző: Gyulay László.

kick bokszt és más küzdősportok

Igen eredményesen zárták a 2008-as évet a DOZSÓ és a PTE PEAC KFC sportolói. A két egyesület összesen 50 számban, 25–25-ször bizonyult országosan a legjobbnak.

A DOZSÓ SE-ből:

Felnőttek: **Jászka Krisztián** -72 kg, thai kick, **Antal István** -87,5 kg thai kick, **Komáromi Attila** -87,5 kg full-co, mindhárman profi kategória; **Dukai Tamás** -54 kg full-co, low kick, oriental, **Kiss Varga Bettina** -60 kg oriental, **Komáromi Attila** -91 kg light-co és -86 kg low.light-co, valamint -88,5 kg full-co, **Ilko Ágota** +60 kg full-co, **Kónya Attila** -70 kg thai-kickbox.

Juniorok: **Diós Ádám** -60 kg oriental, **Doszkocs Roland** -60 kg low-light, **Bakó Róbert** -62 kg full-co, **Cselepák Péter** -72,5 kg full-co, **Végh László** -86 kg thai –bokszt DO.

Kadettek: **Fenyvesi Máté** -56,5 kg oriental, **Pálfi Susan** -62 kg semi-co, **Bakó Róbert** -62 kg thai-kickbox, **Lakatos Alexandra** -62 kg low-kick-light.

Serdülők: **Lakatos Balázs** -50 kg full-co, **Fenyvesi Máté** -55 kg thai-kickbox. Gyermek: **Petrovics Gabriella** 35–40 kg semi-co és -35 kg oriental. Edző: Alvincs Gyula, Budai Barnabás, Budai Zsolt, Dékány Roland, Dukai Tamás, Heckenberger Iván, Kunkli Tivadar, Petrovics André, Szűcs Norbert.

A PTE-PEAC RFC küzdősport szakosztályból:

Felnőttek: **Asztalos János** 75 kg wushu pusztakezes küzdelem, **Buchberger Petra** shaolin kung fu 55 kg full-sanda, **Kiss Gábor** shaolin kung fu 60 kg full-sanda és 57 kg K-1 szabályrendszer, **Jávor László** shaolin kung fu 85 kg full-sanda, **Nagy András** 70 kg chan wu és 74 kg light-co (MEFOB), **Orosz Andrea** low-kick 60 kg K-1 szabályrendszer, **Sárdi Tamás** 60 kg light-co (MEFOB), **Stenhardt Norbert** 89 kg light-co (MEFOB), **Zentai Máté** shaolin kung fu +90 kg full-sanda és low- kick +91 kg K-1 szabályrendszer.

Juniorok: **Bodacz Patrik** shaolin kung fu 60 kg full-sanda, **Hárságyi Roland** 86 kg low-kick, **Spányik András** shaolin kung fu 70 kg full-sanda.

Kadett 2: **Albert Áron** 84 kg light-co, **Novák Máté** +65 kg light.co. Gyermek: **Bakacs Dezső** 62 kg, **Bánki Andrea** 40 kg, **Papp Dorottya** 47 kg, **Tóth Dominik** 49 kg, **Tóth Gergő** 42 kg, **Wóger Barnabás** 60 kg, valamennyien shaolin kung fu light-sanda kategória.

Edző: Blazsekovics Ferenc kick-boks, thai-box, sanda; Horváth László kick-box, thai-box; Jorcsák József vezetőedző kick boks; Kocska Ferenc boks.

kosárlabda

A Magyar Kosárlabdázók Országos Szövetsége által kiírt Young -20 év alatti- bajnokságban első helyezést ért el. A PVSZK-Panthers Pécs Férfi Kosárlabda Szakosztály csapata: **Bosnyák Tamás, Eilingsfeld János, Fekete Szabolcs, Gubi Viktor, Hollós Dániel, Karagity Csaba, Kiss Bendegúz, Kovács Ákos, Kovács Péter, Lepsényi Ádám, Onhausz Péter, Pólya György, Szentpáli Gergő**. Edző: Halmai Gábor.

A junior lányok országos kosárlabda bajnokságát a MiZo Pécs 2010 nyerte meg. A csapat tagjai: **Baka Zsófia, Balla Bernadett, Czirják Noémi, Csicsók Emese, Késői Melinda, Krivacsevics Tijana, Lábady Zsófia, Németh Viktória, Raksányi Krisztina, Rausch Barbara, Ruppert Noémi, Sarok Nikolett, Szabó Enikő, Szabó Flóra, Végh Patrícia**. Edző: Zseljko Djokics.

lovaglás

A Nagycenk Ilona majorban rendezett országos ifjúsági díjlovagló bajnokságon **Tihanyi Laura**, a Ciszterci Rend Nagy Lakos Gimnáziumának tanulója Galappago nevű lovával a Cserénfa Lovasklub színeiben **Horváth Ágnes, Kenesei Krisztina, Szeredy Patricia** csapattársaival az első helyen végzett.

modellezés

A körrepülő modellek F2C Túra kategóriában a **Mohai István-Szvacsek Ferenc** páros-, a rádióírányítású vitorlášhajók F5-10-es csoportjában **ifj. Csóka László** szerzett bajnoki címet. Pécsi Ércbányász Modellező Klub.

ökölvívás

Pezdány Edina az 57 kg-os, **Kovács Mária** a 80 kg-os súlycsoportban a felnőttek között, a junioroknál **Kanalas Dávid** (57 kg), az ifjúságiaknál **Kanalas Róbert** (48 kg), a serdülőknél **Panka György** lett országos bajnok. **Kanalas Róbert** ifjúsági korúként a felnőtt OB-n sem talált legyőzőre. PVSZK-Szentlőrinc, edző: Buncsek Zoltán, Galambos Béla Tibor, Szili Zoltán.

öttusa

Károlyi Dorina a sportág lövész szakágában légpuska 20 versenyszámban országos bajnok. PVSZK sportlövész

A PVLC versenyzői a hazai bajnokságok különböző szakágaiban tizenegyszer végeztek az első helyen: **Dr. Isaszegi József** (veterán) vadász trap 100 korong/64 és háromtusa 75 korong/60.

A junior **Karmacsi Ildikó** zártírányzékú légpuska -390+99,5 egyéniben és **Horváth Timeával** 375+99,9, **Januszek Klaudia**val 365 csapatban 1130 körös teljesítménnyel. **Horváth Timea** 556, **Januszek Klaudia** 530, **Nyári Kata Janka** 495 – összesen 1581 kör, kisebb sportpuska 3x20 összetett. Edző: Herrné Kiss Éva. Az ifjúsági szabadpisztoly 60 – **Büki Tamás** 477, **Mayer Kristóf** 462, **Mohamed Maher** 451 – összesen 1390 kör. Edző: Herr László.

A serdülőknél Káldi Anna edző tanítványai közül: **Károlyi Dorina** nyíltírányzékú légpuska 20/152 körrel egyéniben, a **Török Antal** 159, **Dombi Soma** 124 összeállítású csapat összesen 437 körrel. A DO döntőin **Károlyi Dorina** nyíltírányzékú légpuska 20/148 körös, **Karmacsi Ildikó** zártírányzékú légpuska 40/389 körös, légpisztoly 40- **Büki Tamás** 359, **Dezső Dániel** 358, **Maisl Róbert** 358 – összesen 1075 körös teljesítménnyel csapatban elsőek. Edző: Káldi Anna, Herrné Kiss Éva, Herr László

sporttánc

Bosnyák Iván, Fehér Tamás, Gáspár Attila, Kuti Péter, Lakatos Zoltán, Mészáros Csaba, Tóth Péter – a breaktánc szakág országos bajnokai, Dunaújváros. „Sons of God” egyesület.

súlyemelés

Resz Anna 53 kg, a MEF0B, **Nagy Dávid** 105 kg, a DO bajnoka. PSE, edző: Fehér Márton.

tájékozódási futás

A PVSZK tájékozódási futói 2008-ban is folytatták az előző esztendőkhöz hasonló igen eredményes szereplésüket. Harmincöt (!) országos bajnoki címet szereztek.

Hosszútávú OB, Patca: **Baumholczer Máté** F 18, **Péley Dorottya** junior, **Viniczainé Kovács Ildikó** N 35; DO Salgótarján: **Kovács Bertalan** F III., **Péley Domonkos** F IV., **Baumholczer Máté** F V., valamennyi rövidtáv, **Viniczai Csenge** N II., **Kovács Filoména** N V., **Kazal Márton** F IV., mind normáltáv,

Viniczai Csenge, Lajos Luca, Kovács Filomena – leány váltó, **Turcsán Gábor, Péley Domonkos, Baumholczer Máté** – fiú váltó;

Éjszakai OB, Brennbergbánya: **Péley Dorottya** N 20 E;

Középtávú és Váltó OB, Vinye: **Lajos Luca, Kazal Márton, Baumholczer Máté, Viniczainé Kovács Ildikó, Kelemen Bernadett** – mind egyéni, **Péley Dorottya-Viniczainé Kovács Ildikó, Kelemen Bernadett** – női váltó, **dr. Kovács Ferenc, dr. ifj. Kovács László, Viniczai Ferenc** – F 125 váltó, senior;

Rövidtávú OB, Szolnok: **Baumholczer Máté** F 16 E, **Kovács Filoména** N 16 E, **Turcsán Gábor** F 20 E, **Kazal Márton** F 14 E, **Viniczai Ferenc** F 40 A; Csapatbajnokság, Tápiószentmárton: **Kelemen Bernadett-Péley Dorottya-Viniczainé Kovács Ildikó** N 21 E, **Péley Domonkos-Nagy Attila-Baumholczer Máté** F 16 E; *Egyesületi Váltóbajnokság*, Csesznek: **Kazal Márton-Péley Domonkos-Baumholczer Máté-Turcsán Gábor-Vonyó Péter** férfi váltó, **Viniczai Csenge-Lajos Luca-Kovács Filoména-Kelemen Bernadett-Péley Dorottya** női váltó;

Pontbegyűjtő csapat OB, Csesznek: **Péley Domonkos, Nagy Attila, Baumholczer Máté** F 16 E, **Etlinger János, Kovács Bertalan, Kazal Márton** F 14 E, **Hardi Balázs, Láposy Péter, Turcsán Gábor** F 20 E;

Nappali Egyéni OB, Szelcepuszta: **Kelemen Bernadett** N 21 E, **Baumholczer Máté** F 16 E, **Kovács Filoména** N 16 E, **Kazal Márton** F 14 E. Edző: Viniczai Ferenc, Vonyó Péter, Kelemen János.

tenisz

Bíró Laura Zsófia L 18-az egyéni és páros, **Horváth Rita** a racketlon szakág (asztalitenisz, tollaslabda, squash, tenisz) országos bajnoka. PVTK, edző: Sárosi Zoltán.

úszás

Három pécsi egyesület versenyzői összesen huszonhárom alkalommal végeztek az első helyen az országos bajnokságok döntő futamaiban.

Az MLSE-ből tizenháromszor. **Tarjányi Judit** hatszor/50 m gyors (33:23), 100 m gyors (1:11,85), 100 m mell (1:29,83), 100 m hát (1:24,60), 100 m pillangó (1:23,30), 200 m vegyes (2:53,48), **Meilinger Csaba** ötször /50 m gyors (29,36), 100 m gyors (1:04,89), 100 m hát (1:14,38), 100 m pillangó (1:11,69), 200 m vegyes (2:32,51), **Kocsis László** háromszor 50 m gyors (37,70), 100 m mell (1:43,68), 100 m gyors (1:23,11). Edző: Tari Imre; ANK-ból négyszer: **Jakabos Zsuzsanna** kétszer, Budapesten 400 m vegyesen a normál (4:45,02) és Százhalombattán a rövidpályás bajnokságon (4.38,89), továbbá **Baka Dorottya** a paraúszók között kétszer, 100 m hát (1:42,73), 100 m mell (2:0038). Edző: dr.Petrov Anatolij mesteredző és Petrov Árpád; A PVSE-ből háromszor **Bodor Richárd** az 50 m mellúszásban, **Biczó Bence** ifjúsági 200 m pillangóúszásban valamint a **Biczó Bencze-Keidl Péter-Rozanovics Ádám-Balogh Marcell** összeállítású serdülő 4x100 m vegyes-váltó. Edző: Sántics Béla, Módosné Iván Lili.

vívás

A párbajtőr szakágban kétszer is a PTE-PEAC csapata nyert. A MEFOB döntőjében a **Csobó Dávid, Losonczy Dávid, Peterdi András** összeállításban, a DO finaléjában pedig **Kovács Bence, Metzinger Márton, Várady Balázs** felállásban. Edző: Danka Sándor, Farkas György.

A sportági szakszövetségek döntése alapján a 2008-as év legjobbjai:

Kelemen Bernadett-tájékoztató futás

Vajda Anna-kosárlabda

Késő Melinda-kosárlabda, junior

Rövidítések:

DO = Diákolimpia, MEFOB = Magyar Egyetemi Főiskolai Bajnokság; PVSE = Pécs Városi Sportiskolai Egyesület; ANK = ANK Úszóklub Pécs; MLSE = Mozgássérültek Lendület Sportegyesülete; PFRSE = Pécsi Fordan Rock'n'Roll Sportegyesület; PKKC = Pécsi Kajak Kenu Club; PVLK = Pécs Városi Lövészklub; EGYSZE = Együtt a Gyermekkel Szabadidő Egyesület; PSE = Pécsi Súlyemelő Egyesület; PFK = Pécsi Futó Klub; BKHSE = Baranya Kempo HSE; PJKE = Pécsi Junior Kerékpár Egyesület; PÉMK = Pécsi Ércbányász Modellező Klub; PVTK = Pécs Városi Tenisz Klub

Márcz Róbert

EGYÉNI ELŐFIZETŐK

dr. Ács Zoltán * dr. Ádám Antal * dr. Adorján László * dr. Andrásfalvy Bertalan (Hosszúhetény) * dr. Antal Borbála * Arató Csaba (Budapest) * Auer Gábor * Auth Ferenc (Budapest) * dr. Balatonyi Gábor * dr. Balatonyi Zoltán * Bánfai Antal * dr. Bánhegyi György (Anglia) * dr. Bánhegyi Mihály & Komoróczy Ildikó * Baranyai Pál * dr. Barcza Tiborné (Budapest) * Baronek Jenő * dr. Barri Istvánné * dr. Bellei Árpád * Benyovszky Mónika * vitész Berkovits Tivadar (Baden-Baden) * Betlehem László * dr. Bihariné Bauer Zsuzsanna * dr. Bíró József * dr. Blasszauer Róbert (Budapest) * Boda Miklós * Bóday Miklós * Bóday Zoltán * dr. Bodor András * Bognár László * dr. Bohusné Váradai Zita (Óbánya) * Bókay Endre * Boros László * dr. Borosné dr. Farkas Mária * Borsy Eszter * Bozóky Anita * dr. Bödő László * Buchert Eszter (Kováccszenája) * Budai Jánosné * dr. Búzás Tibor * dr. Csaba Tamásné * Csánk Jenőné * dr. Csullag József (Bonyhád) * dr. Csullag Zolt (Bonyhád) * Dallos Nándorné (Hosszúhetény) * Darida Miklós * dr. Deli József & Szegvári Csilla * Dénesi Ödön * Derényi László (Vác) * dr. Dobay Péter * Dobó Rudolf * Dolgos Sándor * Engel András * Eperjesi Ferencné * Érdi-Krausz Gábor * Erdős János (Zók) * Éri István (Budapest) * dr. Ernyes Mihály * dr. Faragó László * Fedeles Tamás * Fekete László * Filákovity István * Fitos Gábor * dr. Flerkóné dr. Bárdos Vera * Frankovics György * Füredi József * dr. Füredi Péter * Gábor Olivér * Gál Éva & Márfi Attila * Gálos Éva * Gállos Orsolya (Pécsvárad) * dr. Gáspár Gabriella * Gáspár Csaba * dr. Gáspár László (Budapest) * Gasteiger László * dr. Gazda Ferenc * Gasz Zoltán * dr. Gazda Ferenc * Getto József * Golob Ferenc * Göbölös István * Guld József * dr. Gundrum Károly * dr. Gyenizse Péter * dr. Györey Ferencné * Hágen József * dr. Hajnal László * dr. Halda Tamás * Háló Krisztián * Haraszi Ágnes * dr. Hárs Éva * dr. Havasi János * Hevesi András (Budaórs) * Homola Viktor (Budapest) * Hopp-Halász Károly (Paks) * dr. Hoppál Péter * Hormay Mihály * dr. Horváth Attiláné dr. Nagy Éva (Budapest) * dr. Horváth Béla (Budapest) * Horváth István & Tengely Adrienn (Járdánháza) * Horváth Józsefné * Huba József * Hudák István * dr. Hudvágnér Sándor * Huszár Zsuzsanna * Ijjász István * Ilcsik János (Mohács) * dr. Illei György & dr. Donnhoffer Ágnes * István László * dr. Istvánné Kollár Anikó * Ivasivka Mátvás * dr. Jandó Péter * dr. János Edit * dr. Jéki László (Budapest) * Jerney Miklós & Borsy Márta * Jeszták Márta (Budapest) * dr. Jobst Kázmér * Jurdik Lászlóné (Kozármisleny) * Kamarás Júlia * Karancsi Iliusz * dr. Kator György * dr. Kelemen László * Kelléné Nagy Zsuzsanna * Kerekes Imre * Kilár Ferenc * Kilár Győző * Kismányoky Károly * dr. Kiss Iván (Essen) * dr. Kocsis Béla * Kollár Levente * Koltai Erika * dr. Korinek László * Kosári Aurél * Kovács Attila * Kovács Imre * dr. Kovács Lászlóné * Kovács Szabó János * Kószegi Gaborné * dr. Krassó Sándor * dr. Krommer Károly * Kulcsár László * Kungl János * dr. Laczayné dr. Dombay Sarolta * Laczhegyi Béla * Lafferton Győző * Lakatosné Novotny Sarolta * dr. Lénárd László * Lengvári István * Lenkovics László * dr. Létai György * Lischka Györgyné * dr. Lovász György * Lovász Lázár * dr. Madas Éva (Székesfehérvár) * Madas Katalin * Mádl Ferencné (Budapest) * Magyar Zsolt * Magyarlaki Józsefné dr. * Marks Levente * Maticsa Felicián (Budapest) * Matkovits Eleonóra * Matus Dezső * Mattyasovszky Zsolnay Péter (Budapest) * Márcz Róbert * dr. Meláth Ferenc * Mendly Lajos * Mendöl Zsuzsanna * dr. T. Mérey Klára * dr. Mestván Gyuláné * Mihályi István * Molnár G. Judit * Moró Mária Anna * dr. Mózsa Szabolcs (Budapest) * Müller Lajos (Palkonya) * Nagy Csaba * Nagy Erzsébet * dr. Nagy Gábor * dr. Nagy Imre * Nagy Zoltán (Kővágószőlős) * Németh Ferenc (Budapest) * Németh Norbert (Csányoszőr) * Norgauer Mária * dr. Nyers József * Odrobina Zoltán * dr. Olasz István * Onhausz Miklós * Öhl Müller Miklós * Paksi Sándor * Palágyi Gergely * Pályi Attila * Papp Miklós (USA) * dr. Pásztoriné Kovács Julianna * dr. Páva István * Pavlovics Átila * dr. Pest János * Peták Péter * Pete József * dr. Péteri Zoltán * Petrusz-Kerner Mária (USA) * dr. Pirkhoffer Ervin * Pohánka Éva * Pusztafalvi Gábor * T. Pusztafalvi Henriette * dr. Rác Gábor * Radó István * Radó Péterné (Budapest) * dr. Rákóczy István * dr. Rákosyné dr. Vass Klára * Ramocsay István (Budapest) * Rayman János * Rétfalvi Sándor * dr. Révész Mária * dr. Roisz Andrásné * Róma Enrico (Budapest) * dr. Román Lászlóné * Rónaky Edit * Rozs András * Róth Lajos * Rusznyákné Gaszt Felícia * Sallay Árpád * Sándorné Gacsályi Irma * dr. Sártos Tamás * Schmelczér Józsefné * dr. Schmidt József * dr. Schmidt Pál * dr. Schneider Imre * Sebők Ferenc * Selmeczi László * Sey Gábor * Sikorski-Zsolnay Antónia * dr. Simon Higin (Eger) * dr. Simor Ferenc (Siklós) * Siptár András * Sivák Henrik * Soó László * dr. Sólyom László (Budapest) * Stenczer Béla * dr. Süle Tamás * Szabados György * Szabó Klára Gabriella (Budapest) * dr. Szabó László Gy. (2) * Szalay Lajos * dr. Szántó Péter (Budapest) * Szarka Zsolt * Szász János * dr. Szébényi Imre (Budapest) * Szeép Zoltán (Budapest) * dr. Szelestey Judit * Szentivánszky Jeromos * Szentkutiné Szirtes Mónika (Gárdony) * Szieberth Józsefné (Balatonföldvár) * Szieberth Judit * dr. Szili Katalin (Budapest) * dr. Szily Imre Balázs (Budapest) * Szirtes Béla * dr. Szirtes Lajosné * Tamási Balázs * dr. Tamásy István (Leányfalu) * Tavasz Marianna * dr. Tegzes Ferenc * Temesi Endre Miklós * dr. Temesi László * Tenkely István (Pomáz) * Tenkely Miklósné (Budapest) * dr. Ternák Gábor * dr. Tigyi József * Tihanyi János * Tirkala Ferenc * dr. Tóbiás János * Tóth András (Úröm) * dr. Tóth Gyula * Tóth Ivánné * G. Tóth Károly * Tóth Mihályné * Traj Ferenc * Trebbin Ágost * Tüskés Tibor * dr. Újvári Jenő * Zalay Buda * Dezsóné dr. Zemplényi Vera * Zemplényiné Barta Júlia * Zengővári Mária (Budapest) * dr. Zoltai Ákosné * dr. Zsigmond Endréné (Szombathely) * dr. Zsolt Njura (Agárd).

INTÉZMÉNYEK

ANK * Bányász Kulturális Szövetség * B. M. Biróság * BM Levéltár (2) * Cigány Kult. és Közműv. Egyesület * Ciszterci Rend Nagy Lajos Gimn. és Koll. (2) * Csorba Győző M. Könyvtár (2) * Déri Múzeum (Debrecen) * Egészséges Városért Alapítvány * Érc- és Ásványbányászati Múzeum (Rudabánya) * Hajnóczy József Kollégium (2) * Hétfő pr. és reklámügynökség * Hidas Bt. * Iskolaszolgálat (38) * Janus Pannonius Gimn. és Szakközép. (3) * Közp. Bányászati Múzeum (Sopron) * Lauber Dezső Városi Sportszarnok * Lüsztér-Ékszer Bt. (Kozármisleny) * Mecsek Öko Zrt. * Mecsek Egyesület * Mecsekfaljai Óvoda, Ált.- és Kőzetpiskola * Minerva Könyvtár * Nevelők Háza Egyesület * Parti Galéria * Pécs Médiaalkotópont Kft. * Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara (40) * Pécs-Baranyai TIT * Pécs/Sopianae Örökség Kft. * Pécsi Galéria * Pécsi Gyermekotthon * Pécsi Horvát Színház * Pécsi Kulturális Központ * Pécsi Református Kollégium * Pollack Mihály Műszaki Szakközépiskola * PTE Központi Könyvtár * PTE Egyetemi Levéltár * PTE BTK-TTK Könyvtár * PTE Pollack Mihály Műszaki Főiskola Könyvtára * PTE Szóleszeti és Borászati Kutató Intézet * PTE Társadalomtudományi Szakkönyvtár * Radnóti Miklós Közg. Szakközép. * Sasvári és Fia Kft. * Várkonyi Nándor Könyvtár * Városközponti Iskola * Várostarténeti Múzeum.